

SDRUŽENÍ KNIHOVEN ČR
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNICKÁ RADA

KNIHOVNY SOUČASNOSTI

2010

Sborník z 18. konference, konané ve dnech 14.–16. září 2010
v Seči u Chrudimi

Září 2010

ÚVOD

Konference Knihovny současnosti, která se koná od roku 1993, je pořádána v roce charakterizovaném politickým vřením s volbami do parlamentu a obecních zastupitelstev a vřením knihovnickým nad přípravou koncepce rozvoje knihoven na příští léta.

I když druhá oblast zatím neskýtá tak dramatická vystoupení a rozpravy, je její důležitost pro život knihovnický více než zřejmá. Hlavní ideje chystané koncepce, metodika přípravy včetně členění do problémových okruhů a výsledky práce nad těmito okruhy se proto staly nosným tématem prvního dne společného jednání v Seči.

Programy čtyř sekcí určených pro druhý den jednání se letos vyznačují velkou různorodostí, jsou však provázány přímým či nepřímým zaměřením s úrovní knihovnických služeb. V prvním bloku je nahlíženo na kvalitativní posun ve službách knihoven díky využívání dokonalejších programových aplikací, druhý se zaměřuje na splývání fyzického a virtuálního prostoru, v němž jsou služby poskytovány. Třetí sekce je provázána s veřejnými službami knihoven standardy, a to především standardy umožňujícími poskytování těchto služeb. Smyslem aktualizace standardů a jejich hodnot je zachycení vývoje uživatelských požadavků a zachování motivační úlohy standardů pro zřizovatele i knihovny samotné.

Vhodně strukturované knihovnické vzdělávání na středoškolské i univerzitní úrovni reflektující aktuální potřeby knihovnických profesí je obsahem čtvrtého tematického bloku a současně dalším stavebním kamenem ke kvalitním službám knihoven.

Jako každoročně bude v předsálí učeben umístěna prezentace firem, představující neodmyslitelnou součást Knihoven současnosti. Nabídka knihovnických pomůcek, nábytku, techniky, podpůrných služeb či automatizovaných systémů tradičně obohacuje největší českou knihovnickou konferenci.

Odpolední program nabízí mj. workshop k problematice e-knih, kterou zdaleka nelze redukovat jen na technickou záležitost. Autorskoprávní aspekt, nové impulsy pro akvizici knihoven, digitalizaci fondů a další související témata jsou pro účastníky workshopu předpokladem hojné výměny názorů a zajímavých podnětů.

Třetí jednací den je tentokrát věnován interiérům knihoven, jejichž důmyslnost, praktičnost a hezký vzhled ovlivňují délku pobytu návštěvníků a celkový pocit ze služeb knihovny.

Pořadatelé konference – Sdružení knihoven České republiky a Ústřední knihovnická rada České republiky děkují především Studijní a vědecké knihovně

v Hradci Králové za organizační přípravu, všem moderátorům za přípravu programu a vedení jednání a zúčastněným firmám za podporu konference.

Lea Prchalová
předsedkyně Sdružení knihoven České republiky

V Ostravě, 15. 7. 2010

PROGRAM

Úterý 14. 9. 2010, budova „N“ – konferenční sál

13.00–14.00

Zahájení

Předání medailí Z. V. Tobolky

Moderuje Ing. Aleš Brožek, předává Ing. Lea Prchalová, PhDr. Jiřina Kádnerová

14.00–18.00 Tematický blok:

KONCEPCE ROZVOJE KNIHOVEN ČR NA OBDOBÍ 2011–2014

Moderuje PhDr. Vít Richter, Národní knihovna ČR, Praha

Příprava Koncepce rozvoje knihoven ČR na období 2011 až 2014

PhDr. Vít Richter, Národní knihovna ČR, Praha

Výsledky činnosti pracovních skupin ke koncepci

Skupina: Klient/služby

RNDr. Tomáš Řehák, Městská knihovna v Praze

Skupina: Procesy/legislativa

Ing. Martin Lhoták, Knihovna Akademie věd ČR, Praha

Přestávka

Skupina: Fondy

Ing. Martin Svoboda, Národní technická knihovna, Praha

Skupina: Pracovníci a jejich rozvoj

Mgr. Zlata Houšková, Národní knihovna ČR, Praha

Skupina: Finance

PhDr. Vít Richter, Národní knihovna ČR, Praha

Středa 15. 9. 2010, budova „R“

8.00–9.30, 10.00–12.00 Tematický blok 1:

TECHNOLOGIE V KNIHOVNÁCH ANEB STROJŮM DŘINU – LIDEM MYŠLENÍ

Moderuje Ing. Jan Kaňka, Krajská knihovna F. Bartoše, Zlín

Automatizace knihovnických systémů s využitím technologie Sikuli

Bc. Ctibor Škuta, Národní technická knihovna, Praha

Protokol ISO MVS – konec ruční práce

Ing. Martin Vojnar, MULTIDATA Praha, s. r. o.

Olga has poked České knihovny. Poke back? Block application? Sociální média v praxi knihoven. Necháte se přesvědčit?

Bc. Olga Biernátová, Ústřední knihovna UTB, Zlín

Jak na „služby příští generace“: lze nabídnout uživatelům komfort za přijatelné náklady?

Ing. Vladimír Karen, Albertina icome Praha, s. r. o.

Přestávka

Projekty Moravské zemské knihovny: obohacování katalogů, hledání map a metadatový editor

Ing. Petr Žabička – Mgr. Pavla Švástová, Moravská zemská knihovna, Brno

Knihovna.cz – epicentrum znalostí pro knihovny?

PhDr. Petr Škyřík, KISK FF Masarykova univerzita, Brno

Využití technologie RFID pro komplexní řešení v knihovnách

PhDr. Jana Tesařová, DYTEC, s. r. o., Praha

MojeID – přínosy jednotné identity pro knihovny

Pavel Tůma, NIC.CZ, z. s. p. o., Praha

14.00–18.00

E-KNIHY JAKO BUDOUCNOST KNIHOVEN? (WORKSHOP)

Moderuje Ing. Jan Kaňka, Krajská knihovna F. Bartoše, Zlín

Netřeba se bát – elektronické knihy Městské knihovny v Praze

Kateřina Vojířová – Mgr. Eva Měřínská – Kateřina Bajo, Městská knihovna v Praze

Diskuse – výběr témat pro pracovní skupiny

Práce ve skupinách

Prezentace výsledků a společná diskuse

9.00–12.15, 13.45–17.00 Tematický blok 2:

KNIHOVNY PO DRÁTĚ

Moderuje PhDr. Radka Římanová, Mgr. Štěpánka Žižková a Ing. Martin Svoboda, Národní technická knihovna, Praha

9.00–12.15

Úvodní slovo ranní

Webová stránka – virtuální dveře do knihovny

Ilona Trtíková, Ústřední knihovna ČVUT, Praha

Ptejte se knihovny 2010

PhDr. Hanuš Hemola, Národní knihovna ČR, Praha

OPAC 3. generace

Barbora Ševčíková – Jana Šubová – Júlia Kováčová, Cosmotron Bohemia, s. r. o., Hodonín

Zpřístupnění a archivace plných textů českých lékařských a zdravotnických časopisů

Mgr. Lenka Maixnerová – Mgr. Filip Kříž – Ondřej Horsák, Národní lékařská knihovna, Praha

On-line formulář pro dezideráta

PhDr. Libuše Macháčová, Vědecká knihovna, Olomouc

13.45–17.00

Úvodní slovo odpolední

Projekt eBooks on Demand – Evropská knihovní síť

Ing. Mgr. Věra Pospíšilíková, Moravská zemská knihovna, Brno;

Bc. Kateřina Kamrádková, Národní technická knihovna, Praha

Národní knihovna ČR – zabezpečení elektronických zdrojů pro výzkum, vývoj a inovace

Mgr. Jindřiška Pospíšilová – Mgr. Václav Kapsa, PhD, Národní knihovna ČR, Praha

Meziknihovní služby v Moravské zemské knihovně

Ing. Věra Mynářová, Moravská zemská knihovna, Brno

Do knihovny skrz webový prohlížeč

Ing. Milan Janíček, Národní technická knihovna, Praha

Knihovny po drátě – základní služba nebo nadstavba?

Diskuse

8.30–10.30, 11.00–12.30 Tematický blok 3:

OD STANDARDU KE SPOKOJENOSTI

Moderuje Ing. Lea Prchalová, Moravskoslezská vědecká knihovna, Ostrava

Dva pohledy na standardy VKIS, Moravskoslezský kraj,

Královéhradecký kraj

Bc. Marie Šedá, MSVK, Ostrava; Eva Semrádová, SVK v Hradci Králové

Co ve standardech chybí

Mgr. Jana Nejezchlebová, Moravská zemská knihovna, Brno;

Mgr. Bohdana Křepinská, Městská knihovna, Hodonín

On-line katalogy, webové stránky a služby knihoven

Mgr. Ladislava Zemánková, Národní knihovna ČR, Praha

Sběr a administrace on-line dotazníků

Mgr. Ladislava Suchá, KISK FF Masarykova univerzita, Brno

Aktualizace standardu VKIS

PhDr. Vít Richter, Národní knihovna ČR, Praha

Přestávka

Stanou se uživateli knihoven?

Mgr. Pavel Černý – Roman Šantora, Městská knihovna v Praze

Marketingová strategie aneb Kterak učinit návštěvníka knihovny šťastným

Mgr. Vlastimil Ježek, Praha

14.30–18.30 Tematický blok 4:

ŠKOLA ZÁKLAD ŽIVOTA?

Moderuje Mgr. Zlata Houšková, Národní knihovna ČR, Praha

Konvergence a divergence informačně-knihovnického vzdělávání

PhDr. Richard Papík, Ph.D., ÚISK FF Univerzita Karlova, Praha

Filament KNIHOVNY jako součást multifilu v kurikulu ISK Brno

PhDr. Petr Škyřík, KISK FF Masarykova univerzita, Brno

Knihovnictví na Slezské univerzitě – včera, dnes, zítra

Prof. Ing. Milan Konvit, Ph.D., FPF Slezská univerzita, Opava

Kompetence pro život v 21. století: vzdělávání informačních profesionálů

PhDr. Jindra Planková, Ph.D., ÚI FPF Slezská univerzita, Opava

Východiska a perspektivy vyššího odborného školství

PhDr. Jan Machytka, VOŠIS, Praha

Přestávka

Středoškolské a vyšší odborné vzdělávání knihovníků v minulosti a dnes

PhDr. Bohumila Sedláková, OA, SOŠK a VOŠKISS, Brno

Studijní obor informační a znalostní management – nedílná součást knihovnického vzdělávání

PhDr. Milena Medková, Obchodní akademie a VOŠ, Valašské Meziříčí

Šest let výuky oboru knihovnické a informační systémy a služby na SŠ obchodu, služeb a řemesel a Jazykové škole s právem SJZ v Táboře aneb Proč se státi knihovníkem?

PhDr. Daniela Novotná, SŠ obchodu, služeb a řemesel a Jazyková škola s právem SJZ, Tábor

Dárci 17. kamene – studenti a učitelé, resp. studentky a učitelky, oboru knihovnické a informační systémy a služby SOŠ prof. Švejcara v Plzni
Blanka Psutková, SOŠ profesora Švejcara, Plzeň

Rekvalifikační knihovnický kurz jako škola na příkladu kurzu Národní technické knihovny

PhDr. Zdenka Kloučková, Národní technická knihovna, Praha

E-LKA: e-learningový kurz knihovnické angličtiny

Bc. Renáta Domoráková, KISK FF MU, Brno

Čtvrtek 16. 9. 2010, budova „N“ – konferenční sál

8.00–11.00 Tematický blok:

PŘÍJEMNÉ PROSTŘEDÍ A POHODLÍ ANEB CO S INTERIÉRY KNIHOVEN

Moderuje Mgr. Eva Svobodová, SVK v Hradci Králové

Příjemné prostředí a pohodlí knihoven – cíl anebo prostředek?

Doc. Ing. Michaela Brožová, aut. arch., Fakulta architektury ČVUT, Praha; MUDr. PhDr. Ivo Hanel, Psychiatrická léčebna Bohnice, Praha

Ergonomie a pracovní prostředí v knihovnách

Mgr. Andrea Watt, Ústav informatiky, FPF Slezská univerzita, Opava

Může být knihovna krásná, funkční a zdravá současně?

Mgr. Zdeňka Dohnálková, Knihovna univerzitního kampusu MU, Brno

Posviťme si na ně – od celku k detailu a naopak

Ing. Libuše Nivnická, Knihovna Jiřího Mahena v Brně

My vytvoříme v knihovně příjemné prostředí, vám se bude lépe studovat

PhDr. Danuše Lošťáková, Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci

Rekonstrukce budovy kláštera – Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

PhDr. Ivanka Horáková, SVK Plzeňského kraje, Plzeň

Příběh jedné knihovny

PhDr. Helena Gajdušková, Masarykova veřejná knihovna, Vsetín

Zhodnocení práce tematických bloků a závěr konference

11.00–11.20

Mgr. Zlata Houšková, Národní knihovna ČR, Praha

Tematický blok

**TECHNOLOGIE V KNIHOVNÁCH
ANEB
STROJŮM DŘINU – LIDEM
MYŠLENÍ**

e-Scan^{tm}

samoobslužná stanice pro skenování vázaných dokumentů

INNOVATIVE IMAGING SOLUTIONS

Specifikace:

Knižní skener e-Scan je kompaktní revoluční výrobek firmy i2S určený pro skenování dokumentů do rozměru A3. Samostatné zařízení s možností identifikace uživatele pomocí karty nebo RFID umožňuje také automaticky účtovat náklady uživateli za provedenou službu.

Jednoduché ovládání pomocí dotykového displeje přispívá k samostatnému používání bez jakékoliv další podpory či nutnosti obsluhy.

Uživatel dokument vidí na obrazovce a kontroluje formát tak, aby nasnímaný obraz dokumentu byl ve shodě s požadavkem na rozměr a kvalitu. Dokument je možné uložit na USB klíč, popřípadě do síťového úložiště nebo do schránky e-mailové pošty.

EXON
Intelligent Document Management

Tel: + 420 241 410 660, + 420 373 729 723

e-mail: exon@exon.cz

www.exon.cz

OLGA HAS POKED ČESKÉ KNIHOVNY. POKE BACK? BLOCK APLICATION? SOCIÁLNÍ MÉDIA V PRAXI KNIHOVEN. NECHÁTE SE PŘESVĚDČIT?

Olga Biernátová, Ústřední knihovna Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Necelým 52 % světové internetové populace je méně než 30 let¹, 96 % teenagerů ve věku 9–17 let, kteří jsou online, má přímou zkušenost s využitím sociálních médií², v loňském roce bylo na YouTube každou minutu nahráno 20 hodin videa³, podle Wikipedie má tato online encyklopedie 15 miliónů článků⁴, Facebook má více než 400 miliónů aktivních uživatelů, kteří stráví na Facebooku více než 500 miliard minut měsíčně⁵, podle agentury Reuters sociální média předstihla porno jako aktivitu č. 1 na webu⁶.

Sociální média a sociální sítě (jako jeden z typů) přímo či nepřímo zasahují do života nás všech. Nejsou pouhým trendem dnešní doby, jsou to média budoucnosti, která převzala již existující konverzační nástroje a dala je do rukou online komunitám lidí, kteří mezi sebou sdílejí informace, znalosti a názory.

---

¹ World Population by Age and Sex. *U.S. Census Bureau : Internationa Data Base (IDB)* [online]. Page Last Modified: August 7, 2009 [cit. 2010-06-08]. Údaj byl vypočítán z dat za rok 2010. Dostupné z WWW: <<http://sasweb.ssd.census.gov/idb/worldpopinfo.html>>.

² WEISS, Taly. Kids are heavy social network users, they don't say no to relevant marketing efforts : online surveys and tips for marketers. *Trendspotting Blog : Internet trends: marketing research & predictions* [online]. 2007-07-08 [cit. 2010-06-08]. Blogový příspěvek využívá data z Forrester's online survey. Dostupné z WWW: <<http://www.trendspotting.com/blog/?p=165>>.

³ *Zoinks! 20 Hours of Video Uploaded Every Minute! Broadcasting Ourselves ;)* : The official YouTube blog [online]. 2009-05-20 [cit. 2010-06-08]. Dostupné z WWW: <http://youtube-global.blogspot.com/2009/05/zoinks-20-hours-of-video-uploaded-every_20.html>.

⁴ Wikipedia. *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 6th November 2001, last modified on 4th June 2010 [cit. 2010-06-08]. Dostupné z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>>.

⁵ Tiskové středisko : Statistika. *Facebook* [online]. © 2010 [cit. 2010-06-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.facebook.com/press/info.php?statistics>>.

⁶ GOLDSMITH, Belinda. Porn passed over as Web users become social: author. *Reuters* [online]. 2008-09-16 [cit. 2010-06-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.reuters.com/article/idUSSP31943720080916>>.

Rozvoj sociálních médií je rychlý a nevyhnutelný. Pravidla publikování se posouvají na internetu na novou úroveň, zcela se mění vytváření vztahů a vazeb mezi lidmi na síti, posouvají se hranice vnímání soukromí, jsou nastolena nová pravidla komunikace a marketingu. A změna čeká také knihovny, neustále se budou muset přizpůsobovat novým potřebám svých uživatelů.

Sociální média přináší knihovnám možnost rychlé distribuce multimediálního obsahu a jeho virálního šíření, možnost přímé komunikace se stávajícími i potenciálními uživateli, levné a dobře měřitelné marketingové metody, tvorbu komunit, posilování vztahů a důvěry, přímou zpětnou vazbu atd. Na druhou stranu je třeba udržovat krok s rychlým vývojem v této oblasti, neustále sledovat trendy, věnovat práci se sociálními médii dostatek času, být připraven na rychlou změnu (co platí dnes, nemusí platit zítra).

Sociální média poskytují knihovnám nejen prostor pro rozvoj jejich propagačních aktivit. Zapojení sociálních médií do praxe knihoven zahrnuje také rozšíření služeb knihovny, nové možnosti ve vzdělávání a zejména prostor pro komunikaci s uživateli a budování komunit. Knihovnám vyvstává šance přímo komunikovat s mladou generací, která se vyskytuje na síti, šance této skupině lidí porozumět a přizpůsobit se jí. Mnoho knihoven se možná domnívá, že své uživatele dobře zná, že má akce a služby, které jsou pro mladou generaci atraktivní ... ALE ... kolik mladých lidí skutečně tyto služby využívá a tyto akce navštěvuje? Kde je problém a co se dělá špatně? Možná knihovny dosud dostatečně nechápou a nerozumí současné mládeži, ačkoli se jí chtějí přizpůsobit, neví, jak na to, nebo možná vědí, ale mnohá řešení se jim zdají příliš odvážná, nepřipustná, znevažující knihovnu jako instituci s tradicí a zavedenou reputací. Možná je po všech těch letech načase, aby se image knihoven posunula kousek dál, aby knihovny pochopily, že jsou součástí tržní společnosti, že mají velkou konkurenci. Dnes už není knihovna jen půjčovna knih; všude se chlubíme tím, že jsou knihovny komunitní a vzdělávací centra a jako takové musí o své místo bojovat.

V dnešní době nestačí být už pouze moderní, ale také módní. Knihovna by měla být in, chic, cool. Měla by být institucí, která je žádaná a sedí do moderního způsobu života. Působení v sociálních médiích jí může pomoci, nabízí styk s mladou generací a nástroje na komunikaci s ní. Budujte novou image na síti, zapojte sociální média do činnosti knihovny, buďte kreativní a originální. A hlavně nezapomínejte na jednu důležitou věc: forma je jedna věc, ale důležitý je také obsah a styl. Např. na Facebooku působí asi 140 českých knihoven a více než 80 % má přitom méně než 200 příznivců, velmi malou míru interakcí a nízké hodnocení příspěvků (takže jsou většinou ze zdi mnoha příznivců filtrovány). Asi bude někde chyba.

Sociální média jsou místem, kde uživatelé mohou svými názory a podněty formovat služby knihovny a ovlivňovat vznik dalších, což je mimo jiné

součástí konceptu Library 2.0, který počítá s uživatelem jako aktivním spoluvůdčem služeb knihovny. Dejte svým uživatelům nástroje k tomu, aby se mohli zapojit, aby mohli efektivně komunikovat a sdílet informace. Podporujte vznik komunit. Říká se, že email je mrtvý a budoucností komunikace jsou sociální sítě. Přístup k internetu z klasických desktopů dohání mobilní připojení. Na veškeré tyto trendy je třeba aktivně reagovat. Komunikujete s uživateli přes ICQ nebo Skype? Máte na blogu knihovny instalovaný některý ze sociálních pluginů Facebook Open Graph⁷? Chystáte se upravovat své webové stránky pro přístup z mobilních telefonů? Víte, co je to augmented reality, a napadlo vás, že byste využili QR kódy? Dá se v knihovnách využít Gowalla nebo Foursquare? Jestli máte po přečtení několika předchozích vět pocit, že hovořím cizím jazykem, rychle se vzpamatujte, tohle je totiž stávající realita nebo minimálně hudba blízké budoucnosti.

Blogy nejsou žádnou novinkou, naopak jsou stálíci ve světě internetu. Zapojila se vaše knihovna do blogosféry? A o čem píšete, kolik lidí vás čte, kolik míváte komentářů a jaká je míra sdílení článků? Bohužel blogování v českých knihovnách není nijak rozšířené a všeobecně knihovnické blogy na internetu nepatří zrovna k těm nejčtenějším. Ono vytvářet dobrý blog je opravdu těžké a vytvořit loajální komunitu kolem něj ještě těžší. Zapomeňte na blogové příspěvky typu „Připravujeme PC kurzy pro úplné začátečníky“ (ti, kteří si blogový příspěvek přečtou, začátečníci rozhodně nejsou), vyhněte se blogování o změně otevírací doby nebo uzavření studovny, to patří spíše do novinek na web, nekopírujte anotace knih, buďte jiní!

Chcete psát o knihách? A uvažovali jste o zapojení se do tematických komunit? Proč třeba nepublikujete na webech a blozích o fantasy literatuře? Běžte tam, kde jsou vaši čtenáři.

Chcete doporučovat knihy? Zapomeňte na Ctrl+C a Ctrl+V, pište o těch, které jste četli nebo četli vaši uživatelé. Pište za sebe, dejte prostor dojmům, vyprávějte příběhy (zkuste třeba book meme, nástroje pro storytelling). Chcete prostě o něčem psát, tak pište. Najděte si jedinečné téma, není nutné být za každou cenu univerzální a všestranný, kolem užších témat vzniká mnohem loajálnější komunita. Nemusíte psát sami, zapojte se do existující lokální blogosféry a zapojte ostatní nebo pište s ostatními (blog jako wiki?). Nechcete psát dlouhé blogové příspěvky? Moblogujte⁸, mikroblogujte, liveblogujte, video-blogujte, blogujte prostě jinak!

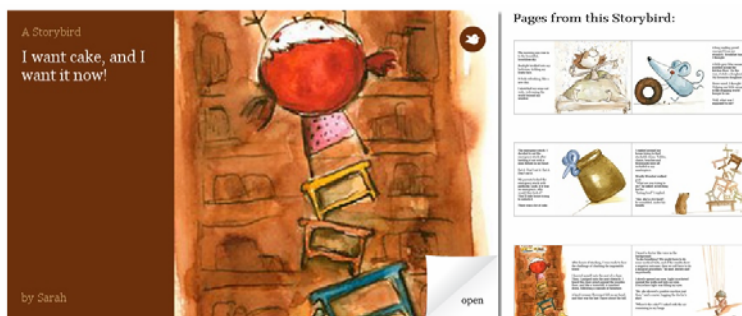
---

⁷ Přehled pluginů najdete zde: <<http://developers.facebook.com/plugins>>.

⁸ Moblogging – blogování prostřednictvím mobilních telefonů.

Book meme⁹

Storybird – collaborative storytelling

Pokud **sdílíte dokumenty, fotky, video, audio nebo odkazy**, ať už za účelem šíření výukových nebo propagačních materiálů, či jiného sdílení informací, zauvažujte nad využitím sociálních médií, online nástrojů, které jsou obohaceny o sociální prvky, jako jsou komentáře, nástroje pro rychlé sdílení a vkládání obsahu, nástroje pro hodnocení, spojování kontaktů a komunikaci. Výhodou také je, že jsou mnohé nástroje provázané navzájem.

Např. PDF soubor nahraný na Scribd můžete snadno sdílet na Facebooku a na rozdíl od běžného odkazování na PDF na webu se navíc zobrazí i náhled dokumentu. Když jednou nahrajete dokument na Scribd, můžete ho pomocí embed kódu vložit na jakýkoliv jiný web a navíc budete mít třeba veškeré statistiky na jednom místě. Vyzkoušejte Slideshare pro sdílení prezentací, do

⁹ Book meme včetně textu najdete zde:

http://www.facebook.com/note.php?note_id=289143603285. Často se s nimi setkáte také na Flickru. Přesná definice neexistuje, každý může tento formát uchopit po svém.

prezentace na Slideshare snadno nahrajete video z YouTube, můžete sledovat další uživatele a jejich prezentace. Proč mít třeba Flickr nebo Picasa na sdílení fotek? Kromě jiného jsou to jednoduché nástroje, které jsou navíc spojené s grafickými editory a opět umožňují rychlé vkládání fotek, setů nebo galerií kamkoliv na web pomocí embed kódu. Pěknou slideshow fotografií z akce můžete vložit na blog, na web, na Facebook do karty apod. A nezapomeňte si všechny odkazy na své i ostatní zajímavé materiály a články pečlivě popsat, připsat tagy, kategorizovat a sdílet třeba na Del.icio.us.

Zkuste tvořit videa z fotek pomocí nástrojů, jako je Animoto nebo Flixtime, vyzkoušejte animovaná videa, která vytvoříte na GoAnimate nebo Zimmertwins, nahrávejte krátká videa (např. pomocí fotoaparátu) a stříhejte v jednoduchých online nástrojích. Dělejte videoreklamy, zkuste vytvořit book trailer, využijte např. hudbu, videa nebo obrázky pod licencí Creative Commons. Sdílejte videovýukové materiály, nahrávejte plochu počítače a hlas lektora na přednášce, streamujte lekce přes webkameru. YouTube jako největší světový videoportál umožňuje virální šíření vašich videí. (Viděli jste už video Librarians Do Gaga?¹⁰)

A nezapomeňte také na audio (i když je pravda, že dnes stojí spíše v pozadí). Nicméně existují nástroje na podcasting nebo livecasting, nástroje, pomocí kterých si uděláte vlastní rádio, natočíte rozhovor, záznam z besedy nebo školení, uděláte reklamu na audioknihu nebo prostě jen vytvoříte playlist oblíbených písní (a nezapomeňte na library music).

Twitter je mikrobloggerovací systém, ale také obrovský konkurent Facebooku rozšířený spíše v zahraničí a probouzející se v ČR. Zatím to je spíš prostředí pro tzv. geeky¹¹ (a být geek už dávno není out), ale myslím, že Twitter ještě na svůj boom v ČR čeká. Je známý zejména tím, že obrovskou rychlostí šíří informace a v mnohém předběhne i oficiální mediální kanály. (Hádejte, kdo věděl první o zemětřesení na Haiti – média, nebo Twitter?) Twitter, jako systém na sdílení zpráv omezených limitem 140 znaků, zkrátka zcela změnil způsob vzniku a distribuce zpráv. Twitter už zažil slavný děkovaný tweet prezidenta Obamy po vyhraných volbách, první tweet z vesmíru, rozhodový tweet Sandry Bullock, akci Such Tweet Sorrow (hra Romeo a Julie na Twitteru) a užívá si i vtipné tweety Larryho Kinga, tak proč by neměla tweetovat i knihovna? Twitter možná využijete k šíření novinek, sdílení zajímavých odkazů, možná vymyslíte něco neobvyklého, možná budete distribuovat pouze zajímavé řečnické otázky k zamyšlení, je to na vás. Twitter vám dává šanci najít svoji osobnost!

---

¹⁰ Video najdete na YouTube: http://www.youtube.com/watch?v=a_uzUh1VT98.

¹¹ Heslo „Geek“ na Wikipedii: <http://en.wikipedia.org/wiki/Geek>.

Jaký jsi typ geeka?¹²

MICKLAIRD AND THE ROYAL SHAKESPEARE COMPANY PRESENT

Such Tweet Sorrow

What is this all about?
Two families in the same town have loathed one another for years. But a boy from one and a girl from the other fall in love - deep, sweet and destructive. You know the tale of Romeo and Juliet but now you can see it happening live and in real time - in modern Britain and on Twitter. Six characters live the story over the five weeks of Such Tweet Sorrow and you can experience it with them. Find out more.

What is twitter?

Home Live timeline The story so far About Cast and crew Community Jago

Here is what's been happening recently on Such Tweet Sorrow. Before you'll find the very latest tweets from the cast. Everything that happens is being captured in the Live Timeline.

Latest Tweets

@Jess_nurse I'm so sorry. Come home. Dad x

Tyball Capulet 12:08pm Thursday 12 May

A gloomy peave this painting with it brings. With it, a Father I was taught to hate shows more love to me than my own .....Thank you. x

Jess Capulet 12:08pm Thursday 12 May

<http://twetphoto.com/2222559> Montague Senior has left a painting in the Square.... of her..... my Mum .....His love.

Jess Capulet 12:08pm Thursday 12 May

The Characters

- janetog16 view profile + @janetog16 FOLLOW
- LorraineEvie view profile + @lorraineevie FOLLOW
- Tyball Capulet view profile + @tyball_cap FOLLOW
- Jess Capulet view profile + @jesscapulet FOLLOW
- Morocita view profile + @morocita FOLLOW
- Romano view profile + @romano FOLLOW

Věčná láska Romea a Julie na Twitteru¹³

¹² What Kind of Geek Are You? *Gizmodo* [online]. 2008 [cit. 2010-06-08]. Dostupné z WWW: <<http://gizmodo.com/379200/what-kind-of-geek-are-you>>.

A konečně přichází na řadu **sociální sítě**. Než se dostaneme k Facebooku, který je nejrozšířenější sociální sítí světa, podívejme se ještě na nástroje, které umožňují vytvořit samostatnou privátní nebo otevřenou sociální síť. Na takové síti se může setkávat knižní klub, fanoušci knižní série nebo může sloužit ke komunikaci zaměstnanců knihovny. Privátní sociální síť sloužící ke komunikaci zaměstnanců oddělení služeb používáme už téměř půl roku v Knihovně UTB ve Zlíně. Došlo tak k výraznému zlepšení toků informací, narůstá míra sdílení a komunikace, s emailem naprosto nesrovnatelné. Existuje mnoho nástrojů na tvorbu sociálních sítí, ale jednoznačně doporučuji Ning (který je ovšem placený). Máte-li šikovné techniky, můžete si vytvořit vlastní síť na BuddyPress („sociální obdoba“ WordPressu). A potřebujete-li komunikovat zdarma a bez technické podpory, vyzkoušejte Grou.ps nebo Spruz. Tyto sítě vám umožňují zakládat diskuzní fóra, sdílet videa nebo fotky, psát soukromé i hromadné zprávy, komentovat příspěvky, vytvářet wiki, zakládat události a zvát na ně členy a pomocí HTML nebo aplikací dále rozšiřovat možnosti komunikace.

Facebook – mnohokrát popisovaný, mnohokrát diskutovaný, téma všech možných článků a blogových příspěvků. Facebook má přes 2 500 000 českých uživatelů, z nichž více než 70 % je mladší 30 let. Je tedy ideálním místem setkávání s mladou generací uživatelů. V ČR patří mezi nejoblíbenější sociální média pro propagaci knihoven. Ovšem výsledky propagace na Facebooku nejsou ani zdaleka tak dobré, jak se v nadšených začátcích očekávalo. Existuje pouze hrstka knihoven, která propagaci na Facebooku jakž takž zvládla a vykazuje zde ve srovnání se zahraničím (především USA) měřitelně srovnatelné nebo lepší výsledky. Chce-li knihovna působit na Facebooku, měla by na začátku vědět jednu podstatnou věc: pro propagaci jakéhokoliv komerčního i neziskového subjektu je určena stránka, nikoliv skupina nebo profil! Je pro mě až bolestné, že největší knihovna v ČR má na Facebooku profil, který bude po dosažení 5 000 přátel zablokován, nemá žádné dostupné statistiky, má omezený výběr aplikací, zasahuje do soukromí svých uživatelů a je v rozporu s podmínkami užívání, čímž se vystavuje hrozbě smazání.

V zahraničí jsou knihovny jednoznačně dál v používání aplikací, u předních knihoven je zcela běžná implementace vyhledávání v katalogu na Facebook, grafické karty vytvořené prostřednictvím aplikace Static FBML, propracované landing pages¹⁴ a využití dalších zajímavých aplikací (např.

---

¹³ Článek o Such Tweet Sorrow v češtině napsal Martin Hassman na svém blogu:

<http://met.blog.root.cz/2010/05/28/romeo-a-julie-zemreli-na-twitteru/>.

Oficiální web projektu: <http://www.suchtweetsorrow.com/>.

¹⁴ Landing page = uvítací stránka na Facebooku, která se automaticky zobrazí nově přichozím (landing page má např. Columbus Metropolitan Library:

DearReader¹⁵). Zároveň propojení Facebooku s Twitterem, Flickrm nebo např. YouTube je v zahraničí mnohem rozšířenější. V ČR se setkáme spíše se zajímavými projekty a dílčími akcemi, které lákají fanoušky: soutěž „Kam s tím“ Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové, tematické postery stránky Čtesyrád, propagační akce na podporu hlasování stránky Kniha mého srdce, pravidelné změny profilové fotky stránky Knihovny Polička, využití stripů apod.

Strip vytvořený pomocí nástroje Stripgenerator (vytvoření stripu zabere asi 3 minuty :-))

Propagační akce stránky Kniha mého srdce¹⁶

http://www.facebook.com/columbuslibrary?v=app_4949752878 nebo Knihovna UTB ve Zlíně: http://www.facebook.com/knihovnautb?v=app_6009294086.

¹⁵ Služby DearReader pro knihovny najdete zde: <http://www.supportlibrary.com/nl/users/templates2/mweb/path5-1.html>, aplikaci od DearReader na Facebooku používá např. Eckhart Public Library (<http://www.facebook.com/eckhartpubliclibrary>).

¹⁶ Popis akce najdete v události na Facebooku: <http://www.facebook.com/event.php?eid=61685346974&index=1>.

Tematické postery stránky Čtesyrád¹⁷

Při propagaci na Facebooku je třeba správně zvolit cíl kampaně, strategii, promyslet design stránky a typ profilové fotografie, využití aplikací, brát v úvahu optimalizaci pro vyhledávače (vhodné info, krátká URL adresa), zvážit možnosti reklamy na Facebooku a další propagaci stránky a také především zvolit správný styl a obsah. (Upřímně, to, že zrovna umřel nějaký spisovatel, jehož hlavními čtenáři byli lidé 50+, není zprávou, která se na Facebooku setká s nějakou výraznou odezvou.) A už jste slyšeli o copywritingu, storytellingu nebo síle vizuální informace na Facebooku?

Už v začátku příspěvku jsem naznačovala, že začíná masivní nárůst přístupu k internetu přes mobilní zařízení a stoupá obliba tzv. „chytrých telefonů“. Vznikají zcela nové formáty, jako jsou aplikace **augmented reality** a **geolokační nástroje**. Augmented reality neboli rozšířená realita se využívá ve světě mobilních zařízení, která přidávají reálnému obrazu světa digitální vrstvu. Velké komerční společnosti, jako je IKEA nebo český Seznam, už aplikace augmented reality testují a vyvíjejí, což předznamenává, že je třeba s nimi začít počítat. Vzhledem k tomu, že v ČR nejsou chytré telefony ještě

¹⁷ Čtesyrád: čtenářův sympatický rádce: <http://www.facebook.com/ctesyrad.cz>.

dostatečně rozšířené, budou kroky knihoven v tomto směru nejspíš (a doufám, že pouze zatím) umírněnější. V tuto chvíli jsou už ale dobře využitelné tzv. „QR kódy“ i jiné jim podobné. Jedná se o typ čárového kódu, který lze snímat přes mobilní telefon. Poprvé se v roce 2007 objevily v Japonsku u významných památek a např. v Anglii je dnes najdete téměř na každé lahvi s pitím. Po nasnímání kódu pomocí telefonu se zobrazí informace o daném místě nebo objektu. Technicky jsou na tuto technologii připraveny už téměř všechny telefony na českém trhu (vyžadován je fotoaparát a alespoň podpora JAVA nebo mobil s pokročilým operačním systémem), otázkou je, jestli jsou na QR kódy připraveni lidé.

Dalším trendem jsou geolokační nástroje v čele s Foursquare a Gowallou. Oba tyto nástroje jsou postaveny na myšlence „kde právě jsem“ a používají se přes aplikaci staženou do mobilního telefonu. Jsou založeny na bázi vytváření přátel, se kterými sdílíte svou lokaci, statusy, tipy, fotografie apod. Vždy, když se někde přihlásíte a potvrdíte check-in, vaši přátelé o tom budou informováni a mohou váš check-in prozkoumat či okomentovat. Tyto nástroje nejsou založené pouze na tom, aby vaši přátelé věděli, kam chodíte ráno kupovat kávu a jaký je váš oblíbený obchod, skrze tyto nástroje můžete upozorňovat také na zajímavá místa a své využití mají i např. v marketingu (i když je pravda, že se jedná o velmi neprobádanou oblast).

Brooklyn Museum
Explore our community with foursquare

Who's Been Here

Brooklyn Museum Mayor

special mayor offer

@ Brooklyn Museum: If you're our Mayor on **Target First Saturday**, show the Membership desk and we'll honor you with your very own **1stfans Membership** for one year.

Former Brooklyn Museum Mayors

Brooklyn museum na Foursquare¹⁸

¹⁸ Více informací: <http://www.brooklynmuseum.org/community/foursquare/>.

QR kód¹⁹

Freddie Laker, průkopník internetového podnikání a současný ředitel pro digital strategy ve společnosti Sapient Interactive, formuloval 11 předpovědí týkajících se sociálních médií v roce 2012:

1. V první řadě dojde k posunu vnímání soukromí, lidé o sobě začnou sdílet mnohem více informací.
2. Čeká nás kompletní decentralizace sociálních sítí.
3. Výsledky vyhledávání ovládnou real-time informace, jako jsou informace v blozích nebo tweetech. Budou mít mnohem prominentnější postavení a budou více personalizované.
4. Začnou se používat agregátory obsahu, filtry a nástroje na správu obsahu.
5. Běžná bude „social media augmented reality“ (propojení sociálních médií s reálným světem). Real-time recenze míst a podniků, údaje o poloze uživatele apod. budou zcela běžné součástí profilů a komunit.
6. Dojde k rozšíření „influencer marketingu“²⁰.
7. Rantingy neboli hodnocení budou všudypřítomné.
8. Posílí se monitorování zákazníků v sociálních médiích.

---

¹⁹ Stáhněte si aplikaci do mobilního telefonu a přečtěte si zprávu, která se za QR kódem skrývá.

²⁰ Identifikace klíčové komunity a názorových vůdců, kteří budou mluvit o vašich produktech a mají schopnost ovlivňovat názory ostatních.

9. Očekává se výrazný vzestup nástroje Google Wave, crowdsourcing²¹ díky Wavu nabývá reálných obrysů.
10. Dojde k propojení vyhledávání a sociálních médií a k vývoji sémiotického vyhledávání.
11. Předešlé předpovědi platí také pro všechna digitální média, neboť podle Lakera jsou všechna sociální.²²

V dnešní době se setkáváme s pojmy, jako je „net generation“ nebo „Facebook generation“. Mladí lidé vyrůstají na síti a nyní už také ve společnosti sociálních médií. Chceme-li komunikovat s mladou generací, sociálním médiím se nevyhneme. Tak se přestaňme médií bát a začněme je používat... a ještě lépe, používat je správně.

---

²¹ Centrálně organizovaná činnost, která vede k dosažení přesně definovaných cílů, a to s využitím většího množství zainteresovaných osob z řad zákazníků nebo sympatizantů, kteří pochází z cílových skupin pole naší působnosti.

²² LAKER, Freddie. What Social Media Will Look Like in 2012. Advertising Age [online]. 2010-04-06 [cit. 2010-05-31]. Dostupné z WWW: <http://adage.com/digitalnext/post?article_id=143145>.

TEMATICKÁ STRUKTURA DIGITALIZOVANÝCH DOKUMENTŮ V PORTÁLU KRAMERIUS

Eva Forstová – Františka Vrbenská, Národní knihovna ČR, Praha

Nabídka digitalizovaných novodobých dokumentů v Národní digitální knihovně prozatím není tematicky členěna, i když zahrnuje díla z řady oborů. Obsahové hledisko se promítalo do výběru dokumentů pro předchozí fáze programu Kramerius většinou jako sekundární aspekt strategie ochranného reformátování. Tematické složení digitalizovaných dokumentů bylo ovlivňováno cíli a podmínkami jednotlivých etap Krameria, které zformovaly latentní předmětovou strukturu portálu a předznamenaly cílený, sofistikovaný výběr pro projekt v rámci IOP.

1. Současný stav portálu Kramerius

Digitální knihovna Národní knihovny ČR zpřístupňuje v portálu Kramerius ke dni 30. června 2010 celkem 614 periodických a 11 271 monografických titulů o celkovém počtu 7 545 663 stran. Další digitalizované dokumenty jsou připraveny ve stavu finálního zpracování, případně dodatečných úprav kvůli technickým nárokům na reformátování. Každým rokem přibývá stále více nových titulů nejen z fondů NK ČR, ale díky např. podprogramu VISK 7 také z jiných knihoven (včetně muzejních) i archivů.

Výrazný přírůstek reformátovaných materiálů byl jediným – paradoxním – pozitivem zátop v r. 2002: v programu nápravy povodňových škod byly mikrofilmovány a/nebo digitalizovány desítky titulů náhradou za zničené nebo poškozené svazky z postižených institucí, přičemž se jednalo o časopisy nenahraditelné z jiných zdrojů, významné pro daný obor a jeho badatele. Projekt tzv. norských fondů (roky 2007–2010) přinesl tisíce digitalizovaných monografií; připravovaný projekt IOP se pohybuje v úrovni desítek milionů stran bez ohledu na typ dokumentu.

Jaké jsou možnosti orientace v tomto množství dokumentů? Často uživateli nepostačí zadat klíčové slovo nebo hledat konkrétní titul, ale potřebuje například operativně získat sumární přehled o těch časopisech umístěných v portálu, které se zabývají školstvím. Setkali jsme se s návrhem na přehledné řazení podle předmětových kategorií, jak jsou navrženy v rámci metody Konspekt (k tomuto nástroji se vrátíme ještě v závěru příspěvku).

http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_konspekt.htm

http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_material_kon2.htm

Antropologie, etnografie	Lékařství
Biologické vědy	Matematika
Divadlo, film, tanec	Politické vědy (Politologie, politika, veřejná správa, vojenství)
Ekonomické vědy, obchod	Právo
Filozofie a náboženství	Psychologie
Fyzika a příbuzné vědy	Sociologie
Geografie. Geologie. Vědy o zemi	Technika, technologie, inženýrství
Historie a pomocné historické vědy. Biografické studie	Tělesná výchova a sport. Rekreace
Hudba	Umění, architektura, muzeologie
Chemie. Krystalografie. Mineralogické vědy	Výchova a vzdělávání
Jazyk, lingvistika a literatura	Výpočetní technika
Knihovnictví, informatika, všeobecné, referenční literatura	Zemědělství

Bez úzké spolupráce s kolegy z oddělení věcného zpracování bychom se v tom případě neobešli: zařazení některých titulů je na hranici dvou i více kategorií či tříd MDT či DDT. Tentýž titul by se nezdálo zřejmě vyskytoval v různých kategoriích, tak jako je dnes rozděleno více dokumentů podle změn svého názvu a odlišného ISSN.

Kramerius využívá fulltextového vyhledávání. Je možné pátrat v kategoriích ISSN/ISBN, názvové údaje, původci, nakladatelské údaje, datum vydání/tisku, signatura, místo uložení, výtisk/ročník, MDT/DDT (http://kramerius.nkp.cz/kramerius/help_cs.jsp). Informace o tematickém zařazení, zpravidla pouze MDT, bývá u monografií dosti často uvedena v metadatech k jednotlivým titulům (tj. v bibliografických a dalších popisech dokumentů). U periodik naopak převážně chybí. Nicméně u obou typů dokumentů je zavedeno (nadále doplňováno a korigováno) propojení na Souborný katalog ČR, kde záznamy nepostrádají zatřídění MDT. Uvedené možnosti zpřijemňují a usnadňují práci s digitalizovanými texty, i když leckterý čtenář méně obeznámený s informačními technologiemi by uvítal hodně jednoduché, přehledné nástroje k obsahové orientaci.

V současné době (podle vyjádření Mgr. Tomáše Foltýna, NK ČR – odd. digitalizace) věcné rozřazení většiny zveřejněných monografií a malé části periodik (tzv. MDT členění) je v systému Kramerius využíváno v rámci RSS kanálů. Uživatel má možnost zvolit si pomocí uvedeného třídění oblast, jež ho zajímá, a označit ji. Po importu nového titulu získá pomocí zvoleného RSS kanálu zprávu, že byl do digitální knihovny přidán titul, který odpovídá jeho tematickému zaměření. Tato funkcionalita by měla být přenesena i do vyvíjeného Krameria 4, i když pravděpodobně ne ihned v první verzi. MDT členění nabízí i do budoucna další zajímavé možnosti svého využití, například

při budování individuálních digitálních knihoven. To je však otázka dalšího vývoje.

2. Obsahové hledisko v rámci vývoje programu Kramerius

Program záchrany dokumentů ohrožených degradací papírového nosiče, známý jako Kramerius, byl původně zaměřen na bohemikální periodickou produkci od počátku 18. stol. až do poválečných let 20. stol. Poté, co byla vypracována DTD (definice typu dokumentu v XML – pravidla pro jeho strukturu) rovněž pro monografie, přibyl i tento typ informačního pramene. Výběr dokumentů pro podprogram VISK 7, který byl omezen nejvýše na bohemikální literaturu v širším pojetí, se již v r. 2009 rozšířil rovněž na cizojazyčné nebohemikální tituly, pokud jsou ovšem zásadní pro knihovní sbírky daného kulturního subjektu, případně pro soubor dokumentů z určitého oboru.

Výběr materiálů pro ochranné reformátování od počátku upřednostňoval kombinaci dvou hledisek: stupně poškození svazku/ů a čtenářské frekvence titulu. Proto byla pro pilotní projekt programu Kramerius v r. 1997 vybrána velká periodika s celonárodním významem, především stěžejní deníky: Národní listy (jejich plnou digitalizaci umožnily o něco později až nové technologie), Lidové noviny, Prager Tagblatt, dále pak atraktivní společenské a kulturní časopisy: Světozor, Květy, Zlatá Praha.

Už od první fáze byl Kramerius rozčleněn na tři skupiny: deníky i časopisy s velkým společenským impaktem; regionálně důležitá periodika; dokumenty význačné z hlediska vývoje daného oboru nebo odborné specializace. Tato hlediska však ovlivňovala pouze výběr titulů, nijak se nepromítla ve způsobu zpřístupnění, tj. formálním abecedním řazení digitalizovaných materiálů. Jak už u dokumentů bývá, je často nesnadné titul jednoznačně zařadit, navíc během své existence nejednou měnívá ediční profil (... a nezávisle prochází vlastními proměnami název i nakladatel).

Oblastní tisk může získat zásadní význam pro celý kraj (Pochodeň, České slovo), další časopisy se pohybují na hraně mezi zaměřením zábavně společenským a populárně naučným. Běžné je obsahové kolísání mezi např. tematikou vojenskou a politickou, historickou a literární. Několik řad starších muzejních sborníků přináší stati na vědecké úrovni, přičemž spojují do jednoho svazku humanitní a přírodovědné disciplíny. Případně jde o deníky, které přinášejí současně komentované zpravodajství a profesní informace (Venkov); jindy zase noviny směšují rovinu osvětově vzdělávací a vyhraněně politickou (Jizeran), do právní a komunální problematiky zabíhá na první pohled ryze technický titul (Plyn a voda).

NK ČR se snažila častěji volit pro reformátování tituly spíše obecného, celospolečenského významu, případně i menší nebo úzce tematicky zaměřené dokumenty. Ostatní subjekty zúčastněné v programu Kramerius (odborné

knihovny, muzea nebo regionální knihovny) přihlašovaly do podprogramu VISK 7 periodika (a později také monografie) odpovídající jejich zaměření a působnosti – s ohledem na hlavní požadavky jejich čtenářů. Někdy se jednalo pouze o jediný titul, který je důležitý pro konkrétní knihovnu (např. Mittheilungen des Mährischen Gewerbemuseums in Brünn Moravské galerie, Rudé právo – Technická univerzita v Liberci), anebo o jednorázovou účast instituce (Státní okresní archiv v Pardubicích).

Zdálo by se tedy, že tematické zastoupení dokumentů je přednostně formováno aktivitou jednotlivých kulturních institucí, která je však do značné míry ovlivněna jejich postavením a finančními možnostmi (přes velkorysou dotaci 70 % nákladů na projekt může spoluúčast znamenat pro menší knihovny náročnou položku). Nemalá role bez ohledu na statut a dispozice kulturního subjektu připadá osobní iniciativě knihovníka, který projekt připravuje a dohlíží na realizaci.

Popsaný jev dokládá nepřehlédnutelný počet digitalizovaných titulů zaměřených na kinematografii, díky možnostem Národního filmového archivu a úsilí vedoucí knihovny NFA, Mgr. Pavly Janáskové. Obdobným případem jsou v posledních dvou letech stovky monografií i periodik v projektu Zahradnické fakulty Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity. O to záslužnější je podíl „malých institucí“, ve kterých úlohu „duše projektu“ zastává knihovník; je tedy i tím, kdo rozšířil tematickou třídu nebo regionální okruh o tituly z jím spravovaného fondu (např. Městská knihovna v Horažďovicích a její vedoucí Lenka Šimonová: projekt Prácheňsko digitálně).

Finanční limity mohou vést k odlišnému jevu: velice rozsáhlé deníky o desítkách ročníků a mnohastránkových číslech jsou digitalizovány postupně celé roky (např. Egerer Zeitung, Nikolsburger Wochenschrift). Pak ovšem jediný titul příliš nezvýší počet zástupců své kategorie, byť jde o značný objem svazků: monumentální Reichenberger Zeitung je reformátován již od r. 1998 a v současné době má přes 358 tisíc digitalizovaných stran.

3. Vztah mezi dokumentem, jeho obsahem a digitalizací

Priorita v procesu digitalizace by měla patřit devastovaným svazkům, ať už byly doposud pouze mikrofilmovány (v případě menšího čtenářského významu) nebo digitalizovány (hybridní, „nepřímou“ metodou). Obsah a zaměření knihy, její původní i pozdější čtenářské uplatnění se značným procentem podílejí na poškození dokumentu. Do nejohroženější skupiny spadají prakticky všechny noviny, ať už celostátní (celonárodní) nebo regionální. Byly vytvořeny lacinou tiskařskou barvou na nekvalitní papír, který se dnes rozpadá, protože byly určeny k časově omezenému použití. Pro potřeby knihoven byly leckdy nevhodně svázané, k tomu i chybně uloženy v nevyhovujících depozitářích. Pro svůj význam pamětníků minulého času, s nímž vydavatelé

jistě nepočítali, je čtenáři hojně vyhledávali, často amputovali listy, fotografie, články nebo s nimi manipulovali na kopírovacích přístrojích. Zcela destruované vazby a drolicí se stránky pak tyto svazky vylučují z používání.

Časopisy bývají obvykle lépe dochované po fyzické stránce, především odborná periodika. I zde záleží na kombinaci kvality knižní vazby, tiskoviny samé (obvykle klesá významně v období válečného konfliktu a první následující roky po jeho skončení) a jejího čtenářského určení: pokud šlo o titul zacílený na širší veřejnost nebo početnou vrstvu zájemců, bude míra opotřebenosti znatelná (např. dosud nedigitalizované časopisy Dikobraz, Světový zdroj zábavy a poučení nebo Punt'a).

Silné poškození můžeme podle předpokladu zaznament u kalendářových řad. U monografií se dá vysledovat zprůměrnění technologie výroby od počátku druhé poloviny devatenáctého století – promítlo se do zvýšené devastace svazků. Co se týče vazby na tematiku či orientaci titulu, ve špatném stavu jsou populární romány, učebnice, slovníky, různé lexikony. Během řešení institucionálního projektu NK ČR, zaměřeného na ochranu novodobých fondů, proběhne pokus o hlubší rozbor souvislostí mezi konkrétním obsahem monografie, obdobím vydání (odrážejí se zde změny v zájmových preferencích společnosti) a stupněm destrukce svazku.

V přílohách (níže) uvedený orientační přehled tematické struktury či lépe rámcového zastoupení jednotlivých disciplín v portálu Kramerius má za účel nastínit obsahovou nerovnoměrnost výběru. Vzhledem k imponujícímu množství statisíců titulů v kontrastu k výrobním kapacitám i finančním dispozicím (přes vstřícný přístup Ministerstva kultury ČR) ani nebylo možno řešit situaci jinak. Knihovny zapojené do programu Kramerius postupovaly maximálně zodpovědně jak vzhledem ke svěřeným sbírkám a čtenářským nárokům, tak možnostem svých institucí.

Z této statistiky byly vyčleněny monografie: v drtivé většině pocházejí z projektu „norských fondů“ – i když bylo do jejich výběru kalkulováno hledisko ojedinělosti, národního anebo kulturního významu, postavení v tezauru té které disciplíny a bylo i přihlédnuto k připomínkám a návrhům jiných knihoven. Rovněž byla oddělena periodika pocházející z programů reformátování Slovanské knihovny při NK ČR, kde jsou vybírány tituly význačné z hlediska historie ruské a ukrajinské emigrace.

Bylo nutno vyrovnat se s komplikacemi, které představuje ISSN, často odlišné od prezentace titulu v katalogizačním systému knihovny, a změny v jeho určení (i v již vystavených titulech, pokud se zjistí, že v průběhu vydávání došlo i k třeba jen malé a krátkodobé úpravě názvu), dále se bylo nutno vyrovnat s jazykovými variantami (Verlustliste), s přechýlením nebo dvojnácností obsahového zaměření, případě skutečností, že jeden dokument společně digitalizovaly dvě instituce.

4. Selekce titulů pro projekt IOP

Jestliže doposud byl cílený výběr dokumentů pro digitalizaci veden zejména ze strany regionálních a odborných knihoven, případně se projevil v úloze faktoru objasňujícího zvýšené poškození svazku, pro rozsáhlý a náročný projekt NAKI, který by měl plošně pokrývat bohemikální tiskovou produkci, je třeba pečlivého, předem propracovaného postupu.

Východiskem výběru knih pro digitalizaci v rámci projektu IOP se stala tematická mapa fondu Národní knihovny. Těchto dvacet čtyři předmětových kategorií informujících o profilu fondu určilo tematické okruhy. Záměr digitalizovat z UKF dokumenty vydané v první polovině 20. století zároveň omezil výběr na toto časové období. Doposud vznikly soupisy beletrie a vědecky významných a důležitých děl nejznámějších autorů z okruhů daných předmětovým kritériem Jazyk, lingvistika a literatura a Historie a pomocné historické vědy vydaných v uvedené době.

Nyní se zpracovávají okruhy určené kategoriemi Umění, architektura, Politické vědy (Politologie, politika, veřejná správa, vojenství), Právo, Ekonomické vědy, Filozofie a náboženství, Psychologie a Sociologie. Touto cestou chceme připravit pro digitalizaci nejvýznamnější bohemika publikovaná na našem území v první polovině 20. století, která jsou zastoupena v Národní knihovně. Protože takový výběr by pro prezentaci v digitální knihovně zajistil nedostačující počet titulů, rozšířili jsme ho o další knihy, a to opět s ohledem na vymezené období, avšak podle jiného hlediska. Tím jsou edice.

Tento postup jsme zvolili ze dvou důvodů: jednak má pořádání titulů do edic v nakladatelské činnosti u nás dlouholetou tradici, takže očekáváme, že vytipujeme široký okruh dokumentů, jednak právě tuto praxi odráží stavba UKF první poloviny 20. století. Jednotlivým edicím je v tomto fondu většinou přidělena jedna signatura jako sbírková. Společné umístění jednotlivých titulů edic tedy usnadňuje přípravné práce. Při sestavování soupisů edic jsme vycházeli z Lexikonu české literatury, který edice eviduje v nakladatelských heslech, včetně souborných vydání děl jednotlivých autorů. Takový výběr rozšíří objem digitalizovaných knih jak o českou, tak překladovou literaturu.

Spojení dvou uvedených postupů zajistí na jedné straně důležité dokumenty, které nemusely vyjít v žádné edici, a zároveň rozšíří záběr o tituly méně významné a frekventované, které přesto spoluvytvářejí určitý obraz o knižní produkci první poloviny 20. století.

Přílohy:

1. Přehled knihoven/institucí, které přispěly do portálu Kramerius, přístupného na stránkách NK ČR

Tabulka nezohledňuje, kdy se daný subjekt zapojil do programu Kramerius, ani jak rozsáhlé tituly reformátuje (viz závěr kap. 3); pracuje pouze s aspektem jednotlivých titulů podle stávajícího ISSN a vložení do systému Kramerius k datu 30. 6. 2010.

Některé knihovny pokračují v digitalizaci ze svých institucionálních zdrojů a případných dalších dotací kromě programu VISK 7. Jejich digitalizované dokumenty jsou přístupny v jejich vlastních digitálních knihovnách (např. Městská knihovna v Praze, Knihovna AV ČR).

	Instituce	Počet titulů
1	Národní knihovna ČR	114
2	Národní filmový archiv	100
3	Knihovna Vojenského historického ústavu	31
4	Památník národního písemnictví	23
5	Knihovna Muzea východních Čech v Hradci Králové	16
6	Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje	12
7	Knihovna ústavu Gender Studies	11
8	Moravská zemská knihovna v Brně	10
9	Knihovna Židovského muzea v Praze	10
10	Krajská knihovna Františka Bartoše	10
11	Národní technická knihovna	9
12	Knihovna Národního archivu	9
13	Knihovna Akademie věd ČR	8
14	Severočeská vědecká knihovna v Ústí n. L.	8
15	Knihovna Národního muzea	7
16	Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	6
17	Národní lékařská knihovna	6
18	Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech	6
19	Knihovna Uměleckoprůmyslového muzea	5
20	Muzeum Cheb	5
21	Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové	4
22	Městská knihovna v Praze	4
23	Vědecká knihovna v Olomouci	3
24	Muzeum Karlovy Vary	3
25	Státní oblastní archiv v Pardubicích	3
26	Středočeská vědecká knihovna v Kladně	2
27	Muzeum Kroměřížska	2
28	Regionální muzeum v Mikulově	2

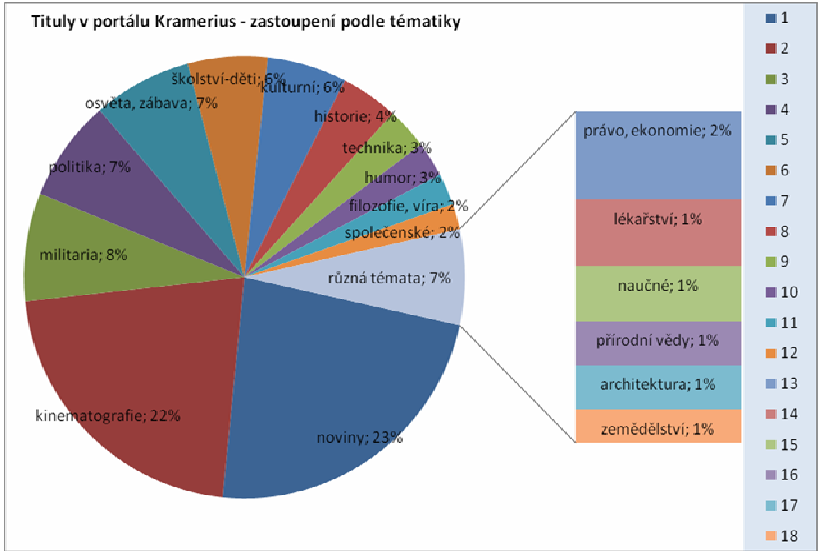
29	Krajská vědecká knihovna v Liberci	1
30	Knihovna Technické univerzity v Liberci	1
31	Muzeum Jindřichohradecka v Jindřichově Hradci	1
32	Městská knihovna Horažďovice	1
33	Moravská galerie v Brně	1

2. *Věcné složení dokumentů zařazených do portálu Kramerius – NK ČR*

Pro přehlednost a názornost bylo zvoleno částečné tematické shrnutí zastoupených obsahových kategorií. Každý ze starších periodických titulů představuje výjimečný fenomén sám o sobě, jehož tematická stavba, čtenářský okruh a ediční historie by si zasloužily individuální rozbor.

	Převažující zaměření periodika	Počet titulů
1	deníky + regionální noviny	99
2	kinematografie + divadlo	93
3	politicky orientované časopisy	34
4	militaria	32
5	osvěta – zábava	31
6	školství + časopisy pro děti	25
7	literární, kulturní, knihovnická periodika	25
8	historie + vlastivěda + národopis	18
9	technika a průmysl	13
10	humoristické časopisy	11
11	náboženství + filozofie + mystika	10
12	společenské časopisy	8
13	právo + ekonomie + sociální oblast	8
14	lékařství	6
15	vědecká periodika bez vyhraněné specializace	5
16	přírodní vědy	4
17	architektura	4
18	zemědělství	3

TRENDY V TECHNOLOGIÍCH DIGITALIZACE NÁRODNÍHO DĚDICTVÍ

Thomas Novický, EXON, Praha

V článku jsou popsány nové technologie a typy zařízení určených k digitalizaci knižních předloh různých rozměrů. Důraz je kladen na zmapování technologie, která umožňuje minimalizaci manipulace s předlohou tak, aby předloha byla co nejvíce chráněna, ale podmínky skenování byly co nejlepší.

Digitalizace

Žijeme v éře, kdy je obrovský zájem o přístup k informacím. Historie je nepřehledné množství zajímavých materiálů. Konverze do digitální formy, a tudíž možnost zpřístupnění digitalizací je v centru pozornosti. Od toho se také odvíjí rozvoj techniky pro digitalizaci. Zde se budeme zabývat knižními skenery, které se nejvíce používají při digitalizaci národního dědictví. Typy technologií popíšeme z pohledu předního dodavatele, francouzské firmy i2S. Nebudeme se zabývat technologickými detaily, spíše se zaměříme na všeobecné trendy.

Typy knižních skenerů

Základním parametrem je rozměr předlohy. Poměrně velké zastoupení mají knížky do velikosti 2× A3, tzn. s maximálním rozměrem předlohy A2. Předlohy jako mapy, obrázky, obrazy, ... mají velikost A1, někdy až A00.

V badatelných čtenáři mnohdy potřebují rychle naskenovat jenom zajímavou část knihy s maximálním rozměrem 2× A4, tzn. A3.

Automatické skenování velkého počtu předloh zase vyžaduje speciální zařízení, které zabezpečí automatické otáčení stránek předlohy.

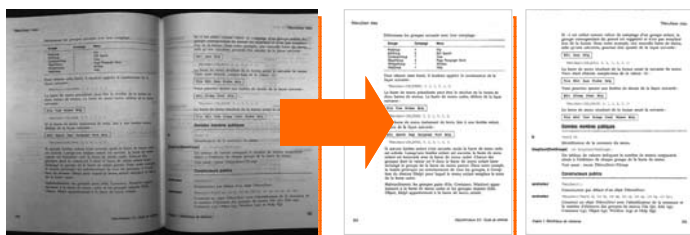
Z tohoto pohledu rozdělujeme skenery na tyto typy:

1. knižní skener do velikosti A2
2. knižní skener do velikosti A1 až A00
3. samoobslužný skener
4. automatická digitalizační linka

Příklad knižního skeneru A2 je CopiBook. Tento typ skeneru se vyznačuje komplexní funkcí. To znamená, že skener je vybaven řídicí jednotkou, která umožňuje nastavení parametrů a funkcionalitu a řídí skenovací proces s možností maximální automatizace. Je možné nastavit profily pro uživatele (operátory), kteří nemusí mít žádnou přípravu v používání. Operátor na obrazovce skeneru vybere profil a sklopením přitlačného skla spustí skenování. Skener po snímání předlohy sklo automaticky otevře, tzn. je připraven na další stránku. Pro operátora je potom práce se skenerem jednoduchá a zároveň vysoce efektivní.

CopiBook má mnoho uživatelsky příjemných funkcí, jako automatické rozpoznání formátu, rozlišení, zaostření, čas expozice, korekce nasvícení a vyvážení bílé barvy. Novinkou je také automatické snímání předlohy bez klikání nebo nožního pedálu. Tato funkce je spojena se snímáním předlohy, která je zobrazena na obrazovce. Pokud se předloha během předem definovaného času nezmění, skener spustí skenování. Díky této funkci operátor jenom obrací stránky předlohy a skener automaticky skenuje každou stránku. Řídicí jednotka skeneru (zabudovaný počítač) při zpracování snímku umožňuje také následné zpracování obrazu (tzv. postprocessing), jako je např. výkonný algoritmus na vylepšení nasnímaného obrazu.

Mezi důležité vlastnosti skeneru patří šetrné zacházení s předlohou. Kolečka se přizpůsobí knížce tak, aby snímaná předloha pod sklem byla rovná, ale aby netrpěl hřbet knížky.

Tento skener nepotřebuje externí zdroj osvětlení, stačí standardní kancelářské. Pokud ale externí zdroj je vyžadován, používá se světlo bez infračerveného a ultrafialového záření.

Dalším typem skeneru je A1 až A00, jehož reprezentantem je DigiBook. Na rozdíl od CopiBooku je v tomto zařízení pohyblivá hlavička s objektivem. Toto řešení má další výhodu v nastavení rozlišení. Rameno s objektivem se pohybuje nad snímanou předlohou horizontálně, ale je možné nastavit také umístění objektivu nad předlohou vertikálně. Čím je objektiv níže, tím je možné dosáhnout vyššího rozlišení (až do 800 dpi). Mechanizovaná kolébka a světlo bez ultrafialového a infračerveného záření chrání předlohu před poškozením. V případě mapových nebo jiných velkoformátových předloh s nerovnou plochou lze použít vakuový stůl, který pomocí vývěvy zabezpečí vyrovnaní předlohy.

Novinkou ve snímání předloh je také objektiv s kamerou. Barevná kamera snímá 3 barvy (RGB) pomocí tří kamer. Nový typ kamery RGB umísťuje snímače barev do jedné roviny, čímž zlepšuje kvalitu obrazu, a nedochází tak k posuvu barev, jako je tomu u klasických objektivů RGB.

V badatelných či na veřejně přístupných místech se osvědčil samoobslužný skener. Zde je několik parametrů, které jsou požadovány po tomto typu skeneru.

Nerušit okolí a funkčně poskytnout maximální komfort, aby badatel nepotřeboval zaškolení a aby bylo zařízení uživatelsky jednoduché na obsluhu. Skener nepotřebuje zvláštní osvětlení, stačí klasické kancelářské. Všechny funkce skeneru jsou přístupné pomocí dotykové obrazovky. Skener umožňuje identifikovat uživatele, například čtenářskou kartou. Identifikovanému uživateli jsou umožněny různé funkce při ukládání nasnímané předlohy: uložit obrázek na USB klíč, vytisknout či poslat naskenovanou předlohu po síti, popřípadě na e-mailovou adresu. Pokud je požadována identifikace uživatele, lze ji použít i na zpoplatnění této služby (jak tomu v některých knihovnách už je). Pokud ale organizace nechce používat autorizační centrum, skener může být využíván samostatně. Uživatelé bez hesla jsou zpřístupněny základní funkce. Ke skeneru je možné také připojit RFID snímač, kterým mohou být identifikovány jednotlivé předlohy (knížky), čímž je možné zabezpečit požadavky autorského zákona.

Pomocí dotykové obrazovky si uživatel sám volí typ výstupu: TIFF, JPEG, PDF, vícestránkový TIFF nebo PDF či JPEG 2000. Předlohu, resp. snímání obraz, vidí uživatel na obrazovce před sebou, což také práci zefektivňuje. Rozměry předlohy identifikuje skener automaticky. Maximální rozměr je A3. Zařízení umožňuje také zlepšit nasnímaný obraz pomocí algoritmů na vylepšení

detailů, odstranění sešikmení, ořezávání, korekci křivek, vymazávání otisku lidských prstů z obrazu nebo vylepšení kontrastu.

Použití automatické digitalizační linky je velkým přínosem v množství digitalizovaných dokumentů. Všeobecně jsou dva základní přístupy v technologii obracení stránek. Buď se to děje na základě technologie tzv. tvaru V. V tomto případě je kniha otevřena do tvaru V. Snímací hlava ve tvaru V najíždí až ke hřbetu knihy a pomocí podtlaku odsáváním přilepí obě stránky k snímači a postupně naskenuje stránky, přičemž se hlava pohybuje směrem nahoru. Tato technologie je zastoupena například skenery Treventus.

Jiná technologie, například od firmy 4DigitalBooks, má předlohu otevřenou na 180° a mechanicky zabezpečuje otáčení stránek. Každá z těchto technologií má své výhody a nevýhody. Technologie tvaru V je jednodušší, nicméně není možné skenovat časopisy nebo knížky s velice tenkými stránkami. Technologie klasického obracení stránek je zase nákladná a prostorově a hlukově náročná.

V oblasti digitalizace národního dědictví a digitalizace všeobecně je stále více projektů a tím je také vyvíjen tlak na dodavatele digitalizačního HW a SW. Protože ale nedigitalizovaných materiálů a archiválií je pořád obrovské množství, je z čeho vybírat a na co nového se těšit.

VIDEOKONFERENCIA V KNIŽNICIACH

Richard Potocký, Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici

V dnešnom uponáhľanom svete sa snažíme všetko si uľahčovať. Už by sme si nevedeli predstaviť život bez mobilných telefónov, IPODov, notebookov a v neposlednom rade bez internetu. Ak by sme nemali tieto pomôcky, s priateľmi by sme už možno neboli v kontakte vôbec. Navštevujeme rôzne diskusné skupiny, cez ktoré si s nimi píšeme, ba dokonca aj telefonujeme s obrazom prostredníctvom programu Skype.

Keďže naša knižnica prechádzala digitalizáciou a nechcela zaostať vo vývine, zaobstarala si prístroj Polycom VSX 7000 pre videokonferencie. Tento prístroj zabezpečuje videokonferenciu so zvukom a obrazom súčasne. Funguje ako program Skype, ale na vyššej technickej úrovni.

Vďaka tomuto prístroju sa uskutočňujú interné, ale aj externé videokonferencie, prednášky, diskusné kluby, spojenia s InfoUSA v iných knižniciach a pod. Využitie videokonferencie tohto typu je vo väčšej miere rozšírené v zahraničí a na Slovensku je zatiaľ ojedinelé.

Čo je Polycom VSX 7000?

Nový Polycom VSX 7000 kombinuje audio a video na špičkovej úrovni v jednom set-top systéme. Vďaka jedinečne ostrému a čistému zvuku budete môcť hovoriť s inými ľuďmi a počuť sa na konferencii, ako keby sedeli hneď vedľa Vás, bez ohľadu na to, kde vo svete sa naozaj nachádzajú.

Polycom VSX 7000 je z najvyššieho radu v univerzálnosti, so širokým rozšírením možností, takže ho môžete ľahko nastaviť pre akúkoľvek aplikáciu. To dáva možnosť pridať displej, mikrofóny, moduly sieťových rozhraní, multipoint rysy a ďalšie externé zariadenia, takže môžete navrhnuť systém, ktorý zodpovedá konkrétnemu prostrediu. Každé zariadenie má svoju vonkajšiu IP adresu, cez ktorú sa spájajú.

Naša IP adresa je 194.160.125.13

Štandardy komunikácie

K zabezpečeniu kompatibility video konferenčných prístrojov od rôznych výrobcov bol zavedený štandard H.323, ktorý definuje skupinu ďalších štandardov používaných na prenos riadiacich, zvukových a obrazových signálov. H.323 je jeden z niekoľkých odporúčaní vydaných ITU-T (Medzinárodná telekomunikačná únia) vzťahujúcich sa k video konferenčnému systému. Iné štandardy patriace do tejto oblasti sú:

- H.310 pre širokopásmové ISDN linky (B-ISDN),
- H.321 pre ATM siete,
- H.320 pre úzkopásmové ISDN siete,
- H.322 pre LAN siete poskytujúce garantovanú kvalitu služby,
- H.323 pre paketovo orientované počítačové siete,
- H.324 pre verejné telekomunikačné siete (PSTN).

H.323 architektúra

H.323 definuje niekoľko sieťových prvkov, ktoré spolupracujú s cieľom poskytovať bohaté multimediálne a komunikačné schopnosti. Terminály, riadiace jednotky multipoint a brány sú často označované ako koncové body. I keď nie všetky prvky sú potrebné, vyžaduje najmenej dva terminály, aby bolo

možné uskutočniť komunikáciu medzi dvoma zariadeniami. Vo väčšine H.323 nasadenia, je použitý gatekeeper, aby sa zjednodušili spojenie.

Zvukové kodeky

G.711

Je jediným požadovaným zvukovým protokolom pre H.320 kompatibilný systém. Zabezpečuje PCM kódovanie zvuku. Analógový signál sa vzorkuje rýchlosťou 8000 vzoriek za sekundu s odchýlkou 50 na milión vzoriek. Každá vzorka sa kóduje ôsmymi bitmi, ktoré posieľa na výstup. Používa sa pri rýchlostiach 48 až 64 kbit/s.

G.729

Kódovanie hovoru rýchlosťou 8 kbit/s použitím algebraického kódu excitovanej lineárnej predpovede so združenou štruktúrou.

Obrazové kodeky

H.261

Používa sa na kódovacie a dekódovacie metódy pohyblivého obrazu pre rýchlosti p.64 kbit/s, kde p je v intervale 1 až 30.

H.263

Obrazové kódovanie, ktoré bolo navrhnuté pre aplikácie používajúce veľmi nízku bitovú rýchlosť kódovania. Používa diskretnú kosínusovú transformáciu s vyššou efektivitou ako H.261.

H.264

Video formát, ktorý má veľmi široké spektrum použitia, ktoré zahŕňa všetky formy digitálneho a komprimovaného videa z nízkych bit-rate Internet streaming aplikácií na HDTV vysielanie a Digital Cinema aplikácií s takmer bezstratovým kódovaním.

Riadiace procedúry

H.221

Definuje princíp multiplexovania a štruktúru rámca pre rýchlosť od 64 do 1920 kbit/s.

H.230

Riadenie a indikácia rámcovej synchronizácie, základné správy a oznámenia.

H.231

Riadenie viacbodovej prevádzky a popis MCU pre audiovizuálne systémy používajúce digitálne kanály do rýchlosti 2 Mbit/s.

H.234

Bezpečnosť a šifrovanie.

H.242

Definícia základných riadiacich procedúr pre vytvorenie a zrušenie spojenia.

H.243

Procedúry pre vytvorenie a zrušenie spojenia pri viacbodovej prevádzke do rýchlosti 2 Mbit/s.

H.281

Riadenie kamery na vzdialenom konci.

Možnosti použitia Polycom VSX 7000

Prostredníctvom tohto zariadenia je možné uskutočniť nielen jeden ale viac video hovorov súčasne, ktorý nazývame multi-konferencia. Polycom VSX 7000 je inteligentné zariadenie vie si samovoľne určiť prioritný obraz na toho, kto má práve slovo. Ale počujú sa všetci navzájom.

Ďalšia možnosť je vidieť samého seba, prípadne celú miestnosť, z ktorej sa vysiela (volá). Prípadne vytvoriť tzv. obraz v obraze, inak nazývaný PiP, alebo osobitný sledovací obraz na jednom z výstupov a na ďalšom výstupe je výsledný videokonferenčný obraz.

Zaujímavosťou je funkcia ovládania kamery iných účastníkov konferencie, ak je povolená.

Video hovor je možné uskutočniť so zapojením na ktorékoľvek externé zariadenie: televízor, monitor, PC, projektor a plátno a podobne.

Celé videokonferenčné zariadenie ma veľa možností nastavenia. Medzi hlavné funkcie ovládača patria: približovanie obrazu, natáčanie kamery, nastavenie pevných bodov, uskutočnenie hovoru, zrušenie hovoru, ovládanie hlasitosti s možnosťou stlmenia zvuku. K VSX 7000 je možné pripojiť prezentáciu, ktorú môžeme zdieľať ostatným účastníkom videokonferencie.

Celý systém je možné ovládať na diaľku cez web aplikáciu. Videokonferencia sa dá sledovať on-line cez internet pomocou streamovania obrazu.

Spojenie

Prenos multimediálnych informácií je veľmi náročný na prenosovú rýchlosť. Je pritom dôležité, aby bola určitá rýchlosť garantovaná po celej dĺžke spojenia, kde máme linku s danou prenosovou rýchlosťou plne k dispozícii. V prípade slabšieho pripojenia na internet sa môže zhoršiť kvalita, alebo môže dôjsť aj k strate spojenia v prípade vysokej zaťaženia siete.

Minimálne 30 minút pred každým videohovorom alebo videokonferenciou nastavíme a vyskúšame hovor na stabilizovanie spojenia. Ak sa stane, že sa spojenie preruší v dôsledku nestabilnej linky, za pár sekúnd ho vieme

obnoviť. Ak vzniknú problémy je potrebné skontrolovať porty, prostredníctvom ktorých sa komunikuje.

Najzaujímavejšie podujatia v ŠVK BB

- Diskusny klub pre študentov fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov a Euro-atlantického centra
- 7. 10. 2009 – Diskusia so Charge d’Affaires Keith Eddins: „Barack Obama surrenders to Russia on Missile Defence“
- 5. 11. 2009 – Diskusia: „The Global Financial Crisis“ (rečník Economic Officer William Taliafero)
- 9. 12. 2009 – Diskusia: „NATO’s New Strategic Concept“ (rečník Political Officer Susan Ball)
- 16. 2. 2010 – Cybersecurity (Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB)

Přednášky v spolupráci s Ekonomickou univerzitou v Bratislavě: Certified Interdisciplinary Introduction to North American Studies

- 17. 2. 2010 – Video prednáška: Societal Overview of the North America (rečník Mr. Kazin, Gerogetown University)
- 24. 2. 2010 – Video prednáška: Legal and Institutional Framework in the USA (rečník: Irina Axelrod – Angres, Nevada Supreme Court)
- Iné podujatia v spolupráci s ŠVK BB

- 21. 5. 2009 – Telemost „Počuje ma niekto“: spomienková slávnosť pri príležitosti 80-teho výročia úmrtia Jozefa Murgaša. Wilkes Barre, Pensylvánia, USA.

Záver

Je to úžasné, ako technika napreduje a vznikajú nové technológie, ktoré vedú uľahčovať prácu a hlavne zblížovať ľudí prostredníctvom podobných zariadení. Uvidíme, čo nám budúcnosť prinesie. Ostáva nám len dúfať, že budeme pokračovať v trende digitalizácie a nájde sa cesta ako získať ďalšie vylepšenia, aby sme sa mohli aj v budúcnosti pochváliť fantastickými technickými vymoženosťami.

Verím, že bude dostatok ambiciózných ľudí, zaujatých o ďalšie vzdelávanie a rozvoj.

Použitá literatúra:

<http://www.ktl.elf.stuba.sk/portal/>

http://www.ivci.com/videoconferencing/polycom/vsx_7000.html

AUTOMATIZACE KNIHOVNICKÝCH SYSTÉMŮ S VYUŽITÍM TECHNOLOGIE SIKULI

Ctibor Škuta, Národní technická knihovna, Praha

Abstrakt

Sikuli je vizuální technologie sloužící k automatizaci úkonů prováděných v grafickém uživatelském rozhraní. A to za pomoci Sikuli Scriptu, Sikuli IDE a programovacího jazyka Jython (implementace jazyka Python v Javě). Jeho hlavní schopností je rozpoznávání obrazových vzorů a automatické zadávání pokynů specifických pro polohovací zařízení počítače. Sikuli je v současné době v Národní technické knihovně používáno k automatizaci úkonů prováděných v prostředí softwaru Aleph. Konkrétně se jedná o cyklickou manipulaci s poli u bibliografických záznamů.

Úvod

Naše pracovní náplň velmi často zahrnuje nudné, monotónní, opakující se činnosti, které jsou ale naproti těmto faktům nezbytně nutné. Člověk se v daných případech vždy snažil, snaží a bude snažit si tyto činnosti ulehčit, zpříjemnit nebo v nejlepším případě plně zautomatizovat. Jejich automatizace šetří nejen čas, který je možné věnovat konstruktivnější práci, ale obvyklým průvodním jevem je také zrychlení a zpřesnění celého procesu.

V knihovnách, a nejen v nich, se s tímto typem činnosti setkáváme velmi často. V oblasti počítačů se může jednat zejména o zadávání dat nebo jejich kontrolu. Právě v této oblasti je však jejich automatizace jedna z nejlehčích a také nejpřirozenějších. Její možnosti závisí na dovednostech každého člověka, programátora, nebo na podpoře dodavatelů softwaru a jeho vývojářů. Někdy však i pokročilé programovací zkušenosti mohou být zbytečné, a to z jednoduchého důvodu – omezeného nebo žádného přístupu ke zdrojovému kódu softwaru. V takovém případě musí být práce skutečně odvedena ručně, ale naštěstí i manuální práce s počítačem může být v jistých situacích nahrazena blokem programového kódu, který říká, kam najet myší a co kam napsat.

Uživatel, neprogramátor, by si mohl proces programování právě takto představovat, jako sled příkazů určujících uživatelský vstup, a přesto, že klasické programování na nižších úrovních této představě neodpovídá, programování v Sikuli se jí velmi přibližuje, spíše ji naplňuje. To je ale více než logické vzhledem ke skutečnosti, že tato technologie slouží k automatizaci grafického uživatelského rozhraní. V překladu se tedy skutečně jedná

o manipulaci s klávesnicí a myší – psaní a klikání, protože tyto činnosti v sobě obsáhnou většinu každodenní lidské práce s počítačem.

Sikuli

Sikuli je programovací nástroj sloužící k automatizaci grafického uživatelského prostředí. Dokáže vyhledávat vzory na grafickém výstupu a zprostředkovávat uživatelský vstup. Při vytváření skriptů využívá screenshotů jako vizuálních referencí přímo v programovém kódu. Ten je univerzálně přístupný, velmi intuitivní a umožňuje nám používat příkazy jako: klikni sem (click) nebo napiš tohle (type). Jeho syntax je poměrně jednoduchá, neboť využívá jazyk Jython – implementace programovacího jazyka Python v Javě. Python je známý pro svůj důraz na přehlednost a produktivitu při psaní kódu a bývá doporučován jako dobrá volba pro začínající programátory.

Programování s obrázky

Využití obrázků jako přímých vizuálních referencí znamená skutečné použití příkazu „klikni na tento obrázek, který se nachází někde na mé ploše“. Například:

```
click()
```

Takto může vypadat klasický programový kód vytvořený v Sikuli IDE¹, který je dodáváný jako součást Sikuli balíku. Ten navíc poskytuje funkcionalitu k pohodlnému pořizování výřezů plochy. Screenshoty nemusíme využívat pouze ke spuštění programů a klikání na tlačítka, ale mohou nám posloužit jako součást konstrukce podmínky, upřesnění vyhledávací polohy a mnoho dalších. Ve většině případů je samozřejmě lepší použít ke spuštění programu cestu ke spouštěcímu souboru² a k navigaci mezi poli formuláře tabulátor. Tento způsob je nejen přesnější, ale také mnohem rychlejší. Na druhou stranu se však dostaneme do situací, kde nám nic jiného než určení polohy kurzoru nezbyvá.

Pro následné vyhledání využívá Sikuli dvou rozdílných přístupů. O rozeznávání menších vzorů (ikona, tlačítko) se stará metoda normalizované křížové korelace, která povoluje částečné změny grafických vlastností obrázku (kontrast, světlost). Pro velké vzory byl adaptován algoritmus založený na

---

¹ IDE – Integrated Development Environment, integrované vývojové prostředí.

² Příkaz startApp („path/to/program“).

metodě SIFT (Scale-invariant feature transformation), který se dříve používal k rozeznávání postav v pouličním záběru. Tato metoda extrahuje ze scény klíčové body, které popisuje systémem vektorů. Díky tomu není tolik náchylná ke změnám v rozlišení nebo mírným změnám pozorovacího úhlu scény.

Výhody vizuálního přístupu

Hlavní výhodou Sikuli a také zásadním rozdílem oproti konvenčním přístupům je jeho univerzálnost. Tím není myšleno jen to, že je napsán v Javě, a je tedy multiplatformní (Windows, Linux, Mac OS), ale hlavně to, že je možné použít ho pro jakýkoli program s GUI³ (dokonce i knihovnický software). Odpadá tedy nutnost implementace potřebné funkce od dodavatele i potřeba API⁴ k danému programu.

Automatizace grafického prostředí je navíc, dle mého názoru, ve většině případů méně intelektuálně náročná. Kroky, které musíme provést v daném procesu, jsou transparentní, protože se jedná o stejné kroky, které bychom provedli při jejich manuální realizaci.

Omezení vyplývající z vizuálního přístupu

Vizuální přístup k automatizaci grafického prostředí s sebou přináší řadu omezení, která vyplývají z jeho samotné podstaty. Ve srovnání s běžnými metodami je mnohonásobně pomalejší⁵ a znemožňuje současné použití počítače uživatelem. V tomto případě se jedná pouze o parametrické nedostatky, jsou zde však i další, které komplikují použití jako takové.

Vzhled systému

Personalizace operačního systému je základní překážkou v přenositelnosti programu napsaném v Sikuli. To platí pro nevynucené změny – pozadí plochy, barevné schéma; i ty vynucené – rozlišení displeje, operační systém. Jedním z řešení by mohlo být nastavení defaultní vizualizace při spuštění skriptu. To samozřejmě jen tehdy, když mají uživatelé stejné rozlišení a stejné operační systémy. Druhou možností je opětovné pořízení screenshotů pro daný počítač.

Nestandardní chování hardwaru a softwaru

Především v důsledku nedostatečného množství operační paměti nebo při výpadcích internetového připojení může docházet k prolukám v běhu programu. Sikuli z těchto důvodů nenalezne požadovaný vzor a skončí s chy-

---

³ GUI – Graphical User Interface, grafické uživatelské rozhraní.

⁴ API – Application Programming Interface, aplikační programovací rozhraní.

⁵ I přesto je Sikuli stále mnohem rychlejší a přesnější než lidská práce.

bou. V horším případě se exekuce kódu nezastaví, ale bude se provádět na úplně jiném místě, než bylo zamýšleno. Je tedy nezbytně nutné, aby program byl robustní – to znamená, byl na tyto výjimečné situace připraven.

Nekonzistentní chování pak může vykazovat i samotný software nebo operační systém. Na mysli mám například automatické aktualizace a vyskakující okna, která mohou překrýt potřebnou část plochy. Sikuli pracuje pouze s její nejvyšší vrstvou, okno, kde probíhá proces, tak musí být aktivní. Tento nedostatek se projevuje i při potřebě dostat se do částí, které se nachází mimo viditelnou část displeje, kdy musíme naprogramovat i posun okna (posuvníkem, tabulátorem).

Sikuli v Národní technické knihovně

K využití vizuální technologie Sikuli v Národní technické knihovně vedl proces aktualizace Polytematického strukturovaného hesláře (PSH) o hesla vybraná z pole pro volně tvořený termín⁶ u bibliografických záznamů. PSH je řízený slovník, který se v NTK používá k indexaci dokumentů. Za účelem přidání nových – používaných hesel – byla provedena statistika volně tvořených termínů, jejímž výstupem byl žebříček seřazený podle klesající frekvence jejich využití u jednotlivých záznamů. Následně byla určena prahová hodnota pro uvážení možnosti zařazení termínu mezi předmětová hesla. V konečném důsledku bylo z hesel odpovídajících kritériím vybráno přibližně 400 nových, ať už se jednalo o deskriptory, či nedeskriptory.

Pole pro volně tvořený termín bibliografických záznamů obsahující vybrané hodnoty se v následném kroku měnilo na pole pro heslo PSH⁷. To vzhledem k faktu, že termíny v nich obsažené již nadále nepatří mezi volně tvořené. Tento úkon vyžaduje nalezení odpovídajících záznamů a aplikaci příslušné globální změny, uskutečněné vyplněním formuláře se vstupními a výstupními hodnotami procesu. Jedná se tedy o poměrně nudnou, opakující se práci, která se v důsledku liší jen zadáním rozdílného termínu a určením, zda se jedná o preferované znění nového hesla nebo nepreferované znění hesla již existujícího.

První myšlenkou, jak tuto práci provést automaticky, byl dávkový příkaz, který by provedl administrátor knihovnického systému (v našem případě Aleph) při poskytnutí specifikované textové struktury seznamu termínů. Tento postup byl však ze strany správce zamítnut z důvodu absence funkce, která by poskytovala potřebné dovednosti. Po zvážení dalších možností bylo rozhodnuto o pokusu využít k tomuto procesu Sikuli.

---

⁶ MARC pole 653 – Index Term – Uncontrolled, volně tvořené heslo.

⁷ MARC pole 650 – Subject Added Entry – Topical Term, předmětové heslo.

Vlastní skript

Vstupní datovou strukturou programu se stal seznam tuplů⁸ (trojic pro preferovaná znění, čtveřic pro nepreferovaná znění), který byl automaticky vytvářen skriptem napsaným v Pythonu z kolaborativní tabulky sdílené pomocí služby Google Docs. Tuple se skládal z termínu, názvu pro soubor určený k uložení záznamů a ze zkratky větve PSH⁹, v případě čtveřice bylo nutné uvést i preferované znění, ke kterému se aktuální termín váže.

Na vstupní seznam byl aplikovaný for-cyklus¹⁰, který se staral o provedení celé operace v grafickém rozhraní softwaru Aleph. Zahrnoval následující činnosti:

1. vyhledání bibliografických záznamů s aktuálním heslem v poli 653;
2. uložení výsledku hledání do souboru;
3. vyplnění formuláře Globální změny a její aplikace na záznamy uložené v souboru.

Výsledný program (viz příloha) je přibližně čtyřicet řádků dlouhý¹¹ a omezuje se na čtyři jednoduché příkazy¹², konstrukci for-cyklu a vstupní datovou strukturu. Délka programování se tedy ani zdaleka neblíží času, který bychom strávili ručním vyplňováním, nehledě na to, že je skript znovupoužitelný a lze jej upravovat podle potřeby.

Použitá řešení

Pro navigaci mezi jednotlivými poli Alephu je primárně využíván tabulátor¹³. Tento způsob je nejen rychlejší, ale také vždy přesný. Mé osobní doporučení je absolutní upřednostnění vstupu klávesnice před myší, která by měla přicházet v úvahu až jako poslední alternativa. Při vyplňování polí je nutné brát zřetel na aktuální rozdílnost funkcí „napiš“ (type) a „vlož“ (paste). Funkce vložení totiž nyní funguje jako dočasné řešení při psaní mezinárodních znaků nebo s jiným rozložením klávesnice než US-QWERTY.

Nekonzistence softwaru se projevila různě vypadajícími výsledky vyhledávání v Alephu v případě nalezení méně než šesti záznamů. Pro tento případ byl do kódu vložen příkaz, který zajišťoval aktivaci potřebného okna. V některých případech se jedná o jednodušší řešení, než je konstrukce podmínky.

---

⁸ Tuple – seznam elementů s určeným pořadím.

⁹ Každá ze 44 hlavních tematických větví PSH má svou vlastní zkratku – např. výpočetní technika – vt.

¹⁰ For-cyklus – jedna ze základních řídicích programovacích struktur, která provede daný sled příkazů nad každým z určené množiny prvků.

¹¹ Délku seznamu s termíny zanedbáváme.

¹² Click, type, paste, wait – klikni na, napiš, vlož, počkej na vzor / počkej danou dobu.

¹³ Příkaz type(Key.TAB).

Technickým problémem, který jsme museli řešit, byl již zmíněný nedostatek operační paměti, který způsoboval proluky v běhu systému. Z tohoto důvodu je někdy lepší vkládat do programu kratší pauzy v řádu několika sekund nebo využít možnosti počkat na nalezení očekávaného vzoru na obrazovce (nebo použít jiný počítač).

Závěr

Sikuli je vysoce univerzálním a také velmi nekonvenčním nástrojem. Jeho přístup k automatizaci programů se razantně liší od dnes zavedených metod. Síla Sikuli tkví v jednoduchosti tvorby programů a širokém poli působnosti, ačkoli jeho podstata může být v některých případech omezující. Nesnaží se nahrazovat běžné postupy, ale nabízí zajímavou alternativu, jak překonat limitující možnosti softwaru a stát se tak částečně nezávislým na funkcionalitě implementované samotnými vývojáři.

Zdroje

1. HOCKE, Raimund; CHANG, Tsung-Hsiang. Project Sikuli [online]. 2009 [cit. 2010-06-30]. The Complete Guide to Sikuli Script. Dostupné z WWW: <http://sikuli.org/trac/wiki/reference-0.10#TheCompleteGuidetoSikuliScript>.
2. CHANG, Tsung-Hsiang; YEH, Tom; MILLER, Robert C. Sikuli : using GUI screenshots for search and automation. In UIST '09: Proceedings of the 22nd annual ACM symposium on User interface software and technology. New York : ACM New York, 2009. s. 183–192. ISBN 978-1-60558-745-5.
3. Mach, L. SIFT: Automatické nalezení korespondencí mezi dvojicí obrázků [online]. 2007 [cit. 2010-06-30]. Dostupný z WWW: <http://cgg.mff.cuni.cz/~pepca/ref/SIFT.pdf>.
4. Library of Congress. MARC Standards: MARC 21 Format for Bibliographic Data [online]. 1999, last updated October 2008 [cit. 2010-06-30]. Dostupné z WWW: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/nlr/>.

Příloha

Skript použitý pro automatizaci globální změny MARC pole 653 na pole 650 u vybraných bibliografických záznamů:

```
terms = [("modelářství", "model", "sp"), ("sémantický  
web", "seman", "vt")] #seznam tuplů (jen pro ilustraci)  
  
for term in terms: #hlavní for-cyklus  
    paste(term[0]) #vlož termín  
    type(Key.ENTER) #zmáčkni klávesu (enter)  
    wait(1) #počkej x-sekund (jednu sekundu)
```

```

click(- Vyhledávání) # klikni na obrázek někde na ploše
click(Uložit)
type(term[1] + Key.ENTER)
wait(2)
type("a")
click(*Služby)
click(Procedury správy katalogu)
click(Globální změny (manage-21))
wait(* Vstupní soubor)
type(term[1] + Key.TAB)
type(term[1] + "o" + Key.TAB + Key.UP + Key.TAB)
paste("653")
type(Key.TAB)
paste("#")
type(Key.TAB)
paste("#")
type(Key.TAB)
a = "$$a" + term[0]
paste(a)
type(Key.TAB + Key.UP)
for x in range(9): #proved' x-krát (devětkrát)
    type(Key.TAB)
paste("650")
type(Key.TAB)
paste("0")
type(Key.TAB)
paste("7")
type(Key.TAB)
new = "$$a" + term[0] + "$$x" + term[2] + "$$2psh"
paste(new)
click(Odeslat)
wait(2)
click(OK)
for x in range(6):
    type(Key.TAB)

```

KNIHOVNA.CZ – EPICENTRUM ZNALOSTÍ PRO KNIHOVNY?

Petr Škyřík, KISK FF Masarykova univerzita, Brno

Cílem příspěvku je představit nově vznikající portál Knihovna.cz – a to jak jeho teoretické konceptuální vymezení, tak hlavně dílčí znalostní subprojekty, ze kterých se portál bude skládat.

1. Znalostní infrastruktura

Základ úspěchu implementace znalostního managementu do jakékoliv organizace spočívá především ve formalizování, distribuování, sdílení, aplikování a obnově organizačních znalostí, zkušeností a expertiz. Existují různé modely znalostních procesů, většina z nich je ale charakteristická tím, že jejich kroky a aktivity probíhají zčásti souběžně, opakovaně, a ne vždy v lineární posloupnosti. Při rozvoji portálu Knihovna.cz vycházíme z modelu C. O'Dellové, která návrh znalostních procesů dělí na sedm kroků a na rozdíl od jiných autorů vyzdvihuje potřebu identifikace znalostí. Samotné kroky jsou:

1. identifikace znalostí,
2. sběr znalostí,
3. přizpůsobení (adaptace) znalostí,
4. uspořádání (organizace) znalostí,
5. použití (aplikace) znalostí,
6. sdílení znalostí,
7. vytváření nových znalostí. [1, 66]

Portál Knihovna.cz by měl napomoci vybudovat znalostní a informační infrastrukturu pro obor informační studia a knihovnictví v ČR. Infrastruktura v obecném slova smyslu vytváří rámec poskytující základ pro jednotlivé procesy, které mají být realizovány. Úspěch takové infrastruktury je pak hodnocen na základě její schopnosti pracovat se znalostmi a odpovídat na jednotlivé znalostní potřeby efektivním, včasným a nenákladným způsobem.

Jedna z otázek, na kterou si „organizace“ (v užším institucionálním i širším oborovém pojetí) musí odpovědět, zní: Jakým způsobem je možné tyto znalostní toky vytvořit? Z toho důvodu navrhuje Borghoff [1, 72], aby si každá organizace odpověděla na následující otázky:

- Jaký druh informačních technologií může přispět k realizaci znalostních toků a podporovat jejich konverzi z explicitních na tacitní a naopak?

- Jaký druh informačních technologií může nejlépe podporovat explicitní znalosti, které organizace vlastní?
- Jaký druh systému je potřebný pro podporu výměny tacitních znalostí v organizaci?
- Jakým způsobem může být množství explicitních znalostí efektivně spravováno?

Portál Knihovna.cz se snaží být jakousi „znalostní bází“, která hledá odpovědi na výše nastolené otázky a problémy s nimi spjaté. Dílčí znalostní systémy pak můžeme kategorizovat na základě podpory, kterou poskytují jednotlivým procesům znalostního managementu:

- systémy (subprojekty) podporující vytváření znalostí,
- systémy (subprojekty) podporující kodifikaci a validaci znalostí,
- systémy (subprojekty) podporující transfer a sdílení znalostí.

Systémy se pak dále dělí podle použité technologie. Jsou to např. EDMS (Electronic Dokument Management Systems), diskuzní systémy, sociální software, wiki, help-desk aplikace, brainstorming aplikace, groupware a workflow systémy, CMS (Capability Management Systems), systémy pro získání ponaučení, systémy pro objevování znalostí, e-learningové aplikace a inteligentní agenty.

2. Portál Knihovna.cz

V Kabinetu informačních studií a knihovnictví v Brně společně s partnery připravujeme znalostní portál KNIHOVNA.CZ, který bude sloužit pro potřeby široké oborové obce. Znalostní portál umožní **efektivní platformu komunikace, sdílení materiálů a online vzdělávání** informačních pracovníků v ČR (pracovníků knihoven, pedagogů a studentů z oboru ISK).

Z důvodů **snadné zapamatovatelnosti jsme pořídili doménu knihovna.cz**, na které bude portál postupně (ve fázích jednotlivých subprojektů) „vystaven“.

„Informační a komunikační technologie se stávají prostředím, ve kterém se uskutečňují hlavní aktivity každé instituce. Mohou je podpořit nebo paralyzovat. Spotřebovávají stále více zdrojů. Bez inženýrských postupů je neúspěch pravděpodobný.“

Portál bude zaměřen na **budování a posílení spolupráce** knihoven a akademických pracovišť při rozvoji oboru informační studia a knihovnictví skrze moderní informační a komunikační technologie. Primární snahou je usnadnit **sdílení a transfer znalostí** z různých prostředí a umožnit knihovníkům,

informačním specialistům, studentům a pedagogům **horizontální propustnost elektronických výukových materiálů**. Věříme, že tak napomůžeme rychlejšímu a efektivnějšímu vývoji oboru v ČR.

Vzdělávací záměr znalostního prostředí je v souladu s moderními teoriemi **konektivismu, sociálních sítí a konstruktivního způsobu využití internetu a technologií ve vzdělávání**. Cílová skupina bude moci v tomto virtuálním kontaktním bodu navazovat nové vztahy a současně bude obohacena o znalost inovativní platformy **pro komunikaci, týmové aktivity a vzdělávání**.

3. Neformální vzdělávání a jeho význam

Portál Knihovna.cz by měl především přinést nové možnosti v neformálním oborovém vzdělávání. Je důležité uvědomit si, jaké konkrétní formy může vzdělávání vlastně mít. V první řadě bychom měli rozlišovat vzdělávání formální a neformální. Formální je časově i obsahově naplánované a je vždy plně závislé na učiteli, lektorovi či jiném poskytovateli obsahu. Díky své definovanosti je výrazně snazší ho realizovat. Vzdělávání **neformální naproti tomu většinou není přímo organizováno ani plánováno**. Odehrává se především samovolně, často nečekanými cestami mimo organizaci či školu. Existovalo samozřejmě vždy – lidé si odjakživa předávali znalosti mezi sebou, a to i bez internetu, přímo jeden od druhého. Dnešní rozvoj počítačových sítí však význam neformálního vzdělávání značně zvyšuje. Právě neformální spojení mezi lidmi je značně posilováno sociálními sítěmi. [2]

Jane Hart patří ke špičkovým odbornicím na podnikové vzdělávání. Specializuje se právě na využití sociálních sítí ve vzdělávání. Ve svých materiálech, jež jsou základem poradenství, které nabízí firmám se zájmem podporovat vzdělávání zaměstnanců prostřednictvím sociálních sítí, rozlišuje (nezávisle na základním dělení na formální/neformální) 5 typů vzdělávání:

1. **Vnitřní v rámci organizace** – využití nástrojů sociálních sítí (webu 2.0) pro udržování aktuálních znalostí zaměstnanců a pro posílení jejich iniciativy zabývat se interními záležitostmi a strategickým plánováním.
2. **Formální strukturované** – využití sociálních sítí spolu s kolegy, učiteli, lektory i tvůrci obsahu v rámci tradičních kurzů, dílen apod.
3. **Skupinově orientované** – skupina jednotlivců (tým, projekt, studijní skupina apod.) spolupracuje prostřednictvím sociálních sítí na společném vzdělávání (nejmenší skupinou jsou dva).
4. **Osobně orientované** – jednatelce využívá sociální sítě z vlastní vůle, ke svému osobnímu či profesnímu zdokonalování.

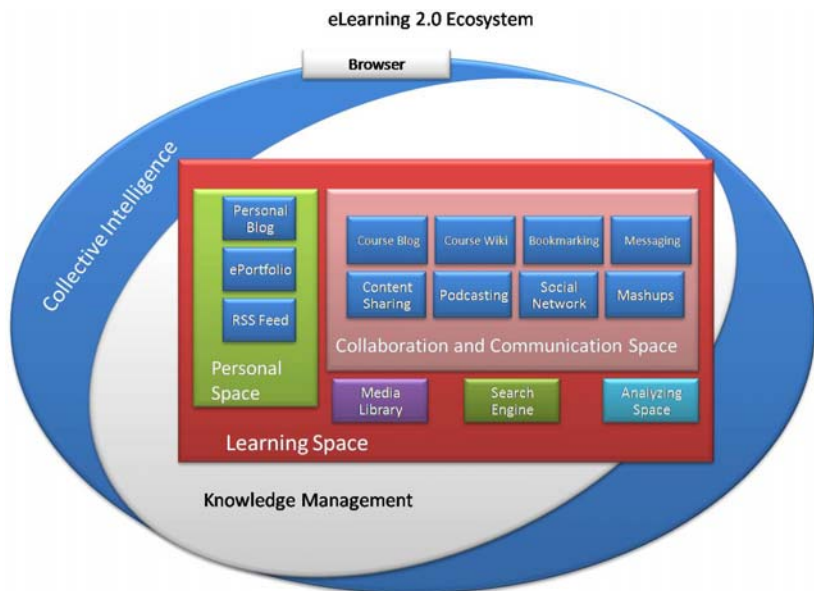
5. **Náhodné** – jednotlivec využívá sociální sítě ke svému zdokonalování zcela nevědomky (náhodně či omylem). [3]

„Díky neustále se zesilující konkurenci a zvětšující se složitosti i proměnlivosti prostředí jsou organizace i jednotlivci nuceni zavádět dynamické vzdělávací postupy. Jedná se o rychlé, adaptivní, kooperativní a samo-řízené metody vzdělávání aplikované vždy v okamžiku potřeby.“ [4]

4. Trendy ve vzdělávání

Výroční zpráva projektu Horizon Report 2010 [5] se zvolna stává nejvýznamnější světovou předpovědí budoucího vývoje na poli vzdělávacích technologií. Již 7 let je tento produkt spolupráce mezinárodního sdružení NMC (New Media Consortium) a EDUCAUSE (mezinárodní asociace vysokých škol) velmi zajímavým čtením, které přináší nejenom obecně definované trendy, ale snaží se i odhalit potenciál konkrétních technologických řešení v horizontu několika let. Jedním z trendů, který je ve zprávě zmiňován, jsou právě volně dostupné výukové materiály. První impuls dal v roce 2003 MIT, poté následovala celá řada vysokých škol z celého světa sdružených v Open Courseware Consortium. Snaha zpřístupnit výukové materiály vede ke zřizování a propojování úložišť různých typů výukových objektů, kde si můžou pro konkrétní výukovou situaci najít vhodný materiál jak učitelé či studující z řad „formálního“ vzdělávání (VŠ, SŠ), tak i lidé z praxe, kteří cítí potřebu celoživotního vzdělávání. Můžeme také sledovat obecné trendy, které budou ve větší či menší míře současné i budoucí vzdělávání ovlivňovat: [6]

- Počítače jsou stále výkonnější a mobilnější.
- Snižuje se závislost výukových aktivit na místě pobytu.
- Vzdělávání se uskutečňuje stále více mimo běžné prostory a předem připravené osnovy.
- Roste podíl využití mobilních zařízení proti nepřenositelným.
- Výukové materiály (objekty) jsou stále více dostupné.

Obr. 1: E-learning 2.0 ekosystém: *A Framework for e-learning* [7]

5. Z čeho se portál Knihovna.cz bude skládat?

„Pokud se snažíte dosáhnout na hvězdy, nikdy se nevrátíte s hrstí bláta.“

Jak již bylo uvedeno výše, portál se bude skládat z několika na sobě nezávislých subprojektů, které budou poskytovat podporu jednotlivým procesům znalostního managementu:

- systémy (subprojekty) podporující vytváření znalostí,
- systémy (subprojekty) podporující kodifikaci a validaci znalostí,
- systémy (subprojekty) podporující transfer a sdílení znalostí.

Na hlavní stránce KNIHOVNA.CZ budou zpřístupněny odkazy a agregované informace z níže uvedených dílčích portálů.

Jaké subprojekty to budou? *Níže uvedené projekty by měly být realizovány v průběhu roku 2010 až 2011. Další rozšiřování bude probíhat podle zájmu a potřeb odborné komunity.*

1. **kurzy.knihovna.cz** – implementace LMS Moodle¹ pro jednotnou administraci a zpřístupnění e-learningových kurzů. Počítáme s tím, že v prostředí bude postupně nabízeno řádově několik desítek otevřených kurzů od různých poskytovatelů (VŠ, knihovny, neziskové organizace, ...). Pomocí modelu Sloodle² dojde i k propojení s virtuálním světem Second Life, který bude rozpracován v rámci portálu virtualni.knihovna.cz.
2. **virtualni.knihovna.cz** – prostor pro prezentování možností technologie Second Life pro knihovny. Využijeme zde zkušeností z projektu VIAKISK – Virtuální akademický kampus pro obor informační studia a knihovnictví – <http://www.viakisk.cz/>. Tento projekt se snaží inovativním způsobem aplikovat část vzdělávacích a kolaborativních aktivit do trojrozměrného prostředí virtuálního světa.
3. **digitalni.knihovna.cz** – cílem projektu je vybudovat digitální knihovnu pro sdílení výukových materiálů, objektů, pracovních listů, metodik apod. Inspirací je pro nás např. projekt DUM, v Evropě LRE.
4. **webovky.knihovna.cz** – ve spolupráci s MZK Brno a firmou WebNode vznikne portál, který bude umožňovat implementaci webového řešení WebNode (<http://www.webnode.cz/>) do prostředí českých knihoven. Důraz bude kladen nejenom na design, ale i kvalitní služby 2.0.
5. **odkazy.knihovna.cz** – předmětový oborový katalog anotovaných odkazů z oblasti ISK. Katalog bude budován podle hierarchického schématu, jehož základ (nejvyšší úroveň) bude vytvářen redakcí portálu, zatímco nižší úrovně až po konkrétní adresy zdrojů budou ponechány na samotných uživateli.
6. **webinare.knihovna.cz** – technologie³ pro online konference a školení. Účastník webináře nepotřebuje speciální hardware ani software

---

¹ **Moodle** je softwarový balík určený pro podporu prezenční i distanční výuky prostřednictvím online kurzů dostupných na WWW. **Moodle** je vyvíjen jako nástroj umožňující realizovat výukové metody navržené v souladu s principy konstruktivisticky orientované výuky. **Moodle** umožňuje či podporuje snadnou publikaci studijních materiálů, zakládání diskusních fór, sběr a hodnocení elektronicky odevzdávaných úkolů, tvorbu online testů a řadu dalších činností sloužících pro podporu výuky.

² **Sloodle** je systém integrující Moodle (LMS) do prostředí Second Life pomocí ad-hoc SL objektů, které komunikují s webovou stránkou Moodle. Sloodle má přinést již několikrát zmíněný pocit přítomnosti, synchronní komunikaci a doplnění multimediálního učebního obsahu do LMS.

³ Pojem **webinář** pochází ze spojení slov webový seminář a poprvé se začal používat začátkem 21. století společně s rozšířením technologií pro videokonference. Jedná se o živou formu online komunikace, která probíhá prostřednictvím internetu pouze přes webový prohlížeč.

a možnosti využití této technologie jsou velice široké. V největší míře se webináře používají pro rychlé předání přínosných informací nebo představení určitého produktu či služby včetně zaškolení.

7. **wiki.knihovna.cz** – wiki pro obor ISK. Wiki je označení webů (nebo obecněji hypertextových dokumentů), které umožňují uživatelům přidávat obsah, podobně jako v internetových diskuzích, ale navíc jim také umožňují měnit stávající obsah. Wiki umožňuje „verzování“ a archivaci jednotlivých verzí příspěvku. Wiki je skutečné hypertextové médium s nelineárními navigačními strukturami.
8. **clanky.knihovna.cz** – prostor, kam budou agregovány (sloučeny či seskupovány pomocí RSS⁴) články jak z českých, tak i ze zahraničních odborných časopisů a blogů.
9. **lide.knihovna.cz** – sociální síť pro obor, která má za cíl rozvoj „Community of Practice“ neboli odborného společenství lidí, kteří se setkávají online a sdílejí společné zájmy.
10. **prohlidka.knihovna.cz** – prostor pro představení a ukázky možností vytváření panoramatických (virtuálních) prohlídek budov.
11. **vyzkumy.knihovna.cz** – prostředí, kde budou soustředěny jak odkazy na české i zahraniční výzkumy z oboru, dotazníky a formuláře volně ke stažení, tak i odkazy na online systémy pro tvorbu výzkumů.
12. **mobilni.knihovna.cz** – zde budou představeny a experimentálně vyvíjeny aplikace pro mobilní telefony, které pracují na principu push technologie. „Tlačení“ obsahu v poslední době vzbudilo zaslouženou pozornost, protože umožňuje automatický přenos ke koncovému uživateli, a jedná se tedy o dynamickou formu elektronického publikování, což může být (a my věříme, že i bude) v budoucnu pro knihovny velmi zajímavý segment zprostředkování informací pro uživatele.

6. Diskuze

Je otázkou, jestli všechny výše uvedené projekty najdou v oboru uplatnění či budou spíše jen „experimentálním studijním pískovištěm“. Vycházíme z teoretických studií a praktických zkušeností, které nám ukazují, že tyto projekty potřebné a smysluplné jsou. Úspěch či neúspěch však bude záviset na množství lidí a „dat“, které se nám podaří do projektů zapojit. S technologiemi si poradit umíme, to složitě uchopitelné je „lidský intelektuální kapitál a motivace“.

---

⁴ RSS formát poskytuje obsah celého článku, příp. jeho část, odkaz na původní článek a také jiná metadata. Tyto informace jsou posílány jako XML soubor nazývaný RSS zdroj, webový zdroj, RSS stream, RSS feed nebo RSS kanál.

„Lidi jsou těžký. Lidi jsou lidi. Lidi jsou zábava, hra, fantazie, kouzla a čárymáry. Aha! Lidi jsou bolest a nemoc, šilenství a ublížení, lidi zraňují lidi, zabíjejí lidi, zabíjejí sebe. Kde je zábava, kde hra, kde fantazie a čárymáry? Psychiatrii já nenávidím. Lidi miluju. Bláznivé lidi, krásné lidi, zklamané lidi, nemocné lidi, zlomené lidi, zničené lidi. Takové lidi miluju. Proč? Proč pro lidi ztratila se zábava, proč hra, fantazie, kouzla a čárymáry? Proč? Aha? Peníze?“ [8]

7. Literatura

- [1] BUREŠ, Vladimír. *Znalostní management a proces jeho zavádění: průvodce pro praxi*. [s.l.] : Grara, 2007. 212 s. ISBN 80-247-1978-9.
- [2] BRDIČKA, Bořivoj. *Učitelství spomocník* [online]. 2010 [cit. 2010-06-29]. Neformální vzdělávání nabývá na významu. Dostupné z WWW: <http://www.spomocnik.cz/index.php?id_document=2458>. ISSN 1214-9179.
- [3] HART, Jane. *Social Media In Learning* [online]. 2009 [cit. 2010-06-29]. Social Media FOR learning. Dostupné z WWW: <<http://janeknight.typepad.com/socialmedia/2009/11/social-media-for-learning.html>>.
- [4] CLARK, Timothy R.; GOTTFREDSON, Conrad A. *Chief Learning Officer* [online]. 2009 [cit. 2010-06-29]. Agile Learning: Thriving in the New Normal. Dostupné z WWW: <<http://www.clomedia.com/features/2009/December/2812/index.php>>.
- [5] *EDUCAUSE Learning Initiative* [online]. The New Media Consortium, 2010 [cit. 2010-06-29]. Horizon Report 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.nmc.org/pdf/2010-Horizon-Report.pdf>>.
- [6] CORMIER, David Cormier. *Dave's Educational Blog* [online]. 2010 [cit. 2010-06-29]. Day 2 futures education course – Trends. Dostupné z WWW: <<http://davecormier.com/edblog/2010/04/06/day-2-futures-education-course-trends/>>.
- [7] E-learning 2.0 ekosystém: *A Framework for e-learning* [online]. [cit. 2010-01-4]. Dostupné z WWW: <<http://asianvu.com/bookstoread/framework/>>.
- [8] SAROYAN, William. *Tracyho tygr*. Praha : Argo, 2007, s. 73–74. ISBN 80-7203-689-0.

VYUŽITÍ TECHNOLOGIE RFID PRO KOMPLEXNÍ ŘEŠENÍ V KNIHOVNÁCH

Jana Tesařová, DYTEC, s. r. o., Praha

Úvod

Radio Frequency Identification (RFID), identifikace na rádiové frekvenci (identifikace pomocí elektromagnetických vln), je další generace identifikátorů navržených k identifikaci a lokalizaci předmětů, navazující na systém čárových kódů.

RFID se v nejrůznějších oblastech používá již celá desetiletí, v knihovnách se zavádí teprve v posledních několika letech. Kromě etiket, v nichž je čip s anténou, je zapotřebí čtecího zařízení v terminálu a/nebo v detekční bráně. Pomocí technologie RFID je možno média „zaúčtovat“ a současně zabezpečovat. Na rozdíl od jiných technologií probíhá zaúčtování a deaktivace zabezpečení (analogicky pak zpětné zaúčtování a zpětná aktivace zabezpečení) v jednom jediném kroku. To je pro knihovny, které chtějí přejít na samoobslužné půjčování a vracení, zvláště významné.

Systémy RFID sestávají ze dvou komponent: čtecí/zapisovací jednotky a elektronického čipu – transponderu.

- Čtecí jednotka vysílá pomocí antény elektromagnetické impulzy.
- Transponder přijímá tyto impulzy opět pomocí antény a vysílá uložené informace jako odpověď čtecí jednotce zpět. Transponder sám je pasivní a nemá žádné vlastní napájení. Energii získává z impulzů čtecího zařízení, a je tedy zcela bezúdržbový.

Pokud je to po stavební stránce možné, instalují se v prostoru vchodu do knihovny nebo z vnější strany budovy automaty na vracení tak, aby bylo možno média vracet i mimo otvírací dobu knihovny. Třídící zařízení navazující na automaty na vracení usnadňují každodenní rutinní práci personálu a umožňují knihovnám efektivnější práci.

Další předností RFID je možnost tzv. stohového zpracování médií. To znamená, že na čtecí desku terminálu je možno postavit celý stoh libovolně naskládaných knihovních jednotek najednou. Všechna média jsou odúčtována současně, což představuje velkou časovou úsporu.

Etikety RFID lze umístit na libovolné místo v knihovní jednotce, knihovna nemusí dbát na přesné umístění, což i pro ni představuje úsporu práce a času. Vícedílná média je možno označit odpovídajícím množstvím etiket a kontrolu úplnosti vypůjčovaných a vracených médií zcela svěřit strojovému zpracování. Zvláštní podmínky platí pro metalizovaná média, jako jsou CD a DVD.

Obecně knihovny používají pasivní čipy o frekvenci 13,56 MHz, které s hodnotou max. 45 cm mají podstatně menší dosah než čipy používané v obchodě. Je zcela nepravděpodobné, že by si nepovolané osoby, i kdyby získaly odpovídající čtecí zařízení, mohly nepozorovaně přečíst data uložená na čipu. Ochrana dat je navíc zaručena tím, že na čipu nejsou uložena žádná osobní data ani data, která by vypovídala o titulech.

V knihovnách všech velikostí a typů se RFID využívá k půjčování a vracení médií a k jejich zabezpečení. Významné instalace jsou v následujících knihovnách: Mnichovská městská knihovna (www.muenchner-stadtbibliothek.de), velké hamburské městské knihovny, Hlavní vídeňská knihovna (www.buechereien.wien.at), Městská knihovna Stuttgart (www.stuttgart.de/stadt-buecherei), hlavní knihovna Technické univerzity Graz (www.ub.tugraz.at) a hlavní knihovna Technologického institutu v Karlsruhe.

Přednosti pro knihovnu...

- Pro identifikaci a ochranu médií je zapotřebí pouze jednoho prostředku – etikety.
- Technologie RFID nevyžaduje žádné přesné či viditelné umístění etiket, jelikož identifikace probíhá bezkontaktně. To redukuje jak čas zpracování při lepení etiket, tak i jejich opotřebení a s tím spojené náklady na obnovení.
- Etikety nepotřebují žádnou údržbu, nepodléhají vlivu okolního prostředí.
- Díky celé řadě ochranných mechanismů je zaručena vysoká míra ochrany proti manipulaci.
- Etikety lze nastavit na nové použití jednoduchou změnou dat transponderu.
- Ochrana proti odcizení knihovních jednotek pomocí detekčních bran ve vchodu a východu.
- Zvýšení obrátu zpracovaných médií a zrychlení procesu toku médií díky stohovému zpracování.
- Získaný čas se využije ke zvýšení služeb pro čtenáře.

... a pro její uživatele

- Rychlejší a pohodlnější proces samoobslužného zpracování médií (půjčování a vracení).
- Dlouhé fronty u výpůjčního pultu patří minulosti.
- Vracení médií probíhá nezávisle na otevírací době – podle možnosti zřízení externě dostupného terminálu na vracení dokonce 24 hodin denně.

Běžně ukládané informace

- Na RFID etiketě uživatelského průkazu se nacházejí všechny relevantní informace pro užívání:
  - číslo uživatele,
  - jméno uživatele,
  - uživatelská skupina,
  - oslovovací kód,
  - přihlašovací pobočka,
  - interní číslo etikety,
  - země knihovny a samoznak knihovny.
- Na RFID etiketě knihovní jednotky se nacházejí informace:
  - číslo knihovní jednotky,
  - signatura,
  - status výpůjčky,
  - vypůjčitelnost,
  - přílohy,
  - typ knihovní jednotky,
  - pobočka,
  - interní specifické informace.

Doporučujeme jednotné organizační řešení bezpečnostního a kontrolního systému dveří, skříní, evidence pracovní doby, kontroly vstupu, tiskáren, kopírovacích přístrojů a zúčtování, vše na principu technologie RFID.

Dále při automatickém půjčování a vracení médií (samoobslužné stanice – terminály), při transportním, třídícím a ukládacím systému na knihovní jednotky s nižší či vyšší mírou automatizace.

Zaměstnanecké a uživatelské karty

Každý zaměstnanec a uživatel knihovny obdrží uživatelskou kartu opatřenou RFID čipem. V těchto čípech jsou uloženy všechny relevantní informace (jméno, vypůjčená média, finanční kredit atd.). Pomocí karty lze využívat všechny funkce v knihovně. Opticky mohou být karty uzpůsobeny místním poměrům; může na nich být např. logo knihovny, fotografie majitele karty aj. Na kartu lze uložit například tyto informace:

Zaměstnanec	Uživatel
identifikační znak „Z“	identifikační znak „U“
finanční kredit (opční)	finanční kredit
poznávací číslo	zákaznické číslo
(časově omezený) vstup do místnosti	volně definovatelná čísla (např. uživatelské číslo z knihovního softwaru)
	přístupové údaje

Podle poznávacího čísla systém rozezná, zda se jedná o zaměstnaneckou nebo uživatelskou kartu. Např. při kopírování systém kontroluje, zda je k dispozici dostatečný kredit. Je možno nastavit kartu tak, aby zaměstnanci mohli kopírovat a tisknout zdarma. Rovněž kontrola vstupu zaměstnanců funguje prostřednictvím poznávacího čísla. Lze obecně nastavit, který zaměstnanec, v kterou dobu, do které místnosti může vstoupit (karta funguje jako běžný klíč). Na kartu je možno uložit různá omezení časová a prostorová (např. vstup do konferenční místnosti – v určitou hodinu – na určitou dobu). Na tomto principu fungují i karty pro krátkodobé či jednorázové návštěvy knihovny.

Kontrola vstupu

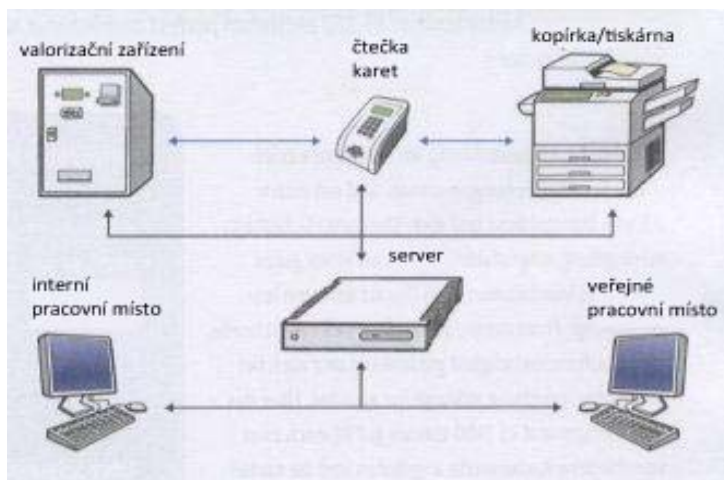
Při kompletním využívání technologie RFID jsou všechny dveře vybaveny RFID zamykacím systémem. Systém je aktivován čipovou kartou. Lze tak určit majiteli karty, do kterých prostor má mít přístup. Přístup může být omezen časově.

Uzamykatelné schránky a skříňky

Rovněž schránky a skříňky jsou vybaveny zámky RFID a lze je užívat za pomoci čipových karet.

Používání kopírky / tiskárny / skeneru

Všechny kopírky, tiskárny a skenery jsou vybaveny čtečkami čipových karet. Lze tak identifikovat všechny pokyny ke kopírování, k tisku, ke skenování. A dále rovněž odečítat odpovídající platby z kreditu na kartě.

Vyúčtování

Všechny platební procesy v knihovně se pomocí čipových karet provádějí bezhotovostně. V prostoru registrace / informačního pultu jsou umístěny přístroje ke zhodnocování (navyšování) kreditu na kartě a pokladna k dispozici uživatelům.

Objednávky a vracení médií

Počítačová pracoviště jsou vybavena malými terminály pro identifikaci. Vložení (zasunutím) uživatelské karty se uživatel knihovny přihlásí a od toho okamžiku může využívat systém a objednávat média. Jak při výpůjčkách, tak při vracení médií se uživatel identifikuje pomocí své karty.

Popis procesu půjčování a vracení médií

Využívání knihovny a půjčování

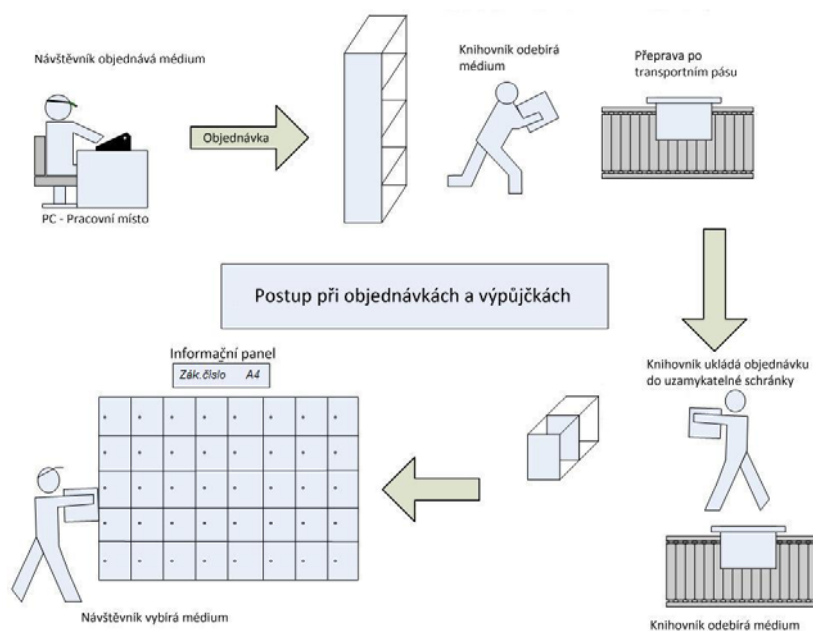
Registrovaný uživatel knihovny za pomoci své uživatelské karty vstoupí do příslušného čtenářského sálu. Na volném počítačovém pracovišti se identifikuje pomocí své uživatelské karty a tím se automaticky přihlásí do systému. Pomocí knihovního softwaru prohlíží digitální katalogy knihovny. Média lze tímto způsobem rovnou vypůjčit či rezervovat.

Software předává zakázku do příslušného skladu. Pracovník skladu vyjme médium z regálu a vloží do dopravního systému (do kontejneru na dopravníkovém pásu). Dopravní systém transportuje médium/média na odpovídající výpůjční místo. Pracovník výdeje uloží zakázku do uzamykatelné schránky

a naprogramuje uzamykací mechanismus na uživatelskou kartu vypůjčovatele. Uživatel je informován prostřednictvím informačního panelu (nebo prostřednictvím SMS či e-mailu), že je médium pro něj připraveno. Médium je zaknihováno jako vypůjčené. Tento postup se doporučuje zejména u výpůjček prováděných mimo knihovnu, např. z domova. Vypůjčovatel obdrží zprávu, že jím objednaná média jsou připravena v určité schránce.

Pokud si uživatel do určité doby (např. do 3 dnů) média nevyzvedne, jsou tato vrácena zpět do skladu, uzamykatelná schránka je „neutralizována“ a vypůjčovatel je informován o tom, že jeho zakázka byla zrušena.

Půjčování a vracení

Vyžádaná média jsou pro uživatele připravena v RFID uzamykatelné schránce. Uživatel schránku otevře svou uživatelskou kartou. Na informačním panelu se objeví jeho jméno nebo zákaznické číslo nebo číslo zakázky a souřadnice schránky, v níž jsou média připravena.

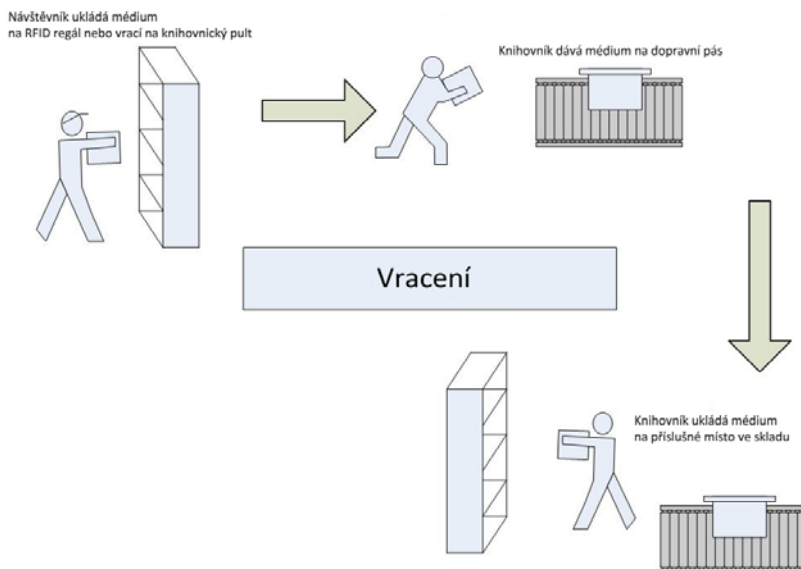
Pro výpůjčky mimo knihovnu slouží samoobslužné terminály, na nichž lze zpracovat i množství médií najednou (tzv. stohové půjčování).

Vracení médií v prezenčních knihovnách probíhá buď klasicky na knihovnickém pultu u knihovníka nebo prostřednictvím regálu RFID, tzv. inteligentního

regálu. Uživatel jednoduše položí média do police regálu a média jsou tím okamžikem „zpracovaná“ a považovaná za vrácená, tzn. vrácená zpět do systému. Systém „ví“, kde se kniha/DVD apod. nachází – toto médium může být okamžitě znovu půjčeno, aniž by předtím muselo být vráceno zpět do skladu.

Ostatní média jsou pomocí transportního systému dopravena na příslušné místo ve skladu. Podle stupně automatizace jsou buď automatickým zařízením nebo knihovníkem uložena na své místo.

Pro vracení médií vypůjčených mimo knihovnu slouží automatické samoobslužné terminály vnitřní nebo vnější (umístěné vně knihovny pro umožnění vracení médií mimo otvírací dobu knihovny). Média jsou transportována zpět do skladu nebo jsou okamžitě půjčena dále.

Kompletní využití systému, který umožňuje technologie RFID, jak je výše popsáno, je v současné době vizí, jak by mohla vypadat knihovna budoucnosti. Realizovatelné je postupné řešení, implementace jednotlivých částí.

Cílem je stále vyšší servis a větší pohodlí pro uživatele díky zrychlení procesů půjčování a vracení, uvolnění kapacity knihovníků pro informační a poradenskou činnost, umožnění vracení médií mimo otvírací dobu knihovny apod.

Knihovny v Německu: Za „standardní“ vybavení jsou dnes považovány: automatické stanice (terminály) pro samoobslužné půjčování a vracení médií, RFID uživatelský průkaz pro využívání různých služeb.

Reference (příklady služeb):

1. Státní knihovna Berlín – RFID uživatelské průkazy; kopírovací služby (www.staatsbibliothek-berlin.de)
2. Univerzita Bonn – RFID uživatelské průkazy; služby kopírování a tisku, odkládací skříňky (www.ulb.uni-bonn.de)
3. Univerzita Trier – RFID uživatelské průkazy; služby kopírování a tisku (www.uni-trier.de)
4. Univerzita Passau – RFID uživatelské průkazy; služby kopírování a tisku (www.ub.uni-passau.de)
5. Odborná vysoká škola hudby Mnichov – RFID uživatelské průkazy (www.musikhochschule-muenchen.de)
6. Městská knihovna Mühlheim – RFID uživatelské průkazy; inteligentní regály (www.muehlheim.de)

NETŘEBA SE BÁT – ELEKTRONICKÉ KNIHY MĚSTSKÉ KNIHOVNY V PRAZE

Kateřina Vojiřová – Kateřina Bajo, Městská knihovna v Praze

Seznámení s problematikou produkce a zpřístupňování elektronických knih v Městské knihovně v Praze, otázky získávání a tvorby textů a jejich následná ochrana, nastínění řešení autorskoprávních otázek, vybrané typy formátů elektronických knih a využití elektronických čteček v knihovně.

Elektronické knihy – trnitá cesta k jejich vytvoření

Mají vůbec elektronické knihy místo v knihovně? Tuto otázku si během krátké doby budou pravděpodobně muset knihovny v Čechách položit (pokud už si ji nepoložily). Městská knihovna v Praze se jako jakákoli jiná knihovna snaží přiblížit svým uživatelům a reagovat na jejich požadavky a přání. A v této souvislosti jsme se rozhodli zpřístupnit také elektronické knihy jako nezbytný krok k dalšímu rozšíření služeb. Ale kde tyto knihy vzít? V České republice bohužel zatím nelze elektronické knihy psané česky pořídit tak, jak je tomu v zahraničí. Proto nám tedy nezbylo nic jiného, než se do „výroby“ elektronických knih pustit. Městská knihovna v Praze si už vyzkoušela jiný typ digitalizace v rámci **projektu HISPRA** na fondu historických pragensií, hudebnin a teatrálií, takže základní podmínky byly splněny. Ale co přesně zpřístupnit a jak?

Karel Čapek a ti druzí

Prvním předpokladem pro vytváření elektronických knih je samotný obsah – tedy to, co se bude zpřístupňovat uživatelům. Protože Městská knihovna v Praze je knihovnou veřejnou, její cílovou skupinou je široká „neodborná“ veřejnost (na rozdíl od projektu HISPRA, kde cílovou skupinou byla veřejnost odborná). Proto se hlavním zdrojem digitalizace stala **beletrie**. Již na začátku bylo třeba stanovit, jakým směrem se digitalizace beletrie bude ubírat – bylo rozhodnuto, že zásadní roli hraje text vybraného díla bez dalších informací, jakými jsou ilustrace, poznámky atd. Tyto informace jsme se rozhodli zachovat jen v případě, že tvoří nedílnou součást díla, případně dominují – tak je tomu například u díla Dášeňka, kterou bychom si bez fotografií a ilustrací dovedli jen stěží představit. Tato díla jsou zpřístupňována jak v klasické textové podobě, tak v podobě obrázkového pdf, které doplňuje sadu standardních formátů.

Božena Němcová on-line

První představy o podobě digitalizace beletrie se formovaly na sklonku roku 2008, kdy bylo také rozhodnuto o pilotním projektu digitalizace beletrie – „**Karel Čapek on-line**“. Výběr tohoto autora byl dán nejen velkou oblibou jeho děl, ale také skutečností, že 25. prosince 2008 uplynulo již 70 let od jeho smrti a jeho díla tak nepodléhala ochraně autorského zákona a stala se tzv. volnými díly (viz dále v textu). Celý projekt trval čtyři měsíce a byl ve znamení spolupráce s několika institucemi – s Českým národním korpusem, který poskytl kompletní texty v elektronické podobě, dále pak se Společností bratří Čapků a s Památkem Karla Čapka ve Strži. Výsledkem bylo zpřístupnění 53 děl Karla Čapka. Za projekt „Karel Čapek on-line“ získala Městská knihovna v Praze ocenění v soutěži Ministerstva kultury ČR: **Knihovna roku**, a to v kategorii „Významný počin v poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb“: http://www.mlp.cz/knihovna_roku.htm.

Ohlasy uživatelů a návštěvnost stránek přesvědčila i nejrzytější odpůrce, že jsme se vydali správnou cestou, a proto následovaly během roku 2009 další projekty. V říjnu 2009 byl spuštěn projekt **Božena Němcová on-line**, zahrnující kompletní dílo **Boženy Němcové** (www.mlp.cz/bozenanemcova), následovaly české překlady všech povídek A. C. Doyle o **Sherlocku Holmesovi** (www.mlp.cz/holmes) a **výběr českých pohádek** (www.mlp.cz/pohadky). Prvního května 2010 byl zpřístupněn projekt **Máj – lásky čas**, obsahující nejen Máj K. H. Máchy, ale i výběr děl autorů poloviny 19. století, na který naváže na podzim tohoto roku stránka s kompletním dílem K. H. Máchy.

Sherlock Holmes on-line

Získávání a tvorba textů

Každý z námi realizovaných projektů byl trochu odlišný, i když hlavní náplň práce zůstala stejná. Po dohodě oddělení katalogizace, oddělení komunikace a oddělení digitalizace o tématu budoucího digitalizačního projektu je třeba na oddělení katalogizace vytipovat a připravit příslušná vydání děl ve fondu MKP. V této fázi se také u prvních projektů hledaly subjekty, které by mohly poskytnout text v elektronické podobě, jak tomu bylo v případě Karla Čapka, kdy Ústav Českého národního korpusu FF UK poskytl texty v surové podobě ve formátu txt. U projektu Boženy Němcové a Sherlocka Holmese jsme spolupracovali s ing. Kaniou ze společnosti <http://www.digibooks.cz/>, který nám laskavě poskytl podstatnou část děl v elektronické podobě (ve formátu doc). Tyto texty musely projít typografickou úpravou, poté byly převedeny do **sedmi vybraných formátů**: pdf, txt, rtf, html, pdb, prc, epub.

Zpočátku se zdálo, že existence surových textů, které již nemusí projít korekturou, je velkou výhodou. Později se ukázalo, že poskytnuté texty je stejně třeba ještě typograficky upravit, dohledat a doplnit informaci o zdroji (vydání), ze kterého text vychází, a podle tohoto vydání celý text ještě jednou zkontrolovat a ověřit text z hlediska autorského práva. V dalších projektech zvítězila varianta, ve které již jako podklad pro digitalizaci sloužily naše předem zkontrolované zdroje. Tato vydání nejprve projdou v oddělení katalogizace procesem rekatalogizace. Poté jsou poslána do oddělení digitalizace, kde probíhá samotná digitalizace. Dokumenty je třeba naskenovat, vzniklé obrázky prochází optickým rozeznáním textu (v komerčním SW ABBY FineReader), jehož výsledkem je surový text. V tuto chvíli přichází na řadu klasická korektorská práce, kdy je elektronický text porovnáván s textem předlohy. Tato práce je časově velmi náročná, záleží samozřejmě na kvalitě původní předlohy. Často se stává, že dokumenty, které máme k dispozici, jsou plně poznámek a výpisků od uživatelů – pokud v knihovně neseženeme méně poškozené vydání, je třeba zápisky odstraňovat (to lze pouze v případě zápisků psaných tužkou), aby se při vyčítání OCR minimalizovaly chyby. Velký

počet chyb se v elektronickém textu vyskytuje také v případě, že předloha je tištěna na papíře obsahujícím různé kazy – skvrny vzniklé skladováním a degradací papíru atd. Poté, co je zkontrolován obsah budoucí e-knihy, je třeba se zaměřit také na formu. Sjednotili jsme grafickou podobu e-knih z naší produkce, takže je možné je identifikovat. Aby výsledná e-kniha byla po obsahové stránce kompletní, je ještě třeba doplnit informace o vydání, ze kterého elektronický text vychází, a označit, o jakou verzi elektronické knihy se jedná (číslo verze, datum zveřejnění, případně změny oproti předchozí verzi) – díky tomu uživatelé ihned zjistí, zda byla od svého prvního zveřejnění elektronická kniha upravována. Všechny tyto úpravy se provádí v programu MS Office Word. Poté může dojít k samotné konverzi do sedmi vybraných formátů.

Otázka formátů elektronických knih

Během prvního projektu Karla Čapka bylo nutné určit, v jakých formátech zpřístupní MKP elektronické knihy svým uživatelům. Po dlouhých diskusích a zkoumání formátů, které v tomto případě připadaly v úvahu, jich bylo vybráno sedm: pdf, txt, rtf, html, pdb, prc, epub, tak aby co nejvíce pokryly možné varianty přístupu k elektronickým knihám a způsobu jejich využívání. Formát **PDF** (*.pdf – Portable Document Format) od společnosti Adobe je velmi využívaným formátem pro e-knihy, výhodou je jeho masové využívání, znalost široké veřejnosti (především jako formát pro „obraz k tisku“) a možnost zobrazení téměř v jakémkoli zařízení. Tento formát je generován pomocí Adobe Creatoru nebo jeho volně dostupnými variantami PDF Factory. **Textový soubor** (*.txt) je univerzálním formátem, soubor obsahuje pouze prostý text (žádnou grafiku), což souvisí s jeho hlavní výhodou – malou velikostí. Problémy mohou nastat při použití různých znakových sad. Použití tohoto formátu je různorodé, díky malé velikosti jej mohou snadno používat uživatelé pro čtení ve starších typech mobilních telefonů. Textový soubor je generován v klasickém poznámkovém bloku obsaženém v Microsoft Windows. Formát **RTF** (*.rtf – Rich Text Format) je na platformě nezávislý formát souboru pro uložení textu se zachováním vzhledu a formátu. Tento formát je variantou pro uživatele, kteří chtějí elektronickou knihu číst především off-line v počítači či notebooku, a je generován v programu MS Office Word. Formát **HTML** (*.html – Hypertext Markup Language) umožňuje čtení e-knihy v jakémkoli prohlížeči a je využíván také ve specifických formátech e-knih (zahrnujících Amazon Kindle, Open eBook, Mobipocket atd.). Zpočátku bylo HTML vytvářeno jako vedlejší produkt generování souboru *.prc v Mobipocket Creatoru, později jsme přešli na generování pomocí MS Office Word – bohužel kód, který tímto způsobem vzniká, je „nečistý“ a my se snažíme hledat jiný způsob publikování textů v HTML. Formát **PDB** (*.pdb – Palm Database File) je jedním z nejpoužívanějších formátů elektronických

knih, někdy je nazýván také „e-reader“, a je generován pomocí volně dostupného programu Doc Reader ze souboru ve formátu TXT s kódováním ANSI. Dalším formátem je **Mobi Pocket** (*.prc – Palm Resource File), který je založen na standardu Open eBook využívajícím XHTML a je generován ve volně stažitelném programu Mobipocket Creator. Posledním formátem je **EPUB** (*.ePub) – otevřený standard vytvořený IDPF (International Digital Publishing Forum), formát je velmi využívaný, například společnost Adobe jej užívá pro své e-knihy (Adobe Digital Edition chráněné pomocí DRM), a je generován ve volně dostupném programu Stanza, využijí jej například uživatelé iPhoneů. Většina čteček dostupných na našem trhu ovšem podporuje základní formáty, jakými jsou TXT, PDF, ePub, případně Mobi Pocket a HTML, takže každý uživatel si může vybrat, jaký formát se v jeho typu čtečky nejlépe zobrazuje a jaký typ zobrazení mu nejlépe vyhovuje.

Autorskoprávní problematika

Jednou z hlavních podmínek, kterou jsme formulovali již při vzniku našeho prvního projektu, byla důsledná kontrola autorských práv u všech zveřejňovaných textů. Jsme si velmi dobře vědomi skutečnosti, že současný stav všeobecného zpřístupňování e-knih na internetu, často zcela bez ohledu na autorská práva, musí velmi brzy skončit.

Městská knihovna v Praze se rozhodla vskutku pro důsledné ověřování a kontrolu autorských práv u každého ze zveřejněných textů. U všech našich dosavadních projektů vždy nastal okamžik, kdy musela být z nějakého důvodu řešena autorská práva.

Užití autorských práv se řídí autorským zákonem (zákon č. 121/2000 Sb. ve znění pozdějších novelizací). Autorská práva trvají v České republice po dobu autorova života a dále 70 let po jeho smrti, v případě spoluautorství se doba ochrany vztahuje k datu úmrtí posledního z autorů. V případě anonymních (či pseudoanonymních) děl je tato lhůta počítána od prvního zveřejnění. V okamžiku uplynutí této lhůty se dílo stává tzv. **volným dílem**, jeho užití je tedy umožněno každému, ovšem vždy musí být uváděno jméno autora a způsob užití díla nesmí snižovat jeho hodnotu. Autorská práva jsou také předmětem dědictví, třebaže jsou v ČR nepřevoditelná, k takovým dílům je pak možné udělovat licence. Licence (licenční smlouva) je základním typem dohody o autorských právech, jejím prostřednictvím autor (či dědic) poskytuje oprávnění k použití díla.

Během prvního roku zpřístupňování knih prostřednictvím naší e-knihovny jsme uzavřeli již **16 licenčních smluv**. O autorských právech jsme začali vyjednávat již při našem prvním projektu – Karel Čapek on-line. Vzhledem k tomu, že jsme chtěli zpřístupnit opravdu kompletní dílo Karla Čapka, bylo

žádoucí digitalizovat i díla vytvořená společně s bratrem Josefem Čapkem. Díky pomoci Společnosti bratří Čapků se pak skutečně podařilo tyto licence uzavřít, a na stránkách tedy nechybí ani taková díla, jakými jsou např. Adam Stvořitel, Ze života hmyzu či Pohádka o tlustém pradědečkovi.

U dalšího projektu, Božena Němcová on-line, jsme digitalizovali kompletní volné dílo, ale jako zajímavost jsme se rozhodli zpřístupnit i méně známé exilové vydání Babičky z nakladatelství Sixty-Eight Publishers z Toronta, vydání s doslovem Zdeny Salivarové a ilustracemi Jana Brychty. V tomto případě bylo tedy nezbytné jednat o právech vydavatelských i autorských.

V případě zpřístupnění všech překladů povídek A. C. Doyla o Sherlocku Holmesovi se nám podařilo uzavřít zatím rekordní počet licenčních smluv. Již na počátku jsme stáli před rozhodnutím, zda jít tou snazší cestou (zpřístupnit starší volné překlady těchto povídek z počátku 20. století), anebo cestou složitější a zajímavější (zpřístupnit nejkvalitnější české překlady vycházející v edici Máj nakladatelství Mladá fronta). Nakonec se nám opravdu podařilo získat licenční smlouvy na všech šedesát povídek od všech překladatelů či jejich rodin (Jan Zábrana, František Gel, František Jungwirth, Eva Kondrysová, Zora Wolfová) a navíc se nám podařilo získat i svolení pro publikování dnes již legendárního komiksu o Sherocku Holmesovi z časopisu Čtyřlístek (R. Čechura, M. Stecker).

U našich dvou posledních projektů, Pohádka a Máj, jsme opět vyjednávali autorská práva. V případě pohádek to bylo vydání pohádek Jaroslava Seiferta, u Máje pak práva na překlady méně známých děl K. H. Máchy psaných v němčině.

Všechna naše dosavadní jednání o autorských právech probíhala přímo s jejich vlastníky či jejich rodinami (tedy dědici autorských práv). V počátcích našeho projektu e-knihovny jsme se snažili navázat spolupráci s agenturou Dilia, ta však ve své tehdejší koncepci zcela odmítala jakoukoli pomoc při zrodu e-knih.

U každého z projektů jsme vždy měli také připravený „plán B“, tedy možnost, že se nám nepodaří práva získat. Jako příklad mohu uvést projekt Sherlocka Holmese, kdy v průběhu jednání o autorských právech došlo k úmrtí dosavadního dědice autorských práv a práva přecházela na dalšího člena rodiny. Třebaže práva byla příslibena, v okamžiku spuštění stránek jsme neměli podepsanou licenční smlouvu. Proto jsme dočasně zpřístupnili jiný volný překlad díla a teprve v okamžiku dořešení dědictví a následného uzavření licenční smlouvy jsme tento překlad zpřístupnili.

Při vyhledávání a uzavírání autorských práv nám v mnohém pomohli i partneři jednotlivých projektů, např. Společnost bratří Čapků, Česká společnost Sherlocka Holmese, Muzeum Boženy Němcové, knihovna Libri Prohibiti.

Zpřístupnění a propagace

Elektronické knihy jsme se rozhodli prezentovat uživatelům ve dvou rovinách – přes náš katalog a pomocí speciálních stránek pro jednotlivé projekty, které jsou dostupné z „portálu“ e-knihovna (<http://www.e-knihovna.cz/>), který sdružuje všechny digitalizované dokumenty Městské knihovny v Praze.

Důležitým krokem bylo rozhodnutí nekatalogizovat elektronické knihy zvlášť, ale připojit je k záznamům děl jako přidanou hodnotu. Proto v oddělení informačních technologií museli upravit AKS Koniáš i webový katalog ebaweb tak, aby se uživatel mohl při hledání jakéhokoli vydání díla Babička dozvědět o existenci elektronické knihy. Bylo nutné vytvořit ke každému textu entitu **E-KNIHA** (dříve entita **DÍLO**), kterou lze pomocí vazby propojit se všemi vydáními daného díla. Skutečnost, že je k dispozici elektronická verze, se projeví v Koniáši pomocí příznaku *e*, poté může uživatel nahlédnout do souboru *.txt a ostatní formáty si může poslat na svůj e-mail. Ve webovém katalogu (ebawebu) se existence elektronické verze díla zobrazí díky příznaku **DIGI** – poté stačí zobrazit si katalogizační lístek, pod kterým je umístěna tabulka s dostupnými formáty, a po kliknutí na příslušný formát si zobrazit/stáhnout e-knihu. S novými webovými stránkami Městské knihovny v Praze a nově implementovaným systémem vyhledávání založeným na FAST by se tato situace měla zpřehlednit a elektronická kniha by se měla zobrazit jako jeden z výsledků hledání požadovaného díla. Jednotlivé stránky projektů jsou propojeny s katalogem, takže po kliknutí na název díla je uživatel přesměrován na katalogizační lístek ve webovém katalogu, případně si může jednotlivé formáty stáhnout rovnou z nabídky pod názvem díla.

Jednotlivé stránky projektů jsou průběžně aktualizovány a neobsahují „pouze“ elektronické texty, ale také další různé zajímavosti. Jedná se nejen o seznamy knih, CD či kazet z fondu MKP, které se vztahují k tématu stránek, ale také besedy, výstavy či promítání filmů. Tak se snažíme dodávat k elektronickým textům další hodnotu. Mezi zajímavosti patří například zveřejnění méně známých fotografií Karla Čapka, exilového vydání Babičky, kompletních komiksových příběhů o Sherlocku Holmesovi z časopisu Čtyřlístek, pohádkových omalovánek pro děti nebo výběru receptů s názvem „Láska prochází žaludkem“ od M. D. Rettigové v rámci projektu Máj – lásky čas.

Naším dalším tématem se určitě v tomto roce stane i možné zpřístupnění a půjčování čteček elektronických textů. Na několika našich knihovnických akcích (Den Elektronických knih v MKP, Svět knihy 2010) jsme veřejnosti představovali e-knihovnu i prostřednictvím těchto moderních pomůcek a zájem opět překročil naše očekávání. Předpokládáme, že čtečky by se mohly v MKP půjčovat již od podzimu roku 2010. Zvažovali jsme dva různé modely půjčování – prezenční nebo absenční půjčování. V případě prezenčního půjčování v prostorách knihovny by nespornou výhodou bylo možné zpřístupnění

i děl chráněných autorskými právy, a tedy i takových děl, u kterých se objeví krátkodobý zvýšený zájem čtenářů – např. knihy nominované na cenu Magnesia litera. Naopak absenční půjčování je našimi čtenáři rozhodně žádanější. I v tomto případě jsme diskutovali nad případným obsahem čtečky. Zvažovali jsme možnost, zda čtečky půjčovat prázdné či s obsahem. Výsledným řešením je absenční půjčování čteček s naším volným obsahem.

Pro přípravu vhodného obsahu do čteček jsou v současné době limitní i technické možnosti čteček. Zjistili jsme, že jediným opravdu vhodným obsahem je v tomto okamžiku beletrie. U všech ostatních druhů literatury jsme se vždy setkali s jistými problémy při zobrazování. A to nejenom například u odborné naučné literatury (tedy především nevhodné zobrazování grafických informací a tabulek), ale například i v případě zpřístupňování poezie.

Každý z nově zpřístupňovaných projektů je samozřejmě i marketingovou příležitostí pro naše oddělení komunikace. Jednotlivé projekty komunikujeme přes média v okamžiku zpřístupnění nebo ve chvíli, kdy se na stránce objeví zajímavá novinka.

Ke každému z projektů také vytváří výtvarníci MKP vlastní sérii bannerů využívaných na webových stránkách MKP, případně zpřístupňovaných na stránkách našich partnerů. U některých projektů také tiskneme např. papírové letáky či záložky do knih, které využíváme především pro informování našich čtenářů v celé knihovnické síti MKP a v knihovnách, které spravujeme v rámci našich regionálních funkcí, případně je samozřejmě využíváme i při akcích typu Bambiriáda či Svět knihy.

Co bude dál...

Publikování elektronických knih se setkává u veřejnosti s velkým ohlaselem, a proto se snažíme přicházet stále s novými tématy a projekty – průběžně vyhledáváme další autory, které bychom chtěli zpřístupnit, a snažíme se tak reagovat na přání uživatelů. V letošním roce připravujeme zpřístupnění prvních děl z dávky pod hlavičkou Doporučené (školní) četby a k významnému výročí K. H. Máchy spustíme také stránku s jeho kompletním dílem. Uživatelé oceňují především vysokou kvalitu našich elektronických knih, a proto se budeme snažit tuto vysokou laťku nejen udržet, ale překonat a reagovat pružně na požadavky našich uživatelů.

PROJEKTY MORAVSKÉ ZEMSKÉ KNIHOVNY: OBOHACOVÁNÍ KATALOGŮ, HLEDÁNÍ MAP A METADATOVÝ EDITOR

Petr Žabička – Pavla Švástová, Moravská zemská knihovna, Brno

Moravská zemská knihovna realizuje v letošním roce s podporou programu VISK 3 dva projekty, jejichž výsledky jsou nebo budou k dispozici všem knihovnám v ČR.

První z projektů je zaměřen na rozvoj služeb nabízených serverem obalkyknih.cz a metadatového editoru.

Server obalkyknih.cz již není jen prostým zdrojem náhledů obálek knih, jak napovídá jeho název, ale víceúčelovým serverem pro obohacování bibliografických záznamů ve webových katalozích knihoven. Poskytuje obsahy knih, anotace nebo recenze nebo hodnocení a tagování knih čtenáři.

V letošním roce bude systém rozšířen o sdílené doporučování literatury, které poslouží k nabízení odkazů na knížky, které nějakým způsobem souvisí s knihou, kterou si čtenář právě prohlíží. Pokud si v katalogu více různých čtenářů nezávisle na sobě v rámci svého „sezení“ prohlédne stejnou kombinaci záznamů knih, tyto knihy spolu pravděpodobně souvisí. Míra pravděpodobnosti je pak dána frekvencí prohlížení této kombinace knih.

Další oblastí, na kterou je v letošním roce zaměřen vývoj, je pokus o řešení deduplikace záznamů, jejímž cílem je například sdílení hodnocení určitého díla jeho různými vydáními.

Počítáme také s rozšiřováním spolupráce s vydavateli a knihkupci včetně výměny dat prostřednictvím standardizovaných rozhraní postavených na XML. S tím souvisí i zlepšení webové prezentace projektu pro všechny cílové skupiny projektu.

Metadatový editor již v MZK delší dobu slouží v rutinním provozu a MZK jeho prostřednictvím dodává digitalizované dokumenty do digitální knihovny Kramerius verze 3. V době psaní tohoto příspěvku probíhá v MZK, NK a KNAV testování verze 4 této digitální knihovny, jejímž završením bude přímé napojení editoru na tuto verzi a tím i ukončení používání starších DTD pro monografie a periodika v digitalizační praxi MZK.

V letošním roce bude vylepšeno uživatelské rozhraní editoru, vylepšena podpora pro různé pracovní postupy, zjednodušena instalace editoru a editor bude doplněn o možnost jazykové lokalizace s tím, že standardně bude podporována čeština a angličtina. Editor bude také doplněn o podporu nových formátů.

Druhým projektem je server pro geografické vyhledávání map.

Předpokládaným výsledkem tohoto projektu bude zřízení webové služby podporující geografické hledání kartografických dokumentů s optimalizovaným řazením podle relevance. Tato služba bude pracovat s bibliografickými záznamy map ze Souborného katalogu ČR, obsahujícími v poli 034 měřítko a geografické souřadnice udávající hranice oblasti zobrazené na mapě podle standardu MARC 21. Webové uživatelské vyhledávací rozhraní bude velmi intuitivní a bude navrženo a nabízeno také ve formě, která umožní českým knihovnám toto hledání omezit na vlastní mapovou kolekci a vložit do svého webu.

Projekt bude spolupracovat mimo jiné s aplikací Georeferencer.org, vytvořenou Moravskou zemskou knihovnou v rámci projektu Staré mapy online (OldMapsOnline.org), a bude odtud čerpat zejména data o digitalizovaných dokumentech ze sbírek českých institucí, které byly georeferencovány pomocí této služby. Uživatelům pak nabídne možnost georeferenci vyhledaných map vylepšit.

Pro mapy obsahující jen měřítko, skutečné rozměry a geografickou autoritu bude navíc k dispozici nástroj na přibližné určení území pokrytého mapou.

Zvolené řešení nabídne mimo moderního uživatelského rozhraní i inovativní řešení algoritmu pro vyhledávání a řazení výsledků (vysoká škálovatelnost, relevance a pertinence výsledků).

Věříme, že si tyto volně dostupné nástroje a služby najdou cestu do velkého množství českých knihoven.

Tematický blok

KNIHOVNY PO DRÁTĚ

INFOZ – EIZ V NK ČR¹

Hanuš Hemola, hlavní řešitel projektu VZ09006, Národní knihovna ČR, Praha

Národní knihovna ČR (dále NK) navázala svým projektem čerpajícím podporu z programu INFOZ na projekty, které řešila v rámci infrastrukturních programů LI2000 a 1N. Zmíněné programy zabezpečily VaVaI a vzdělání v oblasti profilových oborů NK na relativně dobré úrovni. Řešitelé jednotlivých projektů se soustředili nejen na zabezpečení „prostého a kontinuálního přístupu“ k plnotextovým odborným databázím, ale pomocí moderních softwarových nástrojů zabezpečili komfortnější přístup a využití jednotlivých zdrojů (portály, SFX služby, vzdálený přístup). „Vlajkovou lodí“ nového projektu se stalo zejména pokračování projektu 1N04129 – Databáze EBSCO – zdroj vědeckých informací pro humanitní a společenské obory, viz <http://eifl.nkp.cz/>, a projektu 1N04167 OCLCFirstSearch Service, viz http://www.nkp.cz/pages/sluz_oclcs.htm. Oba projekty s vynikajícím závěrečným hodnocením se staly zárukou, že je třeba pokračovat ve zpřístupnění k již ověřeným EIZ a službám v konsorciích. Nový projekt však dále obohatil nabídku o nové, dosud nepřístupné tituly. Přihlásil se k zabezpečení oboru knihovnictví a informační věda, nově pak i oboru hudba a hudební věda.

Veřejná soutěž, kterou vyhlásilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, umožnila připravit projekt na léta 2009 až 2011 s možností úhrady předplatného EIZ i na rok 2012. Novinkou a určitým lakmusovým papírkem opravdové potřeby EIZ pro jednotlivé knihovny – členy konsorcií, byla povinná spoluúčast na financování projektu v minimální výši 25 % nákladů. Povinná spoluúčast i vyhodnocení statistik využívání jednotlivých EIZ za předchozí období jednotlivá konsorcia částečně „prosila“. Lze však konstatovat, že až na drobné výjimky, jsou všichni potenciální cíloví uživatelé vytípaných EIZ v projektu členy jednotlivých konsorcií.

Projekt NK se hlásí k *specifickým cílům* programu INFOZ:

CA – a) Pořízení a zabezpečení celostátních licencí a národních multilicencí komplexních informačních zdrojů, které by bez podpory z veřejných prostředků nebylo možné.

CB – b) Plošné informační zabezpečení celých vědních oborů základními a nejdůležitějšími aktualizovanými celoplošnými informačními zdroji, včetně nezbytných služeb; zajištění kontinuity a aktualizace informačních zdrojů pro výzkum.

Projekt využívá *oblast podpory*:

OA – a) Pořizování primárních a sekundárních celoplošných a oborových informačních zdrojů a/nebo nákup celostátních/národních licencí a multilicencí pro zpřístupnění takovýchto informačních zdrojů s podmínkou dlouhodobého sdílení, společného využívání nebo veřejného zpřístupnění.

OB – b) Pořizování, aktualizace, zajišťování provozu a popularizace nákladných velkoplošných či celoplošných elektronických zdrojů (multilicencí) pro tyto účely ustavenými národními nebo oborovými konsorciemi.

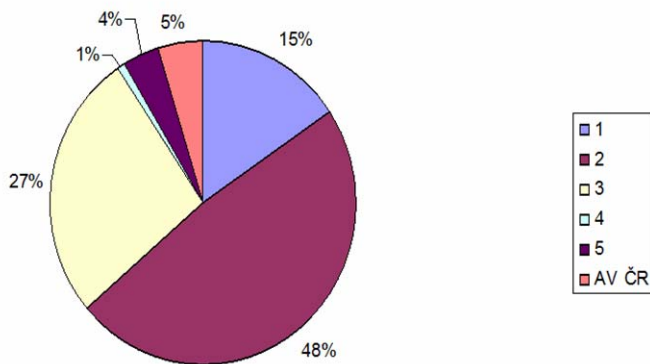
Část projektu zaměřená na **zpřístupnění databází firmy EBSCO** je těžištěm celého projektu. Do neformálního konsorcia, které se soustřeďuje na zpřístupnění databází EBSCO, se přihlásilo 60 knihoven/informačních institucí, které splňovaly podmínky programu INFOZ.

VŠ knihovny	Odborné knihovny (včetně celé AV ČR)	Knihovny výzkumných ústavů	Knihovny muzeí a galerií	Krajské knihovny
21	10	7	8	14

Při stanovení podílu na povinné finanční spoluúčasti knihoven/informačních institucí byl základem počet vědeckých/výzkumných pracovníků a v případě univerzit a vysokých škol také počet studentů. Pomocným hlediskem byl počet řešerů v jednotlivých knihovnách za období předchozího projektu 1N. Účastníci neformálního konsorcia byli rozděleni do 5 skupin, samostatnou skupinou byla Akademie věd ČR včetně všech jejích ústavů.

- **1. skupina** – 4 instituce: Univerzita Karlova v Praze, Masarykova univerzita v Brně, Univerzita Palackého v Olomouci, Národní knihovna ČR
- **2. skupina** – 18 institucí: 14 vysokých škol, 2 velké odborné knihovny, 2 krajské knihovny
- **3. skupina** – 15 institucí: 7 vysokých škol, 2 odborné knihovny, 6 krajských knihoven
- **4. skupina** – 10 institucí: 2 lékařské knihovny, 2 knihovny výzkumných ústavů, 6 krajských knihoven
- **5. skupina** – 12 institucí: 6 knihoven muzeí a galerií, 6 knihoven výzkumných ústavů
- **6. skupina** – Knihovna Akademie věd ČR a 50 ústavních knihoven AV ČR

Podíl finanční spoluúčasti členů neformálního konsorcia

Licenční podmínky přístupu do databází zůstaly stejné jako v předchozích letech a je povolen vzdálený přístup. Od poloviny roku 2009 je jako u jediné zahraniční databáze nabízeno **webové rozhraní v českém jazyce**.

V rámci projektu jsou i nadále zpřístupňovány dvě nejdůležitější databáze. **Academic Search Complete** je multioborovou databází, která obsahuje více než 7 400 plnotextových odborných periodik, více než 6 300 periodik je recenzovaných (peer-reviewed) a jsou pokryty téměř všechny vědní obory. Retrospektiva u řady titulů obsažených v databázi sahá až k prvním ročníkům, plný text je dostupný v kvalitním formátu PDF, ve kterém je možné vyhledávat. U více než 1 300 časopisů jsou uvedeny citační reference. Databáze **Business Source Complete** je světově nejobsáhlejší akademická databáze v oblasti ekonomiky a obchodu. Poskytuje plné texty u více než 48 300 publikací, z toho je přes 3 300 časopisů, 1 700 recenzovaných „peer-reviewed“ titulů, 850 monografií a knih a dále průmyslové a tržní analýzy/reports, profily firem, SWOT analýzy, video semináře apod. Obsahuje také přes 25 000 detailních autorských profilů pro nejcitovanější autory v databázi. Součástí databáze je kolekce Regional Business News, jejím obsahem jsou plnotextové obchodní publikace USA a Kanady, tato subdatabáze je aktualizována denně. Firma EBSCO Publishing přidala zdarma k využívání databázi zaměřenou na knihovnictví a informační vědu **Library, Information Science & Technology Abstracts**. Je zde indexováno více než 725 časopisů, knihy, studie a sborníky. Časově zahrnuje období do poloviny 60. let 19. století.

Další databázi, která je dostupná také zdarma, je **GreenFILE** se zaměřením na ekologii a životní prostředí. K dispozici je na 600 titulů s abstrakty a plný text pro více než 5 800 záznamů z titulů volně dostupných na internetu. V rámci uvedeného projektu jsou dále zpřístupňovány databáze **SocINDEX with Full Text** a **Environment Complete**, o tyto databáze projevil zájem především vysoké školy a jsou dostupné také v Národní knihovně ČR. Kromě služby přístupu do uvedených databází jsou v rámci projektu dojednávány také zkušební přístupy do dalších databází, které firma EBSCO Publishing nabízí. V období od 15. 3. 2010 do 15. 6. 2010 byly otevřeny zkušební přístupy u databázi **Central & Eastern European Academic Source** (zájem projevil 18 knihoven) a **Historical Abstracts with Full Text** (využilo 15 knihoven). Součástí databází jsou také **české časopisy**, k březnu 2010 to bylo 69 odborných titulů. Například z Akademie věd ČR jich je 10, Listy filologické, Český lid, Umění, Czech Sociological Review aj.

Novinky a inovace v databázích EBSCO

V průběhu let 2009/2010 představila společnost EBSCO Publishing celou řadu inovací, které se týkají jak uživatelského rozhraní EBSCOhost, tak i obsahového záběru dostupných zdrojů. Také je nabízeno komplexní integrační řešení přístupu k elektronickým časopisům spolu s fondem knihovny (služba **EBSCO Discovery Service**) a od března roku 2010 elektronické a audioknihy na platformě **NetLibrary** (www.netlibrary.com).

Mezi novinky, především pro **zkvalitnění rešerše**, patří:

Priority relevance – EBSCO Publishing jako první producent databází přišel s novým pojetím řazení výsledků podle relevance. Každý článek je na základě kontrolované terminologie indexován odborníky, a uživatelé se tak mohou spolehnout na co nejkvalitnější, tematicky adekvátní výsledky vyhledávání. Nová technologie vyhodnocování relevance záznamů se řídí hierarchicky dle těchto kritérií:

1. shoda s předmětovým heslem,
2. shoda s názvem článku,
3. shoda s klíčovými slovy autora,
4. shoda s klíčovými slovy v rámci abstraktu,
5. shoda s klíčovými slovy v rámci plného textu.

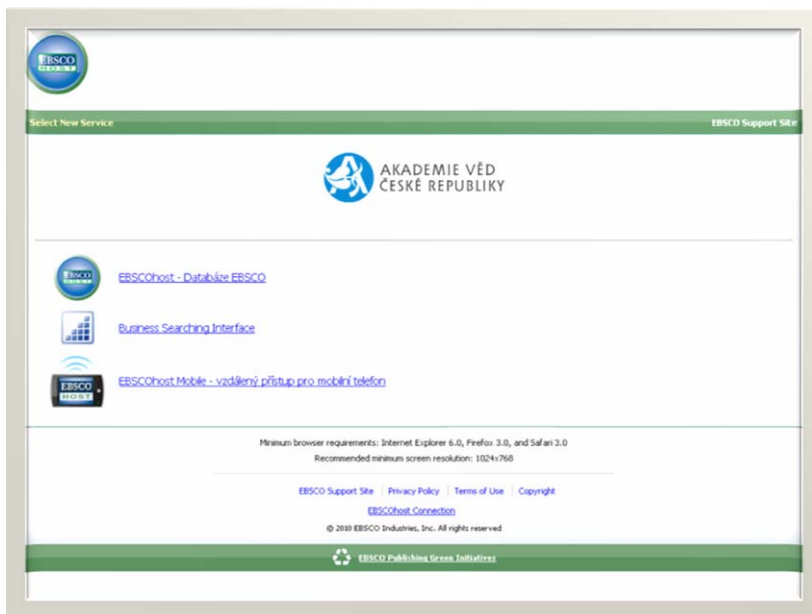
V rámci těchto hlavních kritérií bere systém v potaz také i další faktory (např. frekvenci, aktuálnost, typ dokumentu), s jejichž pomocí určuje a vyhodnocuje důležitost každého prvku. Kombinací všech těchto postupů pak sestavuje co nejrelevantnější výsledek rešerše.

Konverze a export citací – ke konverzi je nabízeno šest světově nej-
užívanějších citačních stylů: *AMA, APA, Chicago: Humanities, Chicago:
Author-Date Style, MLA, Vancouver/ICMJE*. Tuto funkci podporuje ikona
„Cite“ v indexaci článku. Přes ikonku „Export“, která se také zobrazí u inde-
xace článku, je možné exportovat jakoukoliv citaci do správce bibliografic-
kých dat (včetně *EndNote, EndNote Web, ProCite*).

Předčítač – tato funkce „Text-to-Speech“ se aktivuje v sekci New Features
a umožňuje uživateli nechat si předčítat jakýkoliv plnotextový článek ve for-
mátu HTML. Je možné si vybrat jak akcent anglického čitatele, tak dokonce
i rychlost jeho čtení.

Prohlížeč fulltextu PDF – vylepšený prohlížeč zobrazí najednou obsah
čísla a dostupných ročníků periodika a také podporuje snadnější manipulaci
a zpracování textu (viz obr.).

EBSCOhost Mobile – EBSCO Publishing je také první poskytovatel
licencovaných databází, který podporuje vzdálený přístup ve specifickém
rozhraní pro mobilní telefony (*iPhone, Blackberry, Trio* ad.).

Prolink na Web of Science – není sice novinkou, v databázích byl za-
veden zhruba před čtyřmi lety, ale je to velice důležitá funkce. Díky techno-
logii linkování si mohou uživatelé z výsledků zobrazených na EBSCOhost

přes jedno kliknutí zobrazit i veškeré články uvedeného autora v databázi Web of Science (technologie linkování podporuje také prolinky do katalogů, online časopisů předplacených přes EBSCO apod.).

Mezi další významné aktivity společnosti EBSCO Publishing patří autentikace **Shibboleth**. Jako první poskytovatel v ČR firma umožnila federativní autentikaci čtenářů pro českou federaci Shibboleth – eduId.cz.

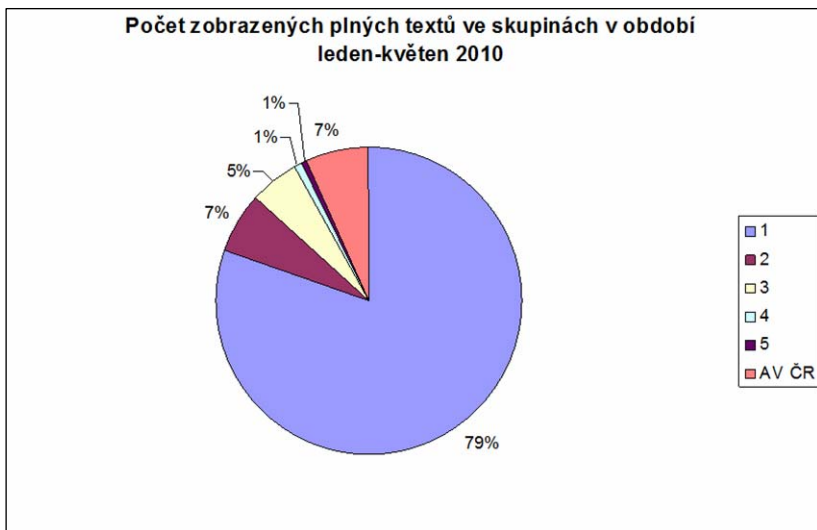
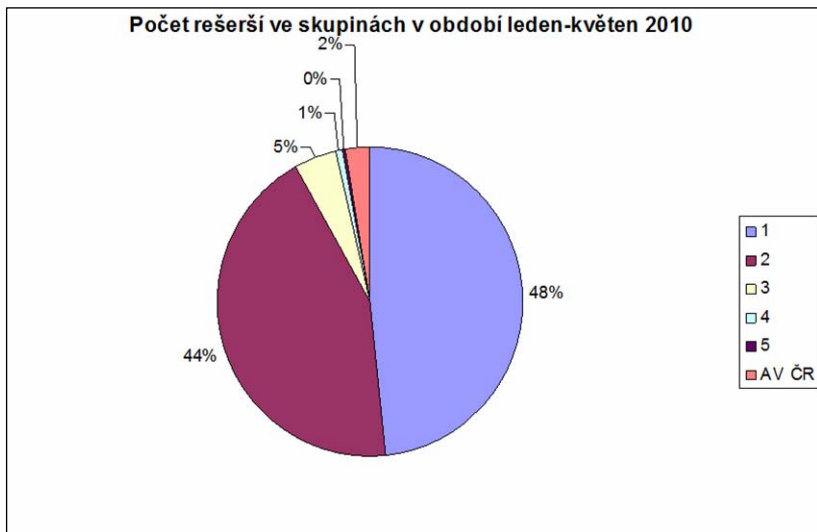
Součástí řešení projektu je také **propojení databází EBSCO na Souborný katalog ČR** tam, kde není v databázích dostupný plný text. Toto propojení je již hotovo u všech knihoven v neformálním konsorciu.

The screenshot displays the EBSCO Academic Search Complete search results page. At the top, there is a search bar with the text 'Vyhledávání v: Academic Search Complete' and a dropdown menu for 'Vybírejte databáze'. Below the search bar, there are several dropdown menus for 'Vybírejte pole (volitelné)'. A red arrow points to a link labeled 'Získejte plný text z Souborný katalog ČR' (Get full text from Czech National Bibliography) next to the first search result. The search results list includes titles such as 'Bioactive phenols in algae: The application of pressurized-liquid and solid-phase extraction techniques.' and 'Effect of addition of sea cheese containing peck'. The interface also shows a sidebar with various filters and a top navigation bar with options like 'Nastavení prolinku do „Souborného katalogu ČR“'.

Stejně jako v předchozích projektech jsou pro účastníky neformálního konsorcia a širší odbornou veřejnost vytvořeny **webové stránky** projektu, dostupné na <http://ineb.nkp.cz>.

Webové stránky obsahují důležité informace o řešeném projektu a zpřístupňovaných databázích, seznam zúčastněných knihoven, informace o školních, různé pomůcky pro vyhledávání a pro zpracování statistik. Pravidelně měsíčně jsou zde zveřejňovány základní **statistiky využívání** databází. První graf ukazuje procentuální podíl využívání databází v knihovnách podle jednotlivých skupin a na druhém grafu je zobrazeno procentuální zobrazení plných textů v těchto skupinách.

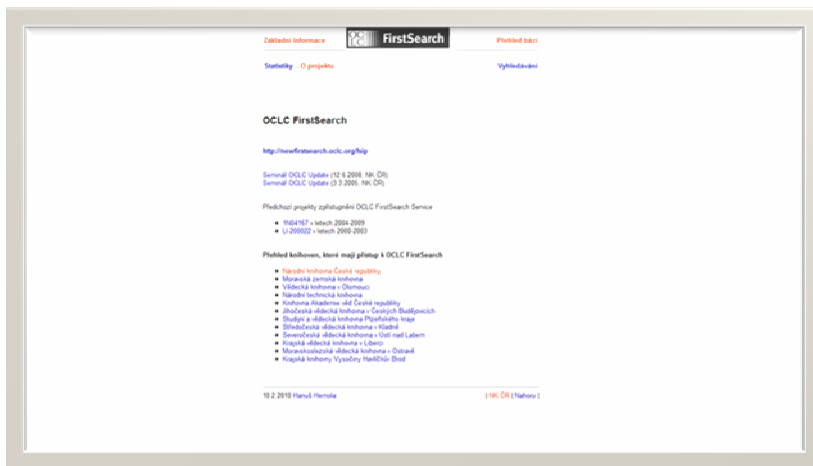
Knihovnám je pravidelně, zpravidla v měsíčních intervalech, zasílán **elektronický zpravodaj**, který slouží k adresnému informování o novinkách v přístupu k databázím, o připravovaných školeních a dalších aktualitách.

Databáze i nadále zůstávají přístupné prostřednictvím různých portálů, které si knihovny vytvářejí pro zjednodušení přístupu pro uživatele, mezi

komplexně řešené patří např. Portál elektronických informačních zdrojů (<http://library.muni.cz/ezdroje/>) Masarykovy univerzity v Brně nebo Portál elektronických časopisů (<http://sfx.is.cuni.cz/sfxlcl3/a-z/UK>) Univerzity Karlovy v Praze. Databáze jsou součástí univerzální Jednotné informační brány (JIB, <http://info.jib.cz/>) a Elektronické knihovny časopisů (EZB, <http://ezb.nkp.cz/>) a jsou zapojeny do **oborových bran** – ART (Umění a architektura, <http://art.jib.cz/>), MUS (Musica, <http://mus.jib.cz/>), KIV (Knihovnictví a informační věda, <http://kiv.jib.cz/>) a TECH (Technika a přírodní a aplikované vědy, <http://tech.jib.cz/>).

Dalším ustaveným konsorciem je konsorcium knihoven, které zpřístupňují **databáze OCLC v prostředí služby FirstSearch**. Je to 12 nejvýznamnějších vědeckých a odborných knihoven v ČR, mezi nimi je stěžejní skupinou pětice knihoven – center mezinárodních meziknihovních služeb – NK, Moravská zemská knihovna, Vědecká knihovna v Olomouci, Národní technická knihovna a Knihovna AV ČR. Spoluúčast jednotlivých knihoven byla stanovena dle počtu přístupů k jednotlivým nabízeným bázím. Hlavní je v sestavě plný přístup k světovému soubornému katalogu **WorldCat** s téměř 170 miliony bibliografických záznamů všech druhů dokumentů s odkazy na lokace v knihovnách celého světa. Dále jsou součástí nabídky báze **ArticleFirst**, **ProceedingsFirst** a **PapersFirst**. I tato část projektu má svoji speciální webovou stránku http://www.nkp.cz/pages/sluz_oclcfs.htm, kde jsou pomůcky pro členy konsorcia, statistiky, prezentace ze školení etc.

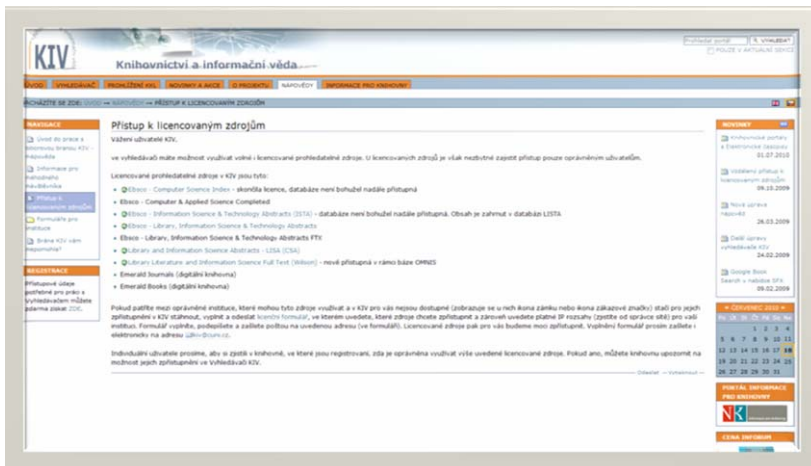

Zpřístupnění světového souborného katalogu WorldCat jako nejvýznamnějšího zdroje bibliograficko-lokačních informací je velmi úzce svázáno se

zabezpečením primárních zdrojů ze zahraničních knihoven. Projekt **podporuje centra mezinárodních meziknihovních služeb nákupem tzv. IFLA Vouchers**. IFLA Vouchers jsou standardizovaným typem „platidla“ mezi knihovnami při zabezpečení primárních zdrojů v klasické podobě, případně kopií zejména ze zahraničí. Standardní podpora prostřednictvím IFLA Vouchers byla vytipována jako potřebná. Mezinárodní meziknihovní služby jsou poskytovány za finanční spoluúčasti uživatelů, zejména pracovníků sféry VaVaI, přesto se mnohdy nepodaří ani sdružením prostředků knihovny a uživatele primární zdroje, zejména ze vzdálených destinací, finančně zabezpečit. Cílenou finanční podporou je možné tuto bariéru v přístupu k primárním zdrojům, které nejsou na území ČR a ani nejsou součástí EIZ, částečně překonat. Podpora je zaměřena na pět (již výše jmenovaných) z šesti knihoven povinných ze zákona č. 257/2001 Sb. a je rozdělena podle jejich podílu na realizovaných mezinárodních meziknihovních službách v předchozích letech. Specifické zdroje a požadavky uživatelů Národní lékařské knihovny nedávaly záruku efektivního využití IFLA Vouchers, proto byla z této podpory v projektu vyňata.

Konsorcium pro knihovnictví a informační vědu zabezpečuje přístup k stěžejním EIZ oborům pro jednotlivé školy (Ústav informačních studií a knihovnictví na UK v Praze, Kabinet informačních studií a knihovnictví na MU v Brně, Ústav bohemistiky a knihovnictví na SU v Opavě) a odborné pracovníky prostřednictvím Knihovny knihovnické literatury v NK. Nakoupené báze jsou zpřístupněny v rámci oborové informační brány KIV. K tradičně velmi oblíbeným zdrojům pro studium patří databáze LISA vydavatele ProQuest (platforma CSA Illumina). Databáze poskytuje abstrakty z více než 440 periodik. Další dvě databáze produkuje firma EBSCO. Jednou z nich je LISTA (Library, Information Science & Technology Abstracts with Full Text). Další je CASC (Computers & Applied Sciences Complete). Databáze jsou v KIV omezeně přístupné oprávněným uživatelům, tj. pracovníkům a uživatelům knihoven, které jsou držiteli licence. Ani pro ně nejsou licencované zdroje přístupné automaticky a je třeba, aby svůj nárok a zájem ohlásili správcům oborové brány.

Bližší údaje včetně formulářů lze nalézt na informačních stránkách oborové brány KIV na adrese <http://kiv.jib.cz/napovedy/pristup-k-licencovanym-zdrojum>. Obdobné pravidlo platí i pro ty licencované databáze (plnotextové báze EBSCO), které jsou využívány v rámci služeb SFX. Oborová brána využívá i další zajímavé zdroje, z domácích především vlastní databázi Národní knihovny KKL (katalog a databáze Knihovny knihovnické literatury). Licencované zdroje, převážně získané v rámci projektu INFOZ, jsou však nezastupitelné a nabídku brány výrazně zkvalitňují.

Plnotextové informační zdroje pro hudbu a hudební vědu (aneb Hudba na více způsobů)

Cílem této části projektu bylo shromáždit reprezentativní kolekci full-textových informačních zdrojů pro výzkum a studium v oboru hudby a hudební vědy, která by postihovala celé spektrum specificky hudebních dokumentů od znějící hudby přes notové záznamy až po literaturu o hudbě.

EIZ v oblasti hudby vykazují jistá oborová specifika. Na straně jedné existuje řada specializovaných a relativně úzce zaměřených zdrojů, na druhé straně producenti velkých multioborových databází často vyčleňují hudbu do samostatných kolekcí, v těchto zdrojích širokého záběru tak hudební literatura nebývá reprezentativně zastoupena. Dále, cílová skupina zájemců o hudební problematiku je poměrně úzká a vyhraněná. A konečně, vedle tradičních dokumentů, jako jsou články či monografie, zde máme zvláštní, čistě hudební druhy dokumentů – zvukové nahrávky a notové záznamy.

Zatímco základní oborové bibliografie – jako například RILM Abstracts of Music Literature – jsou v ČR přístupné již delší dobu, jiná byla situace u oborových plnotextových zdrojů, které navíc poskytují uživatelům větší komfort v podobě bezprostředního přístupu k vyhledávanému dokumentu. Cílem projektu tedy bylo zaměřit se při výběru databází na významné plnotextové zdroje, které v ČR dosud dostupné nebyly.

Na hudebních zdrojích v projektu participuje různou měrou celkem sedm institucí, vedle NK a Městské knihovny v Praze jsou to knihovny nejvýznamnějších vysokých škol poskytujících vzdělání v oboru hudební vědy a hudební interpretace (HAMU, JAMU, UK, UP Olomouc a MU Brno).

Nejrozšířenějším zdrojem odebíraným alespoň částečně všemi zúčastněnými institucemi je *Music Online*, kolekce databází firmy Alexander Street Press, která zahrnuje jak zvukové nahrávky, tak partitury a referenční hudební literaturu. Vedle širokého záběru co do druhu dokumentů poskytuje tento zdroj též široký tematický a žánrový záběr sahající v případě nahrávek od vážné hudby přes jazz a historickou populární hudbu až po world music a dokumentární sbírky terénních záznamů etnické hudby i mluveného slova.

Na hudební časopisy je zaměřen *International Index to Music Periodicals Full Text*, dostupný pro uživatele pěti institucí (NK, UK, MK, MU, UP). Obsahuje jednak článkovou bibliografii zahrnující bezmála 500 titulů hudebních a hudebněvědných časopisů, jednak plné texty dostupné v případě vybraných titulů (přes 140) v různém rozsahu, obvykle jde o aktuální čísla a různě hlubokou, zpravidla však nikoli úplnou retrospektivu. Mezi nimi se nachází v České republice dosud nedostupné muzikologické tituly, jako Eighteenth-Century Music, Early Music History, Studi Musicali a další, jsou zde však též tituly zaměřené například na populární hudbu.

Rovněž zbývající dva zdroje jsou zaměřeny na hudební časopisy. *JSTOR Music Collection* i *RIPM Online Archive of Music Periodicals Full Text* nabízejí plné retrospektivy hudebních periodik, v případě JSTOR jde o vybrané vědecké tituly, v případě RIPM o historické hudební časopisy. Řada z těchto časopisů je v našich knihovnách dostupná obtížně, v ojedinělých exemplářích či s mezerami. Komfortní online přístup nejenom značně usnadňuje jejich dostupnost, ale má význam rovněž z hlediska ochrany fondů. Hudební tituly zahrnuté v JSTOR Music Collection jsou zahrnuté též v kolekci *Arts & Sciences III*, kterou odebírá řada českých vysokých škol v rámci jiného projektu programu INFOZ, proto je tato kolekce v našem projektu odebírána pouze Národní knihovnou, která svým uživatelům JSTOR dosud nenabízela.

Hudební zdroje jsou pro uživatele jednotlivých institucí přístupné prostřednictvím vzdáleného přístupu a postupně jsou též zpřístupňovány prostřednictvím oborové brány MUS. V rámci portálu MUS jsou rovněž pro členy neformálního konsorcia i ostatní zájemce dostupné informace o projektu i o samotných zdrojích: <http://mus.jib.cz/o-projektu/info-z-mus>.

The screenshot shows the MUSICA website interface. At the top, there is a search bar with 'Přehledat portál' and 'VYHLEDAT' buttons, and a note 'POUZE V AKTUÁLNÍ SEKCI'. Below the header, a navigation bar contains links: ÚVOD, VYHLEDÁVAČ, PROHLÍŽENÍ MUS, RISM ČR, NENAŠLI JSTE?, AKCE, NOVINKY, O PROJEKTU, and NÁPOVĚDA. The main content area is titled 'Info(z) MUS' and includes a category 'Zásady'. The text describes the 'Pínotextové informační zdroje pro hudbu a hudební vědu' project, mentioning the 'INFOZ' database and the 'MŠMT' competition. It lists participating institutions and provides links to 'International Index to Music Periodicals Full Text (IIMPFT)', 'JSTOR Music Collection', 'Music Online', and 'RISM Online Archive of Music Periodicals'. A sidebar on the right lists 'PLÁNOVANÉ AKCE' with dates like '11.10.2010' and '03.12.2010', and a calendar for 'ČERVENEC 2010'.

Infoz_MUS – webové stránky hudební části projektu na portálu oborové brány MUS. Databáze jsou připojeny do vyhledávače MUS, a je tak možné je prohledávat i prostřednictvím brány spolu s dalšími zdroji.

Music Online

Home Browse Advanced Search **Playlists** What's New Help Search in All Go

Playlists » Beethoven's Symphonies Sign in to save playlists

Playlist: Beethoven's Symphonies by Jenni Wilson

Play All Items | Copy Playlist | Send to Mobile Device

This is a playlist of Beethoven's nine symphonies including recorded music and scores.

Type	Composer	Title	Annotation	Date Added
Biography		Biography: Ludwig van Beethoven	Biography: Ludwig van Beethoven	03 Apr 2009
Recorded Work	Ludwig van Beethoven	Symphony No. 1	Symphony No. 1 (Symphony No. 1), Op. 21 by Beethoven, Ludwig van in Beethoven: Symphony No. 1 in C, Op. 21, Symphony No. 3 in E flat, Op. 55 (Eroica) performed by Orchestre National Bordeaux Aquitaine, Lombard, Alain (Conductor) (Forlane Cl, 1958, 1991)	03 Apr 2009
Score	Ludwig van Beethoven	Erste Symphonie by Beethoven, Ludwig van	Erste Symphonie (Symphony No. 1) in C Major, Op. 21 by Beethoven, Ludwig van (Breitkopf and Härtel, 1888, from University Music Editions), 45pp	03 Apr 2009
Recorded Work	Ludwig van Beethoven	Symphony No. 2	Symphony No. 2 (Symphony No. 2), Op. 36 by Beethoven, Ludwig van in Beethoven: Symphony No. 2 in D, Op. 36, Symphony No. 5 in C minor, Op. 67 (Beethoven's Fifth) performed by Orchestre National Bordeaux Aquitaine, Lombard, Alain (Conductor) (Forlane Cl, 1956, 1991)	03 Apr 2009
Score	Ludwig van Beethoven	Zweite Symphonie by Beethoven, Ludwig van	Zweite Symphonie (Symphony No. 2) in D Major, Op. 36 by Beethoven, Ludwig van (Breitkopf and Härtel, 1888, from University Music Editions), 62pp	03 Apr 2009
Recorded Work	Ludwig van Beethoven	Symphony No. 3	Symphony No. 3 (Symphony No. 3), Op. 55 by Beethoven, Ludwig van in Beethoven: Symphonies Nos. 3 & 4 performed by Radio-Sinfonieorchester Stuttgart, Norrington, Roger (Conductor) (Hanssler, CD 93 086, 2002)	04 Apr 2009
Score	Ludwig van Beethoven	Dritte Symphonie by Beethoven, Ludwig van	Dritte Symphonie (Symphony No. 3) in E Flat Major, Op. 55 by Beethoven, Ludwig van (Breitkopf and Härtel, 1888, from University Music Editions), 34pp	04 Apr 2009
Recorded Work	Ludwig van Beethoven	Symphony No. 4	Symphony No. 4 (Symphony No. 4), Op. 60 by Beethoven, Ludwig van in Beethoven: The Consecration of the House: Symphony No. 4 in B flat: Battle Symphony performed by Royal Philharmonic Orchestra, Wordsworth, Barry (Conductor) (Royal Philharmonic Orchestra, 091)	04 Apr 2009
Score	Ludwig van Beethoven	Symphony No. 4 by Beethoven, Ludwig van	Symphony No. 4 (Symphony No. 4), Op. 60 by Beethoven, Ludwig van (Boosey and Tames, 1985, 1991)	04 Apr 2009

MUCO_Playlist – databáze Music Online umožňuje vytváření i sdílení playlistů zahrnujících nejen nahrávky, ale též partitury či biografie skladatelů.

The screenshot shows the MusicOnline interface. At the top, there are navigation links: Home, Browse, Advanced Search, Playlists, What's New, Help, and a search bar. Below the navigation, the title of the score is displayed: "Trio in F Major for Oboe, Violin, and Continuo in F Major, TWV 42: F12; by Georg Philipp Telemann (composer); A-R Editions, Inc. (publisher); published 2000; Recent Researches in the Music of the Baroque Era, vol. 100 (collection); 9pp". Below the title, there are options to print, view page 1 of 9, and adjust font size (smaller, larger). There are also thumbnails and a "Jump to movement" dropdown menu. The main content area shows the score for "Trio in F Major for Oboe, Violin, and Continuo" by Georg Philipp Telemann, TWV 42: F12. The score is marked "Affettuoso" and includes three staves: Oboe, Violin, and Continuo. The Continuo part includes fingering numbers: 6, 3, 6, 9, 3, 7, 3.

MusicOnline_Score – partitury obsažené v Classical Scores Library si uživatel může pro osobní studijní potřebu vytisknout či ukládat ve formátu pdf.

Poslední součástí projektu je zpřístupnění plnotextových akademických EIZ profilových oborů (zejména pro společenské vědy) v individuálních licencích v NK. Bohužel se nepodařilo ustanovit konsorcium pro zpřístupnění tradičního zdroje **Wilson OmniFile Full Text Select**, který byl v NK k dispozici již v polovině 90. let 20. století na CD Rom a později pro knihovny konsorcia v prostředí služby FirstSearch. NK považovala za nutné udržet přístup k tomu zdroji alespoň v individuální licenci pro registrované uživatele NK. Jedná se o multidisciplinární plnotextovou článkovou databázi, plný text je v databázi dostupný pro cca 2 700 časopisů v retrospektivě od roku 1994, mnoho z titulů patří mezi recenzovaná periodika.

Dalším zdrojem zpřístupněným pouze v individuální licenci je multi-oborová plnotextová elektronická knihovna **ebrary Academic Complete** obsahující **více než 47 700 titulů z 16 klíčových oblastí** aktuální zahraniční akademické literatury, která je nezbytná pro vysokoškolské studium, vědu a výzkum. Zakoupení tohoto významného zdroje považujeme za mimořádný počín a podobně to hodnotí i uživatelé knihovny. Záznamy ebrary byly integrovány do online katalogu knihovny a díky tomu je míra využití mnohem vyšší, než kdyby byl uživatel odkázán na využití pouze ve speciálním rozhraní EIZ.

Během půlročního zpřístupnění ebrary bylo zobrazeno téměř 106 tisíc stran, zkopírováno na 5 tisíc stran a více než 10 tisíc stran bylo vytištěno. Více informací o ebrary je zpřístupněno na webové stránce http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=sluz_ebrary.htm.

Rozpočet celého projektu je téměř 46 milionů Kč, z toho z programu INFOZ je podpořen více než 29 miliony Kč, dalších cca 900 tisíc Kč je rovněž z veřejných zdrojů. Vklad NK a jednotlivých členů konsorcií je bezmála 16 milionů Kč, které jsou doloženy z neveřejných zdrojů. V rámci schvalovacího procesu prošel projekt několikerou redukcí rozpočtu v celkové výši mínus 760 tisíc Kč z dotace, což se dotkne zejména redukce podpory center mezinárodních meziknihovnických služeb na rok 2012 a redukce provozních nákladů projektu (cestovné, webové stránky). Přímá spoluúčast NK a dalších knihoven dosahuje výše cca 34 % uznaných nákladů projektu. Rovněž vysoká je nepřímá spoluúčast zejména NK v rámci dalších projektů a aktivit knihovny zejména na zkvalitnění zpřístupnění jednotlivých zdrojů v rámci oborových bran etc.

Veškeré informace o projektu jsou přístupné ze základní (administrativní) webové stránky projektu VZ09006 http://www.nkp.cz/pages/sluz_vz09006.htm a na výše citovaných dílčích stránkách jednotlivých konsorcií i speciálních stránkách EIZ, které jsou pořízeny v rámci projektu.

ⁱ Podklady ke zpracování příspěvku připravili spoluřešitelé projektu a další pracovníci NK ČR: Mgr. Eva Bartůňková; Mgr. Václav Kapsa, PhD; Mgr. Karolína Košťálová; PhDr. Hana Nová a Mgr. Jindřiška Pospíšilová

ON-LINE FORMULÁŘ PRO DEZIDERÁTA

Libuše Macháčová, Vědecká knihovna v Olomouci

Úvod

Knihovní fond Vědecké knihovny v Olomouci (dále jen VKOL) v roce 2009 překročil dva miliony knihovních jednotek. VKOL má právo povinného výtisku a z něj vyplývající konzervační povinnost, proto doplňuje a uchovává i starší literaturu. Další informace o VKOL můžete získat na adrese <http://www.vkol.cz/>.

Doplňování fondů

Podstatnou část přírůstku představuje právě povinný výtisk. Jedná se asi o 90 % přírůstku, nákup tvoří jen asi 6 %. Při nákupu literatury se soustředíme především na zakoupení duplikátů u velice žádaných knih podle požadavků čtenářů a podle prověření četnosti výpůjček. K tomu se využívá týdenní automatizované hlášení o počtu zamluvených knih. Nákupem dalších výtisků se také doplňují příruční knihovny jednotlivých oddělení a hlavní studovna.

Dezideráta

Registrovaní uživatelé mohou také spolupracovat na doplňování fondů VKOL prostřednictvím svých návrhů. Dříve se budovala takzvaná kartotéka deziderát. Jednalo se o lístkovou kartotéku, která obsahovala záznamy návrhů na doplnění fondů s ohledem na potřeby čtenářů a profil fondu, ale v neposlední řadě také s ohledem na finanční možnosti VKOL. Jak již bylo řečeno, VKOL doplňuje i starší literaturu, především moravika a bohemika.

Za rok vzniku elektronického katalogu VKOL považujeme rok 1990, kdy bylo zahájeno ukládání bibliografických záznamů v databázové podobě. Od té doby prošel elektronický katalog mnohými změnami, proměňoval se k lepšímu a přibývalo mu funkcí. A jednou z těchto nových možností je právě „kartotéka deziderát“ v netradiční podobě.

System Aleph umožňuje modernější metodu spolupráce uživatelů s knihovnou. Místo dřívějších písemných návrhů klasickým dopisem nebo mailem má uživatel možnost podat tento návrh na doplnění dokumentu prostřednictvím on-line formuláře, vystaveného na adrese <http://aleph.vkol.cz/F>. Aby však uživatel mohl formulář otevřít, musí se nejdříve přihlásit ke svému čtenářskému účtu a zvolit tlačítko „Chybí Vám kniha?“.

HLAVNÍ KATALOG - Náhř na doplně...

Vědecká knihovna v Olomouci HLAVNÍ KATALOG - ČTENÁŘ PŘÍRÁŽEK

Omlázení (home) | Český | Návratost | Bibliotéka | Přihlášení | Účast | MVL / MMVL | Kádrová

Co je nového? | Přílohy | Vytváření | Výtisky dotazů | Přehled dotazů | Mě schůzka | Nahrát | Ochl. Ván knihy?

Náhř na doplnění dokumentu do fondu Vědecké knihovny v Olomouci

Prosíme, abyste uvedené formulář v případě, že:

- navrhujete zakoupení knihy/časopis k zakoupení
- navrhujete českou knihu/časopis k urgentní, která by měla dorazit do knihovny na základě práva povinného výtisku a na daném fondu se nemá rovněž
- navrhujete českou knihu/časopis k zakoupení dalšího exempláře

Prosíme, abyste nepožadovali knihy, které vycházejí v letošním roce. V knihovním fondu se objeví zpravidla se zpožděním i několika měsíci na základě práva povinného výtisku.

Symbol * označuje povinná pole. Zpracování vytvoříte poskytnutím max. dotykových údajů. Vaše dotazy a komentáře posíláme na adresu knihovna@vkn.cz.

Autor

Další autor

Název

Údaje o vydání

Místo vydání

Nakladatel

Rok vydání

ISBN

Edice

Zdrojreference (uveďte URL/adresu, kde by měl být požadovaný dokument nalezen)

Vaše poznámka (uveďte přílohu dokumentu a jeho hodnotu)

Tento formulář je součástí elektronického katalogu v systému Aleph. Ve formuláři je třeba vyplnit co nejvíce informací, které uživatel o dokumentu zná. Bez minimálních údajů, jako např. název a rok vydání, nelze formulář uložit.

Na základě vyplnění formuláře se v systému Aleph vytvoří zkrácený bibliografický záznam, se kterým pak pracují zaměstnanci knihovny.

Akvizitér pověřený vyřizováním těchto požadavků pracuje v modulu akvizice, kde může sledovat jednotlivé požadavky různých uživatelů. Jednou za týden pracovník kontroluje, zda přibyly nové návrhy, a vyřizuje je.

Tyto požadavky lze řadit podle různých hledisek, např. podle autora, názvu, ISBN, ale také podle jména uživatele.

Návrhy se týkají české i zahraniční literatury, a to nové i starší. Kupudivu nejčastěji se návrhy na pořízení do fondu týkají nejnovějších českých publikací, které sice dostaneme do fondu v rámci povinného výtisku, ovšem uživatel má pocit, že bychom už tuto publikaci měli mít.

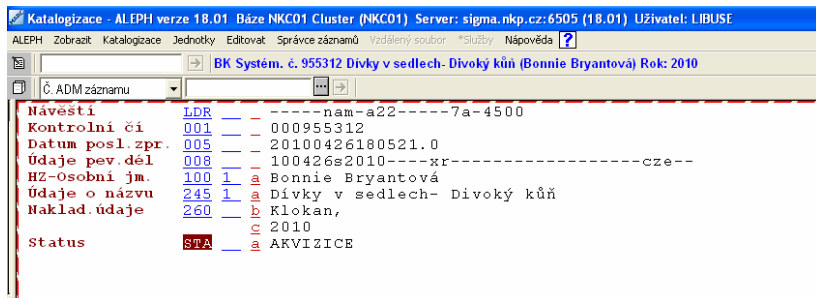
Proto je součástí formuláře následující informace:

Prosíme, abyste nepožadovali knihy, které vycházejí v letošním roce. V knihovním fondu se objeví zpravidla se zpožděním...

Naopak upozornění na dokument, který bychom v rámci povinného výtisku měli mít ve fondu, a přesto nemáme, jsou velmi žádoucí a cenná a jsme za ně uživatelům vděční.

U zahraniční literatury je posuzovaná využitelnost publikace a její cena. V některých případech je vhodnější úzce specializovanou publikaci, kterou by zřejmě využil jen její navrhovatel, raději objednat prostřednictvím mezinárodní meziknihovní služby.

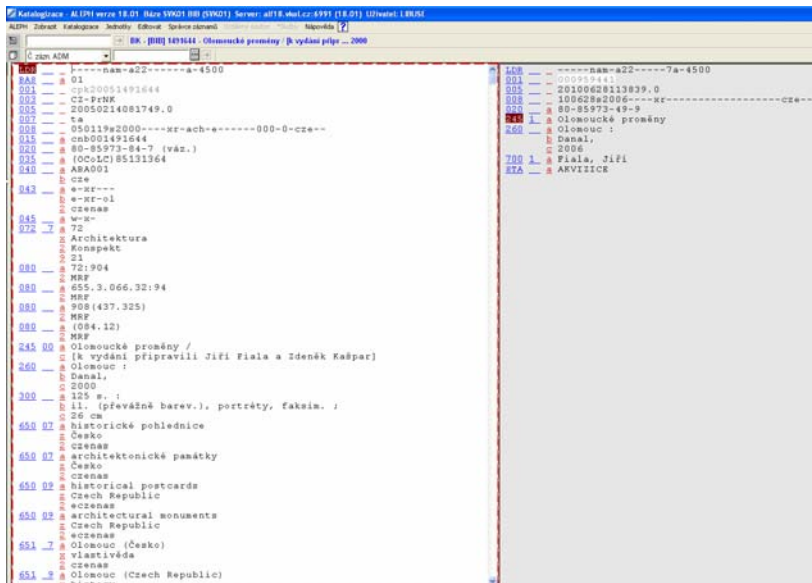

Příklad chybného požadavku uživatele:

- Jedná se o povinný výtisk z roku 2010, uživatel měl vyčkat.
- Je chybně uvedeno jméno autorky; nejdříve je uvedeno křestní jméno, potom příjmení. Správná podoba jména měla být Bryant, Bonnie.

V tomto případě měl pracovník úkol dohledat akviziční záznam náročnější kvůli chybnému příjmení autorky. Naštěstí byl správně uveden alespoň název. Každopádně vyhledávání těchto akvizičních záznamů vyplněných uživateli je pracné a vyžaduje ověřit více údajů, nejen jméno autora, ale i název, jinak by zbytečně vznikaly duplicitní záznamy.

Pokud titul bude zpracováván v rámci sdílené katalogizace, je postup ještě o něco složitější. Katalogizátor musí vyhledat nejen akviziční záznam v lokální bázi SVK01, ale též odpovídající záznam v Národní knihovně v bázi NKC01 Cluster. Tyto záznamy nejdříve propojí pomocí pole 001, potom doplní v lokální bázi záznam o jednotce a přidělí jednotce signaturu. Znovu se vrátí do záznamu v bázi NKC01 Cluster a zapíše signaturu.

Příklad záznamů ze dvouází (NKC01 Cluster a SVK01) připravených k propojení.

Resumé

Uživatel má možnost podat návrh na doplnění dokumentu do fondu Vědecké knihovny v Olomouci prostřednictvím on-line formuláře. Tento formulář je součástí elektronického katalogu v systému Aleph. Vyřízení požadavku pak může sledovat prostřednictvím svého čtenářského účtu z pohodlí domova.

Na základě vyplnění formuláře se v Alephu vytvoří zkrácený bibliografický záznam, se kterým pak pracují zaměstnanci knihovny.

On-line formulář poskytuje pracovníkům knihovny i uživatelům důležitou zpětnou vazbu. Upozornění na dokument, který bychom v rámci povinného výtisku měli mít ve fondu, a přesto nemáme, jsou velmi cenná.

Ačkoliv je pro knihovníky práce s on-line formulářem pro dezideráta pracná a časově náročná, považujeme ho za přínos především pro uživatele. A ti jsou přece pro nás nejdůležitější...

ZPŘÍSTUPNĚNÍ A ARCHIVACE PLNÝCH TEXTŮ ČESKÝCH LÉKAŘSKÝCH A ZDRAVOTNICKÝCH ČASOPISŮ

*Lenka Maixnerová – Filip Kríž – Ondřej Horsák, Národní lékařská knihovna,
Praha*

Anotace

Národní lékařská knihovna provozuje od roku 2008 digitální archiv v systému Kramerius. V roce 2009 NLK zahájila spolupráci s autory a vydavateli vědeckých publikací, které po uzavření licenční smlouvy mohou být archivovány a zpřístupněny v digitálním archivu NLK. Byly získány zkušenosti s provozováním archivu, zejména v oblasti získávání dat od vydavatelů, která je klíčová pro efektivní zpracování a kvalitní zpřístupnění plných textů. V rámci pokračujícího vývoje portálu Medvik bylo mimo jiné zprovozněno dynamické propojení databáze Bibliographia medica Českoslovacca s archivovanými časopisy a sborníky, takže se uživatel snadno dostane k plnému textu.

Úvod

Národní lékařská knihovna (NLK) se v roce 2004 zapojila do programu MK ČR VISK 6 – „Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů Memoriae Mundi Series Bohemica“ a v roce 2008 do programu MK ČR VISK 7 – „Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – Kramerius“. Následujícím logickým krokem bylo řešení zpřístupnění výstupů uvedených programů uživatelům v digitálním archivu NLK (DA). Pro implementaci byl vybrán systém Kramerius, provozovaný na adrese <<http://www.medvik.cz/kramerius>>.

Archiv aktuálně (červen 2010) obsahuje již přes 450 digitálních dokumentů různého typu – monografie, periodika, sborníky, ročenky, závěrečné práce, staré tisky. Digitální dokumenty jsou získávány nejen z programů VISK, ale také z dalších zdrojů, zejména vlastní digitalizací dokumentů z fondu NLK. Objem digitalizace tištěných periodik a monografií se odvíjí zejména od možností finančního rozpočtu NLK, neboť v programech VISK je vždy vyžadována spoluúčast příjemce. U vlastní digitalizace jsme omezeni kapacitou zpracovatelské linky a počtem digitalizačních pracovišť – zatím pouze 1. Digitalizují se primárně poničené exempláře vytištěné na kyselém papíře a často využívané příručkové publikace, které nemá NLK ve více výtiscích. Prozatím výběrově jsou digitalizovány závěrečné zprávy Interní grantové

agentury MZ ČR, které jsou velmi žádány uživateli, avšak dostupné pouze prezenčně v jednom exempláři.

Před zahájením digitalizace se vždy ověřuje, zdali daný dokument již ne-digitalizovala jiná instituce. Pro tento účel je využíván Registr digitalizace [1]. Dalším zdrojem digitalizovaných dokumentů, které máme ve fondu, může být replikace dat z instalací systému Kramerius v dalších knihovnách na základě vzájemné dohody, v našem případě spolupracujeme zejména s Národní knihovnou ČR. Obsah archivu se však neomezuje jen na digitalizované dokumenty, ale snažíme se archiovat a zpřístupňovat také dokumenty, které již vznikly elektronickou cestou (tzv. digital-born).

Pro naše uživatele je zásadní snadný a rychlý přístup k plným textům článků z biomedicínských periodik, které jsou zpracovávány v databázi Bibliographia medica Českoslovaca (BMČ). BMČ je národní bibliografická databáze z biomedicínských oborů, která je v Národní lékařské knihovně budována již od roku 1947. V elektronické podobě je BMČ přístupná v rámci portálu Medvik nebo na DVD Bibliomedica. Databáze obsahuje cca 580 tisíc záznamů. Předmětem excerptce jsou monografie a články v odborných časopisech a sbornících české a dříve i slovenské provenience z oboru lékařství a zdravotnictví.

Od roku 2007 je součástí bibliografického záznamu článku i URL odkaz – pokud existuje – na plný text článku. Celkem bylo tímto způsobem propojeno přes 18 tisíc článků. V praxi se však ukázalo, že vložení URL adresy do bibliografického záznamu není ideální řešení. Volně přístupné plné elektronické texty se objevují cca v intervalu 3–24 měsíců po tištěném vydání a intervaly zveřejnění se často mění. V některých případech nemají články vlastní URL, je možné odkazovat pouze na celý časopis. Po dvouletém provozu byla provedena kontrola funkčnosti těchto odkazů, při které se ukázalo, že téměř 60 % adres je nefunkčních, u sborníků to bylo téměř 90 %. Vyskytly se zde i případy, že periodikum přestalo vycházet a elektronické verze se již nepodařilo dohledat.

Vzhledem k tomu, že uživatelé jednoznačně upřednostňují články, u kterých se snadno dostanou k plnému textu, bylo nutné najít řešení uvedených problémů. Proveditelným řešením se ukázala být archivace plných textů článků v DA NLK. Archivace a zpřístupnění plných textů od vydavatelů představuje komplexní proces skládající se z více částí, které budou probrány dále v textu. Soustředili jsme se zejména na problematiku zpřístupnění plných textů, získávání a zpracování dat, propojení DA s katalogem a databází Bibliographia medica Českoslovaca.

Podmínky zpřístupnění

Podmínky zpřístupnění dokumentů uživatelům jsou dány ochrannými lhůtami definovanými v autorském zákoně. Volně přístupná mohou být periodika vydaná po roce 1888. V případě monografií po uplynutí 70 let od smrti autora. V opačných případech mohou být díla zpřístupněna pouze v rámci počítačové sítě NLK. V případě vědeckých a odborných dokumentů však není tento model z hlediska jejich využitelnosti vhodný. NLK proto zahájila v roce 2009 spolupráci s českými nakladateli odborných biomedicínských periodik, která se soustřeďuje na možnosti získávání a zpřístupnění elektronických dokumentů v DA. S vydavateli, kteří mají zájem o archivaci publikovaných titulů, NLK uzavírá smlouvu o poskytování elektronických on-line zdrojů podle § 51 zákona č. 40/1964 Sb., Občanského zákoníku. Pro autory, kteří mají zájem o archivaci, je k dispozici licenční smlouva o užití díla ve smyslu Zákona o právu autorském 121/2000 Sb. Obě smlouvy jsou dostupné z [2].

Do začátku června 2010 jsme se zeptali cca 30 nakladatelů odborných biomedicínských periodik, zda mají zájem o archivaci a zpřístupnění jejich plných textů v DA přes BMČ. Většina nakladatelů souhlasila, problémem se ukázalo být podepsání smlouvy o poskytování elektronických on-line zdrojů. V některých případech nebylo jasné, kdo má smlouvu podepsat, zda nakladatel, vydavatel nebo ten, kdo provozuje webové stránky, případně všichni dohromady. Několikrát nám bylo ze strany vydavatelů sděleno, že žádnou smlouvu nepotřebujeme a že si data můžeme stáhnout. Tento postup však nepokládáme za právně správný a budeme dále pokračovat v jednáních.

Aktuálně je smlouva podepsaná s těmito nakladateli: Medica Healthworld, Institut rodinné terapie a psychosomatické medicíny v Liberci, Solen, Česká akupunkturistická společnost ČLS JEP, Státní ústav pro kontrolu léčiv, Ambulantní centrum pro vady pohybového aparátu, Remedia, Sdružení SCAN, Česká společnost HPB chirurgie, Česká lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně, Aprofema, Rekes Comp. Celkem je smluvně ošetřeno 48 titulů periodik. V rámci smlouvy mohou nakladatelé zvolit časové embargo oproti tištěnému vydání a způsob zpřístupnění. U 4 titulů byl zvolen přístup pouze pro registrované uživatele, časové embargo je u 5 titulů. Základní podmínkou smlouvy je však umožnění přístupu alespoň registrovaným uživatelům NLK.

Dostupné elektronické verze sborníků, které jsou excerptovány do BMČ, zpracováváme a importujeme do systému Kramerius v každém případě. Snažíme se i pro tyto typy dokumentů získat povolení ke zpřístupnění, ale zatím s minimálním úspěchem. Nakladatelé ani organizátoři většinou nemají u konferenčních příspěvků ošetřena autorská práva, tudíž ani nemohou podepsat s NLK licenční smlouvu.

Získávání a zpracování dat

Po podepsání smlouvy se obvykle ve spolupráci s vydavatelem hledá způsob, jak získat příslušná data (PDF soubory s plnými texty článků nebo celými čísly), případně, pokud existují, i nějaká metadata popisující získané PDF soubory. Nejčastěji jsme však odkázáni na webovou stránku časopisu. V takovém případě využíváme open source software WebHarvest [3], který umožňuje stáhnout potřebná data přímo ze stránek vydavatele podle námi vytvořeného profilu. V případech, kdy stránky vydavatele poskytují pouze HTML obsah, jsou jednotlivé články (nebo čísla časopisu) kompletovány s obrazovými soubory do formátu PDF. V průběhu zpracování se zpravidla objevují chyby v HTML (chybné kódování znakové stránky, neplatné odkazy, chybějící obrázky, nevalidní HTML atp.). Na nalezené chyby je nakladatel vždy upozorněn, a pokud je to možné, tak jsou chyby na straně vydavatele odstraňovány, případně jsou stažená data upravována až v procesu zpracování dat. V některých případech na webu plné texty vystavené nejsou a často je problém na straně vydavatele PDF soubory vůbec najít. Výsledkem jsou buď PDF soubory celých čísel pojmenované podle definovaného schématu, nebo soubory článků a XML soubor se staženými metadaty (rok, ročník, číslo, stránky, název článku, autor, PDF soubor, ...).

Pokud stažená metadata obsahují alespoň názvy článků, jsou porovnávána se záznamy BMČ a v případě shody jsou obohacena o identifikátor článku BMČ. V tomto případě je vždy provedena kontrola úplnosti, resp. zda ke každému článku existuje v databázi BMČ odpovídající bibliografický záznam a obráceně. V případech, kdy některé články v elektronické podobě chybí, zhotovíme vlastní elektronickou kopii z tištěné verze. Opravují se chyby v bibliografických záznamech, zejména u vrocení. Bibliografické záznamy, které v BMČ chybí, jsou doplněny.

PDF soubory jsou následně dávkově pomocí speciálního modulu knihovního systému Medvik-Dawinci připojena k bibliografickému záznamu časopisu. Pomocí exportní sestavy je vygenerován XML soubor podle DTD Kramerius pro periodika, pokud jsou PDF soubory zpracovány na úroveň článků, tak je XML soubor obohacen o základní metadata článků (Periodical-InternalComponentPart). Importní XML je validován a spolu s PDF soubory importován do archivu.

Propojení s portálem Medvik

Od začátku importování plných textů článků do DA jsme řešili, jakým způsobem propojit bibliografické záznamy BMČ v portálu Medvik (<http://www.medvik.cz>) s plnými texty v archivu. U monografií je ukládán URL odkaz na Krameria do bibliografického záznamu v katalogu Medvik ručně. U jednotlivých článků to však není možné, počty archivovaných článků se

pohybují v řádu stovek až tisíců článků u jednotlivých titulů. Vzhledem k tomu, že jsou v obou systémech používány stejné identifikátory, bylo možné vytvořit linkovací mechanismus, který na základě identifikátorů a dalších článkových metadat umožní dynamicky zobrazovat u bibliografických záznamů BMČ v portálu Medvik URL odkazy na Krameria. Z prostředí Java, v němž je provozován portál Medvik, je přístupováno pomocí ODBC konektoru přímo do databáze Krameria (PostgreSQL). Výsledkem je zobrazení odkazů na všechny úrovně metadat, které jsou v Krameriovi k dispozici – typicky tedy na článek, číslo, ročník a časopis. Ukázka zobrazení záznamu BMČ s odkazy na Krameria [3] je prezentována na obrázku č. 1. Řešení umožňuje propojení nejen na digital-born dokumenty, ale i na digitalizované dokumenty – zde však pouze maximálně na úroveň čísla – ukázka záznamu [4] je na obrázku č. 2.

Název	Epidemiologie a prognóza cévních mozkových příhod	Uložit do schránky
Zdroj	Remedia : farmakoterapeutický dvouměsíčník pro lékaře a farmaceuty , Roč. 19, č. 2 (2009), s. 128-131	
Autoři	Bruthans, Jan, 1948-	
Vydáno		
Jazyk	cze	Digitální archiv Přejít na článek Přejít na číslo Přejít na ročník Přejít na časopis
Země	CZ	
MeSH	cévní mozková příhoda (mortalita) distribuce podle pohlaví incidence prevalence prognóza lidé	
Publikační typ		
ID záznamu	bmc07526873	
Poznámky		
Poznámky k údajům o intelektuální odpovědnosti	Pracoviště preventivní kardiologie IKEM, Praha	
Poznámky o skryté bibliografii a rejstřících	Lit.: 10	
Abstrakt	Cévní mozkové příhody představují v ČR druhou nejčastější kardiovaskulární příčinu úmrtí a výrazně se podílejí na nemocnosti a invalidizaci zejména starší populace. Zatímco prevalence CMP až do roku 1998 stoupala a dále se výrazněji neměnila, úmrtnost na CMP od začátku devadesátých let minulého století velmi výrazně klesala. Pokles úmrtnosti se dostavil v porovnání s vývojem v Západní Evropě a v USA se	

Obr. 1. Ukázka propojení záznamu článku BMČ na článek v digitálním archivu NLK – Kramerius

Název	"Nevinné" léky, sportovní létání a doprava	<<< 17/41 >>>
Zdroj	Zdravotnické noviny : týdeník odborných profesí ve zdravotnictví, Roč. 25, č. 12 (1976), s. 8	zpět na výsledky
Autoři	Šulc, Jiří, 1934-	<input type="button" value="Uložit do schránky"/>
Vydáno		 <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content;"> Digitální archiv Přejít na číslo Přejít na ročník Přejít na časopis </div>
Jazyk	cze	
Země	CZ	
MeSH	letectví léčivé přípravky (škodlivé účinky)	
Publikační typ		
ID záznamu	bmc76001076	

Obr. 2. Ukázka propojení záznamu článku BMČ na číslo časopisu v digitálním archivu NLK – Kramerius

Závěr

Domníváme se, že archivace a zpřístupňování plných textů odborných periodik v digitálním archivu NLK je cestou správným směrem. Získané zkušenosti ukazují, že vydavatelé trvalou archivací plných textů až na výjimky neřeší, takže se NLK otevírá prostor pro rozvoj spolupráce v této oblasti. Díky uzavřeným licenčním smlouvám a propojení archivu s databází BMČ je možné realizovat efektivní zpřístupnění textů uživatelům, a poskytovat tak novou službu v rámci portálu Medvik. Podle statistik Google Analytics využívání archivu roste, do začátku června 2010 archiv navštívilo 204 unikátních uživatelů. Přes 65 % všech přístupů je z odkazujících zdrojů, což potvrzuje, že archiv je využíván zejména přes odkazy z propojených zdrojů. Linkovací mechanismus v portálu Medvik je tedy důležitým krokem k lepšímu zpřístupnění archivovaných plných textů.

Odkazy

1. Registr digitalizace.CZ : evidence digitalizovaných dokumentů a sledování procesu zpracování. <http://www.registrdigitalizace.cz/>
2. Digitální archiv NLK. <http://www.nlk.cz/informace-o-nlk/odborne-cinnosti/digitalni-archiv>
3. BMČ – záznam bmc07526873. http://195.113.87.237/bmc/title_detail.do?id=530038&db=bmr
4. BMČ – záznam bmc76001076. http://195.113.87.237/bmc/title_detail.do?id=33034&db=bmr

MEZIKNIOVNÍ SLUŽBY V MORAVSKÉ ZEMSKÉ KNIHOVNĚ

Věra Mynářová, Moravská zemská knihovna, Brno

Moravská zemská knihovna v systému meziknihovních služeb

Moravská zemská knihovna v Brně je největší knihovnou na území Jihomoravského kraje. Ve svém regionu plní funkci krajské knihovny. Jejím zřizovatelem je Ministerstvo kultury České republiky. Ve svém fondu měla k 31. 12. 2009 necelé 4 miliony knihovních jednotek. Dále měla knihovna k výše uvedenému datu 4 673 titulů periodik, z toho ze zahraničí získala 238 titulů. K těmto dni bylo registrováno 16 479 uživatelů. Knihovna využívá integrovaný knihovníký systém Aleph od firmy Ex-Libris.

Ze zákona má Moravská zemská knihovna právo povinného výtisku. Díky rozsahu svého fondu je MZK schopna poskytnout svým uživatelům velké množství informačních služeb. Stejně jako u ostatních knihoven však ani fond Moravské zemské knihovny nemůže mít takový rozsah, aby mohly být uspokojeny všechny požadavky. Proto mezi sebou knihovny spolupracují v rámci meziknihovní služby, jejímž prostřednictvím dochází ke sdílení fondů. Tato služba umožňuje čtenáři obstarání dokumentů z jiných knihoven. Díky ní jsou efektivně využívány knihovní fondy a jsou zpřístupněny uživatelům bez ohledu na místo uložení jednotlivých dokumentů. Pokud tedy uživatel v rámci těchto služeb žádá dokument, který knihovna nemá ve svém fondu, je zajištěno jeho dodání z jiné instituce. Požadované dokumenty jsou pak obstarány buď z jiné knihovny v České republice, nebo je dokument získán v rámci mezinárodních meziknihovních služeb ze zahraničí.

Moravská zemská knihovna je krajským centrem meziknihovních služeb. Patří mezi šest knihoven poskytujících mezinárodní meziknihovní služby. Dalšími institucemi poskytujícími MMS jsou Národní knihovna ČR, Národní technická knihovna, Vědecká knihovna v Olomouci, Národní lékařská knihovna a Knihovna Akademie věd ČR. Prostřednictvím těchto knihoven mohou uživatelé (čtenáři či jiné knihovny) žádat o zprostředkování dokumentu ze zahraničních knihoven. Při komunikaci se zahraničními knihovnami se postupuje podle obecně závazných právních předpisů a doporučení IFLA (Mezinárodní federace asociací knihoven), a pokud je to možné, využívá se platební systém IFLA Voucher.

Princip fungování meziknihovních služeb v Moravské zemské knihovně

V Moravské zemské knihovně byly před rokem 2002 požadavky na meziknihovní služby registrovány pomocí papírových kartoték a dále pak pomocí softwaru CDS/ISIS. Od roku 2002 je využíván modul ILL, který je součástí integrovaného knihovnického systému Aleph. Zpočátku vytvářely záznamy žádank na dokument z jiných knihoven jen knihovnice na základě osobního styku s uživatelem (čtenář vyplnil a podepsal papírovou žádanku). Od roku 2007 je k dispozici v online katalogu Aleph elektronický formulář, který je čtenáři přístupný po přihlášení do databáze. I nadále má čtenář možnost vyplnit papírovou žádanku. Ze statistiky užívání www formuláře je zřejmé, že u čtenářů roste obliba zadávání požadavků pomocí vzdáleného přístupu (v roce 2008 to bylo 2 055 požadavků a v roce 2009 to bylo 2 550 požadavků).

Poplatky za zprostředkování jsou stanoveny ceníkem, který je přílohou ke Knihovnímu řádu MZK. Za výpůjčku z ČR se hradí poplatek za poštovné ve výši 50 Kč, za reprografické služby v rámci ČR je stanoven poplatek 2 Kč za A4. Poplatek za výpůjčku z evropských knihoven je stanoven na 300 Kč, za výpůjčku z Velké Británie a ze zámoří pak 600 Kč. Cena za reprografické služby ze zahraničních knihoven se liší dle rozsahu stran a činí 100–200 Kč. Už při zadávání požadavku je čtenář upozorněn na výši poplatků a v elektronickém formuláři má možnost zvolit si cenovou hranici. Dále je čtenář při vyplňování elektronického formuláře upozorněn na omezení vyplývající z autorského práva a kliknutím na příslušné políčko potvrzuje závaznost objednávky.

Požadavek čtenáře je zpracován zpravidla nejpozději do druhého pracovního dne (to znamená, že nejpozději druhý den je odeslán požadavek do knihovny, která má dokument ve fondu a může jej dodat). Při vyřizování požadavku na dokument z jiné knihovny knihovnice nejdříve provádí bibliograficko-lokační zjištění, to znamená, že ověřuje, zda je citace na žádance správná, a zjišťuje, která knihovna má danou publikaci ve svém fondu. U knih se vyhledává dodavatel pomocí lokalizace, kterou nabízí systém Aleph. Je to umožněno díky nastavení komunikace pomocí Z39.50 serveru se serverem Souborného katalogu SKC¹ a s katalogy některých vybraných knihoven. Pokud tato lokalizace neuspěje, vyhledává se dodavatel pomocí jednotné informační brány (JIB)². U titulů se starším datem vydání se prověřují digitalizované katalogy jednotlivých knihoven. U cizojazyčných publikací (do r. vydání 2000) se také hledá dodavatel pomocí katalogu zahraniční literatury CEZL³. Tato databáze není on-line, vlastnictví dokumentu v rámci ČR je oznámeno cca do tří dnů. Pokud je bibliografický záznam neúplný (např. chybí ISBN/

---

¹ http://sigma.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=SKC

² <http://www.jib.cz/>

³ http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=sluz_soubkat_knihy.htm

ISSN), knihovnice jej doplní. Pokud má požadovanou publikaci ve svém fondu některá z brněnských knihoven, požadavek se čtenáři vrací.

Pokud je nalezeno více vlastníků dokumentu, knihovnice jednoho vybere a je odeslán požadavek na výpůjčku do dané knihovny. Komunikace s jednotlivými dodavateli je různá. U některých knihoven je odeslán požadavek pomocí www formuláře. Často je MZK přidělen uživatelský účet a požadavek na výpůjčku se zadává přímo do elektronického katalogu vzdálené knihovny. Ve dvou případech je akceptována pouze papírová žádanka. Pro mezinárodní MS je u některých dodavatelů využívána IFLA žádanka.

Při vyřizování žádosti o fotokopii článku, který není ve fondu MZK, knihovnice ověřuje, zda nelze text článku získat z volně dostupných zdrojů a z licencovaných databází (např. EBSCO, Science Direct, SpringerLink), které má knihovna předplacené. MZK je součástí projektu Virtuální polytechnická knihovna (VPK)⁴, jehož prostřednictvím lze získávat kopie článků z časopisů obsažených v souborném katalogu VPK. Dalším prohledávaným zdrojem je souborný katalog časopisů SKCP⁵. Články s medicínskou tematikou jsou prověřovány v systému Medvik⁶, který umožňuje přístup k širokému spektru medicínských informačních a návazných zdrojů, mimo jiné i k online časopisům a databázím. Z oblasti vědy, techniky a lékařství je využíván katalog STM⁷. Pokud je citace u cizojazyčného článku neúplná, pro ověření a doplnění bibliografického záznamu se osvědčilo použít souborný katalog článků z časopisů ZDB⁸, což je největší databáze článků provozovaná na serveru Německé národní knihovny.

V rámci mezinárodních MS má MZK uživatelský účet u Technické university v Hannoveru, u British Library a dále pak pro získávání dokumentů využívá registraci v různých evropských i mimoevropských systémech pro dodávání dokumentů. Mezi nejznámější patří Subito⁹, což je kooperativní projekt knihoven německy mluvících států.

Poté, co oddělení MVS obdrží požadovaný dokument, je čtenáři odesláno oznámení, že si jej může vyzvednout. Výpůjční lhůta u vratných publikací se může lišit. Je to dáno potřebami knihovny, která dokument dodala. Kopie článků nebo částí knih si může čtenář ponechat pro svoji osobní potřebu, uhradí poplatek za reprografické služby dle rozsahu díla.

---

⁴ <http://www.techlib.cz/cs/262-vpk>

⁵ http://sigma.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=SKCP

⁶ <http://www.nlk.cz/medvik>

⁷ <http://tech.jib.cz/o-projektu/informace-o-portalu-stm>

⁸ <http://dispatch.opac.ddb.de/>

⁹ <http://www.subito-doc.de/>

Moravská zemská knihovna také působí jako dodavatel dokumentů ze svého vlastního fondu pro ostatní žádající knihovny. S knihovnou, která má zájem od nás žádat publikace, je sepsána dohoda kolektivního uživatele. Pak je žádající knihovně přidělen účet, který opravňuje ke vstupu do katalogu MZK a umožňuje zadávat žádosti na výpůjčky a na fotokopie. MZK také přijímá objednávky ze Souborného katalogu Caslin. V rámci meziknihovních služeb MZK půjčuje ostatním knihovnám pouze dokumenty určené k absenčnímu studiu. Dokumenty pro prezenční studium a vzácné dokumenty se nepůjčují (výjimky se poskytují pouze na úrovni krajských knihoven).

Všecké výpůjčky žádajících knihoven jsou registrovány v modulu cirkulace knihovnického systému Aleph. Fakturace za fotokopie se provádí pololetně, poštovné za zaslání dokumentů MZK ostatním knihovnám neúčtuje.

Mimo výše zmíněné služby začal úsek meziknihovních služeb v MZK zajišťovat službu eBooks on Demand¹⁰. Jejím prostřednictvím si mohou uživatelé objednat z fondu knihovny digitalizaci jakékoliv knihy nechráněné autorským právem. Za necelý rok bylo díky této službě poskytnuto 18 digitalizovaných dokumentů.

Statistické zhodnocení meziknihovních služeb v MZK

V níže uvedené tabulce jsou uvedeny statistické údaje meziknihovních služeb v MZK za poslední tři roky. Množství požadavků mírně kolísá, ale udržuje se na zhruba stejné úrovni. Uživatelé potřebují stále širší přístup k informacím a ten mají mimo jiné zajištěn také tím, že přibývá množství zpřístupněných dokumentů a databází na internetu. Díky rozšiřování databází a jejich zpřístupňování na internetu se však také zvyšují možnosti zaměstnanců MVS na úspěšné vyřízení požadavků. V mnoha případech MS zůstává jediným možným nekomerčním způsobem, jak získat žádaný dokument, a MS tak nepřestává patřit k základním službám knihovny.

Rok	2007	2008	2009
Registrováno žádajících knihoven	378	356	447
Odesláno jiným knihovnám vnitrostátně	6 657	6 004	6 065
Odesláno jiným knihovnám do zahraničí	142	150	174
Z knihoven v ČR objednáno	2 194	2 284	2 593
Z knihoven v ČR zapůjčeno	1 300	1 566	1 805
Ze zahraničních knihoven objednáno	2 036	1 759	1 809
Ze zahraničních knihoven zapůjčeno	1 867	1 611	1 793

¹⁰ <http://www.books2ebooks.eu>

V MZK má úsek meziknihovních služeb 3 zaměstnance. Pro uživatele žádající dokument z jiné instituce 1 pracovnice vyřizuje vnitrostátní MS a 1 pracovnice vyřizuje mezinárodní meziknihovní služby. Dále se pak 1 pracovnice stará o vyřizování požadavků z našeho fondu a jejich dodávání do žádajících knihoven.

Je třeba vyzdvihnout zvyšující se úspěšnost meziknihovních služeb. Zatímco ještě před necelými 10 lety se v MZK úspěšnost této služby pohybovala někde nad hranicí 60 %, v posledních letech se pohybuje kolem 85 %. Tento nárůst je způsoben nejen díky již zmíněné dostupnosti a rozšiřování databází, ale také díky pečlivému zpracovávání požadavků. Knihovnice doplňují chybějící údaje v citacích a jsou schopny vytipovat nevhodnější dodavatele. Pokud je možno z dostupných databází zjistit signaturu, je požadavek zasílán dodavateli již s označením lokace umístění dokumentu, což dodávajícím knihovnám usnadní práci. Jsou dodržovány výpůjční lhůty stanovené dodavatelem dokumentu. Pokud by se při vracení dokumentů vyskytovaly opakovaně potíže, ztratila by MZK u dodávajících institucí důvěru. I takováto lidská hlediska je nutno brát v úvahu.

V případech, že je požadován dokument z našich fondů, jsou požadavky vyřizovány velmi rychle. U pracovnice vyčleněné pro tuto práci se soustředí veškeré požadavky přímo. Žádanky na MS z fondu MZK zadané registrovanými knihovnami pomocí on-line katalogu jsou tisknuty v reálném čase a jsou přeměrovány na tiskárnu, která je umístěna přímo na tomto oddělení, což umožňuje jejich okamžité zpracování.

Podíváme-li se blíže na počet uživatelů užívajících MS, z celkového počtu 16 479 registrovaných uživatelů jich 510 využilo možnost získat dokument z jiných knihoven, což jsou zhruba 3 %. Pokud tak však již učinili, nadpoloviční většina žadatelů (273) použila tuto službu opakovaně. Povědomí o existenci meziknihovních služeb je mezi čtenáři stále nízké a nejen MZK, ale i ostatní knihovny by měly věnovat více prostoru na propagaci těchto služeb, ať už na www, nebo při přímém styku se čtenářem (např. při vyřizování požadavků na rešerši či přímým odkazováním na tuto službu u výpůjčního pultu).

Možnosti automatického zpracování požadavků MS pomocí protokolu ISO MVS

Modul ILL knihovnického systému Aleph, který v MZK slouží ke zpracování požadavků na meziknihovní služby, umožňuje jak zpracování požadavků registrovaných uživatelů na dokumenty z jiných knihoven, tak zpracování požadavků z jiných knihoven do fondu MZK. V Moravské zemské knihovně jsou možnosti tohoto modulu používány jen částečně. Pomocí modulu ILL jsou zpracovávány pouze požadavky na dokumenty z jiných knihoven.

Pro zpracování požadavků na publikace z našeho fondu je užíván modul cirkulace a knihovnám žádajícím dokumenty z fondu MZK je přidělen uživatelský účet. Objednávky jsou pak zpracovávány v modulu cirkulace.

Modul ILL však nabízí integraci těchto funkcí. Plné využití obou funkcí by bylo výhodné zejména v případě, že by se našlo více spolupracujících knihoven ochotných aplikovat automatizovanou a nezprostředkovanou komunikaci založenou na protokolu ISO MVS. Díky jeho aplikaci by byla umožněna plně automatizovaná lokalizace a následná komunikace probíhající při zpracování MVS požadavků, což by usnadnilo a zrychlilo práci knihovníků.

Běžnou praxí při komunikaci s dodavatelem či čtenářem bylo používání šablon uložených v kancelářských aplikacích, jejich kopírování do textu e-mailu a doplňování potřebných údajů před odesláním zprávy. Postupným zprovozněním automatizovaných tiskových výstupů se tuto téměř manuální práce daří postupně odstraňovat. Díky implementaci ISO protokolu by bylo možno dokument bez zásahu knihovníka lokalizovat, odeslat požadavek příslušnému dodavateli, vyhodnotit odpověď a v případě negativní odpovědi předat požadavek dalšímu dodavateli. Výhody takového automatizovaného zpracování jsou zřejmé. Je k tomu však zapotřebí zprovoznění komunikace pomocí protokolu ISO MVS alespoň mezi knihovnami, které již tuto možnost mají a případně pak provést implementaci tohoto protokolu u těch knihovnických systémů, které jej doposud nemají.

Aby mohlo dojít ke zprovoznění ISO MVS protokolu, je třeba nejdříve začít používat automatizovanou lokalizaci, která nalezne partnerskou knihovnu mající dokument ve svém fondu. K tomu slouží Z39.50 server, který umožní vzdáleným knihovnám hledání v místní databázi a naopak. Kdyby existovala centrální evidence jednotlivých Z39.50 serverů, pomohlo by to knihovnám tuto komunikaci rychle a správně nastavit. Dále by pak bylo vhodné, aby každá knihovna nemusela od základů budovat vlastní databázi spolupracujících knihoven. Tomuto účelu by mohl sloužit například import dat z adresáře knihoven NK¹¹. Pokud se pak následně navzájem dohodnou knihovny, které již odpovídající knihovnický systém vlastní, bylo by možné již v současné době protokol ISO MVS spustit.

Toto jsou jen stručně nastíněné možnosti, jak by se mohla vyvíjet spolupráce v automatizaci meziknihovnických služeb. Aby k tomu mohlo vůbec dojít, je třeba neodsouvat meziknihovnické služby na okraj zájmu, ale naopak propagovat možnosti jejich využití, a tím pádem zkvalitnit služby čtenářům.

---

¹¹ http://sigma.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=adr

PROJEKT EBOOKS ON DEMAND – EVROPSKÁ KNIHOVNÍ SÍŤ

Věra Pospíšiliková, Moravská zemská knihovna, Brno; Kateřina Kamrádková, Národní technická knihovna, Praha

V roce 2007 byla na konferenci Knihovny současnosti představena služba eBooks on Demand (Žabička, 2007). Během tří let se v České republice do sítě knihoven poskytujících digitalizaci historických knih na objednávku připojily čtyři české knihovny: Knihovna Akademie věd ČR (KNAV), Moravská zemská knihovna v Brně (MZK), Národní technická knihovna (NTK) a Vědecká knihovna v Olomouci (VKOL). V následujícím příspěvku bude přiblížen projekt, v jehož rámci je služba EOD poskytována.

Služba eBooks on Demand (EOD)

Náplní služby EOD je digitalizace knih vydaných v letech 1500–1900 (předpoklad, že už nepodléhají autorskému zákonu) na objednávku zákazníka z fondů institucí zapojených do sítě EOD. Zpravidla za 7–14 dní po online objednání digitalizace obdrží zákazník e-knihu v jednotném formátu PDF. Při zpracování e-knihy může být provedeno také optické rozpoznávání znaků (OCR). Kooperující knihovny, používající stejného systému pro zpracování objednávek, by měly při skenování dodržovat určené normy kvality. Na evropské úrovni se tak digitalizace standardizuje a zároveň se minimalizuje digitalizace stejných knih.

Evropská knihovní síť

eBooks on Demand – An European Library Network (EOD – Evropská knihovní síť) je konsorcium více než 20 knihoven z Evropy. Každá zúčastněná knihovna má významný historický fond, který chce prostřednictvím služby EOD nabídnout k digitalizaci. E-knihy zhotovené na objednávku zákazníků jsou současně ukládány do digitální knihovny té které instituce a jejím prostřednictvím zdarma zpřístupňovány na internetu.

Základy Evropské knihovní sítě vznikly již během pilotního projektu *Digitalizace na objednávku*, probíhajícího v letech 2006–2008 v rámci programu eTEN. V průběhu tohoto projektu byla vytvořena kompletní technická, organizační a manažerská infrastruktura. Zákazník tak má záruku spolehlivého systému zpracování objednávek a kvality dodání e-knihy, navíc se redukuje pracovní zatížení jednotlivých knihoven. 1. června 2008 podepsalo původních 13 členských knihoven EOD společnou smlouvu a od té doby se Evropská

knihovní síť dále rozrůstá. Stávající projekt EOD probíhá od 1. května 2009 a potrvá do 30. dubna 2013. Je podpořen programem Evropské komise *Kultura 2007–2013* a jeho koordinátorem je Tyrolská univerzitní a zemská knihovna v Innsbrucku (UIBK). Náklady projektu jsou hrazeny Evropskou unií z 50 %.

Členství v síti EOD je zpoplatněno, roční členský poplatek pro instituce je 1 000 EUR, pokud instituce rozšíří své služby ještě o Print on Demand (tištěnou verzi e-knihy, kdy tisk zprostředkovává Amazon), zvýší se roční poplatek o 500 EUR. Existuje několik finančních modelů, které si mohou členské instituce vybrat pro platbu za zprostředkování služby EOD a Print on Demand. Patrně nejčastěji využívaný je model all inclusive – kdy z každé zakázky patří 23 % z ceny zprostředkovateli – tedy UIBK, která zabezpečuje kompletaci naskenovaných stran do jednoho PDF dokumentu, OCR a přijímá platbu platební kartou od zákazníka.

České knihovny (MZK, NTK, VKOL) byly o EOD informovány během roku 2007 v rámci dotazníkového šetření / přehledu, který v té době prováděla Tyrolská univerzitní a zemská knihovna v Innsbrucku. Ihned poté knihovny kontaktovaly také Univerzitní knihovnu v Bratislavě, která se pilotního projektu účastnila. Po několika schůzkách s koordinátory službu jako první zprovoznila MZK, dále VKOL a NTK – ty se také staly součástí připravovaného projektu programu *Kultura*. Knihovna Akademie věd ČR je členem sítě EOD, realizace služby u ní se na grant Evropské komise neváže.

Knihovny a jiné paměťové instituce v České republice se mohou do Evropské knihovní sítě zapojit dvěma způsoby. Obvykle daná knihovna vyjádří svůj zájem UIBK, zajistí technické a administrativní fungování služby EOD a podepíše příslušné smlouvy. Druhou možností je využít službu EOD zprostředkovaně, tedy nechat naskenovat knihy z vlastního historického fondu v některé z českých knihoven, jež už členem Evropské knihovní sítě je.

První, standardní postup je vázán na roční příspěvek 1 000 EUR, jenž pokrývá náklady spojené s instalací systému Order Data Manager (ODM), jeho provozem a realizací objednávek jako i technickým řešením implementace tlačítka „EOD – Objednat digitální kopii“ do katalogu knihovny. Tlačítko je možné vložit do online katalogu, kdy je pomocí javascriptu odkazováno na autorsky volné knihy z fondu, ale poslouží i naskenovaný lístkový katalog nebo webové rozhraní EOD s manuálním zadáváním údajů. Knihovna, která podepíše *Kooperační smlouvu pro přidružené členy*, se stane právoplatným členem sítě EOD, což jí zajišťuje technickou podporu ze strany koordinátora projektu s možností konzultace případných problémů.

(Členské knihovny službu EOD zpoplatňují směrem ke svým zákazníkům – částka je většinou rozložena na manipulační poplatek a cenu za digitalizaci dle počtu stran.)

Alternativou k řádnému členství v síti EOD je zprostředkování digitalizace jinou českou knihovnou. Tuto variantu chceme nabídnout především těm knihovnám, jež služba eBooks on Demand zaujala, ale nemají prostředky na zapojení se do sítě EOD samy. V principu by spolupráce mohla fungovat následovně: badatel projeví zájem o elektronickou kopii historické knihy, např. v knihovně muzea, pověřený pracovník doručí požadovanou knihu (pokud to její fyzický stav dovolí) do MZK nebo NTK, zde budou manuálně vloženy údaje o knize do systému ODM a následně provedeno skenování a zpracování objednávky. Po zhotovení e-knihy bude už klasicky zaslána zákazníkovi a je jen na dohodě knihoven, jak bude řešena finanční stránka tohoto pracovního postupu. Praxe ze zahraničí ukazuje, že částku za skenované strany obdrží knihovna, jež skenovala, a manipulační poplatek knihovna, která poskytla knihu ke skenování. Filozofií českých členů EOD je zpřístupňovat e-knihy po dvou měsících na internetu volně i pro další zájemce. Toto, stejně jako několik dalších technických detailů (např. zobrazení loga vlastníka knihy na obálce e-knihy), je opět na domluvě. UIBK je myšlenke nakloněna, takže podobnému využití služby EOD nestojí nic v cestě.

Program Evropské komise Kultura 2007–2013

V současnosti má síť EOD 26 členů. Finanční podporu Evropské komise v rámci programu *Kultura 2007–2013* čerpá pouze 20 knihoven, jež podepsaly na podzim roku 2008 *Grantovou dohodu*. Realizace projektu zahrnuje plnění obsahové části a řízení projektu, přičemž knihovny musí průběžně podávat Evropské komisi zprávy o řešení projektu a vykazovat náklady, které v daném období v rámci projektu vznikly (cestovné, náklady na propagaci, personální náklady, audit). Evropská komise zaslává tzv. předfinancování na začátku projektu a průběžné platby po skončení daných etap projektu. Během jeho trvání a až pět let po skončení projektu může Evropská komise provést finanční či technický audit.

Ministerstvo kultury ČR podporuje organizátory a spoluorganizátory kulturních aktivit, kteří získali podporu z programu Kultura, speciálním grantovým řízením. Toto řízení má alespoň částečně podpořit organizace na účastech v projektech a zčásti kompenzovat 50 % prostředků spoluúčasti. Účast v programu Kultura podporuje i Institut umění, který provozuje českou kancelář pro program Kultura.

Šíření povědomí o službě EOD

Cílem projektu EOD je podporovat kulturní dialog mezi badateli, a to s přispěním technologií Webu 2.0, zejména však rozšířit síť institucí, jež službu EOD nabízejí. Úkolem členů sítě EOD je tak nejen propagovat službu EOD mezi uživateli, ale také mezi knihovnami.

České členské knihovny mají každá svou vlastní strategii, jak informace o službě EOD šířit mezi své uživatele, od konce roku 2009 však v této oblasti zesílila spolupráce mezi MZK, NTK a VKOL.

V České republice je k propagaci služby a sítě EOD využito různých informačních kanálů. Kromě letáků, případně plakátků a záložek se snažíme publikovat články, účastnit se konferencí pro knihovníky a historiky, šířit informace ve vlastní instituci a mezi studenty, případně zmiňovat službu EOD v médiích. Nejrozšířenější je ovšem prezentace EOD na webu. Kromě projektové stránky eBooks on Demand, která je společná všem členům sítě, jsou knihovny zaneseny v Google mapách a mají své vlastní institucionální stránky (NTK, MZK, VKOL). Národní technická knihovna má svůj účet také na Slideshare, kde zároveň zveřejňuje prezentace o EOD.

Před několika měsíci byla vytvořena česká stránka na Facebooku a vznikl článek ve Wikipedii. Záměrem stránky na Facebooku je informovat o nových digitalizovaných EOD e-knihách vystavených v českých digitálních knihovnách (NTK, MZK, VKOL), zveřejňovat pozvánky na akce, jejichž součástí je i EOD, a sdružovat zájemce o historické tisky. V době psaní tohoto článku má stránka na 80 fanoušků, a to i ze zahraničí. Článek ve Wikipedii je prozatím nedokonalý, ale slouží jako základ pro budoucí propojení se zahraničními články s tematikou EOD. Máme v úmyslu jej nadále zdokonalovat a odkazovat na digitalizované EOD e-knihy související se zveřejněným tématem, autorem nebo obdobím. V budoucnosti lze články ve Wikipedii propojit např. i na OPAC knihovny nebo Google mapy.

Nejnápadnější akcí z aktivit partnerů projektu jistě bude každoroční den otevřených dveří, který je věnován propagaci služby EOD pokud možno ve formách blízkých různým zájmovým skupinám – mladým lidem, badatelům vyššího věku, organizacím, jež využijí poznatky z e-knih pro svoji práci atd.

Zpřístupnění e-knih

V současnosti neexistuje jednotný vyhledávač nebo digitální repozitář EOD e-knih. Každá instituce si ukládá e-knihy vytvořené v rámci služby EOD do svých digitálních knihoven, jejich zpětné vyhledání je tedy někdy složitější. Např. NTK a MZK mají e-knihy uloženy v systému Kramerius, VKOL má pro ně speciální digitální knihovnu. V rámci sítě je plánováno použití open source portálu VuFind, kde by uživatelé mohli prohlížet a vyhledávat nejen v přehledu zhotovených EOD e-knih, ale také ve všech historických tiscích zúčastněných knihoven. Technický aspekt této myšlenky je v řešení, už nyní je rozhraní testováno a slibuje pohodlné vyhledávání v digitalizovaných historických sbírkách knihoven sítě EOD.

EOD bude mít od léta 2010 vazbu také na *Europeanu*. UIBK bude působit jako agregátor metadat e-knih knihoven sítě EOD a poskytovat metadata

ve formátu ESE (European Semantic Elements). Zkušební provoz proběhne nejdříve v knihovnách, z jejichž repozitářů lze sklízet metadata. Partnerská knihovna připraví soubor metadat EOD e-knih, knihovna v Innsbrucku jej harvestuje (OAI-PMH), přidá potřebná pole (např. provider „EOD“) a poté vystaví v Europeaně. Zároveň bude v Europeaně zobrazeno tlačítko Print on Demand (Kamrádková, 2010).

Projekt eBooks on Demand je realizován za finanční podpory Evropské unie. Za obsah sdělení odpovídají výlučně autorky. Sdělení nerepresentují názory Evropské komise a Evropská komise neodpovídá za použití informací, jež jsou jejich obsahem.

Citace

ŽABIČKA, Petr. eBooks on Demand – elektronické knihy na vyžádání. In *Knihovny současnosti 2007*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2007. s. 181–183. ISBN 978-80-86249-44-5.

KAMRÁDKOVÁ, Kateřina. eBooks on Demand aneb Dejte starým knihám nový život. *Inflow : information journal* [online]. 2010, roč. 3, no. 7, [cit. 2010-07-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.inflow.cz/ebooks-demand-aneb-dejte-starym-kniham-novy-zivot>>. ISSN 1802-9736.

OPAC 3. GENERACE

*Barbora Ševčíková – Jana Šubová – Júlia Kováčová, Cosmotron
Bohemia, s. r. o., Hodonín*

„Knihovníci mají rádi vyhledávání, jsou v tom dobří a dostávají za to zapláceno, čtenáři naopak nemají rádi vyhledávání, nejde jim to a hodně je stojí to dělat.“¹

Úvodem

OPAC (Online Public Access Catalogue) je vymezen jako „veřejně dostupný online katalog určený uživatelům knihovny. Kromě vlastního vyhledávání záznamů dokumentů obvykle také zpřístupňuje řadu dalších služeb, např. umožňuje správu uživatelského konta, přístup k dalším informačním zdrojům apod.“²

OPAC by mohl být vděčným tématem prezentací, protože je mnohdy prvním, co uživatel z knihovny vidí (resp. druhým – po webových stránkách knihovny). Prezentace se ale obvykle soustředí na ukázky novinek ve funkcích a designu OPAC, proto jsme se rozhodli přinést příspěvek, který se pokusí spojit 3 pohledy na současnost a budoucnost OPAC: inovativní (webově orientovaný), vizionářský a konzervativní. S těmito jsme se setkali při hledání odpovědi na otázku: „OPAC... a kam dál?“

OPAC z historického hlediska v současnosti vstupuje do své 3. generace. Pro úplnost si uvedme charakteristické vlastnosti jednotlivých generací³.

OPAC katalogy 1. generace:

- vychází z klasického automatizovaného knihovnického systému,
- záznamy mnohdy zpřístupňují vlastně offline a jsou do nich dodávány v dávkách (je překvapením, že tenhle přístup se někde využívá dodnes),
- přístupné v rámci knihovní sítě,
- vyhledávání – příkazový jazyk.

---

¹ WISNIEWSKI, Jeff. Implementing a Next Gen OPAC.

² BALÍKOVÁ, Marie. OPAC.

³ OPAC

OPAC katalogy 2. generace:

- aplikace + databáze (tj. aplikace pracující online nad databází knihovního systému),
- vyhledávání – slova, slovní spojení; booleovské a proximitní operátory; používání závorek k určení hierarchie priorit.

OPAC katalogy 3. generace:

- hyperkatalogy,
- databáze oddělená od aplikace (aplikace je předmětem samostatné oblasti vývoje informačních technologií pro knihovny),
- vyhledávání – rozklad pojmů na podpojmy, vážení podpojmů, řazení dokumentů dle míry relevance,
- konkrétní prvky:
  - jednoduché vyhledávací okno,
  - lematizace, oprava pravopisu „měli jste na mysli?“,
  - fasetové rozdělení,
  - RSS,
  - snadno čitelná URL adresa dokumentu,
  - řazení vyhledaných záznamů dle relevance,
  - forward search,
  - federativní vyhledávání,
  - obohacování záznamů = tagy, hodnocení, obálky, obsahy, ...,
  - propojení se sociálními sítěmi = Facebook, Twitter, Library-Thing, ...,
  - propojení s externími webovými stránkami = google books, wikipedia, ...,
  - personalizace,
  - práce s odkazy a ukládání záznamů,
  - přímo dostupný plný text dokumentu,
  - zpřístupnění dat search enginům.

Na co v současnosti vyvíjet OPAC jako aplikaci

Knihovna a spolu s ní i společnosti zabývající se knihovními systémy stojí před otázkou, na co vlastně má OPAC sloužit. Proč vytvářet, budovat a udržovat vlastní vyhledávací rozhraní, když stačí katalog knihovny zpřístupnit Googlu. Toto řešení má však jednu velkou nevýhodu, a tou je obrovské množství odpovědí i přes zpřesnění dotazu a zahlcení komerčními informacemi. Zároveň se jako knihovníci těžko vzdáváme OPACu jako nástroje propagace knihovny v okruhu uživatelů (i těch potenciálních). Na něm mnohdy stojí naše pozice instituce s autorizovanými a ověřenými zdroji.

V tomto ohledu vyhrál konzervativní přístup – OPAC zůstane žít dál.

Možnosti a potenciál informačních technologií pro OPAC

Dnešní technologie používané v prostředí internetu umožňují lepší zprostředkování informací a na to reflektují i knihovnické systémy. Právě OPAC je modul, kterým systém nabízí informace přímo uživatelům v prostředí internetu. A na něj je nutné se zaměřit. Jsou vyvíjeny volně dostupné softwarové nástroje, například operační systém Linux, Apache web server, databázový systém MySQL a další. Do hry vstupují noví hráči. Přestává platit pravidlo, že vývoj automatizace knihoven je doménou pouze zavedených a osvědčených firem. Objevují se další firmy z oboru nebo příbuzných oblastí a jsou to především knihovny, které navrhují své vlastní alternativy s použitím volně dostupných i chráněných softwarových nástrojů.

Rozšířené jsou dva přístupy obnovy OPAC. V prvním případě si každý výrobce vytvoří a doplní OPAC sám, podle trendů a vlastního vývoje. Existují ale také produkty, které je možné koupit a zapojit, např. AquaBrowser Library (<http://www.aquabrowser.com/>), VuFind (<http://www.vufind.org/>), na Drupalu založený SOPAC (Social Online Public Acces Catalog, <http://thesocialopac.net/>) atd.

Nejnovější trendy v rozvoji OPAC jsou k vidění zejména ve Spojených státech amerických. Např. v roce 2008 byl OPAC 3. generace v NCSU Libraries (North Carolina State University) považován za revoluční. Knihovna North Carolina State University má katalog nové generace založený na technologii Endeca. Villanova University of Pennsylvania vyvinula nové rozhraní VuFind na základě volně dostupných softwarových nástrojů. University of Rochester River Campus Libraries se s podporou Mellonovy nadace věnuje průzkumu možností volně dostupného softwaru a jeho aplikací v akademických knihovnách. Hlavním cílem projektu je vyvinout jednotné rozhraní pro přístup k tradičním i digitálním informačním zdrojům knihoven.

V Čechách s integrací prvků 3. generace přišly softwarové firmy v podstatě až letos.

Tři pohledy

Přístup k tomu, jak má vypadat OPAC, si volí každý podle svých zkušeností. Rozpor ale často vzniká při pohledu ze dvou hlavních stran, uživatelů-knihovníků a uživatelů-čtenářů.

Zaběhnuté zvyky mohou vést k většímu konzervativnímu pohledu, což může být v rozporu s požadavky a zvyky čtenářů. Na úhel pohledu může mít také vliv praktičnost nebo postoj k vyznávání základních knihovnických principů.

Hlavním požadavkem na OPAC 3. generace tedy musí být volitelnost jeho prvků. Možnost jejich zapínání či vypínání dle požadavků.

Inovativní pohled na OPAC 3. generace

- na použité prvky jsou uživatelé zvyklí, např. ze search enginů
- udržení pozornosti mladé generace
- zjednodušení přístupu k informacím
- získání množství nových uživatelů
- trend vývoje z pohledu konkurenceschopnosti
- nové funkce pro práci se záznamem
- dodání úplné informace až do fulltextu
- propojení souvisejících informací
- jednoduchým dotazem získání komplexní informace z mnoha zdrojů
- využití na různých zařízeních, nejen na klasických PC

Uživatelé jsou jednoduše zvyklí pohybovat se ve www prostředí internetu. Toto prostředí je jim známé a přiblížením se k němu může knihovna získat nové a pravidelné návštěvníky.

Konzervativní pohled na OPAC 3. generace

- komplikovaný vzhled
- příliš nových prvků
- dezorientace stávajících uživatelů
- ne všechny prvky jsou 100% užitečné
- zaměření na konkrétní skupinu uživatelů (na nejpočetnější skupinu uživatelů)
- zpřístupněním v Googlu se práce knihovníků na budování fondu a katalogu stává anonymní a zapadá mezi ostatní podobné instituce nebo komerční zdroje

OPAC by měl především plnit funkci nástroje na přístup ke knihovním fondům, a ne hřiště pro programátory a knihovníky, kteří si zabudují různé funkce jen proto, že by se mohly hodit nebo využívat, a proto, že je umí navrhnout a vytvořit. Návrh OPAC by měl vycházet z komplexní analýzy skutečných požadavků uživatelů a průzkumu chování uživatelů v prostředí OPAC.

Větší důraz než na design a doplňkové nástroje by měl být kladen na vyhledávání, zobrazení informací a na možnost získat dokument (objednat, vytvořit žádanku). Není důležité uživateli za každou cenu prezentovat všechno, co umíme, pokud mu neposkytneme dostatečné služby.

Vizionářský pohled na OPAC 3. generace

OPAC 3. generace je možné nazvat také OPAC 2.0, protože splňuje standardy webu 2.0. Hlavním principem aplikací 2.0 je, že na tvorbě obsahu se podílejí nejen tvůrci stránek, ale hlavně jejich uživatelé.

Pokud si chtějí knihovny udržet uživatele, musí otevřít brány knihovny webu, protože to je místo, kde uživatelé hledají informace. Právě správně navržený OPAC by měl být touto bránou.

Povolení indexování search enginem a spojování se sociálními sítěmi by bylo těmi správnými kroky směrem k uživatelům, pro které zejména tu knihovny vlastně jsou.

Přidávání komentářů, hodnocení titulů a možnost uložení záznamů do soukromých sbírek uživatele pomůže knihovně odměnit je například odkazem na tituly, které by je mohly zajímat. To ovšem neznamená, že OPAC by měl vypadat jako stránka Amazonu, ale na druhé straně je potřeba zvážit, co se stalo z toho malého knihkupectví Amazon ve chvíli, kdy začal správně využívat web a svoji stránku přizpůsobil požadavkům a potřebám uživatelů.

„Knižní“ sociální síť se dají zařadit do skupiny tematických sociálních sítí, ale zároveň i mezi síť osobní a veřejné. Tyto síť sdružují skupinu lidí, kteří rádi čtou, rádi doporučují knihy ostatním a rádi se dělí o své zážitky z četby. Mezi knižní sociální síť patří LibraryThing, Shelfari, GoodReads a Nobii, BookCrossing aj.

Portál LibraryThing dokonce připravil rozšíření pro OPAC knihoven.

Jsou to java-scriptové aplikace, které knihovna může přidat do svého existujícího OPACu.

Balíček nabízený portálem LibraryThing obohatí OPAC o komentáře a hodnocení uživatelů, mraky tagů, jiná vydání a jiné překlady titulu, podobná či doporučená díla. Rovněž umožní hodnotit tituly a přidávat komentáře přímo z OPAC knihovny. Uživatelé, kteří mají účet na Facebooku, jistě potěší i aplikace „At My Library“, která jim umožní podělit se o knihy, které zrovna mají z knihovny zapůjčené⁴.

Sociální síť jsou obecně jistou formou zábavy. Jejich smyslem je nejen potkávat nové lidi, ale i staré přátele, připojit se k zajímavým skupinám, sdílet nejruznější obsah, získat rady nebo někam patřit. Zřejmě i proto zaznamenávají takový úspěch.

---

⁴ *Librarything.com* [online].

Na co nezapomenout

Jaké jsou informační požadavky našich uživatelů? Kolik uživatelů si knihu vypůjčí, stáhne si článek česky, stáhne si cizojazyčný odborný článek? Jak tito uživatelé vyhledávají, k čemu se tedy přiblížit?

Uživatel, který se rozhodne použít OPAC, udělal toto rozhodnutí vědomě v době, kdy uživatelé takováto rozhodnutí běžně nedělají. Věří totiž, že internet je spolehlivým zdrojem a tam i primárně vyhledávají. Největší chybou OPAC, potažmo knihoven, je, že se s internetem snaží soupeřit, ale přitom by měly být jeho součástí.

Dokonalé vyhledávání je klíčové, ale pro spokojenost uživatele nestačí. Důležitým momentem se stává přímé dodání dokumentu. Při vyhledávání chce mít uživatel dostatečně komplexní informace, aby se mohl rozhodnout, jaký dokument nakonec využije. Následně potřebuje co nejrychleji dostat požadované dokumenty přímo na obrazovku svého počítače.

Ve srovnání se současným webem jsou online katalogy knihoven pozadu, pokud se týká technologie vyhledávání, vizuální stránky či uživatelské podpory. Objevují se nové aplikace v prostředí OPAC katalogů, které vycházejí vstříc požadavkům a očekáváním současného uživatele.

ARL – IPAC2 směrem k OPAC 3. generace

Mezi prvky systému ARL, o které byl obohacen OPAC, patří:

- Oblíbené záznamy.
Každý nalezený dokument může být přesunut do vlastního prostoru v účtu čtenáře, kde je možné jej dlouhodobě uložit a nadále s ním pracovat.
- Obsluhovač záznamu.
Anglicky „bookmark“ sdružuje do vyskakovacího okna různé funkce, které je možné provádět s vyhledaným záznamem. Např. si jej objednat, vytisknout, sdílet na Facebooku a další.
- Image server.
Připojit k záznamu jakýkoliv digitální objekt, obrázek nebo obsah je již snadná záležitost.
- Customizace OPAC pro mobilní zařízení.
V dnešní době „chytrých“ mobilních telefonů si ani nelze představit, že by se nějaká webová stránka nedala otevřít i na těchto zařízeních, a OPAC k nim samozřejmě patří také.
- Hodnocení záznamu (titulu).
Hodnocení záznamu je důležitou informací nejen pro další čtenáře, ale například i pro akviziční politiku knihovny.

- Hezké URL adresy.
URL záznamu dokumentu již není dlouhá zmeň různých znaků, ale jednoduše čitelná a pochopitelná adresa, z níž čtenář okamžitě vidí, který záznam dokumentu otevřel.
  - Dostupnosti záznamu.
Na první pohled musí být ze seznamu vyhledaných dokumentů vidět, který z nich lze rovnou absenčně vypůjčit.
  - Nový design OPACu.
Neméně důležité je také udržovat trendy s moderním webovým designem. Přechodové barvy, čistší design, flashové animace atd. Není na místě podceňovat sílu designu, „wow“ faktor stojí hodně času a peněz, ale máme jen 50 milisekund na dobrý první dojem.
  - Propojení účtů se sociálními sítěmi, jako jsou Facebook nebo Twitter.
Kdo není připojen k některé ze sociálních sítí, jako by nebyl.
  - Novinky.
Nabídka nových knih formou představení jejich obálek na první stránce OPACu.
  - OpenURL standardy.
Přímé propojení k fulltextu záznamu.
- A mnoho dalších...

Závěrem

OPAC může zobrazit jen to, co je zpracováno.

Již při zpracování je nutné myslet na to, že záznam by měl uživateli pomoci⁵:

- vyhledat dokumenty odpovídající vyhledávacím kritériím, které si zadal,
- určit, zda je to dokument, který hledal nebo zamýšlel hledat,
- vybrat dokument, který odpovídá jeho potřebám,
- získat přístup k dokumentu.

Důležité tedy je nezapomínat na samotné zpracování informací a správné využívání autoritních záznamů, které následně umožňují efektivně nabízet a zobrazovat informace v kontextu.

Pokud vyřešíme zpracování a budeme si jisti, že respektujeme základní principy pro OPAC – pro zobrazení záznamů to mohou být např.⁶:

- potřeby uživatele,

---

⁵ IFLA. Funkční požadavky na bibliografické záznamy : závěrečná zpráva [online].

⁶ IFLA. Guidelines for online public access catalogu (OPAC) displays [online].

- obsah a způsob zobrazení záznamu musí umožnit plnit jeho funkce (popsané výše),
  - využití standardů;
- pak můžeme pomýšlet na OPAC 3. generace.

Použitá literatura

BALÍKOVÁ, Marie. OPAC. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003 [cit. 2010-07-20]. Dostupné na WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/kttd>>.

IFLA. Funkční požadavky na bibliografické záznamy [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2001 [cit. 2010-07-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.ifla.org/files/cataloguing/frbr/frbr-cs.pdf>>.

IFLA. *Guidelines for online public access catalogue (OPAC) displays* [online]. Draft. September 30, 2003 [cit. 2010-07-21]. Dostupné na WWW: <<http://archive.ifla.org/VII/s13/guide/opacguide03.pdf>>.

KOVÁŘOVÁ, Dana. Nová generace OPAC katalogů. In *Inflow : information journal* [online]. 2008, roč. 1, č. 7 [cit. 2010-07-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.inflow.cz/nova-generace-opac-katalogu>>. ISSN 1802-9736.

Librarything.com [online]. Librarything for Libraries. 2005 [cit. 2010-07-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.librarything.com/forlibraries/>>.

MAJUMDAR, Kamelendu – KATNA, A. K. Creating a hyper-catalogue using World Wide Web (WWW) at Indian Institute of Technology, Kharagpur. In MALWAD, N. M. et. al. *Digital libraries : dynamic storehouse of digitized information* [online]. Malwad, N. M. et. al. New Delhi : New age international publishers, 1996 [cit. 2010-07-21]. Dostupné na WWW: <http://books.google.cz/books?id=eVqg0fvsxXQC&source=gb_s_navlinks_s>. ISBN 81-224-0898-2.

OPÁLKOVÁ, Markéta. *Analýza vybraných OPACů nové generace a sociálních sítí se zaměřením na sdílení knih* [Analysis of Next Generation OPACs and Book Social Networks] [online]. Praha, 2010 cit. [19. 07. 2010]. 116 s. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví 2001. Dostupné na WWW: <<http://www.markytka.cz/docs/marketa-opalkova-rp.pdf>>.

OPAC. In KISK : [wiki] [online]. 2009-03-16 [cit. 2010-07-21]. Dostupné na WWW: <<http://kisk.phil.muni.cz/wiki/OPAC>>.

WISNIEWSKI, Jeff. *Implementing a Next Gen OPAC* [online]. [cit. 2010-07-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.slideshare.net/jeffwisniewski/next-generation-opac-presentation>>.

WEBOVÁ STRÁNKA – VIRTUÁLNÍ DVEŘE DO KNIHOVNY

Ilona Trtíková, Ústřední knihovna ČVUT, Praha

Knihovny začaly vyvíjet své webové stránky v polovině 90. let 20. stol., z počátku obsahovaly pouze informace o knihovně a přístup ke knihovnímu katalogu. S rozvojem webu a hlavně díky velké popularitě a využívání internetových technologií se obsah webové prezentace dostal až k současnému pojetí, tj. otevřeným dveřím do světa informací, informačních zdrojů a elektronických služeb.

Strategickým záměrem Ústřední knihovny ČVUT (ÚK) je orientovat svůj rozvoj v co největší míře na poskytování elektronických služeb, mezi které patří i webové stránky. Prioritou se stává rychlý a přehledný přístup k nejnovějším odborným informacím bez omezení času a prostoru. Vytvoření, spravování a řízení interaktivní webové stránky, která je platformou pro sdílení ověřených (garantovaných) informací, místem pro otevřenou komunikaci, šíření a opětovné využívání informací, místem pro nabídku inovativních služeb a nástrojů Webu 2.0, je nezbytným krokem k naplnění stanovené strategie.

ÚK jako vysokoškolská knihovna je velmi úzce spjata s univerzitním prostředím, působí v rámci univerzitní sítě a poskytuje přístup k elektronickým informačním zdrojům a k e-službám svým primárním uživatelům (studentům a akademickým pracovníkům) bez omezení 7/24 po celém světě. Výhodou je rovněž bezplatná možnost využití sítě eduroam (Education Roaming). Díky této infrastruktuře pro transparentní používání sítí univerzit a jiných vzdělávacích institucí a na základě své příslušnosti (identifikace) ke své univerzitě se mohou naši uživatelé pod svým účtem (udržovaným v domovské síti) připojit na webovou prezentaci ÚK dostupnou z adresy <http://knihovna.cvut.cz> a pracovat s informačními zdroji a navázanými e-službami, jako by byli přímo v knihovně. Tomuto trendu napomáhá přístup k internetu pomocí mobilního telefonu, který umožňuje pohodlně číst webové stránky, a dokonce i pracovat s některými digitálními knihovnami či návaznými e-službami (např. citační manager RefWorks).

Jak fungují takové dveře na Českém vysokém učení technickém v Praze (ČVUT), je předmětem příspěvku. Uvědomujeme si, že je potřeba virtuální služby doplňovat rovněž formou „face to face“ – přímý lidský kontakt nemizí. Právě díky znalosti univerzitního prostředí a velmi úzkým vazbám se studenty se podařilo ÚK vytvořit nové webové stránky „šité“ na míru potřebám školy. ČVUT má více než 2 desítky tisíc studentů a 1 600 akademických

pracovníků v různých lokalitách Prahy i mimo Prahu a knihovníků je pouze 34, tak tento způsob, jak de facto „obsloužit“ všechny, je jedinou možností.

Oblast knihovnicko-informační zabezpečení na ČVUT prošla zásadní změnou transformace knihoven ČVUT. V roce 2009 vznikla ÚK, do které byly sloučeny všechny fakultní knihovny a knihovny ústavů ČVUT. Do nového pracoviště v budově Národní technické knihovny (NTK) byly přestěhovány knihovny umístěné v dejvickém areálu školy. Na mimodejvických pracovištích zůstaly původní knihovny jako detašovaná pracoviště.

Těmto změnám bylo nutné mimo jiné přizpůsobit i webové stránky. Bylo rozhodnuto udělat celkový redesign webových stránek s úpravou informační architektury, revizí textů a novou grafickou podobou. ÚK má velmi rozsáhlý web co do počtu dokumentů prezentovaných v podobě hypertextu a udržování a správa webu je poměrně časově náročná. V loňském roce jsme přešli ke komerčnímu systému, abychom si usnadnili správu a řízení webových stránek. Systém na správu obsahu CMS (Content Management System) se také nazývá redakční systém nebo publikační systém, který umožňuje velmi jednoduchým způsobem vytvářet nové webové dokumenty pomocí online editoru, řídí přístup k souborům, spravuje galerii obrázků atd. Vytvářet nové dokumenty v tomto prostředí není složité a není potřeba připravovat rozsáhlá školení. Díky tomu lze zapojit do správy obsahu více editorů i bez jakýchkoliv znalostí tvorby webových stránek. Při zvažování nákupu byl vzat v úvahu i minimální možný počet pracovníků v ÚK zabývajících se správou webu, neboť každé využití pracovní kapacity je důkladně zvažováno a není možné, aby se vývoji a správě webových stránek věnoval pouze jeden člověk na plný úvazek.

Před samotnou implementací redakčního systému došlo k úpravě informační architektury, tento krok byl nejdůležitější částí celého redesignu. Byla udělána rozvaha správné struktury webových stránek tak, aby se nestala sbírkou náhodných adresářů bez systematického vztahu mezi jeho jednotlivými částmi a dokumenty. K tomu byl proveden detailní rozbor struktury předchozích webových stránek, služeb a jednotlivých dokumentů. Analýza byla zaměřená také na využití jednotlivých stránek a četnost návštěv. Zásadním požadavkem bylo, aby základní struktura byla stabilní, logická a dále rozšiřitelná tak, aby dávala možnost přidávat další aplikace a nově vzniklé dokumenty bez zásahů do jejího členění.

Dbát na výstižné pojmenování jednotlivých služeb a sekcí webu je velmi důležité v rámci tvorby informační architektury stránky, neboť díky narůstajícímu počtu dokumentů a služeb musí zůstat web srozumitelný pro uživatele. Na základě zpětné vazby ze strany uživatelů ÚK a jejich připomínek jsme si uvědomili, že používání knihovnické terminologie není vždy vhodné. Například na úvodní stránku jsme umístili do levého menu odkaz *Vyhledávání*

informací, i když v hlavním menu je odkaz na sekci *Informační zdroje* již obsažen. Chtěli jsme ulehčit orientaci na stránkách uživatelům, kteří webové stránky ÚK navštíví poprvé. Dalším příkladem mohou být *Rychlé odkazy*, kde je umístěna položka *Uživatelské konto*, protože zejména studenti nižších ročníků jsou zmateni tím, že jejich konto je přístupné v rámci knihovního katalogu.

Celá webová prezentace byla rozdělena do pěti sekcí s cílenými informacemi pro konkrétní návštěvníky. Sekce a úvodní stránka tvoří hlavní menu na stránce a dále se dělí do několika úrovní. Zde je důležité upozornit, že je vhodné zohlednit při tvorbě struktury tzv. „pravidlo 3 kliknutí“. Toto pravidlo uváděné v literatuře stanovuje, že návštěvník stránky se má k informacím, které ho zajímají, dostat maximálně na 3 kliknutí myši. Nejde o striktní příkaz, pouze připomíná, aby návštěvník zbytečně nebloudil na webových stránkách.

Některé webové stránky ÚK jsou přístupné pouze na heslo. Jedná se například o prezentace ze školení, které autor nechce vystavit volně v internetové síti, protože byly vytvořeny pouze pro potřeby ČVUT. Ke všem zaheslovaným stránkám se uživatelé z ČVUT dostanou pomocí svých přístupových údajů do informačního systému školy a nemusí být kvůli tomu ve styku s knihovnou.

Sekce *Informační zdroje* obsahuje přístup ke všem odborným databázím, digitálním knihovnám, citačním rejstříkům, elektronickým časopisům a knihám, ke katalogu knihovny a k dalším návazným službám (citační manager, metavyhledavač), k online kurzům, návodům a online pomůckám pro práci s e-zdroji.

Sekce *Služby* odkazuje na služby, které poskytuje ÚK svým uživatelům. Uživatelé zde mají k dispozici formuláře na objednávku služeb MVS, EDD a rešerší a přístup k nabízeným online referenčním službám.

Sekce *Podpora studia* je primárně zaměřena na studenty ČVUT. Cílem tohoto oddílu je usnadnit studentům práci s informacemi. Mají k dispozici informační materiály, odkazy na připravované vzdělávací akce, semináře a školení. Je zde přístup ke kurzu *Informační výchovy*, k výukovým textům z kurzů pro doktorandy a k dalším materiálům pro podporu studia (např. Jak psát VŠKP).

ÚVOD   INFORMAČNÍ ZDROJE   SLUŽBY   **PODPORA STUDIA**   PODPORA VĚDY   ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA

České vysoké učení technické v Praze
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA

HEBDEJ:

[ONLINE KATALOG](#) | [HELP DESK](#) | [KONTAKTY](#)

Od června 2010 je možné v ÚK platit bezhotovostně kartou ČVUT!

[Studium >](#)

Podpora studia

Úkolem oddělení podpory studia je usnadňovat studentům práci s informacemi a učit je etickým zásadám psaní odborných textů a závažných vysokoškolských prací. Oddělení připravuje informační materiály a vzdělávací akce, ve spolupráci s pedagogy zavádí informační vzdělávání do učebních osnov a využívá získaných výsledků zpětné vazby k rozvoji informační gramotnosti studentů.

Hledáte informace a materiály pro studium?

- zkuste [Informační zdroje](#)
- požádejte o rešerši nebo konzultaci
- prohlédněte seznamy doporučené literatury (pro studenty Fakulty stavební a Fakulty strojní)

Chcete se naučit pracovat s Informacími?

- domluvte si školení na míru nebo nás pozvěte do výuky
- přihlaste se do Kurzu pro doktorandy nebo absolujte [volitelný předmět Informační zdroje](#)
- podívejte se do online kurzu [Informační výchova](#)

Píšete závěrečnou práci a nevíte si rady?

- vše naleznete v [Jak psát VŠKP](#)
- podívejte se do databáze obhájených VŠKP v [online katalogu ČVUT](#) o čem psali studenti před vámi

RYCHLÉ ODKAZY

- [Kontakty](#)
- [Online katalog](#)
- [Uživatelské konto](#)
- [Brána EIZ](#)
- [360 Search](#)

[Jak psát VŠKP](#)

[Výuka a vzdělávací akce](#)

[Online kurzy a návody](#)

[Prezentace ze školení](#)

[Doporučená literatura](#)

[Volné materiály](#)

Obr. 1 Webová stránka ÚK – sekce Podpora studia

Secke *Podpora vědy* je určena pro vědecké pracovníky ČVUT, doktorandy a diplomanty. Zde se nacházejí aktualizované informace k hodnocení vědy a výzkumu, dokumenty k open access, informace o citačních rejstřících a odkaz na komponentu VVVS (věda, výzkum, vnější styky) informačního systému školy.

Secke *Ústřední knihovna* je zaměřena na odborné informace o ÚK ČVUT a hlavně jsou zde dokumenty a informace pro knihovníky spravující katederní knihovny, přístup k interním materiálům atd.

Od původní úvodní stránky, která fungovala jako rozcestník ke všem službám a důležitým dokumentům, se kvůli narůstajícímu obsahu webu upustilo. Na nové úvodní stránce se zobrazují pouze nejdůležitější odkazy na služby nebo informace pro první orientaci v knihovně. Je zde také oddělený prostor pro uveřejňování informací o zkušebních přístupech k databázím *Vyzkoušejte si*, upozornění na probíhající nebo proběhlé akce *Nepřehlédněte*.

Box s aktualitami je přístupný na každé webové stránce. Jednotlivé sekce mají oddělené aktuality, jedná se o cílené novinky a v praxi se ukázalo, že po obsahové stránce není problém aktuality naplnit.

Při tvorbě rozvržení webové stránky byly vzaty zvyklosti webových stránek, tj. menu nahoře a po levé straně obrazovky, důležité informace v úrovni očí vlevo nahoře, podtrhávání webových odkazů, umístění tzv. drobečkové navigace (pozice aktuální stránky v hierarchii webu) nad hlavním nadpisem stránky. Kvůli uživatelům, kteří navštěvují stránky často, jsou k dispozici *Rychlé odkazy*, kde jsou odkazy na nejvíce využívané služby.

Obr. 2 Rozvržení webové stránky ÚK – úvodní stránka

Po nastavení redakčního systému podle požadavků ÚK ČVUT a před samotným převáděním všech textů došlo k jejich revizi a případnému přepsání podle zásad psaní pro web, tzv. copywriting. Webové texty nelze psát stejným způsobem jako tištěné publikace. Návštěvníci webové stránky čtou nesouvisle, přeskakují celé pasáže. Původní texty se proto mnohdy musely zstručnit a terminologicky upravit pro potřeby webu. Vhodné je texty rozčlenit

do kratších textových bloků, používat dílčí výstižné podnadpisy, nepsat dlouhá souvětí. Opticky rozdělit obsah webové stránky tak, aby se uživatel co nejrychleji zorientoval v textu.

Tvorba, vývoj a údržba webových stránek je nikdy nekončící proces. Průběžně dochází k rozšiřování nových funkcí webových stránek zejména směrem k využití možností Webu 2.0.

Webové stránky se staly pro knihovnu komunikačním, marketingovým a propagačním nástrojem. Díky získanému prostoru pro prezentaci informací může knihovna rozšiřovat nabídku e-slужeb cíleně podle potřeb svých uživatelů. Může účinně propagovat sebe samu, dostupné informační zdroje, přehledně navádět uživatele k relevantním informacím, informovat o novinkách, vytvářet prostor pro šíření a sdílení informací o dosažených výsledcích v oblasti vzdělávání, vědy a výzkumu. Jedná se o velmi důležité role vysokoškolské knihovny v oblasti posílení výuky a vědecko-výzkumné činnosti univerzity a v oblasti budování profesních týmů s otevřenou možností spolupráce.

Použitá literatura:

CONNELL, Ruth Sara. Survey of Developers in Academic Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*. Vol. 34, Issue 2, March 2008, p. 121–129.

KRUG, Steve. *Nenuťte uživatele přemýšlet!* Brno : Computer Press, 2003. 144 s. ISBN 80-7226-892-9.

MCGOVERN, Gerry. *The Web Content Style Guide excerpt* [online]. [cit. 2010-07-20]. Dostupné z WWW: <http://www.gerrymcgovern.com/guide_write_01.htm>.

Psaní textů pro web (web copywriting) [online]. 2010 [cit. 2010-07-20]. Adaptic. Dostupné z WWW: <<http://www.adaptic.cz/zlepsit-web/web-copywriting.htm>>.

Tematický blok

**OD STANDARDU KE
SPOKOJENOSTI**

MARKETINGOVÁ STRATEGIE ANEB KTERAK UČINIT NÁVŠTĚVNÍKA KNIHOVNY ŠTASTNÝM

Vlastimil Ježek, Praha

Dobrá otázka a správné rozhodnutí chtějí a umět si ji položit. Absolutně platná, jednoznačná a vyčerpávající odpověď, jakási definice marketingu pro knihovny v kostce, ale neexistuje. Záleží na typu knihovny, jejím umístění i její velikosti, na objektivních (zejména užívaných prostorech a míře podpory zřizovatele) i subjektivních (profesní i volní výbava knihovnic či knihovníků) vlivech a zejména – lidech, jejichž (rozdílným) „tužbám“ služby knihovny nabízíme. V nich je ukryta odpověď na nepřímou otázku v titulku. Především jich bychom se měli ptát – at' už přímo (v menším místě působení všech, v rozlehlejších obsluhovaném prostoru alespoň reálných uživatelů), nebo prostřednictvím sociologických průzkumů.

Každá knihovna by měla co nejlépe znát věkové, genderové, sociální i profesní složení obyvatel, jejich preference pro volný čas i jeho strukturu, míru místní nezaměstnanosti a koho postihuje nejvíce, ... vše v konkrétních datech týkajících se toho místa, které svým dosahem obvykle obsluhuje.

Největším a stále ještě dosti rozšířeným omylem je přesvědčení, že hledání takových odpovědí je ztráta času, protože fundovaný knihovník si na ně přece sám odpoví nejlépe, a že život knihovny se řídí jeho postoji a rozhodnutími, které její uživatelé musí respektovat, přizpůsobit se. Necháme-li stranou klišé „*Knihovny jsou tu pro čtenáře, nikoli naopak*“, i bez něj platí, že takový knihovnický direktivní přístup předem omezuje míru užívání knihovnou nabízených služeb. Přesto je jistě možný a do jisté míry také racionálně odůvodnitelný, například odpovědností za svěřené hodnoty. Rozhodnutí, jaký přístup zvolíme, je ovšem klíčové a mělo by předcházet tvorbě jakékoli marketingové koncepce. Nemám přitom na mysli rozhodnutí více či méně veřejně deklarované a tím podléhající převažujícímu názoru doby. Jde o rozhodnutí vnitřní, z přesvědčení, které pak bude ovlivňovat každou zvolenou strategii, každý krok na cestě od současného stavu k vytčenému cíli. Každý z nás sice může čas od času dělat i to, co jeho vnitřnímu přesvědčení odporuje, míra ovlivnění cesty vedoucí k cíli i výsledku je však v takovém případě nekonečná.

Nadstavbou co nejlépe znalosti prostředí a povahy lidí, kteří ho tvoří, je sdílené povědomí o tématech, které řeší obor (v našem případě na úrovni

SKIPu, SDRUKu, možná s podporou Ústřední knihovnické rady či příslušných vysokoškolských pracovišť) jako celek. Na centrální úrovni dohodnutá řešení, podporovaná pokud možno jednotným vizuálním stylem a celorepublikovými kampaněmi v rozumně vymezeném čase (permanentní, a dokonce i příliš dlouhá kampaň vždy ztratí sílu), se pak musí stát součástí marketingové koncepce každé z knihoven, v tomto případě už bez individuálně kreativního přístupu. Za ústřední (i když nejen) knihovnické téma považují čtení – z papírových knih i obrazovek počítače nebo jiných elektronických přístrojů, které trh nabízí či v budoucnosti nabídne.

Téma „čtení“ považují z hlediska budoucí vzdělanosti i osudu samotných knihoven za klíčové. Knihovny by si ho neměly nechat „ukrást“ nikým jiným. Spolupráce s jinými institucemi je sice logická a správná, ve veřejném prostoru by však všem snahám vedoucím k lepší čtenářské gramotnosti měly dominovat právě knihovny. Mají k tomu nejlepší předpoklady.

Příprava marketingové strategie

Poslední dobou se knihovny ve svých marketingových strategiích zabývají zejména tím, co může rozšířit základní nabídku jejich přirozených služeb. Jistě to není chyba. Chybou by však bylo zapomenout přitom na základní důvod existence knihovny jako místa pro prezenční i absenční půjčování tištěné literatury, nověji přístup k internetu a (jinak placeným) digitálním zdrojům. I když v tomto smyslu knihovny nemají žádnou přímou konkurenci, i tady platí marketingová pravidla členění (**segmentace**) trhu, výběr cílového trhu (**targeting**) a **positioning**. V této souvislosti bychom si měli položit tři základní otázky.

1. Jakým způsobem rozhoduji o doplňování fondu?
2. Jak, respektive kdy, jsou služby knihovny dostupné uživateli?
3. Jakou míru pohodlí nabízím v rámci různých forem prezenčního studia či čtení?

1. Jakým způsobem rozhoduji o doplňování fondu?

Tištěné knihy, časopisy a noviny (a vedle nich také elektronické zdroje) jsou stále hlavním důvodem návštěvy knihovny. Známe jejich čtenáře? Víme, kterým žánrům či jednotlivým titulům dávají přednost? Řídíme se v rámci akvizic jejich zájmem, nebo spíše svým přesvědčením? Jsme schopní a ochotní neustále se učit – prostřednictvím vyhodnocování počtu výpůjček jednotlivých titulů? Nepůsobíme v místě s vyšší hustotou specifických čtenářských skupin, kterým bychom měli svou akviziční strategii přizpůsobovat? Uvědomujeme si, že jsme většinou k dispozici čtenářům diferencovaným nejen svým zaměřením, ale i věkem? Přihlížíme k tomu, nebo spíše podléháme vkusu vlastní generace?

Jsme tu proto, abychom čtenáře vychovávali, nebo proto, abychom jejich zájmu (s respektem ke všem objektivním vlivům) pokud možno vyhověli?

Ani tady netvrdím, že existuje jednoznačně správná odpověď. Určitě ale platí, že různý přístup k problematice akvizic, komplikovaný navíc častým nedostatkem peněz (přísný výběr je nezbytností), předem určuje míru naší úspěšnosti v segmentu počtu uživatelů. Prakticky nikde (u domácí produkce snad s výjimkou Národní knihovny a krajských vědeckých knihoven v Brně a Olomouci) nenabídneme sto procent všeho, co bylo vydáno. Absolutní počet našich uživatelů je však vždy stoprocentně ovlivněn tím, co právě v naší knihovně najdou. Rozhodnu-li se pro úzce specializovanou knihovnu a čítárnu poezie, pak můj stoprocentní úspěch v počtu uživatelů jen stěží překročí tři procenta místních obyvatel.

2. Jak, respektive kdy, jsou služby knihovny dostupné uživatelům?

Téma dostupnosti služeb knihovny bývá tématem ožehavým, přesto výrazně spolurozhoduje o její návštěvnosti. Otevírací doba by měla odpovídat zejména věkovému a profesnímu složení obyvatel místa, které obsluhujeme. Dopoledne ani větší část odpoledne nemůžeme čekat nikoho jiného než důchodce, rodiče na mateřské dovolené, případně nezaměstnané. Pokud je jejich počet v místě našeho působení mizivý a možnost aktivní dopolední spolupráce se školou neexistuje, strávíme v knihovně větší část dne „příjemným“ čekáním na zákazníka. Ve večerních hodinách, kdy bychom měli alespoň reálnou šanci, bude pro změnu potenciální zákazník bušit na naše dveře marně.

Netvrdím, že přizpůsobovat otevírací hodiny veřejnosti podle místních podmínek (a navíc pružně, v prázdninových měsících je v tomto smyslu leccos jinak) je snadné, jistě se mohou rozhodnout, že nic takového dělat nebudou. A znovu platí: míra dostupnosti služeb, které nabízím, předem „reguluje“ počet i složení čtenářů, kteří přijdou.

Pozn. K tématu patří také vzdálenosti a dopravní dostupnost, i s nimi je třeba předem počítat, v závislosti na místních podmínkách.

3. Jakou míru pohodlí nabízím v rámci různých forem prezenčního studia či čtení?

Také uživatelské pohodlí návštěvníků knihoven začíná u základní náplně jejich činnosti. Čtenáře nezajímají knihovnické konference, zabývající se popisem jednotlivých titulů. Zajímá ho jediné: jak snadno a rychle najde v knihovně to, co hledá – a to jak v digitálním katalogu, tak v regálech – přičemž zdaleka ne vždy je pro něj rozhodující pouze příjmení autora. Může hledat postavu, často známější než její stvořitel; žánr, v jehož rámci se spíše

než po rozměru knihy nebo počtu stránek bude pít po hodnocení jednotlivých titulů, zejména pokud je nezná, i když jeho čtenářský zájem je jasně a neovlivnitelně vymezen.

Bezpochyby důležitou součástí komfortního pocitu návštěvníka je vše, co souvisí s vnitřním uspořádáním knihovny a její vnitřní estetikou, stejně jako nabídka alespoň základního občerstvení v rozsahu káva – čaj – croissant. Lecos je jistě limitováno výší prostředků na investice a zcela bez peněz lze vnitřní prostředí upravovat jen minimálně, i tady je ale základem rozhodnutí, zda považujete delší přítomnost čtenáře za přínosnou, nebo naopak. Vše, co v tomto směru dále podniknete, se odvíjí právě od tohoto strategického rozhodnutí.

Virální marketing

Spokojený (slovo „šťastný“ je přece jen až příliš expresivně zabarvené) čtenář je pro každou knihovnu její rodinné stříbro – při chronickém nedostatku prostředků na marketing je právě on hlavním nositelem a šířitelem dobrých zpráv (bohužel totéž, ale s opačným znaménkem, platí i pro zkušenosti negativní). Spokojený čtenář pak může být dobrým základem pracovního, ale relativně levného virálního (správný překlad je sice „virového“, ale ten nesprávný už se ujal) marketingu.

Virální marketing zahrnuje všechny marketingové aktivity, které k šíření reklamních informací využívají samotné uživatele. Pokud se je podaří správně motivovat, stačí na začátku kampaně „naočkovat“ pouze malou skupinu a ta již zajistí rozšíření zprávy dál – ve věkové kategorii pod čtyřicet let velmi spolehlivě s pomocí sociálních internetových sítí.

Podstatou virálního marketingu je správně laděné sdělení. Ve světě obchodu bývá nejčastěji vtípné, parodující, mystifikující nebo erotické; uživatelé bývají motivováni různými slevami či dárky.

V prostředí knihoven lze virální marketing vědomě užívat jak dlouhodobě (prostřednictvím oněch spokojených, či dokonce „šťastných“ čtenářů), tak pro jednotlivé kampaně – v tomto případě je však úspěch přímo úměrný věkovému složení čtenářů (u skupiny nad 40 let virální marketing funguje obtížně).

Kromě samotných emailů používá virální marketing i různá další média posílaná v příloze – nejčastěji texty, obrázky, animace, audio a video, ... Svůj účel může splnit i šíření pouhého odkazu na zdroj užitečných informací. Tímto způsobem se virální marketing často propojuje s e-mail marketingem – studie či publikace je tak zpřístupněna až po zadání emailové adresy, která pak může být používána např. k zaslání newsletteru.

Marketingový plán

Pokud dokážete jednoznačně odpovědět na všechny základní otázky spojené s marketingovou strategií, máte stanoven **konkrétní cíl** projektu i **čas**,

v jakém jej chcete naplnit, teprve poté můžete začít s tvorbou vlastního marketingového plánu.

V marketingovém plánu jednak provádíte **analýzu aktuálního stavu** svého „podnikání“: definujete a popisujete „svou“ knihovnu, nabízené produkty a služby, případnou konkurenci (podle mého soudu lze v našem případě téměř se všemi „konkurenty“ nabízejícími příbuzné trávení volného času navázat oboustranně prospěšný partnerský vztah) a další vnější faktory. A zejména plánujete, **jak má knihovna vypadat v budoucnu**: stanovujete marketingové cíle a strategie jejich dosažení, rozpracováváte je do konkrétních marketingových kampaní a aktivit, definujete potřebné zdroje a určíte způsob vyhodnocování jejich úspěšnosti.

Marketing rozhodně není izolovanou starostí marketingového oddělení či vedení knihovny. Na realizaci se obvykle podílí celá knihovna, proto je důležité s plánem seznámit všechny zaměstnance, případně je zapojit již do příprav. Marketingový plán (i z tohoto důvodu) není diplomová práce. Má být stručný, jednoduchý, výstižný – pochopitelný. Z hlediska obsahu akceptovatelný – a tudíž podporovaný – zaměstnanci knihovny.

Marketingový plán je dobrým pracovním nástrojem – pokud budete pravidelně (kvartálně nebo měsíčně) vyhodnocovat, zda a jak plníte stanovené cíle. A v návaznosti na hodnocení upravovat zvolenou strategii podle potřeby.

Struktura marketingových plánů se může lišit, rozhodně by v ní však nemělo chybět:

1. základní představení knihovny a jejích hlavních aktivit,
2. analýza současného stavu knihovny (např. SWOT),
3. měřitelné a vyhodnotitelné marketingové cíle (budoucí, cílový stav knihovny),
4. marketingová strategie (popis cesty od aktuálního k cílovému stavu knihovny), ve které popíšete produkty a služby, které budete nabízet a jak je budete nabízet,
5. rozpočet,
6. systém měření a kontroly.

Při plánování marketingových aktivit musíte vědět, čeho chcete jejich prostřednictvím dosáhnout. A vždy pečlivě zvážit, zda k těmto cílům nedojdete efektivněji jiným způsobem (každá aktivita něco stojí – i kdyby „jen“ čas, který jí věnujete). Stejně důležité je přesné vymezení cílové skupiny čtenářů, na kterou se chcete zaměřit, a stanovení osoby, která je za přípravu a realizaci aktivity odpovědná. Samozřejmě součástí je rozpočet a harmonogram přípravy i vlastní realizace.

Řadu aktivit lze realizovat s minimálními náklady: „velké“ peníze lze zčásti nahradit nápaditostí a kreativitou.

Marketingové plánování není ani módním výstřelkem doby, ani zbytečnou prací „navíc“. **Motivuje.** Když máte jasný cíl, je snazší se pustit do jeho naplnění a vytrvat v něm. Zvyšuje pravděpodobnost, že „jdete“ správným směrem, který se vám podaří udržet. **Spoluvytváří systém a usnadňuje orientaci** v tom, co pro svou propagaci děláte. **Usnadňuje vyhodnocení** vašich marketingových aktivit – snáze poznáte, které přinášejí výsledky a které ne. **Umožňuje rychle identifikovat** případné **problémy**, které tak můžete řešit hned v zárodku.

Kterak tedy učinit návštěvníky knihovny šťastnými? V prvé řadě se zeptejte přímo jich.

CO VE STANDARDECH CHYBÍ ZAMYŠLENÍ NAD STANDARDY

Jana Nejezchlebová, Moravská zemská knihovna, Brno

V roce 2010 se připravuje v Moravské zemské knihovně nová Koncepce systému veřejných knihoven a výkonu regionálních funkcí v Jihomoravském kraji v letech 2011–2014. V této souvislosti jsme se hlouběji (předcházely diskuse s metodiky na poradách i dílčí diskuse s knihovníky na odborných setkáváních) zamyslely nad naplňováním standardů knihovnických činností, co standardy přinesly praxi a rozvoji knihoven a jak dál. Zda jejich praktické využívání přináší požadovaný výstup, nejen kvalitu knihovnických služeb, ale i rozšíření aktivit pro rozvoj čtenářství a podporu informační gramotnosti občanů i v menších knihovnách. To by měl být cíl a cesta ke spokojenosti nejen čtenářů, uživatelů knihoven, ale i nejširší veřejnosti a také samotných knihovníků.

Standard výkonu regionálních funkcí (usnesení vlády ČR ze dne 16. 1. 2002 č. 68 o „Programu podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven“) sleduje především tyto cíle: zajištění dostupnosti veřejných knihovnických a informačních služeb v rámci celé České republiky, vyrovnání rozdílu v kvalitě a struktuře služeb mezi městy a malými obcemi a mezi jednotlivými regiony, efektivní využívání finančních prostředků, dělba a tím efektivitu práce a koordinaci knihovnických činností, udržení odborného standardu služeb a definuje také požadavky na vzdělávání pracovníků knihoven. Jde tedy o odbornou pomoc zejména pověřených knihoven malým profesionálním a především neprofesionálním knihovnám a o podporu rozšíření nabídky knihovnických fondů formou výměnných souborů. Jde tedy o snahu eliminovat opakující se základní knihovnické postupy a poskytnout tak knihovníkům více prostoru na práci se čtenáři, na aktivity knihovny v rámci komunity.

Standard veřejných knihovnických a informačních služeb (Metodický pokyn k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území ČR, vydaný MK ČR v roce 2005) vymezuje pro různé velikostní kategorie obcí a měst indikátory pro poskytování služeb (VKIS) uživatelům a občanům. Jedná se o dostupnost knihoven (provozní doba i obecné principy dostupnosti), tvorbu knihovního fondu a informačních zdrojů, počty studijních míst a vytvoření vhodného prostoru a o veřejný internet. Cílem je pomoci zřizovatelům knihoven a místních samospráv vytvořit si konkrétní představu o činnosti knihovny, kterou zřizují, umožnit jim srovnání s ostatními

knihovny a samozřejmě především rozšířit poskytování služeb a uspokojování potřeb uživatelů a návštěvníků všech věkových kategorií.

Oba standardy pomáhají zvyšovat kvalitu knihovnické práce, odbornost, vytvářejí podmínky pro rozvoj činnosti knihoven ve městech i obcích. Stávají se součástí práce, strategií knihoven i jejich zřizovatelů. Ve stále větším počtu knihoven je jejich naplňování samozřejmostí, další knihovny se k naplnění krok po kroku cíleně přibližují. Standardy jsou pravidelně vyhodnocovány krajskými i pověřenými knihovnami a pro standard VKIS připravuje odborná skupina knihovníků novelizaci, aby lépe odpovídal stále náročnějším požadavkům praxe, tedy uživatelů, a celospolečenským trendům dalšího vzdělávání občanů.

To však znamená, dovolím si říci, že pouhé naplňování standardů v současném rozvoji českého knihovnictví, veřejných knihoven, které chtějí být vzdělávacími institucemi a knihovnami nepostradatelnými pro život a rozvoj komunity, pro niž pracují, nestačí.

Kvalitní knihovnické a informační služby jsou podmínkou, základem pro uskutečňování prioritních úkolů knihoven, tedy rozvoje čtenářství a informačního vzdělávání uživatelů všech věkových kategorií (ve svém důsledku podpory informační gramotnosti občanů).

Jistě knihovníkům pomůže, a je to také požadavek ve standardech, kvalitní systematické odborné vzdělávání (sekce vzdělávání při NK hledá stále kvalitnější formy a cesty ke knihovníkům), ale to samo požadavky nevyřeší. Účast na 1, 2, 3 akcích, kurzech neznamená hned změnu v nabídce knihovny, většina knihovníků, zejména z menších knihoven (1–2 pracovníci), se neuvolní a neabsolvuje nabízené vzdělávání. Ale vlastní problematiku vzdělávání nyní řešit nechci. Je to jen jeden z argumentů. Související a výrazný je dále nedostatek času (knihovník malé knihovny musí především půjčovat a zajišťovat chod knihovny) a potřeba získání zkušeností, praktických dovedností.

Zdůraznila jsem, že prioritou knihoven je podpora čtenářství a informačního vzdělávání uživatelů. To vyžaduje v současné době nejen znalosti, ale také změnu v metodách práce, v přístupu k dětem, dospívajícím i dospělým. Jiný způsob příprav akcí, komunikace, nutnost aktivního zapojení účastníků akcí a to je nové, jiné, náročné pro knihovníky. Pro knihovníky, kteří nemají čas se na tyto požadavky připravit, často je podeceňují a v rámci úspory času využívají stejné podklady a pracují stále stejným způsobem (to je to stále opakované, čemu se nikdo nebrání, co všem vyhovuje, jenom, ano jenom se stále více škol omlouvá, že nemá čas, že návštěva knihovny pro ně není efektivní vzhledem ke ztrátě času...). A nám toto vysvětlení stačí? Opravdu stačí? ...

Dostávám se k meritu problému – to, co ve standardech není a ani nemůže plně být, je nutnost spolupráce, podpory pověřených knihoven menším

knihovnám v jejich regionu nejen při plnění standardů, ale i při posouvání těchto knihoven k požadovaným výstupům standardů, tedy k práci s uživateli, k modernizaci a vůbec přípravě aktivit pro komunitu. Tak, aby knihovny byly zajímavé, oslovovaly současné generace. Nejde nám o nic menšího než o prosazení toho, že knihovny jsou vzdělávací instituce a společnost by je měla takto pojímat. A nejen to, ale také by jim měla ukládat odpovídající a pro ně důležité a potřebné náročné požadavky, které knihovny takto připravené budou schopné splnit.

Pokud chceme mít dobrou knihovnu (slova dr. Richtera), je nutné si mezi řádky standardů „dosadit“ požadavek spolupráce, podpory metodiků pověřených knihoven i v oblasti aktivit rozšiřujících knihovnické a informační služby poskytované danou knihovnou. Především „vyzkoušet“ nebo spíše organizačně zajistit propojení činnosti a spolupráci v rámci jedné knihovny, mezi odděleními pro děti a dospělé, ale také s čítárnou, informačním oddělením. Nejen aby pracovníci věděli, co se děje ve vedlejším oddělení, ale aby navazovali na práci, pomohli si tam, kde je třeba. Jde o prestiž celé knihovny, o její vnímání veřejností, školami.

V další fázi jde o spolupráci knihoven v regionu, o výměnu zkušeností, praktické ukázky „jak na to“, podporu a pomoc knihovníkům menších profesionálních, ale i aktivních neprofesionálních knihoven.

Že jde o požadavky reálné a v praxi knihoven realizovatelné dokládá navazující text Bohdany Křepinské, zajímavě a inspirativně popisující informační vzdělávání i aktivity Městské knihovny Hodonín. V tomto kontextu bych ale především chtěla zdůraznit organizaci těchto aktivit v této knihovně včetně poboček a pomoc poskytovanou knihovnám v regionu. Hodonínská knihovna s těmito změnami organizace práce začíná, ale výsledky jsou již zcela zřejmé.

ZAPOJENÍ JEDNOTLIVÝCH ODDĚLENÍ MĚSTSKÉ KNIHOVNY HODONÍN A PODPORA REGIONU PŘI PŘÍPRAVĚ A REALIZACI AKTIVIT PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Bohdana Křepinská, Městská knihovna Hodonín

Že spolupráce funguje, je pozitivní zpráva na úvod článku. Jak toho dosáhnout a jak dlouhá cesta k tomuto stavu vedla, je druhá věc a já se budu snažit přiblížit dílčí kroky, které jsme podnikli v knihovně k inovaci aktivit.

Vymezení pojmů jako cesta k nové koncepci lekcí

Zodpovědnost za přípravu lekcí a přednášek pro školy nesou v naší knihovně tři pracovníce – oddělení pro děti a mládež (obsazeno jednou knihovnicí), oddělení pro dospělé (5 knihovníků) a pobočka Brandlova (jedna knihovnice). Spolupráce mateřských a základních škol s dětským oddělením funguje kontinuálně od otevření knihovny v nové budově v 80. letech. Aktivity pobočky pro MŠ a ZŠ byly dříve omezeny na středu, která byla tradičním zavíracím dnem knihovny. Aktivity pro SŠ chyběly, konaly se pouze exkurze po knihovně s krátkou ukázkou orientace ve fondu a možností použití on-line katalogu. Některé lekce pro SŠ na přání pedagogů zajišťovalo dětské oddělení.

Každá pracovníce si tyto aktivity připravovala sama, nezávisle na dalších odděleních a v podstatě nevěděla, jakým způsobem vede lekce druhá kolegyně. Chyběla nějaká koncepce vzdělávacích aktivit pro školy a jak se postupem času zvyšovaly nároky škol na návštěvy, neboť zjistily, že jim knihovna má stále co nabídnout, bylo potřeba zřehlednit i naši nabídku.

První krok, který jsme udělaly společně s kolegyní z pobočky, bylo sladění názvů jednotlivých bloků lekcí. S tím souvisela potřeba vymezit si pojmy a jejich obsahy, které se běžně používají ve všech knihovnách, kde se realizují lekce různého typu, chybí však jednotná koncepce a knihovny si přiřazují pod tyto pojmy různé významy a aktivity.

Jelikož jsme s kolegyní zaměstnané každá na jiném pracovišti, bylo potřeba docházet na pobočku a konzultovat lekce společně. Velkou pomocí v tomto směru bylo také absolvování různých odborných seminářů a konferencí pro knihovníky pracující s dětmi a mládeží. Zde se ukázala potřeba dalšího vzdělávání a můžeme poděkovat vedení knihovny, že v tomto ohledu máme možnost získávat nové vědomosti a znalosti. Myslím si, že bez pochopení nové koncepce ve školství nemá knihovník srovnání s tím, co dělá a co by mohl změnit.

Mezi problematické a nejasně vymezené pojmy jsme zařadily tyto: *informační vzdělávání, čtenářská dílna, tematická lekce, multikulturní výchova, mediální výchova, exkurze, přednáška, autorské čtení*. Tyto okruhy aktivit nabízí veřejné knihovny školám běžně, ale málokterá knihovnice je schopná vysvětlit náplň pojmu nebo ho přesněji definovat. To vede k tomu, že si pracovníci knihoven přiřadí pod pojmy to, co sami považují za adekvátní, a liší se tak i obsah aktivit v knihovnách stejné úrovně.

Tento problém se projevil i v rámci dotazníkového šetření, které proběhlo v lednu 2010: *Dotazník k informačnímu vzdělávání uživatelů (IVU) v knihovnách – pro celostátní sekci IVU SDRUK*.

Jedna z otázek zněla: „Probíhá ve Vaší knihovně informační vzdělávání uživatelů?“ Na tuto otázku odpověděly knihovny našeho regionu kladně. V čem je však problém, vyznělo z dalších otázek a odpovědí. Knihovny nejčastěji jako metodu využívají přednášku a praktickou ukázkou. Málo pracují s katalogy a databázemi a nejčastější cílovou skupinou jsou předškoláci a žáci prvního stupně. A teď otázka čistě praktická: „Umíte si představit předškoláka, jak mu přednášíte o orientaci v knihovně, ve Vašem katalogu a děláte praktickou ukázkou?“ Z odpovědí knihovnic mám dojem, že si v podstatě neuvědomují náplň lekce s názvem informační a řadí sem i tzv. besídky, např. nad knihou, k ročním obdobím, seznámení s knihovnou. Ale to, co má být hlavní náplní informační lekce – pracovat se zdroji, umět hledat informace, interpretovat je, zpracovávat – v lekcích často chybí, i když je pod tento pojem knihovnici přiřazují.

Podobné je to například s lekcemi mediální výchovy. Těm, kdo například neabsolvovali kurz *Mediální výchova ve veřejných knihovnách*, tento pojem nic nefekne. Také jsem se setkala s výrokem: „My knihovníci kolem té mediální výchovy chodíme a našlapujeme po špičkách a nevíme, co s ní.“ Mediální výchova se totiž stává součástí výuky ve školách a je zařazována do rozvrhu. A pedagogové by jistě uvítali nabídku lekcí v knihovně, ale knihovnici opět musí mít jasno, co tento pojem v sobě zahrnuje. Tento krok se v naší knihovně povedl a o tyto lekce je opravdu velký zájem. Učitelky absolvovaly s žáky celé cykly k mediální výchově. Nás jejich zájem velmi potěšil, protože jsme našli další způsob, jak dostat školu do knihovny na kvalitní program, a když jsem to konzultovala s lektorkou mediální výchovy paní Ninou Rutovou, řekla k tomu jedno: „Co se divíte, vždyť vy za ty učitelky uděláte kus práce, místo aby vše samy připravovaly, splní si ty hodiny v knihovně.“

Avšak každý blok zmíněných aktivit vyžaduje jinou metodiku, jinou míru aktivního zapojení účastníků lekce, jiné požadavky na techniku a prostory a má odlišný obsah. Poté, co jsme si vzájemně prošly nabídky oddělení, jsme vytvořily společnou nabídku lekcí zveřejněnou na www stránkách knihovny. Cílem těchto snah bylo zřehlednit nabídku pro pedagogy, sladit úroveň lekcí,

aby nekolísala v rámci knihovny, vymezit náplň lekcí krátkými anotacemi, aby bylo jasné, co žáky v knihovně čeká.

V případě zájmu nově chystané lekce vzájemně konzultujeme a navrhujeme úpravy, literaturu a metody, aby nabídka byla kvalitní v rámci celé knihovny. Ochotné jsou také kolegyně po celé republice, které poradí nebo poskytnou návod k lekcím různého typu v rámci konference Andersen.

Aktivní účast kolegyně přímo při realizaci lekce je také užitečný způsob, jak se naučit něco nového. Pokud se například nemůže knihovnice zúčastnit školení nebo semináře, ať už z finančních nebo časových důvodů, nabízíme možnost být u toho, když se lekce koná. Knihovnice se vžije do role žáka nebo studenta a spolu s nimi se účastní lekce a plní zadané úkoly a aktivity. Cílem takové účasti je zejména nácvik metod. A také ten, kdo lekci vede, může získat zpětnou vazbu od kolegyně o tom, co by se dalo změnit, doplnit apod.

Samozřejmě také nesmí scházet ochota obou stran. Z jedné strany nechat se kolegyně sledovat a kontrolovat při výuce a přijmout případné výtky. Z druhé strany udělat si čas, opustit na chvíli své oddělení a věnovat více času a energie přípravě.

Propagace aktivit a mediální prezentace

Být vidět a neustále o sobě dávat vědět směrem ven k veřejnosti, odborné části veřejnosti a potenciálním spolupracujícím organizacím jsou nástroje, jak neztrácet klienty služeb nabízených knihovnou. Co v tomto směru pravidelně podnikáme?

Jedenkrát ročně, v přípravném srpnovém týdnu o velkých prázdninách, připravujeme v knihovně poradů s pedagogy. Pozvaní zástupci škol se zde dovědí, jaké aktivity plánujeme na další školní rok, mohou si již zamluvit termíny návštěvy knihovny a seznámí se s novinkami, které jsou připravovány v rámci všech oddělení knihovny. Zástupci škol jsou také požádáni, aby veškeré informace předali ve škole pedagogům, a odnesou si propagační materiály k další distribuci ve školách.

Další možností, jak prezentovat nabídku knihovny, je naše účast na poradách ředitelů škol (zvláště se konají pro MŠ, ZŠ a SŠ na městském úřadě). Díky těmto poradám se nám podařilo navázat spolupráci se Střední integrovanou školou a Gymnáziem Hodonín a připravit program Velkého říjnového čtení a projekty ke Knize mého srdce a také zapojit studenty do literární a výtvarné soutěže pořádané ke 160. výročí narození TGM. To, že projevíly zájem i střední školy, můžeme považovat za úspěch, neboť v minulých letech se to příliš nedařilo.

Co funguje stále nejvíce, jsou osobní setkání s pedagogy a jejich přímé oslovování ve školách s žádostí o spolupráci. Na to však není vždy dost času.

Součástí propagace našich aktivit je také jejich aktualizace na webu knihovny. Jelikož i správa webových stránek je finanční zátěží, žádala knihovna o grant, díky kterému by letos mohla proběhnout další modernizace stránek.

Jinou možností jsou adresné e-maily pedagogům s novinkami v nabídce, výroba tištěných letáčků, plakátů a představení aktivit v místním tisku. Jelikož naše knihovna nedisponuje pracovníkem propagace a PR, musíme se o to postarat sami. Využíváme přitom institutu veřejných služeb, pracovní sílu z oddělení zpracování fondu a články a fotografie do novin připravuje vždy osoba, která je zodpovědná za konanou akci. Co mohu doporučit, je využití možnosti publikovat v místním tisku, např. v rámci periodika Deník (Rovnost), a to jako čtenář-reportér. Každé bývalé okresní město má svou regionální mutaci tohoto Deníku. Podobnou možnost začala nabízet i Mladá fronta. Protože někdy není lehké navázat kontakt s redaktory, zvolila jsem tuto cestu a drtivá většina článků s kvalitními fotografiemi tak byla otištěna.

Lekce by neměly být nutně záležitostí jen dětského oddělení

Je naším přáním, aby uživatelé služeb znali fond knihovny, vyznali se v jednotlivých odděleních, věděli, že jsou jim knihovníci nápomocni, uměli pracovat s katalogem a samostatně se orientovali ve zdrojích. Začít je třeba u dětí. Využíváme k tomu tedy možností všech oddělení knihovny.

Realizace lekcí je v naší knihovně přímo závislá na nutnosti spolupráce mezi odděleními kvůli personálnímu zajištění a časovým možnostem. Je nutné se často navzájem zastupovat, protože se lekce konají v otevírací době knihovny. Snažíme se tím vyjít vstříc požadavkům škol, družin a středních škol, neboť se jejich návštěvy knihovny konávají v rámci odpoledního vyučování, seminářů a mimoškolní výchovy.

Knihovníci i návštěvníci dospělého oddělení a také čítárny si již zvykli, že se v době půjčování setkávají s žáky, jak plní úkoly v dospělém oddělení, v čítárně nebo i ve výstavním sálu knihovny. Je to proto, že využíváme možností všech oddělení, aby se i např. žáci základní školy seznámili s celou knihovnou. Ale ne tak, že je provedeme po budově s výkladem. Dostanou zadaný úkol, který vyžaduje najít a navštívit dané oddělení, oslovit knihovníka a použít fond tohoto oddělení.

Tento způsob práce jsem začala používat zejména při lekcích informačních, mediálních i tematických a má několik výhod. V dětském oddělení není dostatečný počet PC, ale další jsou v dospělém oddělení a v čítárně, tak proč je nevyužít? Jen je potřeba si je dopředu u kolegů zarezervovat a domluvit jejich asistenci. Vysvětlovat celé třídy, jak pracovat s katalogem a zároveň nechat žáky pracovat, když není k dispozici PC učebna? To může vypadat jako problém. Proč tedy nepožádat kolegy v dospělém oddělení a v čítárně, aby se ujali každý malé skupinky a vysvětlili fungování on-line katalogu

a řazení fondu, když to zabere 5 minut? Máme málo časopisů pro děti a mládež v dětském oddělení pro mediální výchovu? Proč neposlat žáky do dospělého oddělení nebo čítárny, kde je velká zásobárna nejen časopisů, ale také novin? A že jsou pro dospělé? Nevadí, žáci se s tím vždy poperou, nelze je podceňovat. Jen je potřeba, aby byla knihovnice ochotná si vždy porovnat fond po odchodu žáků, protože jsou tam poprvé a většinou „trochu“ zpřehází čísla a ročníky. Pracovníci dospělého oddělení nebo čítárny nepřichází pravidelně do styku s dětskými návštěvníky. Stačí však pouze obeznámit kolegy s tím, co po nich asi budou žáci chtít v rámci plnění úkolu, upozornit na to, že je mají vést k samostatnosti, a ne jim vše donést pod nos, a požádat o trochu trpělivosti. Při vedení lekce toto vše ulehčí mnoho práce, zkrátí se časová dotace lekce, protože se žákům věnuje více lidí. Žákům se věnuje i více individuální pozornosti, ale i oni sami musí být aktivní. A že konání aktivit zasáhlo také oddělení katalogizace, je důkaz, že v naší knihovně je občas potřeba zapojit opravdu všechny knihovníky. O jarních prázdninách pomáhala kolegyně z oddělení zpracování fondu celý týden s výtvarnou soutěží a anketou v dětském oddělení.

Podpora regionu

19. května 2010 se uskutečnil v knihovně seminář zaměřený na práci s dětskými čtenáři a byl nabídnut knihovnám regionu. Název zněl: *Příprava lekcí pro ZŠ v MěK Hodonín a metodika jedné lekce.*

Poptávka po takovémto typu semináře vyplynula více méně ze vzájemných ústních nebo e-mailových konzultací lekcí s knihovníky regionu a také ze setkávání se na konferencích či seminářích pořádaných MZK v Brně. Nejčastější požadavky jsou ryze praktického rázu. Knihovníci se ptají na zcela konkrétní věci týkající se lekcí pro ZŠ. Chtějí slyšet, jakou metodu kdy použít, jak volit témata, jak přizpůsobovat lekce vývoji ve školském systému, jaké používat metodické materiály pro přípravu. Slýcháváme dokonce i to, že by si představovali jakousi hotovou kuchařku lekcí, návodů a metod.

V tomto směru jsme tedy vyhověli a seminář nejdříve nabídl konkrétní odkazy na vhodné metodické portály s ukázkami nabídky (např. kritické myšlení, rvp, varianty, politeia apod.). Zde najdou knihovníci konkrétní zpracované materiály, což jim velice ulehčí práci při přípravě lekcí. Knihovníci dále zajímalo, jak shánět kontakty na autory, kteří jsou ochotni uspořádat besedy, autorská čtení či přednášky nebo co nabízejí v tomto směru nakladatelé, vše s co nejmenšími náklady. Pokusili jsme se tedy vytvořit seznam nabídky z toho, co se konalo v naší knihovně, a opět poradit, kde hledat další informace.

Poslední část semináře byla praktická ukázka jedné z lekcí realizovaných v knihovně pro žáky 5.–7. tříd základních škol. Zájem o tuto část semináře měli zejména knihovnice z profesionálních knihoven regionu, ale aktivně

se zúčastnili i téměř všichni knihovníci regionu, kteří se do semináře zapojili plynule po skončení porady knihoven regionu. Ukázka lekce byla vedena tak, že knihovníci byli v rolích žáků, postupovali přesně tak, jak byla lekce koncipována pro školu, a samozřejmě byl ponechán i prostor pro dotazy a vyjasnění použité metodiky. Lekce vyžadovala stálou aktivitu, zahrnovala v sobě prvky čtenářské gramotnosti, nácvik sociálních komunikačních dovedností, schopnost sebereflexe. Aniž bychom tedy poskytovali teoretickou přednášku o tom, co je ŠVP, RVP, kritické myšlení apod., knihovníci pochopili, že v takto připravené lekci jsou zcela nové prvky, metody a přístup k práci s žáky. Zpětné vazby k tomuto skromnému semináři (trval cca 2 hodiny) byly vesměs pozitivní, knihovníci psali, že by uvítali něco podobného i v budoucnu. Jeden z komentářů k semináři zněl: „Moc Vám děkuji, že jsem se mohla semináře zúčastnit, hned druhý den jsem vše zkoušela s dětmi, fungovalo to a děti to ohromně bavilo.“ Jelikož lekce představila netradiční formu práce s klasickou literaturou, objevil se i názor: „Tak toto já v životě dělat nebudu.“

O seminář projevíly zájem i dvě knihovnice z profesionálních knihoven, které nespádají přímo do našeho regionu, z čehož můžeme soudit, že by se něco podobného určitě ujalo i v dalších regionech. Za výhodu považovali účastníci zejména to, že byl seminář spojen s poradou regionu (konal se tedy v regionu), čímž byly nižší náklady na dopravu a nebyl takový problém s uvolněním knihovníků ze strany vedení obce. Knihovníci měli navíc na výběr ze dvou časů konání semináře v rámci jednoho dne.

Po konzultaci s vedoucí oddělení regionálních funkcí jsme se shodly, že tímto směrem budeme pokračovat dále. Budeme se snažit nabídnout jednou ročně seminář podobného typu v rámci porad regionu a uvažujeme také o konání samostatného semináře zaměřeného na práci s dětskými čtenáři a mládeží.

Forma spolupráce mezi knihovnami regionu při přípravě aktivit pro školy se koná většinou spíše jako individuální konzultace s jednotlivými knihovníky. Probíhá telefonicky, e-mailem, písemnými dopisy, avšak nesystémově. Seminář menšího rozměru je určitě další možnou cestou, jak regionálním knihovnám vyjít vstříc a nabídnout novou formu spolupráce.

Na závěr bych naši spolupráci zhodnotila konstatováním, že vše záleží na ochotě nabourat zažitý systém, na ochotě kolegů změnu přijmout a podílet se na ní. Naším knihovníkům děkuji, protože změny přijali a mají trpělivost, přestože je v knihovně občas dost rušno.

DVA POHLEDY NA STANDARDY VKIS, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Když si myslíme, že víme, přestáváme zkoumat

(Zen Graffiti)

STANDARDY VKIS V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

Marie Šedá, Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě

Hodnocení výkonů knihoven můžeme provádět za pomoci různých nástrojů a také z různých hledisek. Nejčastějším způsobem je porovnávání podle metodického pokynu Ministerstva kultury ČR známého jako **Standardy výkonů VKIS**,¹ kdy máme možnost hodnotit podmínky pro poskytování VKIS a následně výkony knihoven – ať už posuzujeme jednu samostatnou knihovnu, či zda porovnáváme určitou skupinu knihoven, např. knihovny v regionu, knihovny různých velikostních kategorií apod. Cílem by nemělo být jen účelové srovnání, ale výsledek, který může vedení knihovny či jejího zřizovatele motivovat k jistému pozitivnímu přístupu – zlepšení kvality a dostupnosti VKIS, podmínek pro činnost knihovny, jejího finančního zajištění, velikosti pracovních úvazků apod. Standard VKIS bychom měli chápat jako nástroj motivace k celkovému zlepšení služeb knihoven.

Druhou možností porovnávání výkonů knihoven je **metoda benchmarking**.² Benchmarking je nástroj užívaný pro měření kvality a může být použit jako součást filozofie řízení kvality organizace. Benchmarking bychom měli chápat jako soubor činností týkajících se shromažďování statistických dat, jejich analýzy a zobrazení, systematického porovnávání dosažených výkonů s obdobnými organizacemi. Výsledkem by měla být snaha o pozitivní změnu, neboť benchmarking vychází z myšlenky učení se od lepšího, vyhledání nejlepších praktických postupů uvnitř organizace a dosažení lepších výkonů.

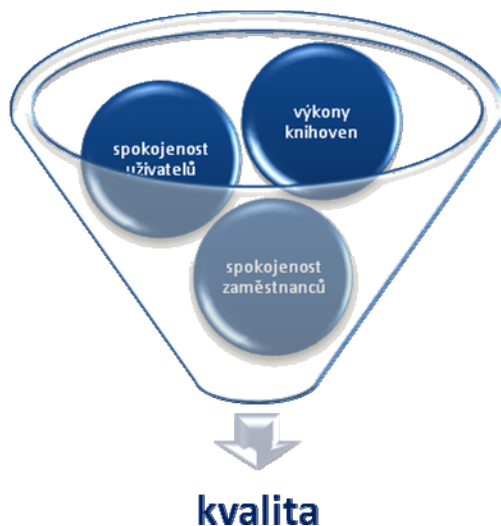
¹ Dostupné z: <<http://knihovnam.nkp.cz/docs/Methodpokyn-standardVKIS.pdf>>.

² Dostupné z:

<http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=02_Odb/Benchmarking.htm>

Zatímco při použití standardů VKIS lze srovnávat všechny knihovny evidované v databázi Ministerstva kultury ČR (knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi a kraji), benchmarking je určen těm knihovnám, které se do projektu přihlásí a především mají zájem o podrobnější rozbor své činnosti a porovnání s knihovnami obdobné velikostní kategorie.

Součástí zlepšování činnosti knihoven je i zjišťování zpětné vazby – tedy **měření spokojenosti uživatelů**, které může dát knihovně mnohdy nečekané odpovědi na otázky a odkrýt jí pohled z druhé strany. Stále větší počet knihoven chce vědět, co jejich uživatelům chybí, co jim vadí, jaké mají představy o službách, prostorách a přístupu zaměstnanců. Knihovny, které mají zájem znát názory svých klientů, provádějí průzkum uživatelské spokojenosti. Určitým „standardem“ může být využití dotazníku zpracovaného v Městské knihovně v Ústí nad Orlicí. Dotazník postihuje základní okruhy: spokojenost uživatelů s celkovou úrovní služeb knihovny, provozní dobou, webovou stránkou a elektronickými službami, nabídkou knihovního fondu, prostorových podmínek, technického vybavení a také vstřícnosti a odborného vybavení pracovníků knihovny. Součástí dotazníku je i možnost sdělit připomínky a náměty k vylepšení služeb. Dobře zorganizovaný průzkum tak může dát odpověď na mnohé otázky související s provozem knihovny a je dalším motivujícím prvkem ve zlepšování služeb knihovny.

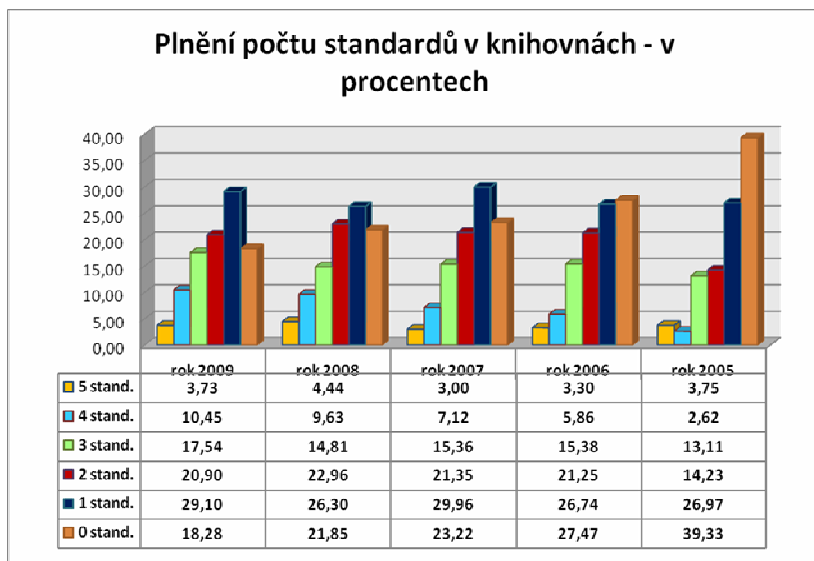

Hodnocení knihoven v Moravskoslezském kraji

Hodnocení činnosti knihoven v MSK má mnohaletou tradici – shromažďování statistických dat a pravidelné vydávání „Rozboru činnosti knihoven“ mělo v letech 1970–2003 základní informativní charakter. Šlo především o sumarizaci dat za větší územní celky, ale i tento materiál byl pro mnohé knihovny motivující. Od roku 2004 jsme začali vydávat propracovanější materiál, ve kterém se objevily i konkrétní údaje za jednotlivé knihovny (pouze profesionální) a srovnání výsledků knihoven, na nichž už bylo konkrétně vidět, jaké místo na pomyslném žebříčku knihovny zaujímají. Z dobře provedeného sběru relevantních dat postupně vzniká obraz činnosti knihovny. Tato data jsou podle potřeby využívána i při metodických návštěvách, při hodnocení jednotlivých knihoven, jsou určitým měřítkem i v soutěži Vesnice roku. Dobře zpracované a kvalitně argumentované výsledky knihovny mohou napomoci i při jednání se zřizovateli knihoven, především v malých obcích.

Standardy VKIS v MSK

Po zavedení standardů VKIS jsme začali systematicky hodnotit výkony knihoven i z tohoto pohledu. V Moravskoslezském kraji je poměrně stabilizovaný počet veřejných knihoven, u kterých díky programu Stat-Excel z Hradce Králové již od roku 2005 zjišťujeme plnění jednotlivých standardů. Jak se to knihovnám daří (či nedaří), ukazuje následující graf.

Graf 1 – Plnění počtu standardů v knihovnách MSK v %

Pokud se podíváme na konkrétní knihovny, můžeme za toto období jmenovat výkonnostně nejstabilnější knihovny. MěK Brušperk splňuje všechny standardy od roku 2005 do roku 2009, MěK Rýmařov od roku 2007 do roku 2009.

Z pohledu jednotlivých standardů můžeme konstatovat, že nejčastěji splňovaným standardem je veřejně přístupný internet (150 knihoven), dále doplňování knihovního fondu v knihovních jednotkách (119 knihoven), počet studijních míst (106 knihoven), výdaje na nákup knihovního fondu (58 knihoven). Nejméně často je naplňován standard provozní doba knihovny pro veřejnost (pouze u 55 knihoven).³

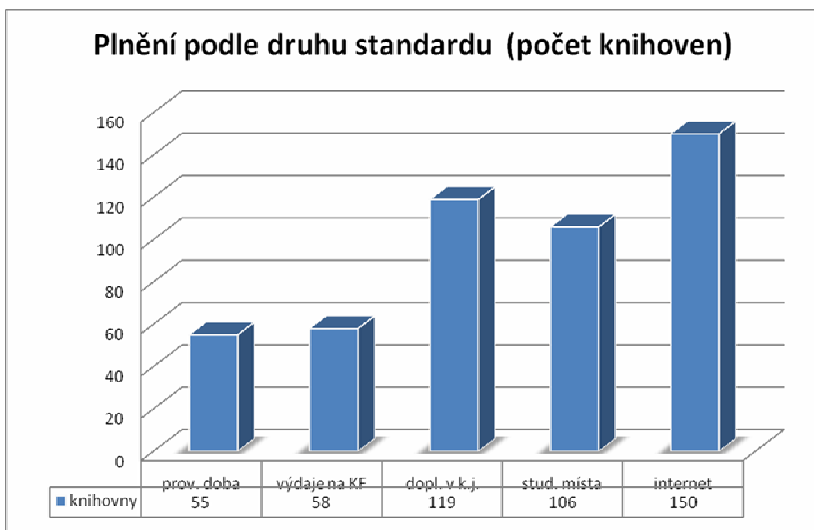
Při bližším rozboru můžeme vidět určitá specifika jednotlivých velikostních kategorií. Nejproblémovějším standardem je rozsah provozní doby a výdaje na nákup knihovního fondu. Objevuje se zde zřejmý trend, že knihovny v obcích (a to až do velikosti 10 000 obyvatel) jsou nejčastěji otevřeny pro své uživatele v rozsahu nižším, než je stanovený standard; a také problém s financováním nákupu knihovního fondu, na který jsou vynakládány malé finanční prostředky.

Skupina knihoven v kategorii 10 001–20 000 obyvatel hůře plní nejen standard stanovující provozní dobu knihovny, ale také počet studijních míst a počet počítačů připojených k internetu. V této skupině jsou v našem kraji knihovny, které bohužel nemají ideální prostory.

Ve velikostních kategoriích nad 20 001 obyvatel se opět objevuje problematické naplňování standardu určujícího počet hodin pro veřejnost a finanční objemy na nákup knihovního fondu.

---

³ Údaje za rok 2009.

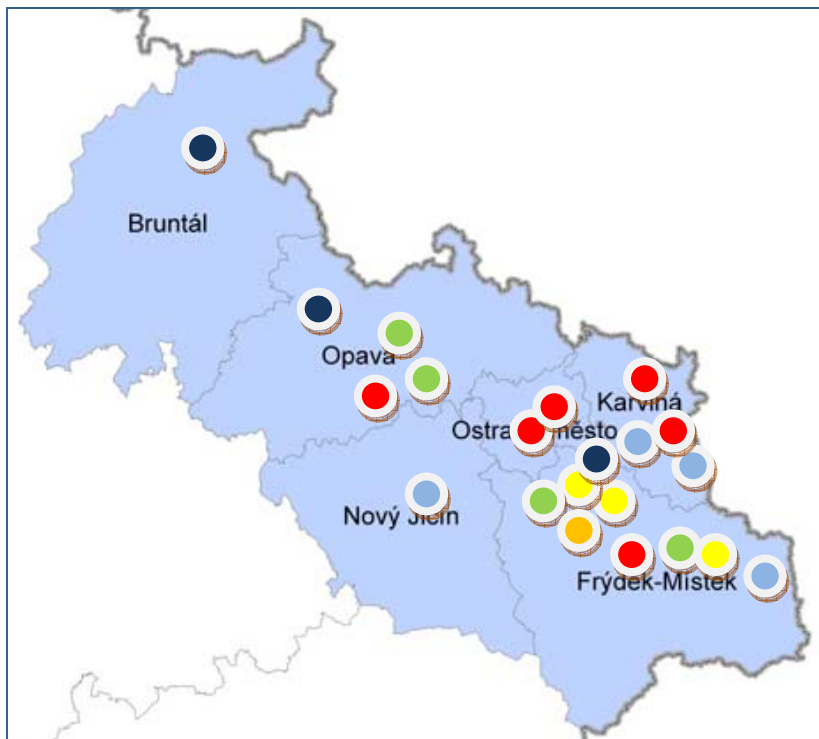

Graf 2 – Počet knihoven splňujících jednotlivé druhy standardu (v MSK)

V současné době dochází k přehodnocování standardů. Uplynulo již 5 let od jeho zavedení a nyní dochází k porovnávání se skutečným stavem VKIS. Uvidíme, jaké změny v tomto metodickém doporučení přinese jeho novela.

Benchmarking v MSK

Do projektu benchmarking bylo k 13. 1. 2009 zapojeno 95 knihoven. Tyto knihovny mohou porovnávat své výkony a hledat cesty a řešení, jak zlepšit svou práci. V Moravskoslezském kraji je v současné době do projektu benchmarking zapojeno 21 knihoven téměř všech velikostních kategorií (chybí pouze skupina 1–500). Počet a velikost sídel, kde knihovny působí, ukazuje následující mapa.

	501 – 1 000
	1 001 - 3 000
	3 001 – 5 000
	5 001 – 10 000
	10 001 – 20 000
	20 001 – 40 000
	více než 40 001

Průzkum uživatelské spokojenosti v knihovnách MSK

V několika knihovnách Moravskoslezského kraje přistoupili také k průzkumu uživatelské spokojenosti. Šlo převážně o knihovny ve větších sídlech (např. Orlová, Bohumín, Havířov, Karviná, Frýdek-Místek, Třinec⁴). Ze všech těchto aktivit vyplývá snaha knihoven zlepšit kvalitu své práce.

Jistě není jednoduché jednoznačně říci, co dělá knihovnu dobrou knihovnou – jsou to ty nejlepší knihy, nejlepší počítače, velké prostory? Je nejlepší knihovna ta, která splňuje všechny standardy VKIS? Je lepší ta knihovna, jejíž zaměstnanci se pravidelně vzdělávají?

Nebo je to souhrn nezachytitelných podmínek, prostředí, invence pracovníků, celková atmosféra knihovny?

Tak jako se knihovny učí od jiných, učíme se i my – vycházíme a inspirovujeme se německým Bibliotheksindex⁵, zjišťujeme, jak a jaká data měří ve Velké Británii, Polsku i v dalších zemích. Všichni se snažíme najít nejlepší způsob, jak změřit kvalitu své práce, své výkony, jak je porovnat a využít. A stejně tak i od nás se učí další. Dokladem toho je například *Metodický pokyn Ministerstva kultury Slovenské republiky k určení standardov pre verejné knižnice*.⁶

Můžeme si myslet, že víme. Ale nepřestávejme zkoumat. Mění se podmínky pro činnost knihoven, mění se zaměstnanci a především uživatelé a jejich potřeby. Proto zjišťujme, co nám v knihovnách chybí, kde máme nějaké rezervy. A možná někdy vznikne i jednotný celoevropský standard, podle kterého si budeme moci knihovny porovnat.

---

⁴ Dostupné z:

<http://knihovnam.nkp.cz/docs/VyzkumySemin10/Pruzkumy_Wolna_2010.ppt>.

⁵ Dostupné z: <<http://www.bix-bibliotheksindex.de/>>.

⁶ Dostupné z:

<http://www.culture.gov.sk/uploads/3b/9b/3b9bb64ff5513a6e8d640b10d53b992a/metodicky_pokyn_ministerstva_kultury_slovenskej_republiky.pdf/>.

STANDARDS VKIS V KRÁLOVÉHRADECKÉM KRAJI

Eva Semrádová, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb je v České republice od roku 2001 upraveno knihovním zákonem¹, který si všímá systému knihoven, evidence a služeb knihoven. Metodická doporučení k poskytování VKIS jsou podrobněji formulována v metodickém pokynu² z roku 2005. O možnostech standardizovat základní VKIS se však začalo mezi českými knihovníky diskutovat hned na podzim 2001. Odbor knihovnictví Národní knihovny ČR zahájil přípravu metodického doporučení, výběr indikátorů a analýzu statistických dat, které se zúčastnila i krajská knihovna Královéhradeckého kraje, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové. Celostátní výsledky průzkumu byly prezentovány na konferenci Knihovny současnosti 2002. Z uvedeného vyplývá, že to nebude dlouho trvat a čeká nás, knihovníky, desetiletá bilance fungování knihovního zákona i snah o standardizaci knihovnických služeb.

Z metodického pokynu si zároveň připomeňme závěrečná ustanovení, která nařizují vyhodnocovat plnění standardů na místní, krajské i celostátní úrovni nejméně jedenkrát za dva roky a dále stanoví povinnost „nejdéle po uplynutí každých pěti let indikátory porovnat se skutečným stavem VKIS, a to jak na krajské úrovni krajskou knihovnou, tak i na úrovni celostátní Národní knihovnou ČR“. A těch pět let právě uplynulo. Naše krajská knihovna SVK Hradec Králové využívá od roku 2005 automatizované vyhodnocování standardů pomocí nadstavbového modulu krajské statistické databáze knihoven. Každý rok tak jsou po vložení dat ze statistických výkazů KULT k dispozici výpočty indikátorů pro jednotlivé knihovny, přehledy plnění standardů VKIS podle velikostních kategorií knihoven a krajské průměry pro sestavování potřebných analýz. I když má náš kraj téměř 400 knihoven, není s využitím automatizovaného zpracování obtížné najít nejúspěšnější knihovny, které plní všechny standardy. Analýzy samozřejmě odhalí i neúspěch a nedostatečné vybavení některých knihoven. Všimáme si pracovišť, která dosáhla

---

¹ Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb.

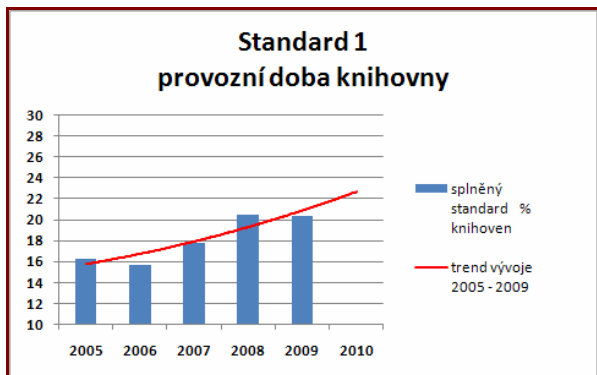
² Metodický pokyn Ministerstva kultury ČR k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnamí zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky.

nejen minimálních, ale i maximálních doporučených hodnot, zveřejňujeme „žebříčky nejúspěšnějších“ ve statistické ročence i v knihovnickém zpravodaji U NÁS. Splnění standardů VKIS je chápáno jako základ pro dobře fungující knihovnu a motivace pro zlepšování. Za nejčastěji využívaný standard v argumentaci před zřizovatelem označily knihovny našeho kraje standard č. 1 (provozní doba knihovny) a v něm obsaženou důležitou informaci, že rozsah provozní doby není totožný s objemem pracovní doby knihovníka. Hned na dalším místě by se umístil standard č. 5 (veřejně přístupný internet), podporující technické vybavení knihovny, a docházková vzdálenost 15 minut, která zachraňuje knihovnám pobočky.

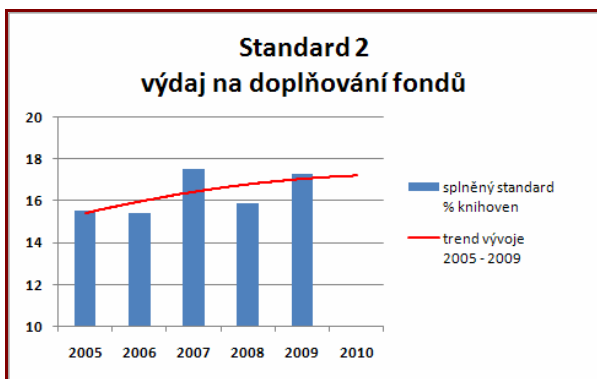
Po pěti letech sběru dat můžeme ke kvantitativním indikátorům standardů doplnit celokrajské hodnoty parametrů a matematickými metodami odvodit trend vývoje za léta 2005–2009. Výsledky takové analýzy v rámci Královéhradeckého kraje jsou prezentovány na připojených grafech, včetně náznaku budoucího směřování.

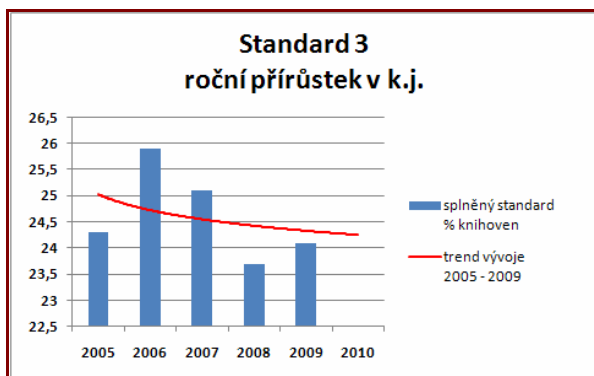

Vstupní data analýzy jsou konfrontována s vývojem počtu knihoven v kraji, proto první graf přináší pohled na síť veřejných knihoven. Počet knihoven evidovaných na Ministerstvu kultury ČR poklesl od roku 2005 o 4,5 %, byly zrušeny dlouhodobě uzavřené knihovny, několik dalších fungujících pouze jako výpůjční místo bez internetu se stalo pobočkou větší knihovny ve vedlejší obci. V současné době se síť knihoven stabilizovala, i když úbytek knihovnických pracovišť je do budoucna pravděpodobnější než vznik nových knihoven.

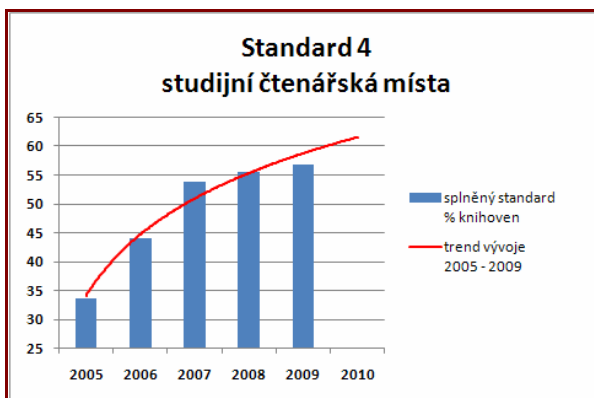

U standardu č. 1 (provozní doba knihovny) jsme zaznamenali nejčastěji ze všech výkonů ošetřených standardizací přímé působení vyhlášeného standardu na konání vedoucích pracovníků knihoven a rozhodování zřizovatelů knihoven. U vesnických knihoven navíc docházelo k rozšiřování otevíracích hodin v souvislosti s provozem veřejného internetu. S nástupem dalších nových funkcí knihoven a zároveň s nutností nezatěžovat rozpočet knihoven dalšími provozními náklady můžeme očekávat, že v dalším období bude prioritní řešit optimální rozložení provozní doby v týdnu.

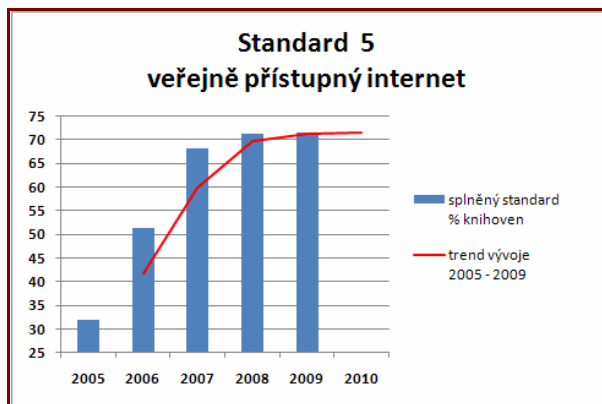
Zajímavé výsledky poskytuje porovnávání standardu č. 2 (výdaj na doplňování fondů) a standardu č. 3 (roční přírůstek v k.j.). Dozvídáme se, že jen málo zřizovatelů vesnických knihoven podporuje nákup knih. Většina z nich zcela spoléhá na výměnné fondy v rámci regionálních služeb. Přesto najdeme obce, které jsou ke svým knihovnám nevídaně štědré. Z čísel se dají odvodit některé aspekty akvizice, lze porovnávat stejně velké knihovny z hlediska počtu k.j. pořízených za stejný objem peněz. Stoupající ceny knih způsobily i při mírném nárůstu finančních prostředků věnovaných na doplňování pokles ročních přírůstků knihovnických fondů.

U standardu č. 4 (studijní čtenářská místa) došlo během posledních pěti let k zásadnímu nárůstu. Počet knihoven, u kterých se zlepšilo vybavení čtenářských prostor a které tudíž splňují nároky standardu, se téměř zdvojnásobil. Nově vybavené knihovny často zásadním způsobem převyšují i maximální

hodnoty definované tímto standardem. A uvedený trend bude pokračovat i nadále, pokud se knihovny mají stát komunitními centry a plnit nové funkce v oblasti volnočasových aktivit občanů.

Největší posun ve vývoji za posledních pět let vidíme u standardu č. 5 (veřejně přístupný internet). V roce 2005 byla internetem vybavena jedna třetina knihoven, na konci roku 2009 měly standard splněny tři čtvrtiny pracovišť a 14 % knihoven disponovalo vybavením převyšujícím maximální hodnoty standardu. Během pěti let se internet stal běžnou součástí knihovny. Do popředí se dostaly webové stránky knihoven a nabídka elektronických služeb pro virtuálního uživatele jako nové nástroje pro zajištění dostupnosti VKIS.

Na měření činnosti knihoven, porovnávání výkonů se standardy, s celostátními průměry či porovnávání výkonů podobně velkých pracovišť se soustřeďuje stále větší pozornost jak knihovníků, tak zřizovatelů knihoven. Informace o plnění standardů doplňujeme již řadu let o další ukazatele výkonů knihoven, jako jsou např. % obnovy knihovního fondu, % registrovaných uživatelů z počtu obyvatel, % uživatelů do 15 let, počet návštěvníků na 1 obyvatele, počet výpůjček na 1 obyvatele. Moderním nástrojem pro porovnávání výkonů knihoven je benchmarkingová databáze. Jsou to pomůcky pro vedoucí knihoven, kteří umí spojit analýzy kvantitativních ukazatelů s informacemi z průzkumů spokojenosti uživatelů a zapojit své spolupracovníky do úsilí o vyšší kvalitu služeb.

MĚŘENÍ SPOKOJENOSTI ONLINE: SBĚR A ADMINISTRACE ONLINE DOTAZNÍKŮ

Ladislava Suchá, KISK FF MU, Brno

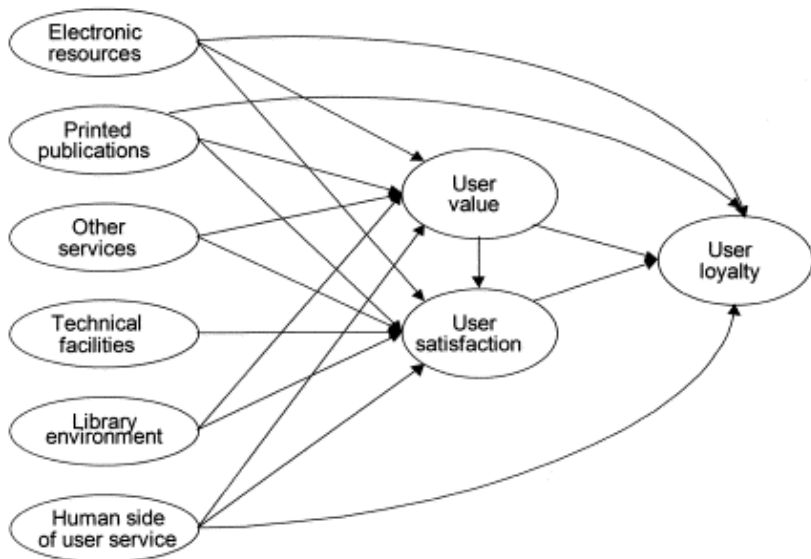
Abstrakt

Příspěvek se zaměřuje na využití online metod pro sběr a administraci dat z dotazníkových šetření. Diskutuje některé základní metodologické problémy spojené především s návratností online dotazníků. Představuje a srovnává některé konkrétní nástroje, které lze aplikovat v knihovnách, přičemž důraz je kladen na kontext potřeb knihoven i efektivitu vynaložených nákladů.

Měření spokojenosti a potřeb uživatelů knihoven

Změny práce s informacemi mají přímý dopad na služby knihoven (Richter, 2009). Aby knihovny obhájily svou potřebnost před uživateli, musí především pružně reagovat na jejich měnící se potřeby. Měření uživatelských potřeb a spokojenosti se ve světě stává tématem od 80. let, v České republice se rozvíjí především od konce 90. let 20. století. Spokojenost uživatelů přitom není jednoznačně a jednoduše uchopitelný koncept. Norma ČSN ISO 9000 např. definuje spokojenost jako „vnímání zákazníka týkající se stupně splnění jeho požadavku“ (ČSN ISO 9000). Richter a Pillerová upozorňují na to, že hodnocení služeb knihovny není pouhým součtem hodnocení jednotlivých prvků, ze kterých se služby knihoven skládají: například i nepřilíš kvalitní služby mohou být hodnoceny spíše kladně, pokud jsou poskytovány v příjemném a hezkém prostředí (Richter, Pillerová, 2007).

Pro měření spokojenosti uživatelů knihoven byla vyvinuta a testována i řada modelů, např. Model spokojenosti a loajality uživatelů vyvinutý ve spolupráci dánských knihoven pod odbornou garancí Dánského knihovního úřadu (Styrelsen for Bibliotek og Medier).

Obr. 1: The user satisfaction and loyalty model (Martensen & Gronholdt, 2003)

Standardizovaný dotazník připravený Národní knihovnou ČR měří spokojenost uživatelů prostřednictvím hodnocení šesti tematických okruhů, např. hodnocení knihovního fondu, pracovníků knihovny atd. (Richter, 2009).

Spokojenost uživatelů lze měřit řadou metod – kvalitativně především prostřednictvím polo- nebo nestrukturovaných rozhovorů, nejčastěji je však využíváno metod kvantitativních – ankety nebo dotazníkového šetření, která mohou za relativně krátký čas a přijatelné náklady poskytnout množství reprezentativních dat. Nejvhodnější (může-li si to knihovna dovolit) je kombinace různých výzkumných metod (např. dotazníků, rozhovorů a analýzy dokumentů a pozorování), tzv. triangulace, která zajistí skutečně validní výsledky (Connaway, Powell, 2004). Tento příspěvek se soustředí především na metodu online dotazníkového šetření a na nástroje, které k němu lze využít.

Online dotazování: výhody a nevýhody

Online dotazování (CAWI – Computer Aided Web Interviewing) patří mezi velmi oblíbené metody sběru dat především v marketingovém výzkumu. Umožňuje získat velké množství dat rychleji, efektivněji a často i pro respondenty zajímavou formou. Je-li k online dotazování využito správného nástroje, poskytuje tato forma dotazování řadu výhod, především:

- výrazně snižuje časový interval sběru dat,

- eliminuje chyby při sběru dat (filtrování otázek a implementace logických posloupností se odehrává bez toho, aby o tom respondent věděl),
- poskytuje možnost okamžité a průběžné kontroly výsledků a jejich základní analýzy,
- obsahuje možnost zapojení multimédií (videa, obrazu, zvuku, ...),
- eliminuje finanční náklady tazatele a náklady na tisk dotazníků atd.,
- umožňuje i vyplnění poměrně dlouhého dotazníku (např. delšího než při telefonickém dotazování), aniž by respondent formulář opustil,
- získaná data lze snadno exportovat do různých formátů (.csv, .xls, .sav atd.),
- distribuce dotazníku může probíhat současně několika kanály (zasláním html odkazu, zveřejněním na stránkách atd.),
- snadnou integraci dotazníku do webových stránek knihovny formou iframe nebo pop-up oken – pro umístění stačí jen jednoduché vložení kódu (embed).

Řada studií potvrzuje, že kvalita dat získaných online je srovnatelná s klasickým dotazníkovým šetřením (pomocí papíru a tužky). Denscombe (2010) dokonce na základě svého výzkumu vyvozuje, že online dotazníky obsahují méně chybějících odpovědí a poskytují kompletnější data než dotazníky papírové. Metoda CAWI má však i řadu slabých stránek, se kterými je potřeba počítat:

- výzkumná skupina, kterou jsme schopni oslovit, nemusí být reprezentativní vzhledem k celkové populaci registrovaných čtenářů knihovny – podle údajů Eurostatu (2009) má pouze 54 % českých domácností přístup k internetu, přičemž obrovský rozdíl v používání internetu existuje mezi různými věkovými skupinami (zatímco ve věkové skupině 12–19 let využívá internet 90 % populace, mezi seniory nad 60 let pouze 14 %),
- obtížná je možnost kontroly identity respondenta,
- míra návratnosti závisí na formě distribuce dotazníku,
- snižuje možnost pokládat komplexní a náročné otázky.

Design a implementace online dotazníků tedy vyžaduje velký důraz na kontrolu rizika nízké návratnosti, reprezentativnosti a výběrové chyby (Vicente, Reis, 2010).

Metodologické souvislosti: zajištění kvality dat a zvyšování návratnosti online dotazníků

Řada výzkumů byla v posledních letech věnována především faktorům ovlivňujícím návratnost online dotazníků. Vicente a Reis (2010) stanovili šest oblastí, které míru návratnosti online dotazníků ovlivňují:

1. Obecná struktura dotazníku. Předchozí výzkumy ukázaly, že existují rozdíly mezi návratností online dotazníků, které jsou rozděleny na několik stran, a delších dotazníků, kde musí respondent rolovat stránku. Rozdělení dotazníku do několika stran bez nutnosti rolování zvyšuje míru vyplněných a dokončených dotazníků (Lozar Manfreda, Batagejl a Vehovar, 2002).
2. Délka dotazníku. Délka dotazníku má vliv především na míru opuštění online formuláře v průběhu jeho vyplňování, dále také na míru výběru odpovědi typu „nevím, nemohu odpovědět“, která stoupá spolu s délkou dotazníku (Deutskens et al., 2004).
3. Sledování pokroku ve vyplňování. Součástí online dotazníků by mělo být i sledování pokroku ve vyplňování (formou grafického znázornění nebo zprávy *Zbývá vyplnit XX % otázek / stran dotazníku* atd.). Důležitější než samotný pokrok je ale vnímání tohoto pokroku samotným respondentem (nevidí-li hned zpočátku jasný pokrok ve vyplňování, míra opuštění dotazníku se zvyšuje).
4. Vizualní prezentace. Množství výzkumů sledovalo i roli vizualní prezentace. Vyšší míra vyplnění online dotazníků je zaznamenána u designově střídmých dotazníků. Oproti tomu vizualizace určitých prvků (např. log, ukázek zboží) může zvyšovat míru odpovědí na konkrétní otázku (Deutskens et al., 2004).
5. Interaktivita. Interaktivní dotazník reaguje na respondenta – využívá filtrovacích otázek, změny řazení odpovědí atd. Interaktivita dotazníku ovlivňuje především kvalitu získaných dat.
6. Formát otázek a odpovědí. Složité otázky a otevřené otázky zvyšují dle výzkumů míru opuštění dotazníku před jeho kompletním vyplněním (Lozar Manfreda, Vehovar, 2002). Významný rozdíl oproti tomu nebyl nalezen např. mezi odpověďmi formou tlačítek (radio buttons) a výběrem odpovědí (drop down boxes).

Technické řešení: dostupné nástroje pro online dotazování

Online dotazníky mohou být tedy velmi vhodnou formou zjišťování spokojenosti a potřeb uživatelů knihovny. Návrh designu dotazníku a možnosti jeho distribuce jsou však ovlivněny zvoleným technickým řešením online dotazníku.

Na nejobecnější úrovni stojí knihovny před rozhodováním, zda si online formulář pro dotazování vytvoří samy, či zda využijí některou z existujících online aplikací pro sběr dat. S první možností je spojena výhoda připravit si dotazník skutečně na míru (včetně např. korporátního designu atd.), na druhou stranu tato varianta s sebou nese i náklady na programování nové aplikace. Tato práce navíc může být poměrně náročná, chceme-li např. využít více

druhů otázek. Naprogramovat je třeba také vyhodnocování dotazníku, případně je nutné počítat s náročnou analytickou prací při vyhodnocování. Zvolí-li knihovna druhou variantu, může se rozhodovat mezi řadou aplikací, které jsou často přístupné i v bezplatné či nepříliš nákladné verzi. Tyto aplikace mají zejména tu výhodu, že umožňují a automatizují základní operace při vyhodnocování dat a práci s daty (např. čištění dat, třídění druhého stupně atd.).

Na následujících řádcích budou představeny některé vybrané české i zahraniční online nástroje pro sběr a administraci online dotazníků včetně jejich srovnání. Aplikace byly testovány v rámci předmětu metodologie a statistika výzkumu na KISK FF MU.

Easyresearch.biz (www.easyresearch.biz) je česká aplikace pro sběr a administraci online dotazníků. Dotazníky jsou interaktivní, aplikace umožňuje používání filtrovacích otázek, uplatnění kvót u skupin respondentů, export dotazníků do PDF a výsledků do PDF a XLS. Automaticky generované výsledky jsou velmi atraktivně zpracovány. Bezplatně je dostupná zkušební verze na 30 dní.

Survs (www.survs.com) je velmi jednoduchý a uživatelsky přístupný online nástroj na tvorbu dotazníků. Dotazník lze lokalizovat do českého jazyka.

SurveyGizmo (www.surveygizmo.com) je velmi sofistikovaným a komplexním free nástrojem pro administraci online dotazníků – poskytuje velké množství funkcí a podporuje různá uživatelská nastavení.

SurveyMonkey (www.surveymonkey.com) je jedna z nejpoužívanějších aplikací, která umožňuje sběr dat a vyhodnocování i mírně složitějších dotazníků. Stejně jako ostatní zde zmiňované aplikace nevkládá k dotazníkům žádná komerční sdělení¹.

Polldaddy (www.polldaddy.com) je poměrně robustním nástrojem pro online sběr a analýzu různých druhů anket, hlasování a výzkumů.

Srovnání některých vlastností online aplikací pro sběr a administraci dat²

	Easy-research	Survs	Survey-Gizmo	Survey-Monkey	Polldaddy
Časové omezení bezplatné verze	30 dní	neomezeně	neomezeně (případně 14 dní zkušební verze pro jakýkoliv tarif)	neomezeně	neomezeně

¹ Komerční sdělení umísťuje automaticky např. česká aplikace Vyplňto.cz.

² Vzhledem k obvyklým potřebám knihoven a nákladové efektivitě jsou srovnávány pouze bezplatné verze aplikací.

Počet otázek na jeden dotazník	neomezený	10	neomezený	10	10
Počet průzkumů	100	neomezený	neomezený	neomezený	neomezený
Počet povolených responzí	500	200/ dotazník	250/měsíc	100/ dotazník	100/měsíc
Export do dalších formátů	ano (.xls) ³	–	ano	–	–
Filtrovací otázky	ano ⁴	–	ano	–	–
Možnost volby vizuálních stylů	ano (7)	ano (8)	ano	–	ano
Nejnižší placený tarif a funkce	Cena na vyzádání (500 a více responzí)	19 \$/měsíc (filtrovací otázky, umístění loga, export výsledků, nelimitované responze)	19 \$/měsíc (1000 responzí/měsíc, filtrování, správa emailových kontaktů, vložení obrázků, ...)	19,95 \$/měsíc (volba viz. stylů, filtrovací otázky, umístění loga, export dat do různých formátů, sdílení výsledků, nelimitovaný počet otázek, ...)	200 \$/rok (1000 responzí/ měsíc, nelimitovaný počet otázek, export dat, sdílení výsledků, třídění 2. stupně atd.)

Závěr

Výběr konkrétního nástroje pro online dotazování záleží na potřebách konkrétní knihovny a zohlednit lze například i to, jak daný nástroj uživatelsky vyhovuje osobě, která provádí výzkum.

Použitá literatura

Connaway, L. S., & Powell, R. R. (2004). Basic research methods for librarians. Library and information science text series. Westport, Conn: Libraries Unlimited.

³ Formát exportovaných dat ale neumožňuje např. jejich bezprostřední export pro použití ve statistických programech (např. SPSS).

⁴ Pouze je-li každá otázka na samostatné webové stránce.

- Denscombe, M. (2006). Web-based questionnaires and the mode effect: An evaluation based on completion rates and data contents of near-identical questionnaires delivered in different modes. *Social Science Computer Review*, 24(2) 246–254.
- Deutskens E., de Ruyter K., Wetzels M., Oosterveld P. (2004). Response rate and response quality of internet-based surveys: an experimental study. *Mark. Lett.* 15(1), 21–36.
- Eurostat. (2009) Internet usage in 2009 – Households and Individuals. WWW: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-09-046/EN/KS-QA-09-046-EN.PDF.
- Lozar Manfreda, K., Batagelj, Z. & Vehovar, V. (2002): Design of Web Survey Questionnaires: Three Basic Experiments. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7 (3).
- Martensen, A., Gronholdt, L. (2003). Improving library users' perceived quality, satisfaction and loyalty: an integrated measurement and management system, *Journal of Academic librarianship*, 2003, 29(3), pp. 140–147.
- Richter, V., Pillerová, V. (2007). Měření spokojenosti uživatelů knihovny. Výsledky průzkumu uživatelů Národní knihovny ČR. *Knihovna* [online]. 2007, roč. 18, č. 1, s. 77–98 [cit. 2010-07-01]. Dostupný z WWW: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna71/richter.htm>. ISSN 1801-3252.
- Richter, V. (2009). Benchmarking a zjišťování spokojenosti uživatelů knihoven. *Knihovny současnosti 2009*. Sborník ze 17. konference, konané ve dnech 23.–25. června 2009 v Seči u Chrudimi. Brno 2009. 207 s. ISBN 978-80-86249-54-4.
- Vicente, P., Reis E., (2010). Using Questionnaire Design to Fight Nonresponse Bias in Web Surveys. *Social Science Computer Review*, May 1, 2010; 28(2): 251–267.

Tematický blok

ŠKOLA ZÁKLAD ŽIVOTA?

REKVALIFIKAČNÍ KNIHOVNICKÝ KURZ JAKO ŠKOLA NA PŘÍKLADU KURZU NÁRODNÍ TECHNICKÉ KNIHOVNY

Zdenka Kloučková, Národní technická knihovna, Praha

Po šestiletých zkušenostech s vedením rekvalifikačního knihovnického kurzu Státní dnes Národní technické knihovny (dále jen RKK NTK) si dovoluji několik přírovnání, která mne vedou k domněnce, ba přesvědčení, že i RKK NTK lze chápat jako školu, zvláště když k jednoduché definici, že **škola je nejčastěji místo určené pro učení** – viz http://www.google.cz/search?hl=cs&rlz=1T4GGLJ_csCZ295CZ304&defl=cs&q=define:%C5%A0kola&sa=X&ei=qD4sTL7aGaWcOM-twJ0J&ved=0CBUQkAE [cit. 2010-06-30], přičteme několik charakteristických atributů.

Místo

Vzdělávací centrum dnešní Národní technické knihovny navázalo na školící středisko Státní technické knihovny, které vzniklo r. 1999 jako organická součást knihovny, bylo vybaveno variabilním nábytkem a moderní počítačovou i audiovizuální technikou. Místo pro vzdělávací aktivity jako stvořené.

Oprávnění

Národní technická knihovna (dále jen NTK) dle Článku I odst. 3 i Zřizovací listiny č. j. 12 785/2009-31 vydané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jako Příloha č. 1 k opatření MŠMT č. 12 785/2009 „**zajišťuje další odborné vzdělávání knihovníků, informačních pracovníků a uživatelů a podporuje technické vzdělávání mládeže**“.

Statut Národní technické knihovny vydaný podle Článku IV Zřizovací listiny Státní technické knihovny ze dne 11. 2. 1991 č. j. 12170/91-3, ve znění pozdějších změn a doplnění (Příloha č. 2 k opatření MŠMT č. 12 785/2009, č. j. 12 785/2009-31) uvádí v Článku II odst. 7: „**NTK zajišťuje další odborné vzdělávání knihovníků, informačních pracovníků a uživatelů a účastní se národních a mezinárodních vzdělávacích programů.**“

Akreditace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je u těchto kurzů nutná, protože zajišťuje absolventům uznání tohoto vzdělání v celé České republice. První akreditaci, uděluje se na tři roky, jsme dostali v roce 2004.

Učební program v rozsahu 160 vyučovacích hodin je pevně rozdělen do 4 základních předmětů:

- knihovnictví v širších souvislostech, historie, současnost, budoucnost,
- budování, organizace a ochrana informačního fondu,
- knihovnicko-informační služby a systémy,
- základy managementu a marketingu.

Základní učební osnovu přijali již před lety členové či spíše členky Sekce vzdělávání SKIP, které jsou většinou garanty těchto kurzů ve svých knihovnách, současně se však byly schopny domluvit i na odlišnostech a potřebných specializacích za účelem rozšíření nabídky i uspokojení poptávky. Svou roli hraje i možná konkurence, i když knihovny pořádající tyto kurzy jsou rozmístěny po celé republice, a bylo by dokonce žádoucí jejich počet rozšířit a zmenšit tak vzdálenosti dojíždějících účastníků.

Rekvalifikační kurz je určen pracovníkům knihoven i uchazečům o zaměstnání v knihovnách, kteří jsou absolventy středních škol s maturitou neknižovnického zaměření. Cílem kurzu je poskytnout jeho účastníkům ucelený přehled o současném stavu a vývoji knihovnictví včetně legislativy a o procesech a odborných činnostech v knihovnách, a tak doplnit pracovníkům knihoven, informačních pracovišť i uchazečům o zaměstnání odbornou knihovnickou kvalifikaci, která svým širším studijním profilem odpovídá zvyšujícím se nárokům a požadavkům praxe.

Absolvent

- Orientuje se v legislativě a odborných knihovnických procesech.
- Zná pravidla budování a organizace informačního fondu, tj. základní formy evidence fondu, základní způsoby doplňování fondu, ochranu fondu.
- Umí zpracovat informační zdroje po stránce jmenné a věcné katalogizace.
- Zná základní knihovnicko-informační služby – výpůjční služby, meziknihovní služby, mezinárodní meziknihovní služby včetně legislativy.
- Orientuje se v automatických knihovnicko-informačních systémech.
- Umí vyhledávat v souborných katalozích, elektronických informačních zdrojích.
- Umí zpracovat rešerši.
- Zná základy řízení a marketingu.

Lektorský sbor sestává z řady osvědčených specialistů, kteří výborně ovládají svou práci a současně ji umí báječně, zajímavě podat svým posluchačům. Tvoří je pracovníci Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK

v Praze, specialisté z Národní knihovny ČR, Pedagogické knihovny Komen-
ského, CIKS Vysoké školy ekonomické a dalších knihoven včetně Národní
technické knihovny.

Den a čas

Již zmíněný rozsah 160 vyučovacích hodin je v kurzu Národní technické
knihovny realizován v třiceti dvou pětihodinových lekcích, **vždy ve čtvrtek
v čase 9.00–13.00 hod., což je pravidlo, které lze porušit jen v případě
praktických cvičení.** Počet účastníků musí být tedy jen takový, aby při prak-
tických činnostech mohli být účastníci rozděleni do dvou skupin, aby se v daný
den mohly skupiny vystřídat.

Třída

Frekventanti kurzu jsou dospělí, někteří pracují v knihovně řadu let, ně-
kteří mladší se v knihovnách rozkoukávají, nejmladší se hlásí do RKK NTK
hned po absolvování střední či vysoké školy a v některých případech je pro
ně absolvování kurzu impulsem k podání přihlášky na vysokou školu, např.
na Ústav knihovnictví a informačních studií FF UK v Praze. Do třídy však
zapadnou i mladé maminky na mateřské či rodičovské dovolené a zájemci
o rekvalifikaci, kteří zatím o knihovnictví opravdu nic nevědí, ale chtějí změ-
nit zaměstnání nebo práci hledají. Přes rozdíly věkové, znalostní i zkušenostní
je třída vždy kompaktní celek lidí vzájemně si pomáhajících. Je to vidět ne-
jen na přednáškách, ale zejména během cvičení, zadávání úkolů a při absen-
cích. Exkurze mimo budovu NTK jsou načasovány tak, aby nejen doplňovaly
teoretickou výuku, ale aby, například po zápočtech, mohly být brány jako
„školní výlet“.

Třídní kniha, průkaz o studiu, prezenční listiny a nutné omluvenky
jako nezbytné rekvizity školu silně připomínají.

Domácí úkoly, zápočty, zkoušky včetně závěrečných prožívají účast-
níci všech věkových kategorií velmi intenzivně, poznají se trémisté i lidé pev-
ných nervů. U frekventantů, kteří kurz absolvují jako studium při zaměst-
nání, je úspěšné absolvování zavazující a stává se, že se ředitelé vysílajících
organizací na své pracovníky pravidelně informují.

Předání **Osvědčení o absolvování** je slavnostní chvílka pro všechny
zúčastněné.

Organizační garant funguje na 100 % jako třídní a na dalších 20–30 %
jako „vrba“, což je na jednu stranu lichotivé, na druhou zavazující. Zprávy
od absolventů o nově získaných pracovních místech či o služebním postupu
jsou vždy potěšující a dávají práci smysl.

ŠEST LET VÝUKY OBORU KNIHOVNICKÉ A INFORMAČNÍ SYSTÉMY A SLUŽBY NA SŠ OBCHODU, SLUŽEB A ŘEMESEL A JAZYKOVÉ ŠKOLE S PRÁVEM SJZ V TÁBOŘE ANEB PROČ SE STÁTI KNIHOVNÍKEM?

Daniela Novotná, SŠ obchodu, služeb a řemesel a JS s právem SJZ v Táboře

SŠ obchodu, služeb a řemesel a Jazyková škola s právem SJZ v Táboře patří počtem žáků i množstvím nabízených studijních i učebních oborů mezi největší střední školy v Jihočeském kraji. V pěti čtyřletých studijních oborech, v deseti tříletých učebních oborech a ve dvou nástavbových oborech studuje ve školním roce 2009/2010 přibližně 1 100 žáků. Škola vznikla postupným spojováním tábořských učňovských a odborných škol a do současné organizační podoby byla uvedena 1. ledna 2006. Rozhodnutím Rady Jihočeského kraje vznikla nová škola s názvem Střední škola obchodu, služeb a řemesel a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, Tábor, Bydlinského 2474, která spojila Střední odbornou školu a Střední odborné učiliště řemesel a služeb se Střední odbornou školou obchodní, se Středním odborným učilištěm obchodním a se Střediskem praktického vyučování společného stravování na Žižkově náměstí. Sídlí spolu se Střední školou spojů a informatiky v tzv. Areálu středních škol. Areál kromě budov školy obsahuje i ubytovnu (internát), jídelnu, tělocvičny a kinosál. Po dvaceti letech provozu prochází budovy celkovou rekonstrukcí.

Struktura učebních a maturitních oborů

V současnosti škola realizuje pět maturitních oborů:

- ekonomika a podnikání
- hotelnictví
- veřejnosprávní činnost
- informační systémy
- gastronomie

S realizací dalších dvou nabízených oborů (knihkupecké a nakladatelské činnosti a obchodník) se nepočítá pro malý zájem uchazečů.

Dále škola realizuje učební obory autoelektrikář, mechanik opravář motorových vozidel, instalatér, cukrář a kuchař-číšník, realizovány nejsou obory prodavač, pekař a nově i řezník-uzenář. Nabídku doplňují dva nástavbové

obory – podnikání a společné stravování a jednoleté denní pomaturitní studium cizího jazyka (anglického či německého) v rámci Jazykové školy. Na škole je zřízeno konzultační středisko Slezské univerzity v Opavě, které zajišťuje formou celoživotního vzdělávání studium oboru veřejná správa a regionální politika a nově i klasickou prezenční formou studium oboru lázeňství a turismus.

Maturitní obor knihovnické a informační systémy a služby

Obor byl zaveden ve školním roce 2004/2005 jako náhrada oboru knihkupec a zpočátku překonával problémy provázející každý nově zavedený obor – profilaci výuky jako střet každoročně aktualizovaných tematických plánů a 10 let starých osnov, navázání kontaktu s partnery z praxe, tedy s knihovnami atd. Zvláštní kapitolu tvořila i stabilizace personálního obsazení výuky odborných předmětů. V prostředí „malého“ okresního města ji velmi silně poznamenávaly takové faktory jako požadavek odpovídajícího stupně vzdělání, knihovnické odbornosti a alespoň základních pedagogických schopností na straně jedné a výrazně vyšší prvek nejistoty udržení místa a obecně nízká prestiž středoškolského učitele na straně druhé. Ke stabilizaci došlo zhruba po pěti letech a celkem paradoxně k ní přispěla jinak nepříliš chválená kurikulární reforma školního vzdělávání.

Nový RVP Informační systémy

Ze dvou specializací nabízených rámcovým vzdělávacím programem 72-41-M/01 Informační služby byla vybrána specializace knihovnictví. Princip tvorby předmětů na základě okruhů znamenal především pro vyučující odborných předmětů přínos, řešil zejména nepříliš funkční a hodinově náročné dělení na infromatickou a knihovnickou specializaci ve vyšších ročnících. Tvorba předmětů byla ovlivněna skutečností, že značná část studentů směřuje v rámci praxe do oblasti veřejných knihoven.

Maturitní předměty:

- český jazyk a literatura (hodinové dotace v jednotlivých ročnících 4-4-5-5)

Pro volitelnou část maturitní zkoušky:

- cizí jazyk
- občanská nauka
- matematika (navýšení hodinové dotace matematiky na úroveň vyžadovanou pro maturitu považujeme za pozitivní zejména vzhledem k dalšímu vysokoškolskému studiu našich studentů)

Odborné maturitní předměty:

- knihovnictví
- informační fondy (bývalé Informační procesy)

Předmět knihovnictví nahradil maturitní předmět informační systémy a služby, který zůstal v nematuritní podobě a snížené dotaci (0-0-2-2). Předmět práce se čtenářem byl včleněn do knihovnictví jako součást látky věnující se informačním službám poskytovaným knihovnami, část látky se objevila v předmětu základy společenských věd v podobě posílení výkladu oborů psychologie, sociologie a pedagogika. Nově zavedený předmět úvod do médií (hodinová dotace 2-2-0-0) se věnuje jednotlivým druhům dokumentů v jejich historickém vývoji i současné podobě. Systém odborné praxe zůstal zhruba zachován, dvě hodiny byly přesunuty ze čtvrtého do druhého ročníku (právě umístění předmětu praxe až do třetího ročníku a nástup studentů na praxi na pracoviště bez předchozí průpravy ve školních podmínkách způsobuje ve výuce podle starých osnov zbytečné problémy).

Uplatnění absolventů

- studium na VŠ – cca 80 % ročníku – obory bohemistika, historie, archivářství, pedagogické obory (včetně speciální pedagogiky a učitelství MŠ), divadelní věda, filmová věda, estetika;
- zvyšující se zájem o knihovnictví (ve třech absolventských ročnících činil počet zájemců 0 – 2 – 4, ani poslední, letošní číslo nevypadá nijak imponantně, ale v rámci průměrně naplněné třídy představuje každého sedmého studenta);
- VOŠ minimálně;
- z prvních dvou absolventských ročníků v knihovnách zaměstnáno minimum (1. ročník – jeden, 2. ročník – dva), letošní čísla zatím nejsou k dispozici, ale rýsuje se stoupající trend; pozitivní je zejména zvyšující se zájem absolventů o místa v knihovnách a navazování kontaktů v rámci praxe a prázdninových brigád;
- otázka uplatnění na trhu práce – problém mobility pracovních sil, zejména studenti pocházející z nižších sociálních vrstev a venkovského prostředí jeví poměrně malou ochotu hledat uplatnění v Praze nebo za zaměstnáním být i jen dočasně dojíždět.

Otázka motivace vedoucí k volbě oboru KISS (IS)

Současný stav, kdy v oblasti středoškolského vzdělávání téměř převažuje nabídka nad poptávkou, je způsoben především dvěma faktory: klesající populací (letos jsme dospěli na úrovni devátých tříd ZŠ na populační dno) a zvyšující se nabídkou maturitních oborů. Obojí platí v plné míře i na úrovni

okresního města. V Táboře je registrováno 9 škol nabízejících maturitní obory: dvě gymnázia (státní a soukromé), obchodní akademie, zdravotní škola, zemědělská škola, průmyslová škola stavební a strojní, škola spojů, SŠ obchodu, služeb a řemesel a konečně i soukromá škola služeb. Vycházíme-li ze skutečnosti, že každá škola realizuje 2 až 4 maturitní obory, představuje to velmi hrubým odhadem pro první ročník nabídku cca 30 tříd, které jsou schopné absorbovat dohromady kolem 900 žáků. Přitom v samotném Táboře končilo ve školním roce 2009/10 podle údajů MÚ docházku v devátých třídách čtyři ZŠ 286 žáků.

Charakteristickým rysem studentů prvních ročníků oboru KISS byla jejich nevyhraněnost – značnou část tříd tvořili studenti nepřijetí na jiné obory (hotelnictví, veřejná správa), nerozhodní v otázce volby povolání, s velmi malým nadšením pro obor a s odtaziťým vztahem ke knihovnám. Právě perspektiva práce v knihovně, která by měla být podle našich, možná naivních, předpokladů hlavním impulsem k volbě oboru, se jevila u těchto studentů jako kontraproduktivní.

Podle neoficiálního průzkumu provedeného autorkou článku v několika po sobě následujících prvních ročních byla možnost pracovat v knihovně velmi malým lákadlem, v důvodech vedoucích ke zvolení oboru nebyla uváděna vůbec, případně až daleko za láskou ke knihám (ta se kupodivu objevovala poměrně často), chutí psát do novin, možností dělat něco s dětmi, pracovat s informacemi apod. Vztah ke knihovnám (respektive jedné konkrétní knihovně) se nesl v duchu povětšinou neutrálním (když něco potřebuji, tak to tam najdu – nenajdu, pracovnice poradí – neporadí), kladné i záporné výjimky se vázaly na konkrétní osobu knihovnice. Jinými slovy, knihovna byla studenty na počátku studia vnímána jako místo potřebné, ale nepřiliš lákavé. Na tomto místě je dobré předznamenat jeden ze závěrů, totiž že s měnící se strukturou uchazečů se poměrně výrazně mění i tento nepříznivý stav.

Rodiče (zákonní zástupci) se zajímají o možnost uplatnění studentů po studiu – tedy možnost případného studia na vysokých školách a pravděpodobnost získání pracovního místa. Tady sehrává pozitivní roli vnímání knihoven jako stabilních institucí, nepodléhajících, co se pracovních míst týče, vlivu ekonomické krize a poskytujících (dle představ široké veřejnosti) zaměstnání typu „důchodové definitivy“. Díky tomu jsou rodiče ochotni akceptovat i možné nižší finanční ohodnocení potomků.

Jak tedy obor prezentovat ve studijní nabídce, co zdůrazňovat nad rámec standardu všech středoškolských oborů – humanitní zaměření, nadstandardní práci s výpočetní technikou (na uživatelské úrovni), práci s informacemi jako bonus pro vysokoškolské studium, dobrý kolektiv napříč ročníky, pestrou nabídku mimoškolních aktivit. Jinými slovy – zatraktivnění studia při dodržení kvality výuky. Jednou z cest je maximální zapojení studentů do

mimovyučovacíh aktivit nejrůznějšího typu. V průběhu let se z množství zdařilých akcí (a místy až bizardních experimentů) vyprofilovalo několik okruhů možných aktivit, jejichž realizace se mění podle charakteru jednotlivých ročníků, výrazných osobnostních individualit v řadách studentů i míry zapojení jednotlivých učitelů:

- práce s dětmi,
- publikační činnost v regionálním a v poslední době i v odborném tisku,
- tvorba webových stránek,
- tvorba časopisu,
- tvorba vlastních videí,
- systém odborných exkurzí realizovaných způsobem „navrhnete a realizujete sami“,
- kulturní vyžití (za úzké spolupráce s učiteli ČJ),
- a další (např. momentálně propuknuvší divadelně-ochotnická mánie druhého ročníku).

Podstatný je aktivní přístup samotných studentů, snaha o spolupráci s knihovnami a školami (práce v reálném prostředí) a přiměřená prezentace těchto aktivit na veřejnosti. Většina těchto aktivit našla uplatnění v projektu Žáci knihovnictví knihovnam Operačního programu Vzdělávání ke konkurenceschopnosti (březen 2009–únor 2011, dotace cca 562 tisíc Kč). Klíčové aktivity projektu: příprava akcí pro děti (do přípravné fáze se vešly i odborné přednášky pro zúčastněné studenty), tvorba časopisu pro děti, tvorba webových stránek, tvorba předmětů propagujících knihy, knihovny a čtení (záložky, trička, tašky), exkurze do českých i zahraničních knihoven (nezapomenutelná exkurze do britských knihoven a její neméně úspěšné pokračování v uherkohradištské a svitavské knihovně). Nastolený trend bychom rádi udrželi i po skončení projektu, i když s sebou přináší určitou časovou i organizační zátěž učitelů odborných předmětů. Výsledkem by mělo být zvýšení kvality absolventů na jedné straně a atraktivnější oboru pro případné zájemce na straně druhé.

Závěr

Po překonání dětských nemocí se podařilo stabilizovat obor knihovnické a informační systémy a služby (informační systémy) v struktuře školy i v širším rámci nabídky středoškolského vzdělání v Jihočeském kraji, což vedlo ke změně struktury studentů v současných nižších ročnících – žáci jsou motivovanější a aktivnější, studovaný obor vnímají pozitivněji a hrdě se k němu na veřejnosti hlásí. Charakteristický je větší územní rozptyl žáků v Jihočeském kraji a zčásti i v krajích sousedících. Zájemci přijíždí na den otevřených

dveří ze vzdálenějších míst a se zájmem o tento konkrétní obor, dávají ho v přihláškách na první místo a většinou na něj také nastupují – v tomto vykazuje obor oproti jiným velkou stabilitu, a to i v matoucím systému tří možných přihlášek na střední školu. Obor vstupuje do povědomí výchovných poradců základních škol a příslušných referentů úřadů práce, ale i samotných knihoven. Stále častěji přichází zájemci, pro něž byly motivací k výběru oboru příznivé reference stávajících studentů nebo účast na některé z akcí, které připravovali naši studenti. Dětem a zejména rodičům se obor prezentuje jako svým způsobem „exkluzivní“, stojící za vynaložení zvýšených finančních prostředků i nepohodlí spojeného s dojížděním a bydlením na internátě. Zaměstnatelnost našich absolventů přímo v oboru pak může vylepšit zvyšující se kvalita absolventů a zvýšení jejich vlastního zájmu o obor.

KOMPETENCE PRO ŽIVOT V 21. STOLETÍ: VZDĚLÁVÁNÍ INFORMAČNÍCH PROFESIONÁLŮ

Jindra Planková, Ústav informatiky, FPF Slezská univerzita, Opava

Abstrakt

Snaha o začlenění jedince do informační společnosti vede k vytváření odhadů jejího dalšího vývoje a stanovení zásadních principů pro pochopení místa člověka v nově se rodícím prostředí. Příspěvek se pokouší nalézt hlavní profesní kompetence knihovníků a informačních profesionálů v rozsahu informační, resp. znalostní společnosti a staví na tezi celoživotního vzdělávání. Podstatným je apel na rozpoutání diskuse o rozšíření standardních výukových metod s využitím nových technologií a ICT.

Úvodní charakteristiky

Současný svět nás stále více přesvědčuje o tom, že nic se neděje izolovaně od celku. Většina událostí a jevů v soudobé společnosti má svůj původ v nezměrném množství rozmanitých skutečností, které spolu souvisí, navzájem se ovlivňují a společně vytváří komplexní obraz lidského světa. Díky dané skutečnosti dospějeme k faktu, že žijeme v malém světě, kde je vše spojeno se vším ostatním. Neustále jsme svědky probíhající informační revoluce, při níž vědci z nejrůznějších oborů a oblastí výzkumů objevují, že komplexita má svou přísnou architekturu a řád. Otevírají se nové perspektivy vzájemně propojeného světa informací, který dává tušit, jak důležité jsou sítě a síťová spojení.

Moderní společnost klade velký důraz na schopnost orientovat se ve stále rostoucím množství informací, umět tyto informace hodnotit a využívat je při řešení úkolů. To podmiňuje i odpovídající změny v tak významné struktuře, jakou je zprostředkování a zpřístupňování tradičních i elektronických dokumentů a informací uživatelům. Tyto změny se samozřejmě dotýkají především oblasti knihovnicko-informačních služeb a významně ovlivňují formování nových profesních kompetencí knihovníků a informačních profesionálů pro nově formovanou znalostní společnost.

V době, kdy jsme vstoupili do třetího tisíciletí, je svět informací stále složitější a chaotičtější, přitom lze vysledovat jisté charakteristické hybné síly, které vyvolávají značné změny ve společnosti. Společným působením jednotlivých skutečností, jevů a faktorů dochází ke společenským, kulturním, politickým i technologickým změnám zásadního charakteru. V tomto

ohledu poukazují dlouholeté zkušenosti informačních pracovníků na obrovský význam **informační a kognitivní vědy** v procesu zvládnutí přeměny společnosti na společnost informační.

Kognitivní vědy přitom tvoří jednu z ústředních oblastí zkoumání v humanitních i technicky zaměřených oborech. Jedná se svým způsobem o nadobor srovnatelný se sémiotikou, teorií systémů, informatikou a teorií komunikace. Jeho pojmový aparát a modely lze vztáhnout na rozmanité oblasti jevů, které jsou tvořeny lidmi, zvířaty a stroji. Díky tomu představují kognitivní vědy velmi účinný nástroj zkoumání, který lze použít k integraci poznatků také v informační vědě a knihovnictví¹.

Jako zásadní dynamická síla vývoje informační společnosti v 21. století jsou označovány *informace a znalosti*, které se také staly důležitým kapitálem. Průvodním znakem společenských proměn ovlivněných informačními a komunikačními technologiemi je i skutečnost, že se informační společnost pozvolna začíná měnit ve **společnost znalostní**. Nástroje umělé inteligence už dnes poskytují pro vytváření znalostních systémů prakticky použitelné metody. Prozatím se však využívají zejména k tvorbě poměrně úzce specializovaných prostředků, které používáme jako uživatelé, aniž bychom si vůbec uvědomovali, že jsme právě v kontaktu se znalostním systémem. K obecně prosazovanému požadavku svobody šíření informací a svobodného přístupu k nim záhy přistupuje požadavek otevřeného, resp. svobodného přístupu ke znalostem, což může znamenat novou perspektivu svobodné lidské společnosti. Z daného úhlu pohledu pak **kognitivní věda**, a v mnohém také **informační věda**, nalézá své uplatnění i jako nejmodernější intelektuální odpověď na klasickou výzvu „Poznej sebe sama“².

V návaznosti na zmíněné faktory se v rámci informační vědy odкрývají mnohé nové otázky a koncepce související s možnostmi a odhady **budoucího směřování vzdělávání** v oboru, s ohledem na vytvoření základních profesních kompetencí informačních profesionálů a knihovníků ve znalostní společnosti. Dále jsou řešeny teoretické i praktické záležitosti spojené se *systemy elektronického zprostředkování dokumentů, elektronickou komunikací dokumentů ve vědě a výzkumu, otevřeným přístupem, novými formami vědecké komunikace a předáváním informací*. Na všechny tyto otázky lze nahlížet z více stran a velmi zajímavý je také pohled kognitivní vědy, která především systematicky studuje zpracování informací, jejich získávání, vnitřní zobrazení v mysli či přístroji, uchovávání, vyhledávání a zpracování, což vede v konečném důsledku k určitému behaviorálnímu nebo symbolickému výstupu³.

---

¹ Margolin, U., s. 1–17.

² Thagard, P., s. 1–20.

³ Petřů, M., 385 s.

1 Kompetence pro život ve znalostní společnosti

Na sklonku 20. století byly tématem dne samotné prognózy a plány pro přechod do třetího tisíciletí, jejichž dominantou byla především vize **informační společnosti** jako dalšího stupně vývoje lidstva. Někteří vizionáři viděli novou informační společnost jako „domnělý univerzální prostředek“⁴ na vyřešení světových problémů a na vybudování lepšího světa. Jiní však vyjadřovali obavy z nebezpečí, které s sebou mohou nové technologie přinést, a z jejich negativního vlivu na jedince i celou lidskou společnost. Dnes je zřejmé, a domnívám se, že i oprávněně tvrdit, že informační a komunikační technologie jsou pouze nástrojem, kterého lze použít k dobrým či špatným účelům. Přitom je nutno si uvědomit, že tzv. „informační revoluce“ si žádá vážnou diskusi především o schopnostech a možnostech **moderního člověka vnímat, utřídit, vyhodnotit a zpracovat** do svého **intelektuálního** či **poznatkového fondu** nepřehledné informační bohatství, které nám mnohá komunikační a informační média nabízí. Z tohoto úhlu pohledu se potom jeví jako samozřejmé úvahy nad budoucností, novým posláním a funkcí knihovnicko-informační profese a snahy o formulaci jejich obsahové náplně.

Domnívám se, že pro takto náročný a zodpovědný úkol je potřeba znát náš *recept na ideální mysl*, zahrnující podstatné střípky skutečnosti, snů, humoru a citlivosti. Především je ovšem nutné mít nohy pevně na zemi a zachovat si tak kontakt s realitou spolu s pochopením dané problematiky. Zároveň je potřebné zdokonalit naši předvídavost o věcech budoucích a prokázat citlivost ke kulturním, politickým, společensko-ekonomickým odlišnostem jednotlivých států, které dnes dohromady tvoří již poměrně silnou, moderní a globálně fungující komunitu. Jistý smysl pro humor⁵ nám pak pomůže udržet si nezbytnou perspektivu a nadhled nad mnohdy až zarážející vážností úkolů a cílů na nás kladených.

Není pochyb o tom, že se nacházíme v době převratných technologických a společenských změn. Vývoj digitálních a informačních technologií určených k vytváření, zpracování, šíření a užívání informací závažně přispěl k formování nové informační společnosti. Snad jednou z nejvýznamnějších charakteristik současné informační společnosti je exponenciální nárůst nových informací, dokonce nových vědeckých poznatků v digitální podobě a jejich zpřístupnění komunikačními a informačními technologiemi, často v reálném čase a bez ohledu na místo jejich výskytu. Průnik nových technologií tedy ovlivňuje rychlý přenos digitálních informací do všech sfér lidské společnosti.

---

⁴ jakousi „panaceu“

⁵ „Je málo úsmevu v knižniciach a smiech sa považuje temer za hriech. Občas si myslím, že niekto tajne vyhlásil štedro dotovaný projekt o najvážnejší knihovnický ksicht.“ – Kolivoško, Š., s. 23.

Role, kterou zastávají informační technologie v každodenním životě lidské společnosti, tedy způsobuje, že je stále větší pozornost věnována otázkám mezi přijatelného využívání počítačů a počítačového zpracování informací. Při běžné práci s informačními technologiemi dochází vlastně pouze k určité manipulaci s bity⁶. Přitom veškeré dopady těchto manipulací zprostředkovatelně závisí na interpretaci zpracovávaných posloupností bitů, jako dat, informací či jednotlivých akcí s nimi. Tato zkušenost je přirozenému lidskému souhrnu znalostí do jisté míry vzdálená. Lehkost provádění některých operací na úrovni práce s počítačovými daty potom způsobuje, že člověk snáze ztrácí zábrany k některým druhům chování. Mnohem snadněji podléhá negativním vlivům, které způsobují překračování bariér v „běžných“ situacích normálního života. Jestliže se ale informace v dnešní společnosti stávají ekvivalentem materiálních statků, musí také nakládání s nimi podléhat přirozeným omezením, morálním a etickým zásadám a je také nutné stanovit právní meze, které jsou běžné i pro jiné oblasti lidského konání⁷.

Z tohoto pohledu pak hesla „Informace znamenají moc“ a „Kdo má informace, má moc“ znějí už téměř jako fráze, přitom je však jasné, že přístup k informacím často umožňuje ovládat myšlení jiných lidí. Bez účinného vzdělávání a jisté úrovně etiky, která je příhodně definována jako „věda společenského přežití“⁸, mohou být informace zneužity k manipulaci s lidmi, dokonce proti jejich vůli a často v protikladu ke zdravému úsudku. Právě proto je v dnešní době velmi důležité mít stále na paměti, že bez stanovení jisté úrovně etických a morálních norem, výchozího konceptu učení a vzdělávání, rozvíjecího náš talent a tvořivý potenciál, bychom se mohli ocitnout na prahu nové generace, která nebude schopna dostát naplnění základního úkolu informační společnosti, tj. zprostředkování dosavadních lidských zkušeností a nashromážděných výsledků poznání v síťovém prostředí. V této souvislosti je nutné ještě poznamenat, že i když je každá nová generace jistým způsobem změnou vitální senzibility generace předchozí, vždy jsou v ní přítomny její rysy nejcennější i nejvšednější a jejím úkolem je přijmout to, co žila generace předešlá (názory, ideje, hodnoty atd.), a nechat plynout svou vlastní živelnost⁹.

Myslím si, že blízká budoucnost se rodí z nás a spočívá především v prodloužení toho, co je podstatné, a ne nahodilé, normální, a ne nejisté. Chceme-li tedy zachytit a ovlivnit své profesní i osobní místo v rozvíjecí se znalostní společnosti, musíme vnímat stále se rozvíjecí informační sektor¹⁰ a jeho

---

⁶ angl. binary digit – jednotka elementární informace

⁷ Zlatuška, J., nestr.

⁸ Bernier, Ch., s. 211.

⁹ Ortega y Gasset, J.

¹⁰ dnes snad nejrychleji rostoucí profesní obor

obecné rysy. Svým způsobem se totiž v informačním sektoru pohybuje každý z nás; každý se účastníme sběru, správy a přenosu informací. Problémy komunikace informací a jejich osvojování v rámci vzdělávacího procesu jsou proto přirozenou součástí dilemat dnešního běžného života. Informační teorie¹¹ a praxe jsou vlastně plny různých problémů a sporných otázek, které se týkají informací a jsou aktuální nejen v přítomnosti, ale s některými se informační, resp. znalostní společnost bude muset potýkat a vyrovnávat i v budoucnosti.

Domnívám se, že teprve zajištění volného, svobodného a otevřeného přístupu všech lidí na celém světě k rozsáhlému souboru informací a potažmo svobodný přístup k vzdělávání je nepostradatelným nástrojem a zárukou dosažení ideálů rovnosti, svobody a sociální spravedlnosti. Přitom nelze chápat vzdělávání jako zázračný lék či kouzelný klíč otevírající dveře do světa, ve kterém bude dosaženo všech ideálů, ale jako jeden ze základních prostředků k podpoře hlubší a vyváženější formy rozvoje lidstva, a tedy i k potlačení chudoby, segregace jedince, nevědomosti, útisku a váleku.

1.1 Vzdělávání – intelektuální kompetence

Svět se mění rychleji, než si myslíme, nevyvíjí se jenom technika a ekonomika, ale i naše postoje a hodnoty, způsoby chápání, poznávání a vzdělávání. Po padesáti letech prakticky existuje již nová společnost, nové prostředí. A lidé, kteří se v tomto světě narodili, si těžko dovedou představit svět minulý, ve kterém žili jejich prarodiče a do kterého se narodili jejich rodiče. Světem, v němž se nacházíme, už nehýbou jen tradiční ekonomické faktory – práce, kapitál, zdroje, ale také poznatky a znalosti čili *informace*. V období vědeckotechnického rozvoje představují významnou strategickou surovinu, která urychluje vědecký a technologický pokrok, hospodářský rozvoj a také informovanost a vzdělanost celé společnosti. Na rozdíl od předcházejících rozhodujících surovin jsou informace zdrojem, který se používáním nevyčerpává. Narůstají do objemu i kvality, v posloupnosti **data – informace – znalost – poznání**¹². Současná doba se potom snaží řešit problémy spojené s racionalizací získávání, zpracování a poskytování adekvátních informací. Dimenze tvorby, zpracování a zprostředkování informací jsou těžištěm nového, tzv. informačního sektoru ekonomiky – *informačního průmyslu*¹³. Další nakládání se zprostředkovanými daty, fakty a informacemi je potom spojeno s oblastí tvorby a praktického uplatnění souboru **kompetencí pro život v 21. století**. Daný princip by měl hlavně člověku umožnit poznat

---

¹¹ především informační věda

¹² Mládková, L., s. 6–14; Truneček, J., s. 12–28.

¹³ Japonec Joneji Masuda sem zahrnuje také výzkum, vývoj, vědu, vzdělávání, umění a etiku. – Naisbitt, J.; Aburdenová, P., s. 11–52.

tři základní dimenze vzdělávání – etickou a kulturní; vědeckou a technologickou; ekonomickou a sociální.

Na počátku třetího tisíciletí je lidstvo vystaveno chaosu, jakož i ekonomickému a sociálnímu pokroku, který není v žádném případě rovnoměrně rozdělen. Na prahu nového století, jehož vyhlídky vyvolávají úzkost i naději, je důležité, aby všichni lidé se smyslem pro odpovědnost obrátili svou pozornost na cíle i prostředky vzdělávání. *Vzdělávání* je přitom nutno chápat jako *stále pokračující proces zdokonalování znalostí a dovedností* a také jako *výjimečný prostředek formování osobnosti a budování partnerských vztahů* mezi jedinci, skupinami a národy.

Permanentní vzdělávání a postup ke znalostní společnosti je hlavním zdrojem zvyšování produktivity celé společnosti. Koncepce celoživotního vzdělávání přitom zahrnuje období od předškolní výchovy až po vzdělávání v důchodovém věku a pokrývá formální i neformální vzdělávání mimo existující vzdělávací systémy. Také svět vysokoškolského vzdělávání se velmi rychle mění. Současný vývoj informační společnosti vede k poznání, že „poločas rozpadu vědomostí“¹⁴ je v řadě vědních oborů již pouhé tři roky. Kdo tedy soustavně a intenzivně nestuduje, ztrácí v krátké době morální nárok na uplatňování vysokoškolské kvalifikace. Kvůli tomu je vytvoření promyšleného, kompatibilního a přitažlivého evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání zásadním strukturálním předpokladem pro dosažení stanovených cílů¹⁵.

Přes neobyčejnou oblibu *předpovědi* dalšího vývoje společnosti stále vstupujeme na „tenký led“, kdykoli se o určité prognózy, byť vědeckými metodami, pokoušíme. Vždy docházelo a bude docházet k velkým omylům a také k jevům a situacím, které moderní „proroci“¹⁶ vůbec nepředpokládají. Přesto se domnívám, že jisté vize do budoucnosti jsou nanejvýš potřebné a mají velkou inspirativní sílu, ovšem jejich uskutečnění závisí na mnoha obtížných předvídatelných faktorech, a je tedy velmi nejisté.

V tomto ohledu osobně za zcela výjimečný a nepostradatelný počín odhadu dalšího vývoje v oblasti vzdělávání stále považuji zprávu Mezinárodní komise UNESCO „*Vzdělávání pro 21. století*“¹⁷, která vznikla už v roce 1997.

---

¹⁴ Vymětal, J.; Diačíková, A.; Váchová, M., s. 288.

¹⁵ Tj. zajištění a poskytnutí všeobecného a permanentního přístupu k nejnovějším informacím a znalostem; učení; průběžné profesní výchově a vzdělávání a výchova k němu.

¹⁶ Osobně za takové proroky považuji nejen osobnosti – např. prof. J. Cejпка, doc. R. Vlasáka, prof. J. Kelemena, prof. P. Mikuleckého či prof. K. Warwicka, ale také mnohé dokumenty pojednávající o budoucnosti a životě v informační, resp. znalostní společnosti, popř. zprávy vznikající na půdě významných institucí a organizací – např. EU, OECD, UNESCO atd.

¹⁷ Učení je skryté bohatství, 125 s.

Jedná se o velmi důležitý dokument, proto mi dovoluji se v krátkosti vrátit k výchozím podmínkám vzdělávání, které byly ve zprávě formulovány, a uvést je do souvislosti se současnými problémy z vlastní pedagogické praxe na oddělení informační vědy Ústavu informatiky, FPF Slezské univerzity v Opavě. V každé z uvedených částí se pokusím o stručný komentář, který doplním vlastními postřehy a nápady, které snad přispějí k zlepšení vlastní pedagogické činnosti a podnítí další diskusi o možných a potřebných změnách obsahu a struktury studia a dalšího vzdělávání informačních a znalostních profesionálů a knihovníků v České republice.

1.2 Čtyři pilíře vzdělávání

Vzdělávání je považováno za celkovou zkušenost získávanou v průběhu života, která se týká znalostí i dovedností, jejich aplikace a zároveň se vztahuje k osobnosti jedince a jeho začlenění do společnosti. Má-li být vzdělávání úspěšné, musí být založeno na čtyřech základních typech učení, které se v průběhu života každého jedince stanou v jistém smyslu pilíři jeho rozvoje:

- **Učit se poznávat** – znamená především **učit se učit**, opět ovšem v širokém pojetí učit se z nejrůznějších zdrojů. To předpokládá naučit se *hodnotit* rozšiřující se škálu zdrojů pro rozvoj vlastní osobnosti, ale také *osvojit* si *schopnosti* jako: soustředit se, pamatovat si a tvořivě myslet. Domnívám se, že jde o to, naučit se čerpat ze zdrojů poznávání tak, aby se u každého jedince dosáhlo jistě *rovnováhy* mezi všeobecným rozhledem a specializací, mezi znalostmi získanými bezprostřední zkušeností a znalostmi získanými prostřednictvím médií a technologií. Při tom všem je nutné se vyvarovat jak nedostatku znalostí (naše myšlení nedostává dostatek podnětů), tak nadbytku (jsme zahlcováni přemírou informací), což může naše myšlení zamlžovat. Z tohoto pohledu se mi jeví jako nutnost orientace výuky v našem oboru na zvládnutí samotných nástrojů poznávání, s cílem dosáhnout pocitu *uspokojení* z toho, že *chápu, poznávám a objevuji*¹⁸. Permanentně se rozšiřující sféra našeho poznání vyvolává intelektuální zvědavost, podněcuje naše kritické schopnosti a vytváří předpoklady k tomu, abychom smysluplně chápali realitu na základě vlastního nezávislého usuzování. Daný princip chápu jako správné odlišování *kvality* od *kvantity* či podstatného od nepodstatného, s *cílem* dospět ke stále se *rozvíjejícímu systémovému myšlení a kvalitní soustavě poznání*.
- Člověk zpravidla nepoznává svět kolem sebe jen pro poznání jako takové, ale pro své jednání, konání a chování, které mu umožní pohybovat se v nejrůznějších sociálních prostředích, od rodinného až po prostředí dané

---

¹⁸ Kdo by neznal onen krásný pocit z pochopení a porozumění neznámého?

různými společenskými institucemi, především však v *profesích*, pro něž se svým vzděláním záměrně připravil. **Učit se jednat** – znamená tedy především těsnější spojení s otázkami profesní přípravy, cíleně zaměřené na praktickou stránku daného zaměstnání. Ovšem mám za to, že nástupem nových poznatků a technologií nelze toto učení chápat pouze ve smyslu přípravy pro jasně vymezenou praktickou činnost¹⁹, ale jako individuálně specifický komplex dovedností²⁰ získaných a osvojených v průběhu odborného vzdělávání a přípravy, sociálního chování, způsobilosti pro práci v týmu, iniciativnosti a ochoty brát na sebe riziko. Tedy jakýsi *přechod* od *dovedností* ke *kompetencím*, které zahrnují soubor vědomostí, schopností, kvalifikace, zručnosti, obratnosti, odborné způsobilosti a dovedností vytvářejících základní způsobilost pro výkon dané profese. Na základě této teze je tedy nutné formulovat obsah základních *profesních*, tj. knihovnicko-informačních *kompetencí* a kompetencí pro celoživotní učení. *Přítom v obsahu profesních kompetencí vidím kombinaci odbornosti* (tj. praktické zvládnutí organizace poznání; procesů i úkolů souvisejících s identifikací, analýzou, zpracováním a zprostředkováním dokumentů a dalších zdrojů informací; spolu s návrhem a uplatněním řešení problémových oblastí); *znalostí a zkušeností* (tj. schopnost efektivního osvojování nových znalostí a pracovních metod); *dovedností a schopností* (z hlediska sociálního i individuálního zázemí, tj. schopnost navazování vztahů, umění komunikace a vzájemné tolerance; schopnost sebereflexe a hodnocení vlastního jednání; osobní zodpovědnost, ochotu riskovat či umění učit se). *Výsledek je pak možné zapsat pomocí následující jednoduché rovnice: profesní kompetence = odbornost + znalosti a zkušenosti + (sociální i osobní) dovednosti a schopnosti.*

- **Učit se žít společně, učit se žít s ostatními** – je jedním z hlavních problémů současného vzdělávání. Jako významná funkce vyžaduje vzdělávání učit se od nejtělejšího věku chápat, že lidé jsou na jedné straně *různí*, různých povah, národností a ras, vzdělání, profesního zaměření a vyznání; na druhé straně, že jsou si v základních rysech *podobní* a na sobě vzájemně závislí. Přítom intenzivní globální výchova je v dnešním „síťovém“ světě zvlášť významnou složkou vzdělávání. Je to výchova k toleranci, schopnosti empatie a vštěpování vědomí o podobnosti a vzájemné závislosti všech lidských bytostí. Domnívám se, že toto východisko na nás klade požadavek *objevování druhých*, ovšem na základě prvotního poznání sebe sama, a zároveň jistou snahu při usilování o *dosažení společných cílů*. Ve výuce je tedy potřeba prohloubit *dialog mezi pedagogem a studentem*,

¹⁹ vnímanou jako konkrétní dovednost

²⁰ chápaných jako klíčové kompetence

na jehož základě máme možnost setkávat se s odlišnými názory, které nás vedou k poznání souvislostí. Rovněž se domnívám, že podstatou tohoto východiska je nutnost vytvoření předpokladů pro to, aby formální vysokoškolské vzdělávání ve svých programech poskytovalo dostatek času a příležitostí pro **začleňování studentů do společných akcí**²¹, které jsou jistě prostředkem ke zlepšení vzájemných vztahů a východiskem pro řešení řady konfliktů²². Z hlediska daného principu je tedy zásadní vytvoření **modelů pro sdílení vizí a vztahů**, resp. vedení k *chápání souvislostí a k týmovému učení*.

- **Učit se být** – poslední pilíř má shrnující charakter. Vzdělávání by mělo být takové, aby vedlo k *všestrannému rozvoji každého jednotlivce*. Člověk je schopen²³ plně si uvědomovat sebe sama. Všestranný rozvoj osobnosti znamená osvojit si schopnost autonomně jednat na základě vlastního úsudku a osobní odpovědnosti a zároveň nezanedbat žádné z hledisek svého osobnostního fondu: paměť, myšlení, smysl pro krásu, fyzické vlastnosti a komunikační schopnosti atd. Učit se být znamená také naučit se *chápat postavení informačních a komunikačních technologií v životě jednotlivce i celé společnosti*. Zároveň může být vnímáno jako určitá obrana proti dehumanizaci nebo nejrůznějším ideologiím. Domnívám se, že poslední teze má přispět k *rozvinutí* možností nezávislého, **kritického myšlení** a schopností řešit své vlastní problémy na základě vlastních rozhodnutí. Pro naplnění cíle daného principu je nutné chápat vzdělávání jako **vnitřní cestu jednotlivce**, jejíž fáze odpovídají nepřetržitému zrání osobnosti. Vzdělávání jako prostředek k dosažení cíle úspěšného pracovního života je potom velmi osobitým procesem a zároveň procedurou utváření sociální interakce.

Nemusím snad vůbec zmiňovat, že uvedené čtyři pilíře vzdělávání, jak zde byly charakterizovány a rozebrány, nelze vztahovat k jedné fázi života nebo k určitému místu. Naopak se domnívám, že jednotlivé etapy a oblasti vzdělávání se musí stát předmětem nového uvažování, musí se vzájemně doplňovat a pronikat tak, aby se jejich prostřednictvím dosáhlo dalšího rozšíření vzdělávacího prostředí, působícího v průběhu celého života jednotlivce.

---

²¹ např. participace na vědeckých a výzkumných programech; konání společných konferencí s možností konfrontace studentských a pedagogických aktivit; zapojení do širšího mezinárodního kontextu

²² Mohou být také možným vodítkem pro obdobné situace v budoucím profesním i osobním životě.

²³ pravděpodobně na rozdíl od ostatních živočichů

Všechny uvedené zásady a teze se pochopitelně pokouším aplikovat v praxi, ovšem jiným přísluší hodnotit, jak dalece se mi to daří a do jaké míry jsem již změnila vlastní přístupy ke svým studentům, resp. k sobě samé. Pevně věřím, že má snaha po stálém zdokonalování vzdělávacího procesu a trvalé úsilí při vytváření a zlepšování profesních kompetencí studentů mě povede k dalšímu vylepšení výukových metod a technik. Doufám, že nejbližší budoucnost přinese bohatou úrodu kvalitních informací v rukou a myslích vzdělaných jedinců, kteří znají jejich hodnotu a umějí najít své místo ve společnosti.

Samozřejmě, že dnes již existují mnohé další dokumenty a zprávy dotýkající se formálního i neformálního vzdělávání a výuky, jako je např. Boloňská deklarace (1999); Memorandum o celosvětovém učení (2000); Akční plány Evropské unie atd.²⁴ Přesto se domnívám, že se stále vychází z toho, co bylo publikováno před třinácti lety ve zprávě „Učení je skryté bohatství“.

Domnívám se, že na základě formulovaných pilířů vzdělávání je dnes postaveno mnoho dalších principů, které mají vést člověka ke znalostní společnosti. Zcela zřejmou podobnost se čtyřmi pilíři vzdělávání nalezneme například v kategorizaci učící se organizace²⁵. Tady ovšem dochází ke členění do pěti disciplín, které dle mého názoru plně odpovídají výše jmenovaným zásadám (tj. v *osobním mistrovství* vidím tezi *učit se být*; *mentální modely* odpovídají *učit se jednat*; *sdílená vize* a *týmové učení* se dle mého shodují s principem *učit se žít společně* a *systémové myšlení* koresponduje s pozicí *učit se poznávat*).

2 Vzdělávání informačních profesionálů na oddělení informační vědy Ústavu informatiky, FPF SU v Opavě

Slezská univerzita v Opavě vznikla v roce 1989 a její založení bylo vyvoláno celkovými demokratickými změnami po tzv. sametové revoluci. Politické, ekonomické i společenské změny a celkový demokratizační proces společnosti vytvořily dostatečné podmínky pro rozvoj vysokoškolského vzdělávání v české části historického Slezska²⁶.

Počátky vzdělávání v oboru knihovnictví byly na nově založené Slezské univerzitě v Opavě velmi úzce spjaty se studiem české literatury. V rámci studia byli studenti seznamováni s vymezeným okruhem otázek spojených s určitou částí knihovnické problematiky, kde byl kladen důraz především na záležitost knižní kultury a knihovnictví bylo chápáno jako praktický doplněk vzdělání českého literárního vědce. Samostatně bylo studium knihovnictví poprvé otevřeno ve školním roce 1993/1994 a jeho výuka probíhala v Ústavu

---

²⁴ Kindl, D., s. 6–12.

²⁵ Vymětal, J.; Diačiková, A.; Váchová, M., s. 286–287.

²⁶ Sedláčková, B., nestr.

bohemistiky FPF SU v Opavě. Cílem studia bylo vychovávat absolventy pro působení ve veřejných knihovnách²⁷.

Bouřlivý rozvoj moderních informačních a komunikačních technologií v posledních desetiletích přinesl mnoho změn, které zasáhly většinu oblastí lidské činnosti a celkem přirozeně ovlivnily také teorii informační vědy, knihovnictví jako praktickou činnost i jeho profesní zázemí. Už od počátku 90. let 20. století jsou po knihovnické profesi stále více vyžadovány nové znalosti a dovednosti z oblasti informačních a komunikačních technologií, resp. z informatiky obecně. To vedlo na počátku nového tisíciletí k znovu otevření diskuse o změnách základních praktických dovedností a teoretických znalostí v rámci knihovnické profese. Na základě uvedených skutečností jsou rovněž kladeny nároky na samotnou změnu poslání, organizace, funkcí knihoven i jejich profesionálních pracovníků. Do budoucnosti se u profesionálních informačních pracovníků a knihovníků předpokládá znalost využití všech moderních informačních technologií, multimediálních, hypertextových a internetových aplikací, které se stávají nepostradatelnou součástí každodenního přístupu člověka, resp. uživatele, k informacím²⁸.

Na základě uvedených skutečností vzniklo v říjnu 2003 **oddělení informační vědy** jako organizační součást Ústavu informatiky FPF SU v Opavě. V návaznosti na tradici bakalářského knihovnického vzdělávání bylo ve školním roce 2005/2006 otevřeno dvouleté *magisterské* studium oboru *informační a knihovnická studia*, a to jak v prezenční, tak kombinované formě. V současné době obor studuje 35 posluchačů. Koncepce studijního programu vychází ze společenské potřeby vysoce kvalifikovaných odborníků v oblastech spojených s informačními procesy ve společnosti a odborných pracovníků v celé síti knihoven, které zcela mění technologii zpracování a zpřístupňování dokumentových informací. Cílem studia je připravit absolventy, kteří budou schopni kvalifikovaně a kompetentně vytvářet a provozovat automatizované i digitální knihovnicko-informační služby, budou schopni zpřístupňovat odborné informace z oblastí vědy a výzkumu, vývoje, kultury, umění a legislativy všemi dostupnými metodami, a to s využitím moderních informačních a komunikačních technologií a technických prostředků²⁹.

V rámci systematizace vzdělávání v oboru knihovnictví, orientovaného na vzdělávání informačních profesionálů pro specializované knihovny a informační střediska, včetně takových, která jsou součástí informační strategie firem a podniků působících v soukromé sféře, byl akreditován v rámci Ústavu informatiky FPF SU v Opavě a ve školním roce 2007/2008 také otevřen nový

---

²⁷ Ústav informatiky : studium, nestr.

²⁸ Sedláčková, B., nestr.

²⁹ Sedláčková, B., nestr.; Ústav informatiky : profil, nestr.

bakalářský studijní obor *informační studia se zaměřením na knihovnictví*, který je možné studovat zatím pouze v prezenční formě³⁰. Aktuálně obor studuje 70 posluchačů. Třileté bakalářské studium je orientováno na vzdělávání odborníků v oblasti rozvoje a využívání praktických metod organizace, uchování, vyhledávání, distribuce a využívání dokumentů a informačních zdrojů. Dále je studium zaměřeno na prohlubování znalostí v oblastech organizace poznání, tvorby a uplatňování informační politiky a podpory informačního průzkumu v informační společnosti. Absolventi oboru jsou způsobilí vykonávat profesi informační specialista a knihovník. Zvládají metody a nástroje pro údržbu a provoz knihovnicko-informačních systémů, metodiku analýzy informačních potřeb, základní strategii vyhledávání informací a způsoby zprostředkování informací a poznatků uživatelům. Navíc mají možnost dále pokračovat ve studiu navazujícího magisterského oboru *informační a knihovnická studia* přímo na ÚI PPF SU v Opavě nebo studiem stejného oboru na FF UK v Praze³¹.

Obrovské množství informací, které produkuje současná společnost, není možné soustředit do jedné instituce. Vzniká tak reálná potřeba využít služeb profesionálních informačních pracovníků, kteří jsou schopni zpřístupnit dokumenty a informační zdroje uložené v kterékoliv knihovně na světě. V České republice i ve světě zastávají významné postavení v rámci vědecké komunikace a komunikace vědy významné informační instituce a odborné i speciální knihovny, jejichž hlavním posláním je soustavné vytváření nezbytného informačního zázemí a tvůrčího prostředí vzdělávacích, výzkumných a vědeckých týmů i jednotlivců a zajišťování komplexní informační služby jejich uživatelů, pedagogů a tvůrčích i odborných pracovníků. Takové poslání může být naplněno jen za předpokladu bezprostředního sepětí vzdělávání a praxe v oboru *informačních studií a knihovnictví* a konkrétním budováním zázemí pro vysokoškolskou výuku, ve smyslu naplnění poptávky po profesionálních, informačně vzdělaných odbornících v oboru. Domnívám se, že důležitou úlohu při plnění všech požadovaných funkcí a služeb novodobých informačních institucí a knihoven hraje vzdělaný informační profesionál s jasně stanovenými kompetencemi pro realizaci praktických i teoretických úkolů a činností v rámci informační sféry soudobé informační společnosti.

Závěrečné shrnutí

Byť mnohé bylo řečeno, ještě více zbývá objevit. Základní myšlenka vstupu do znalostní společnosti, tj. učení a vzdělávání, je v popředí zájmu již

---

³⁰ Rádi bychom do budoucnosti získali také akreditaci kombinované formy bakalářského studijního oboru *informační studia se zaměřením na knihovnictví*.

³¹ Ústav informatiky : studium, nestr.

několik let, teprve v posledních desetiletích ovšem vzrůstá její pozice v souvislosti s rozvojem ICT, které přineslo větší zpřístupnění rozsáhlého informačního bohatství. Přestože jeho podstata – schopnost pracovat s informacemi, hodnotit je a využívat – byla vždy součástí základního vzdělávání, nové technologie, zvláště internet, posunuly tento vývoj ve spirále výš. Proto je velmi podstatné zabývat se změnami a úpravou vzdělávacího procesu při přípravě posluchačů na vysokých školách. Tyto změny je totiž nutné chápat jako podstatu principu plnohodnotného života v informační, resp. znalostní společnosti. Stručně lze říci, že další vývoj kompetencí pro znalostní společnost je nerozlučně spojen s komunikačními a informačními technologiemi, které ovlivňují samotný vzdělávací proces a vytváří podmínky pro jeho další prohloubení.

Na úplný závěr mi dovoluje vyjádřit své přání do budoucnosti slovy **modlitby vyrovnanosti**: „Bůh obdaruj nás milostí, abychom s vyrovnaností přijímali věci, které se nedají změnit, odvahou, abychom změnili věci, které by změněny být měly, a moudrostí, abychom dokázali rozlišit jedno od druhého“³².

Při práci na rozvoji vize budoucnosti celého oboru, vlastního fungování různorodých typů knihoven a dalšího vzdělávání v prostředí znalostní společnosti, při využívání nabízených možností komunikačních a informačních technologií a při vyhýbání se jejich úskalím mějme vždy dostatek moudrosti k tomu, aby naše práce byla konána pro dobro všech lidských bytostí, neboť se domnívám, že knihovnicko-informační profesi bezpochyby náleží její místo v samém středu vesmíru znalostní společnosti.

Literatura a použité zdroje:

1. BELÁŇOVÁ, Viera. Informačná spoločnosť a kultúra. In *INFOS 2001 : 31. medzinárodné informatické sympóziium o význame a vplyve informácií a nových informačných technológií na človeka a spoločnosť, pôsobení a súčinnosti pamätových kultúrnych inštitúcií a ich poslaní v oblasti kultúry, vzdelania, svobodného rozvoja a demokracie : obsah. 2.–5. apríl, 2001 – Stará Lesná* [online]. [cit. 2010-06-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.aib.sk/infos/infos2001/01.htm>>.
2. BERNIER, Charles. Ethics of knowing. *Journal of the American society for information science*. May 1985, vol. 36, no. 2, p. 211–212.
3. CAPURRO, Rafael. Základy informační vědy : revize a perspektivy. *Národní knihovna*. 2003, roč. 14, č. 3, s. 163–168.
4. CEJPEK, Jiří (1998). *Informace, komunikace a myšlení : úvod do informační vědy*. Praha : Karolinum, 1998. 179 s.

---

³² Walsh, V., s. 15–17.

5. CEJPEK, Jiří (2002). Globalizace, informace a vize vzdělanostní společnosti. In *Knižničná a informačná veda : Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského XIX*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2002, s. 7–17.
6. DYSON, Esther. *Release 2.1 : vize života v digitálnim veku*. Praha : Management Press, 2001. 287 s.
7. HARDIE, Andrew. Knihovník budúcnosti – úradník alebo autor? *ITlib* [online]. 2002, roč. 6, č. 4 [cit. 2010-06-25]. Dostupný z WWW: <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib024/hardie.htm>.
8. KELEMEN, Jozef, et al. *Pozvanie do znalostnej spoločnosti*. Bratislava : Iura Edition, 2007. 265 s.
9. KELEMEN, Jozef, et al. *Kapitoly o znalostnej spoločnosti*. Bratislava : Iura Edition, 2008. 293 s.
10. KIERKAGAARD, Søren. *Současnost*. Olomouc : Votobia, 1996. 107 s.
11. KIMLIČKA, Štefan aj. *Knižničná a informačná veda na prahu informačnej spoločnosti : filozofický, systémový a historický pohľad*. Bratislava : Stimul, 2000. 138 s.
12. KINDL, Daniel. Iniciatívy Európskej komise v oblasti vzdelávania a elektronického učení. *Národná knižnica*. 2003, roč. 14, č. 1, s. 6–12.
13. KOLIVOŠKO, Štefan. Knihovník a smiech. *ITlib*. 2002, roč. 6, č. 1, s. 23.
14. LA METTRIE, Julien Offray de. *Člověk stroj : výbor z díla*. Praha : nakladatelství Československé akademie věd, 1958. 110 s.
15. MARGOLIN, Uri. *Kognitivní vědy, činná mysl a literární vyprávění*. Praha : Host, 2008. 94 s.
16. MLÁDKOVÁ, Ludmila. *Moderní přístupy k managementu : tacitní znalost a jak ji řídit*. Praha : C.H.Beck, 2005. 195 s.
17. NAISBITT, John; ABURDENOVÁ, Patricia. *Megatrendy 2000 : desať nových smerov na deväťdesiate roky*. Bratislava : Bradlo, 1992. 324 s.
18. ORTEGA Y GASSET, José. *Úkol naší doby*. Praha : Mladá fronta, 1969. 123 s.
19. PETRŮ, Marek. *Fyziologie mysli : úvod do kognitivní vědy*. Praha : Triton, 2007. 385 s.
20. RANKOV, Pavol. *Informačná spoločnosť – perspektívy, problémy, paradoxy*. Levice : Koloman Kertész Bagala, 2006. 173 s.
21. SEARLE, John R. *Mysl, mozek a věda*. Praha : Mladá fronta, 1994. 129 s.
22. SEDLÁČKOVÁ, Beáta. Studijní obor pro vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků. In *Inforum 2007 – 13. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22. – 24. 5. 2007* [online]. Praha : AiP, 2007 [cit.

- 2010-06-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.inforum.cz/pdf/2007/sedlackova-beata.pdf>>.
23. SKLENÁK, Vilém. *Data, informace, znalosti a Internet*. Praha : C.H.Beck, 2001. xvii, 507 s.
  24. THAGARD, Paul. *Úvod do kognitivní vědy : mysl a myšlení*. Praha : Portál, 2001. 232 s.
  25. TRUNEČEK, Jan. *Management znalostí*. Praha : C.H.Beck, 2004. 131 s.
  26. *Učení je skryté bohatství : zpráva mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“*. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1997. 125 s.
  27. *Ústav informatiky : profil Ústavu informatiky FPF SU v Opavě* [online]. Opava : Slezská univerzita v Opavě, Akt. 15. 03. 2006 [cit. 2010-06-23]. Dostupný z WWW: <http://www.fpf.slu.cz/ustavy/ustav-informatiky/profil/index_html>.
  28. *Ústav informatiky : studium na Ústavu informatiky* [online]. Opava : Slezská univerzita v Opavě, Akt. 04. 06. 2010 [cit. 2010-06-23]. Dostupný z WWW: <http://www.fpf.slu.cz/ustavy/ustav-informatiky/studium/index_html>.
  29. VESTER, Frederic. *Myslet, učit se ... a zapomínat?* Plzeň : nakladatelství Fraus, 2001. 191 s.
  30. VYMĚTAL, Jan; DIAČIKOVÁ, Anna; VÁCHOVÁ, Miriam. *Informační a znalostní management v praxi*. Praha : LexisNexis CZ, 2006. 399 s.
  31. WALSH, Virginia. Budoucnost knihovnické profese. *Národní knihovna*. 2001, roč. 12, č. 1, s. 15–17.
  32. WEBSTER, Frank. *Theories of the information society*. 2nd ed. London : Routledge, 2002. 304 s.
  33. ZLATUŠKA, Jiří. Informace a etické standardy užití počítačů. In *International conference RUFIS'97 : Role of universities in the future information society : proceedings for international part of the conference. September 25–27, 1997, Prague* [online]. Prague : Czech Technical University, 1997. [cit. 2010-06-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.fi.muni.cz/~zlatuska/papers/rufis-c-zlatuska.html>>.

DÁRCI 17. KAMENE – STUDENTI A UČITELÉ, RESP. STUDENTKY A UČITELKY, OBORU KNIHOVNICKÉ A INFORMAČNÍ SYSTÉMY A SLUŽBY SOŠ PROF. ŠVEJCARA V PLZNI

Blanka Psutková, SOŠ profesora Švejcara, Plzeň

Je to mírně provokativní název. Ano, jsme jedinou „knihovnickou školou“, která darovala v rámci akce Národ sobě II Národní knihovně **kámen do základů** nové budovy. Je to kámen s nápisem *Knihovnictví SOŠ Plzeň* a má číslo 17. Dnes, po čtyřech letech, je to již málem vyčpělá záležitost, ale dobře jsem tehdy poslouchala doprovodné proslovy, a tak vím: jiná škola tam nebyla (ani střední, ani vysoká); také vím, co vše bylo slibováno zástupci hlavního města Prahy, pamatuji si, jak jsem ten doslova „zlatý valoun pro naši zlatou NK“ předávala s předpokladem, že studenti našeho, tehdy 1. ročníku budou už v nové budově pracovat, pamatuji si i na poznámku, že je necháme eventuálně rok opakovat, kdyby se dostavba zpozdila. Kdeže ti tehdejší „prváci“ jsou! Mají po maturitě a mimo naši školu jsou i ty, tehdy o rok starší studentky, které doslova holýma rukama kámen na našem školním dvoře vydolovaly. A kde jsou všichni ti, kteří se podepsali na pamětní listinu? Proč to připomínám? Ne proto, že nová budova nestojí. Pro nás to byl tehdy jeden z momentů, kdy se všechny knihovnické ročníky na naší škole semkly, kdy jsme opět ukázali ostatním studijním oborům, že se dokážeme nadchnout pro společnou věc, že jsme na škole vidět. To je ostatně patrné velmi často, jsme oborem, který pořádá pro školu a její studenty řadu aktivit...

Z **historie** oboru knihovnické a informační systémy a služby **na SOŠ prof. Švejcara v Plzni**. Obor byl otevřen ve školním roce 2000/2001, poté co škola hledala další obsahovou náplň studia. Víceméně shodou náhod, tj. díky přítomnosti autorky tohoto článku ve sboru školy, padla volba na zřízení středoškolského knihovnického studia. Odborné plzeňské instituce, tj. Archiv města Plzně a Státní oblastní archiv, a knihovny, především Knihovna města Plzně a SVK, se připojily se souhlasným vyjádřením, a tak jsme po přidělení akreditace otevřeli 1. ročník, který po čtyřech letech absolvovalo 31 žáků. Vyučujícími odborných předmětů byly původně jen dr. Psutková a dr. Svatková (ředitelka Knihovny města Plzně), tu po roce vystřídala Mgr. Andrea Bradová/Mařáková, která je nyní na mateřské dovolené a místo které nastoupila v loňském školním roce dr. Eva Koubová. Odborné předměty archivnictví vyučovala Mgr. Jitka Benešová a po ní je převzala a dodnes je učí Mgr. Ivana Kopečková. Zaměření zpracování dat vyučovala Mgr. Doleželová.

Informační management učí Mgr. Vladimíra Bezpalcová. Obsazení obou maturitních odborných předmětů je plně aprobované, PhDr. Blanka Psutková a PhDr. Eva Koubová jsou absolventkami oboru vědecké informace a knihovnictví na FF UK.

Několik **číselných údajů**: obor KISS absolvovalo dosud 8 tříd v celkovém počtu 220 žáků, z toho bylo 23 chlapců. Třídy o průměrném počtu 27 maturantů se od 3. ročníku dělí půl na půl na zaměření knihovnické a zaměření archivnické, původně i na zpracování informací. Studium je jen denní, každý rok otevíráme jednu třídu, daří se nám naplňovat počty žáků a i v letošním roce máme přihlášeno 25 studentů. Těší nás, že z velké části jsou to ti, kteří si obor vybrali záměrně, např. i díky dojmu ze Dne otevřených dveří. Dálkové studium nerealizujeme.

Jsme školou státní se **čtyřletým studiem zakončeným maturitou**, a to z českého jazyka a literatury, cizího jazyka a z odborných předmětů sloučených pod předměty informační procesy a informační systémy a služby.

(Pro příklad uvádíme charakteristiku předmětu informační systémy a služby (IS). Předmět IS je jedním ze dvou základních odborných předmětů oboru, vyučuje se po celou dobu studia a je předmětem maturitním. Cílem předmětu IS je vybavit žáka základními teoretickými a praktickými kompetencemi pro práci knihovníka a informačního pracovníka.

Náplní předmětu je historie oboru, tj. historie knihy, vývoj a současnost paměťových institucí, knihoven, informačních institucí, archivů, muzeí a galerií, vývoj a současnost legislativy oboru a především zpracovávání, třídění, zpětné vyhledávání a poskytování informací jako základu pro veškeré odborné činnosti.

Aplikační složkou předmětu je poskytování informačních služeb, zjišťování informačních potřeb, metodika bibliografické a informační činnosti, vč. vytváření abstraktů, bibliografií a rešerší, poskytování faktografických informací. Významným obsahem předmětu je také znalost jak všeobecných, tak specializovaných databázových systémů (České národní bibliografie, oborových informačních systémů, včetně vybraných zahraničních).

Výstupem předmětu je pak schopnost pracovat s primárními a sekundárními informačními prameny, zvládnutí knihovnických procesů, především metodiky poskytování informačních služeb, pochopitelně včetně schopnosti pracovat s ICT. Za významné je třeba považovat také kompetence knihovníka jako pracovníka v oblasti kultury.)

Až do letošního školního roku jsme otevírali vždy dvě specializace, a to většinou knihovnictví a archivnictví. Podle nového školního vzdělávacího programu (ŠVP) jsme byli nuceni – v rámci trendu „produkovat“ co nejflexibilnější absolventy – sloučit obojí zaměření a jen doufáme, že se nám podaří včlenit do výuky to nejpodstatnější z vědomostí a dovedností obou specializací. **Odbornými předměty** tedy jsou (kromě informačních systémů a informačních

procesů) předměty informační management, informační a výpočetní technika, písemná a elektronická komunikace, úvod do archivnictví, spisová služba, archivní dokumenty, práce se čtenářem, dějiny umění a výtvarná výchova, ekonomika, právní nauka.

Významnou součástí odborného vzdělání je nepochybně **odborná praxe**, a to jak průběžná – 4 hodiny týdně, tak praxe souvislá, dvoutýdenní (obě během 3. a 4. ročníku). V průběhu studia tak každý student pozná nejméně tři typy informačních institucí. Rejstřík pracovišť, která jsou ochotna pro nás praxi organizovat, je široký. Průběžnou praxi vykonávají naši studenti především v plzeňských institucích, z nichž jsme nejvíce vděčni Knihovně města Plzně, v jejíž pobočkách praktikuje největší počet studentů, Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje, Univerzitní knihovně ZČU, knihovně Západočeského muzea, Státnímu oblastnímu archivu v Plzni, Archivu města Plzně i např. Podnikovému archivu Škoda Holding, a. s.; dále Městskému informačnímu centru, novinovým redakcím, Státnímu památkovému ústavu apod. Souvislé praxe probíhají často mimo Plzeň, navázali jsme spolupráci s knihovnou Národního muzea, s knihovnami ústavů Akademie věd, s Parlamentní knihovnou a s řadou městských knihoven a archivů v Plzeňském kraji, event. v místech, odkud pocházejí naši žáci. Oboustranné ohlasy na praxe jsou vesměs kladné.

Výuka probíhá v budově školy; částečně v počítačových učebnách, ve školním informačním středisku, kam byl školou zakoupen KP WIN SQL; specializované školení o zahraničních EIZ pak v učebně SVK PK, event. v rámci exkurze do Univerzitní knihovny ZČU i v jejím školicím středisku. Významnou součástí výuky jsou **odborné exkurze**, především do odpovídajících plzeňských institucí, např. na staré tisky se chodíme dívat jak ke kolegyni dr. Marii Hálové do SVK, tak k dr. I. Šedovi do knihovny Západočeského muzea; na odborně zaměřené exkurze chodíme do plzeňských archivů. Do praktických otázek informačního managementu přichází naše studenty zaskvětit dr. I. Horáková, ředitelka SVK Plzeňského kraje.

Finanční situace školy v poslední době značně omezuje **exkurzní zájezdy** do pražských institucí. Rozhodně však vždy absolvujeme s 3. ročníky exkurzi do odborných oddělení Národní knihovny, kterou považujeme za zásadní. Naší erudovanou a velmi oblíbenou průvodkyní po Klementinu je vždy paní Mgr. Zlata Houšková. Ta naše studenty také seznámila v rámci výstavy Oko nad Prahou s provozními požadavky kladenými na návrhy pro novou NK. Snažíme se nevynechat ty nejpodstatnější pražské **výstavy**, takže pro studenty i vyučující bylo jistě nezapomenutelným zážitkem spatření Codexu gigas, zmíněné výstavy soutěžních modelů NK, latinského fragmentu Dalimilovy kroniky, Bible Václava IV., Jenského kodexu, v poslední době i originálů plzeňských prvotisků na výstavě Záhada kroniky trojanské atd. Každým rokem

také navštěvujeme knižní veletrh Svět knihy, jehož zhlédnutí je podnětné jak pro mapování vydávané knižní produkce, tak pro demonstraci forem práce se čtenáři. Pro studenty archivnictví jsou každoročně uspořádány exkurze do Národního archivu a Archivu hlavního města Prahy. Časté a oblíbené jsou také exkurze po pražských památkách v rámci výuky dějin umění, literární toulky Prahou a Chodskem, uspořádán byl též zájezd na Moravu po stopách vývoje knihy a tisku (Velké Losiny, Muzeum Bible kralické).

SOŠ profesora Švejcara je kolektivním členem **SKIP**, byli jsme na konferenci ke 40. výročí jeho založení, zúčastnili jsme se s žáky celostátního knihovnického happeningu v Plzni. Výraznější účast učitelů na akcích SKIP a vůbec na dalším vzdělávání je však problematická, musíme se věnovat především výuce. Z finančních důvodů nebylo v letošním školním roce možné absolvovat námi jinak pravidelně navštěvovanou konferenci Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě.

Spolupráce s odbornými institucemi je na velmi dobré úrovni (praktikanti se podílejí i na akcích knihoven Noc s Andersenem, Bambiriáda). Naši studenti se často stávají zaměstnanci těchto institucí nebo v nich pracují jako brigádníci během svého **dalšího studia**.

Většina našich studentů pokračuje ve studiu, mnozí, a jsme tomu opravdu rádi, studují dále obor, především informační studia a archivnictví na ÚISK FF UK, archivnictví na FF UK nebo JČU, navazující bakalářské studium knihovnické a informační systémy a služby na FF Západočeské univerzity v rámci oboru humanistika (probíhá od roku 2006/07). Řada absolventů si volí i ostatní humanitně zaměřené obory, především historické nebo „humanitní“ aprobace na pedagogických fakultách, část studentů se zaměřuje na studium jazyků. Celkově odchází na další studia vždy nejméně polovina ročníku, v některých letech to bylo i 90 % všech maturantů. Z dalších absolventů se stávají zaměstnanci knihoven nebo pracují s informacemi v různých institucích především v Plzni a západočeském regionu, někteří pracují mimo obor. Těší nás, že podle loňských údajů pracovního úřadu nebyl žádný náš absolvent v jejich evidenci. Soustavný přehled o bývalých studentech škola nemá, je obtížné jej získat. Mnozí, zvláště studenti oboru, se k nám rádi vracejí a třeba i poskytují odborné informace svým následovníkům.

Barvitější obraz o studiu by přinesl popis veškerých činností a projektů. Vybíráme tedy alespoň některé letošní **aktivty**: ověřenými i novými nápady se v rámci předmětu práce se čtenářem snažíme permanentně podporovat čtenářství, udržovat kladný vztah ke knize. Připouštíme, že se tato snaha zdá být stále více problematická, stejně jako upadá obecné povědomí o opodstatněnosti existence tradiční, tedy reálné knihovny v 21. století. Ale nevzdáváme se. Letos jsme během března, který pro nás nikdy nebyl jen měsícem internetu (!), nejen opět rozvěsili po škole beletristické texty, takže bylo možno si číst na

chodbách a i jinde (obvyklé březnové frontičky před školními záchody byly důkazem toho, že jsme i tentokrát vybrali čtivé texty), ale známé literární postavy se pohybovaly po škole a předčítaly úryvky ze „svých“ knih. Provedli jsme i srovnávací anketu, jež se týkala literárních žánrů preferovaných žáky a z níž k naší velké radosti vyšlo, že knihovnické třídy jsou oproti ostatním oborům sečtější, mají žánrově specializovanější chuti a nečtou jen fantasy, jak je tomu u většiny čtoucích středoškoláků. Realizovali jsme také interní anketu v rámci celostátní akce *Knih mého srdce* a postavy z knih našich srdcí mohli soutěžit „zvěčnit“ i během akce *Malování na chodník* v říjnovém Týdnu knihoven. Před vánočními prázdninami pořádáme oblíbené *Vánoční čtení* – jde o několikahodinový maratón čtení pro všechny žáky i učitele, maratón je tematicky zaměřený (letos na knihy „našich srdcí“, dříve např. na 40. výročí vysílání *Večerníčku*, na povídkovou tvorbu, na vánoční a vůbec „zimní“ texty z naší i světové prózy atd.) a je spojený i s dramatizací (např. *Čapkovy Svaté noci*), zpěvem i hrou na hudební nástroje a především s propagační knihy jako vánočního dárku. Studenti 3. ročníku *KISS* zpracovávají a rozdávají tematicky zaměřené doporučující bibliografie inspirující k nákupu knih pod stromeček. Z dalších projektů uvedme například **ročnickové práce**: tematické rešerše, personální bibliografie spojené s literárním místopisem, žánrové analýzy vydávané produkce, samostatné zpracování vybraného nakladatelství, vybrané naše nebo zahraniční informační instituce; tzv. informační sondy vědních oborů.

Shrnutí: Jaký je profil absolventa SOŠ prof. Švejcara?

Absolvent oboru informační systémy a služby je vybaven nejen teoretickými základy ICT, knihovnictví, archivnictví a příbuzných oborů, ale získal především praktické kompetence pro kvalifikovanou práci.

Základem jeho odborného profilu je práce s informacemi, poskytování informačních služeb: zpracovává, třídí a zpětně vyhledává informace, provádí jejich analýzu a syntézu, kriticky je hodnotí z hlediska zdrojů a z hlediska kategorizace jejich možného využití uživateli.

Je schopen využívat domácí i zahraniční informační (databázové) systémy. Svojí činností přispívá k utváření informační společnosti, zároveň se budováním, správou a ochranou informačních, tedy i knihovních a archivních fondů podílí na uchování světového kulturního dědictví.

Jako informační a kulturní pracovník je připraven přispívat ke zkvalitnění historického vědomí, ke kultivaci politického, sociálního, právního, ekonomického a ekologického vědomí společnosti.

Z osobnostních kvalit absolventa jmenujme důraz na sociálně-komunikační kompetence (vztah k lidem), na patřičnou úroveň kultury osobního

projevu, na kompetence jazykové, na schopnost celoživotně přijímat inovace, především v informačních a komunikačních technologiích.

Absolventi se mohou uplatnit ve všech organizacích, které využívají informační systémy, event. poskytují informační služby; najdou pochopitelně uplatnění v knihovnách a archivech jako informačních institucích, případně v těchto složkách jakýchkoli podniků.

STŘEDOŠKOLSKÉ A VYŠŠÍ ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ V MINULOSTI A DNES

Bohumila Sedláková, OA, SOŠK a VOŠKISS, Brno

Knihovnické vzdělávání v Brně má téměř šedesátiletou tradici. Jeho počátky byly spjaty nejprve s Pedagogickým gymnáziem pro vzdělávání učitelů národních škol v Brně (1952/1954) a poté s Osvětovou školou (1954/1961). Po zrušení Osvětové školy vznikla Střední knihovnická škola (1961). Na škole probíhalo čtyřleté středoškolské vzdělávání, dálkové pětileté a tříleté a dvouleté nástavbové vzdělávání. Dálkové studium postupně zaniklo a nástavbové studium bylo v roce 1996 nahrazeno vyšší odbornou školou. 1. července 2007 došlo v rámci optimalizace škol ke sloučení naší školy s Obchodní akademií a Vyšší odbornou školou sociální. Nyní existujeme pod názvem Obchodní akademie, Střední odborná škola knihovnická a Vyšší odborná škola knihovnických, informačních a sociálních služeb, Brno, Kotlářská 9.

V současné době probíhá středoškolské vzdělávání podle dvou vzdělávacích programů. Dobíhajícího programu **72-41-M/001 Knihovnické a informační systémy a služby** (bude ukončen ve školním roce 2012/2013) a nového školského vzdělávacího programu **72-41-M/01 Informační služby** (platný od 1. 9. 2010). Oba programy jsou čtyřleté a zakončené maturitní zkouškou.

Program **Knihovnické a informační systémy a služby** umožňuje žákům volbu ze dvou zaměření, a to **knihovnictví a zpracování informací**. Zaměření si žáci vybírají na konci druhého ročníku (učební plán viz obr. 1). Na něm závisí, z jakých odborných předmětů bude žák maturovat.

V tomto školním roce bude maturitní zkouška doplněna o **společnou část**, tzv. státní maturitu. **Společná část** zahrnuje zkoušku z českého jazyka a literatury, cizího jazyka a volitelnou zkoušku. Žák si může vybrat buď matematiku, nebo občanský a společenskovední základ. Povinné zkoušky jsou připraveny ve dvou úrovních obtížnosti – základní a vyšší. Stupeň obtížnosti je zcela na volbě žáka. Volba se provádí u každé zkoušky zvlášť. Dále si žáci mohou vybrat z nabídky nepovinných zkoušek.

Profilová (školní) část maturitní zkoušky zahrnuje zkoušku z odborných předmětů, a to teoretickou a praktickou. Teoretická zkouška u žáků se zaměřením **knihovnictví** je z předmětů informační fondy a knihovnictví, u zaměření **zpracování informací** z informačních fondů a zpracování informací. Obsah maturitního předmětu knihovnictví a zpracování informací bude vycházet z vyučovacího předmětu informační systémy a služby. V případě volitelné maturitní zkoušky si žáci zaměření **knihovnictví** mohou volit mezi předměty

práce se čtenářem a dějinami umění, u zaměření **zpracování informací** si mohou vybrat buď předmět informační a komunikační technologie, nebo předmět informační management. Škola je povinná nabídnout žákům volitelné odborné předměty.

Školský vzdělávací program **72-41-M/01 Informační služby** má zaměření jedno, a to **knihovnictví a informační služby**. Byla posílena výuka všeobecně vzdělávacích předmětů a rozšířena nabídka výběrových a volitelně výběrových předmětů (učební plán viz obr. 2). **Profilovou část** maturitní zkoušky tvoří teoretická (ústní) zkouška z předmětů knihovní fond, knihovnictví a knihovní a informační služby a praktická (písemná) zkouška z odborných předmětů. Ředitel školy stanovuje maximálně dvě nepovinné zkoušky z této části. **Společná část** maturitní zkoušky se skládá ze zkoušky z českého jazyka a literatury, cizího jazyka a volitelné zkoušky. Žáci si mohou vybrat matematiku, občanský a společenskovední základ nebo informatiku. Mimo to lze vykonávat maturitní zkoušku z nepovinných předmětů dle nabídky školy.

Součástí vzdělávání je učební a odborná praxe. Učební praxe probíhala původně ve třetím a čtvrtém ročníku vždy v délce 4 vyučovacích hodin za týden v prostorách studijního informačního centra a knihovny. V novém učebním programu je zařazena učební praxe do výuky druhého a třetího ročníku v rozsahu dvou vyučovacích hodin týdně a ve čtvrtém ročníku čtyř vyučovacích hodin.

Odborná praxe se uskutečňuje ve třetím a čtvrtém ročníku na pracovištích našich sociálních partnerů v rozsahu 10 pracovních dnů.

V současné době se snažíme obnovit spolupráci se školou v Bratislavě, která byla přerušena rozdělením ČSFR.

Absolventi střední školy jsou připraveni pro práci v knihovnách, informačních centrech, nakladatelstvích, knihkupectvích, příp. v centrech mimoškolní výchovy a vzdělávání, muzeích a galeriích, ve státní správě. Úspěšní absolventi mohou pokračovat ve studiu na vyšších odborných a vysokých školách.

Vyšší odborné vzdělávání je uskutečňováno dle akreditovaného vzdělávacího programu **72-41-N/003 Informační systémy** (platnost do 30. 6. 2012) a nově akreditovaného vzdělávacího programu **72-41-N/02 Informační služby a knihovnictví** (platný od 1. 9. 2010). Délka studia činí u obou vzdělávacích programů 3 roky.

Program **72-41-N/003 Informační systémy** (učební plán viz obr. 3) umožňoval studentům volbu ze čtyř zaměření, a to **knihovnictví, zpracování informací, správa kulturních památek a archivnictví**. Nově akreditovaný program je koncipován zcela jinak. Vzdělávací plán je pouze doporučený a je rozdělený do modulů. Student si může vybrat moduly dle svého zájmu

a rozložit si studium podle svých studijních i časových možností. Program využívá kreditní systém hodnocení, čímž se snaží přiblížit vysokoškolskému studiu a umožnit absolventům pokračovat ve studiu na vysoké škole obdobného zaměření.

Školní rok je členěn do dvou období. Zimní i letní období trvá vždy 16 týdnů, s výjimkou posledního, šestého období. Studium je zakončeno absolutoriem, které zahrnuje obhajobu absolventské práce, zkoušku z cizího jazyka a z odborných předmětů. Po úspěšném ukončení studia získává absolvent titul DiS. (diplomovaný specialista).

Důležitou roli ve vzdělávání opět sehrává odborná praxe, která se uskutečňuje na nejrůznějších pracovištích našich sociálních partnerů a její trvání je v nově akreditovaném programu 16 týdnů. V průběhu své odborné praxe se studenti blíže seznamují s činností konkrétního pracoviště, prohlubují si nabyté vědomosti, získávají nezbytné dovednosti pro výkon svého budoucího povolání a vytvářejí si potřebné kompetence. V některých případech také na základě požadavků z praxe vypracovávají své absolventské práce.

Spolupráce s institucemi je oboustranně výhodná. Studenti jsou seznamováni s nejnovějšími trendy. Instituce nám recipročně nabízejí možnosti zúčastnit se seminářů, instruktáží a školení.

Absolventi školy nacházejí uplatnění v nejrůznějších typech knihoven, informačních centrech a střediscích, v centrech celoživotního vzdělávání, masmédiích, státní správě a samosprávě. Dle svého zájmu mohou pokračovat ve studiu na vysokých školách. Na prostupnosti absolventů do bakalářských oborů vzdělávání škola spolupracuje s Vysokou školou Karla Engliše.

Učební plán 72-41-M/001 Knihovnické a informační systémy a služby

Kód a název vzdělávacího programu	72-41-M/01 Knihovnické a informační systémy a služby					
Zaměření	Knihovnictví					
Dosažený stupeň vzdělání	Zpracování informací					
Způsob ukončení	Úplné střední odborné					
Délka a forma studia	Maturitní zkouška					
Datum platnosti	4 roky					
Kategorie a názvy vyučovacích předmětů	Od 1. 9. 1998, počínaje 1. ročníkem					
	Počet týdenních vyučovacích hodin v ročníku					
	ZKR	1.	2.	3.	4.	Celkem
Český jazyk a literatura	CJL	5	5	4	5	19
První cizí jazyk	PCJ	5	4	4	4	17
Druhý cizí jazyk	DCJ	3	3	3	2	11
Občanská nauka	SPZ	–	–	2	2	4
Dějepis	DEJ	3	3	–	–	6
Matematika	MAT	2	2	2	–	6

Základy přírodních věd	ZPV	3	3	–	–	6
Zeměpis	ZEM	3	2	–	–	5
Tělesná výchova	TEV	2	2	2	2	8
Informační systémy a služby	ISS	2	3	2	2	9
Informační procesy	INP	3	2	2	2	9
Ekonomika	EKO	–	–	–	2	2
Technika administrativy	TEA	2	–	–	–	2
Informační management	IMA	–	–	–	2	2
Právní nauka	PRN	–	–	2	–	2
Praxe	PRA	–	–	4	4	8
Informační a komunikační technologie	IKT	–	3	3	–	6
Základy společenských věd	ZSV	1	1	–	–	2
Studijní zaměření knihovnictví						
Dětská literatura	DEL	–	–	–	2	2
Dějiny umění	DEU	–	–	2	2	4
Práce se čtenářem	PSC	–	–	–	2	2
Studijní zaměření zpracování informací						
3. cizí jazyk	RUJ			2	2	4
Zpracování hromadných dat	ZHD	–	–	–	4	4
Celkem		33	33	33	33	132

Učební plán 72-41-M/01 Informační služby

Kód a název oboru	72-41-M/01 Informační služby					
vzdělávání						
Zaměření	Knihovnictví a informační služby					
Název ŠVP	Informační služby					
Stupeň vzdělání	Střední vzdělání s maturitní zkouškou					
Délka a forma studia	4 roky					
Datum platnosti	Od 1. 9. 2010, počínaje 1. ročníkem					
Kategorie a názvy vyučovacích předmětů	Počet týdenních vyučovacích hodin v ročníku					
	ZKR	1.	2.	3.	4.	Celkem
Základní všeobecné	23	22	17	16	78	
Český jazyk a literatura	CJL	4	4(1)	4(1)	4(1)	16(3)
První cizí jazyk	PCJ	4/4	4/4	4/4	4/4	16/16
Druhý cizí jazyk	DCJ	4/4	3/3	3/3	2/2	12/12
Společenskovední základ	SPZ	–	2	2	2	6
Společenská kultura	SPK	–	1	–	–	1
Dějepis	DEJ	3	2	–	–	5
Matematika	MAT	2	2	2	2	8
Fyzika	FYZ	1	–	–	–	1

Chemie	CHE	1	–	–	–	1
Biologie	BIO	–	2	–	–	2
Zeměpis	ZEM	2	–	–	–	2
Tělesná výchova	TEV	2/2	2/2	2/2	2/2	8/8
Základní odborné		4	4	8	11	27
Informační a komunikační technologie	IKT	2/2	2/2	2/2	–	6/6
Ekonomika	EKO	–	–	2	2	4
Informační systém	INS	–	–	2	2	4
Informační management	IMN	–	–	–	2	2
Učební praxe	PRA	–	2/2	2/2	4/4	8/8
Pisemná a elektronická komunikace	PEK	2	–	–	1	3
Odborné specializace		5	7	5	2	19
Knihovnictví	KNI	2	3	–	–	5
Knihovní fond	KNF	3	2	3	2	10
Knihovní a informační služby	KIS	–	2	2	–	4
Výběrové *				2/2	2/2	4
Anglická konverzace	ANK	–	–	2/2	2/2	4/4
Dějiny umění	DEU	–	–	2/2	2/2	4/4
Německá konverzace	NEK	–	–	2/2	2/2	4/4
Ruský jazyk	RUJ	–	–	2/2	2/2	4/4
Zpracování dat	ZPD	–	–	2/2	2/2	4/4
Matematický seminář	MAS				2	2
Výběrové – volitelné **						
Dějepisný seminář	DES	–	–	2	2	4
Latina	LAT	–	2	2	–	4
Celkem		32	33	32	31	128

* Žáci si vyberou jeden předmět

**Žáci si vyberou jeden předmět

Učební plán 72-41-N/003 Informační systémy

Ročník	ročník		ročník		ročník		Celkem
Období	ZO	LO	ZO	LO	ZO	LO	
Povinné předměty							
1. cizí jazyk	4	4	4	4	4	4	24
2. cizí jazyk	3	3	3	3	3	3	18
Dějiny kultury a lidského myšlení	2	2	2	2	2	2	12
Aplikovaná psychologie	2	2					4
Právní nauka			2	2	2	2	8

Sociální komunikace	2	2	2	2			8
Stylistika	2	2			2	2	8
Základy ekonomiky			1	1			2
Účetnictví					2	2	4
Sportovní hry	1	1	1	1			4
Úvod do studia	2	2					4
Ediční činnost					2	2	4
Informační systémy	2	2	2	2	2	2	12
Informační procesy	2	2					4
Informační služby			2	2	2	2	8
Informační a komunikační technologie	2	2					4
Technické prostředky	2	2					4
Management	2	2			2	2	8
Marketing			2	2			4
Zpracování dokumentů I	2	2					4
Obchodní korespondence					1	1	2
Absolventský seminář dle specializace					2	2	4
Souvislá praxe za období		160		160	160		480
Součet	30	30	21	21	26	25	
Povinně volitelné předměty dle zaměření							
Knihovnictví							
Knihovnictví			2	2			4
Zpracování dokumentů II			2	2			4
Bibliopedagogika			2	2			4
Zpracování informací							
Sociální informace			2	2			4
Zpracování dokumentů a dat			2	2			4
Báze dat			2	2			4
Správa kulturních památek							
Muzea a galerie			2	2			4
Správa sbírek			2	2			4
Kulturní teorie v praxi			2	2			4
Archivnictví							
Archivnictví			2	2			4
Spisová služba			2	2			4
Pomocné vědy historické			2	2			4
Součet (u všech zaměření stejný)	0	0	6	6	0	0	12

Literatura

1. *Almanach k 50. výročí školy.* Brno : Vyšší odborná škola a Střední odborná škola informačních a knihovnických služeb, Brno, 2002. 162 s.
2. *Školní vzdělávací : Střední odborná škola knihovnická, Brno, Kotlářská.* Brno : Obchodní akademie, Střední odborná škola knihovnická a Vyšší odborná škola knihovnických, informačních a sociálních služeb, Brno, 2010. 323 s.

FILAMENT KNIHOVNY JAKO SOUČÁST MULTIFILU V KURIKULU ISK BRNO

Petr Škyřík, KISK FF Masarykova univerzita, Brno

Cílem příspěvku je představit kurikulum KISK Brno s jeho přesahy směrem ke knihovnám. V příspěvku jsou také zmíněny projekty, které realizujeme pro knihovny či společně s knihovnami.

1. Vymezení pojmů

- **Filament** je v textilní terminologii mezinárodní označení pro všechna vlákna neomezené délky. Výraz filament se vyskytuje v několika jiných oborech (elektrotechnika, biologie, astronomie) bez jakéhokoli souvislosti s textilními vlákny (viz <http://en.wikipedia.org/wiki/Filament>). [1]
- **Multifil** je svazek jednotlivých vláken.
- **Kurikulum** je prostředkem realizace hlavního vzdělávacího úkolu moderní školy. Kurikulum je považováno za prostředek celoživotního vzdělávání člověka. Škola tak přestává být jen „učící“ organizací, stává se součástí života člověka a kromě poskytování znalostí a dovedností formuje také jeho životní postoje a názory.

Kurikulum zahrnuje:

- vztahy učitelů a studentů;
- potřeby učitelů, studentů a dalších subjektů participujících na procesu vzdělávání;
- způsoby organizace vzdělávání.

Kurikulum se dělí na:

- doporučené (základní koncepční dokument);
- předepsané (závazný oficiální dokument);
- realizované (to, co učitel skutečně učí);
- podpůrné (veškeré náležitosti podporující předepsané kurikulum, např. učebnice, technologie, studijní materiály apod.);
- hodnocené (kurikulum převedené do hodnotící podoby, např. formou testů);
- osvojené (to, co si studenti skutečně osvojili). [2]

2. Jak chápat kurikulum KISK

„Průměrný učitel vypráví. Dobrý učitel vysvětluje. Výborný učitel ukazuje. Nejlepší učitel inspiruje.“

W. A. Ward

Slovo kurikulum vyjadřuje pohyb určitým směrem, po určité cestě k určitému cíli. Zahrnuje v sobě procesy, prostředky i podmínky k dosažení cíle. Může být chápáno poměrně široce, a to jako vzdělávací program, jako obsahová náplň vzdělávacího působení, ale i jako dosažený výsledek. Kurikulum hledá odpovědi na komplex základních otázek pedagogické teorie a praxe, které lze jednoduše formulovat v odpovědích na následující otázky:

PROČ jsme si zvolili právě tento cíl?

V ČEM spatřujeme jeho zásadní význam pro studenta?

JAK a KDY chceme cíl naplnit?

CO bude hlavním obsahem?

Jaké **PODMÍNKY** pro uskutečnění našich záměrů musíme vytvořit?

Jak zkontrolujeme **VÝSLEDKY**, kterých jsme fakticky dosáhli? [3]

Cílem tohoto příspěvku není odpovídat na všechny tyto otázky ohledně kurikula v rovině plánovací, ale spíše snaha popsat aktivity, které se snažíme dělat pro to, aby výuka na KISKu byla co nejefektivnější a nejpřínosnější jak pro samotné studenty, tak i pro praxi. Škola – základ života; tak zní nejen název známého filmu pro pamětníky, ale i teze přinášející jasné zdůvodnění. Svět, ve kterém žijeme, je charakterizován vzájemnou závislostí, propojeností, rychlými změnami. Tato vzájemná závislost se týká technologické, ekonomické i ekologické sféry: zároveň vzrůstá internacionalizace problémů a jen obtížně začínáme rozlišovat, co je otázkou tuzemskou a co mezinárodní.

Tony Wagner je profesorem na Harvard Graduate School of Education. Na Harvardu je jedním z ředitelů skupiny CLG (Change Leadership Group), jež s podporou nadace Billa a Melindy Gatesových pomáhá vedoucím představitelům škol a školských obvodů efektivním způsobem realizovat potřebné změny ve vzdělávání. V knize *The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills Our Children Need-And What We Can do About It* (Všeobecně chybné zaměření výuky aneb Proč ani naše nejlepší školy neučí nové dovednosti potřebné k přežití – a co se s tím dá dělat) rozpracovává následujících 7 základních dovedností (kompetencí) nutných pro přežití našich studentů ve společnosti 21. století:

1. kritické myšlení a schopnost řešit problémy;

2. spolupráce v rámci sítě a její cílevědomé využití k vlastnímu poznávání;
3. svižnost a adaptabilita;
4. iniciativa a podnikavost;
5. efektivní mluvená i psaná komunikace;
6. schopnost nalézat a analyzovat informace;
7. zvědavost a představitost. [4]

Kromě oborově pojatých kompetencí, které jsou pro náš obor vymezeny v profilu absolventa¹, je pro nás důležité rozvíjet i výše uvedené dovednosti, které můžeme velmi zjednodušeně v kurikulu převést na společného jmenovatele – **prostředí pěti „i“**:

- **interaktivní prostředí**, s vazbami uvnitř systému i vně (k praxi i širší odborné veřejnosti);
- **inkluzivní prostředí**, které zahrnuje podporující systémy a metody komunikace, staví na kooperaci všech zainteresovaných;
- **interdisciplinární prostředí**, zdůrazňující vztahy mezi jednotlivými oblastmi poznání;
- **internacionální prostředí**, vyzývající k širokému (mezinárodnímu) kontextu uvažování o oboru;
- **interpersonální prostředí**, budující poznání na sociálních vztazích, které mu napomáhají. [5]

3. Filament KNIHOVNY jako součást multifilu v kurikulu ISK Brno

„Prostý absolvent školy má tři druhy znalostí: cenné, cenné před třiceti lety a bezcenné.“

Milan Zelený

V současné době studuje na Kabinetu informačních studií a knihovnictví FF MU Brno přes 350 studentů v bakalářském a magisterském studijním

---

¹ Absolventi studijního programu Informační studia a knihovnictví jsou připravováni na zvládnutí teoretických, metodologických a etických základů informační vědy a knihovnictví, informačních technologií a internetu, sociální komunikace, knihovnické standardizace a organizace poznání, tvorby a managementu knihovních a informačních systémů a informační výchovy, práce s informačními zdroji v digitálních knihovnách a databázových centrech, informačního managementu. Jsou schopni aplikovat teoretické poznatky v knihovní a informační praxi s využitím moderních informačních a komunikačních technologií. Ovládají informační technologie, metody a nástroje na tvorbu a budování knihovních a informačních fondů, vyhledávání informací, zprostředkování informací a poznatků uživatelům.

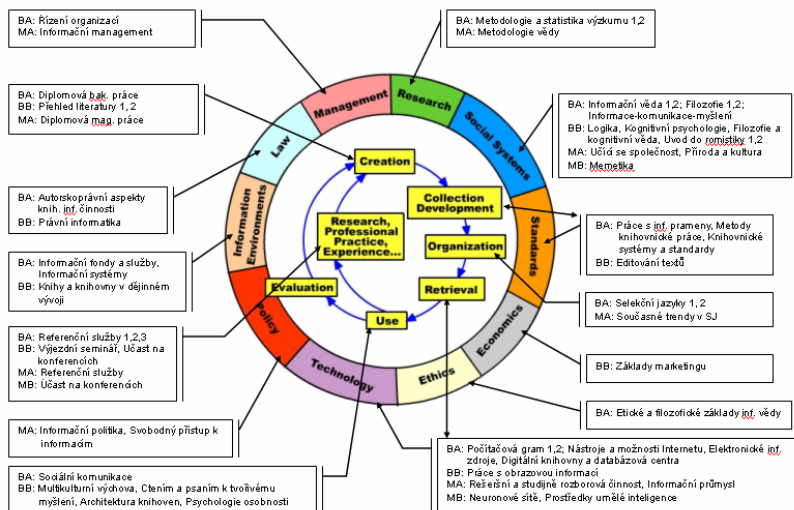
programu Informační studia a knihovnictví, a to jak v prezenční, tak i kombinované formě. Na výuce cca 110 předmětů, které se každý rok vypisují, spolupracuje přes 30 interních a externích vyučujících jak z akademického prostředí, tak i z odborné praxe.

Studium na KISKu nemá žádnou specializaci, ale pro naše potřeby se snažíme rozvíjet a specifikovat jednotlivá vlákna (filamenty), která pak studentům pomůžou lépe se zorientovat v nabídce předmětů (praxí, stáží, ...), možnostech studia a uplatnitelnosti na trhu práce.

V současné době jsou definovány (se všemi riziky „zjednodušení“) tato vlákna:

1. Knihovny
2. Státní správa a školství
3. Soukromý sektor – neziskový a firemní
4. Věda a výzkum

Každé z dílčích vláken má (či v nejbližší době bude mít) specifikované jak povinné předměty, které se k němu vztahují, tak i povinně volitelné či doporučené volitelné předměty z nabídky celé Masarykovy univerzity. Zároveň se předpokládá u každého vlákna dostatečná nabídka praxí, stáží, rozvojových, ale i vědeckých projektů. Nutnou podmínkou je vždy získání kvalitních a vstřícných odborníků, institucí či asociací, se kterými můžeme navázat kooperaci.

Obr. 1: Životní cyklus informace a svazek vláken v kurikulu KISK

V tomto příspěvku budu níže **popisovat pouze vlákno, které směřuje ke knihovnám**. Z celkového počtu cca 110 předmětů (bakalářského a magisterského studia) je 14 povinných a 13 povinně volitelných předmětů zcela orientováno na knihovny. V rámci tohoto vlákna se dále snažíme intenzivně spolupracovat s knihovnami – a to hned v několika směrech:

- **Výuka odborníků z knihoven u nás** (samostatné předměty, dílčí přednášky v rámci Bloku expertů, ...).
- **Semináře/školení/konzultace od nás pro knihovny**.
- **Propojení kurikula s profesním vzděláváním** (specializační předměty – společná výuka studentů i lidí z praxe).
- **Praxe a dlouhodobé (diplomové) stáže** (všechny typy knihoven).
- **Zadávání a vedení diplomových prací odborníky z knihoven**.
- **Společné rozvojové i výzkumné projekty**.
- **Sdílení materiálů, technologií, místa, učeben, kontaktů, ...**

4. Projekty KISKu vztahující se k filamentu KNIHOVNY

„Učení je zjišťování toho, co už víme. Činy jsou důkazem toho, že to víme. Vyučování je připomínání ostatním, že to vědí stejně dobře jako my. Všichni máme co učit, uskutečňovat a vyučovat.“

Richard Bach

Velmi přínosná se jeví především spolupráce s knihovnami na projektech, ve kterých je rozvíjen celý komplex knihovnické teorie a praxe. Níže je seznam projektů, které nějakým způsobem směřují ke knihovnám (seznam všech projektů KISKu je k dispozici na <http://www.slideshare.net/KISK/projekty-kisk>). Pro přehlednost je seznam zpracován formou „přehledových“ schémat.

Partnerská síť informačních profesionálů (PARTSIP) si klade za cíl posílit spolupráci mezi institucemi terciálního vzdělávání, výzkumnými institucemi a veřejným i soukromým sektorem v České republice. Je platformou pro podporu dalších společných projektů a mezisektorové spolupráce. Cílovou skupinou jsou i knihovníci z VŠ.

- ❑ **Kontaktní osoba:** Mgr. Ladislava Suchá
- ❑ **Registrační číslo:** CZ.1.07/2.4.00/12.0059
- ❑ **Rok zahájení:** 2009
- ❑ **Web:** www.partsip.cz
- ❑ **Mail:** sucha@phil.muni.cz

Zapojené partnerské instituce:

- ❑ CEITEC Cluster- bioinformatics z.s.p.o.
- ❑ Vysoká škola ekonomická v Praze
- ❑ Sdružení knihoven ČR
- ❑ Sdružení pro informační společnost
- ❑ Slezská univerzita v Opavě
- ❑ Svaz knihovníků a informačních pracovníků
- ❑ Univerzita Karlova v Praze
- ❑ Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
- ❑ Knihovna AV ČR, v.v.i.

Národní klastř informačního vzdělávání (NAKLIV) je projekt realizovaný s podporou z OP VK (Prioritní osa 2.4 Partnerství a síť). Projekt se zaměřuje na podporu a zkvalitnění efektivní spolupráce, sdílení materiálů a výměnu poznatků z praxe mezi institucemi, které realizují informační vzdělávání. Cílovou skupinou jsou i knihovníci z VŠ.

- ❑ **Kontaktní osoba:** Bc. Jan Zikuška
- ❑ **Registrační číslo:** CZ.1.07/2.4.00/12.0060
- ❑ **Doba trvání:** 2009 - 2012
- ❑ **Web:** www.nakliv.cz
- ❑ **Mail:** zikuska@mail.muni.cz

Zapojené partnerské instituce:

- ❑ Univerzita Karlova v Praze
- ❑ Univerzita Palackého v Olomouci
- ❑ Vysoké učení technické v Brně
- ❑ Mendelova univerzita v Brně
- ❑ Moravská zemská knihovna v Brně
- ❑ Obchodní akademie, Střední odborná škola knihovnická a Vyšší odborná škola knihovnických, informačních a sociálních služeb, Brno
- ❑ Slezská univerzita v Opavě

Beth je alternativní elektronický katalog knihoven FF, FSS, PedF a ESF MU. Vznikl proto, aby poskytl uživatelům možnost:

- ▣ podílet se na tvorbě a úpravě záznamů dokumentů,
  - ▣ vkládat nové záznamy knih, www stránek,
  - ▣ třídit je podle vlastních hledisek,
  - ▣ vyměňovat si názory s ostatními uživateli,
  - ▣ doporučovat knihy k zakoupení do knihovny.
-
- ▣ **Kontaktní osoba:** Ing. Zdeněk Kadlec, Dr.
  - ▣ **Hlavní řešitel:** ÚK FF MU
  - ▣ **Web:** <http://knihovna.phil.muni.cz/katalog>
  - ▣ **Mail:** kadlec@phil.muni.cz

Znalostní portál knihovna.cz

- ▣ Společně s partnery připravujeme znalostní portál, který bude sloužit pro potřeby široké oborové obce. Znalostní portál umožní **efektivní platformu komunikace, sdílení materiálů a online vzdělávání** informačních pracovníků v ČR (pracovníků knihoven, pedagogů a studentů z oboru ISK).

Díleční subportály knihovna.cz:

- ▣ **Garant:** PhDr. Petr Škyřík
  - ▣ **Rok vzniku:** 2010
  - ▣ **Web:** <http://www.knihovna.cz>
  - ▣ **Mail:** pskyrik@phil.muni.cz
-
- ▣ kurzy.knihovna.cz
  - ▣ virtualni.knihovna.cz
  - ▣ digitalni.knihovna.cz
  - ▣ webovky.knihovna.cz
  - ▣ odkazy.knihovna.cz
  - ▣ webinare.knihovna.cz
  - ▣ wiki.knihovna.cz
  - ▣ clanky.knihovna.cz
  - ▣ prohlidka.knihovna.cz
  - ▣ vyzkumy.knihovna.cz

Zvýrazněné portály jsou již funkční.

LibFFest

Festival studentských filmů s tematikou ISK (čtenářství, internet, knihovny, ...). Každý rok se sejde přes deset filmů, jež bojují o přízeň poroty a snaží se uchvátit i široké publikum - svým stylem, nápady a hereckými výkony. Každý rok se udělují ceny poroty a diváků.

- **Kontaktní osoba:** PhDr. Petr Škyřík
- **Rok vzniku:** 2006
- **Web:** <http://kisk.phil.muni.cz/libffest>
- **Mail:** pskyrik@phil.muni.cz

Guerilla Readers

Tým GR je tvořen sedmi gorilkami, které se rozhodně po nikom neopičí, a jejich spolupráce je více než banánová. **Cílem projektu je kreativně rozvíjet a naprosto neohroženě aplikovat** netradiční marketingové metody k **propagaci čtení a čtenářství** v praxi.

- **Kontaktní osoba:** Bc. Marek Vetchý
- **Garant:** PhDr. Petr Škyřík
- **Rok vzniku:** 2008
- **Web:** www.greaders.cz
- **Mail:** guerrillareaders@gmail.com
- **Profil na Facebooku** [<http://www.facebook.com/guerrilla.readers>]

Už jste slyšeli píseň Knihovnická? Ne? Koukněte na náš **GR Youtube kanál!**
[<http://www.youtube.com/user/GuerrillaReaders>]

ČteSyRád

ČTESYRÁD je neustále aktualizovaná databáze k doporučení čtivých knih. Ať jste bloudící čtenář (prostě nevíte, co číst), znužený čtenář (prostě jste už přečetli "vše") či přesvědčený nečtenář (prostě nečtete) - **ČTENÁŘŮV SYMPATICKÝ RÁDCE VÁM NAJDE "TY PRAVÉ"!**

- **Kontaktní osoba:** Bc. Klára Zemanová, DiS.
- **Garant:** PhDr. Petr Škýřík
- **Rok vzniku:** 2008
- **Web:** www.ctesyrad.cz
- **Mail:** info@ctesyrad.cz
- **Profil na Facebooku**
  - [<http://www.facebook.com/ctesyrad.cz>]
- Projekt financován z **VISK 3**

BiblioHelp

BiblioHelp nabízí přehled knih vhodných pro biblioterapeutickou praxi – **léčbu knihou**. Dostali jste se do **těžké životní situace**? Potýkáte se s vlekoucími se problémy, nejistotou, úzkostí, těžkým onemocněním či s handicapem? Chtěli byste **pomoci** sobě nebo svým blízkým, ale nevíte jak? Zaručený recept na vyřešení všech problémů vám nabídnout nemůžeme, ale můžeme vám prostřednictvím vybraných knižních titulů **naznačit cestu, směr, inspirovat** vás ve vašem jednání či jen **potěšit, povzbudit** a třeba i trochu **poučit**.

- **Kontaktní osoba:** Bc. Edita Vališová
- **Garant:** PhDr. Petr Škýřík
- **Rok vzniku:** 2008
- **Web:** www.bibliohelp.cz
- **Mail:** info@bibliohelp.cz
- **Profil na Facebooku**
  - [<http://www.facebook.com/BiblioHelp>]
- Projekt financován z **VISK 3**

Kulturně informační web (KulnWeb) je databáze nabídek kulturních akcí a služeb, které jsou vhodné pro provozování ve veřejných knihovnách i v jiných kulturních centrech měst a obcí.

- **Kontaktní osoba:** Mgr. Lenka Navrátilová
- **Rok vzniku:** 2008
- **Web:** www.kuinweb.cz
- **Mail:** le.navratilova@centrum.cz
- **Profil na Facebooku**
  - <http://www.facebook.com/KulnWeb>

Kurz projektového managementu

KPM je e-learningový kurz v prostředí Moodle, který rozvíjí poznatky z oblasti projektového managementu a souvisejících soft skills dovedností. Kurz je vytvořený a určený primárně pro pracovníky krajských a městských knihoven s regionální funkcí, ale je určen i dalším zájemcům o tuto problematiku z řad studentů a neziskových organizací.

- **Kontaktní osoba:** Bc. Markéta Bočková
- **Garant:** PhDr. Petr Škýřik
- **Rok vzniku:** 2008
- **Web:** <http://kisk.phil.muni.cz/kpm>
- **Mail:** jaknaprojekt@gmail.com

Něže následuje přehled jednotlivých webových materiálů, které byly v rámci modulu podřízeny pro Vás připraveny.

- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Základní pojmy
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Time management
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Základní pojmy (1) vše o úkonech
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Základní pojmy (2) vše o administrativě
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Time management (2) Jak řídit čas
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Základní pojmy (3) vše o úkonech
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Time management (3) Jak řídit čas
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Základní pojmy (4) vše o úkonech
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Time management (4) Jak řídit čas
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Základní pojmy (5) vše o úkonech
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Time management (5) Jak řídit čas
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Základní pojmy (6) vše o úkonech
- ☐ **WELCOME ZÁKLADY:** Time management (6) Jak řídit čas

3. MODUL

Hard Skills: Projektové plánování

Časová náročnost: 60 minut

Zabírané předměty: projektový plán, definování předmětu projektu, výpis/rozdělení, schvalování projektového plánu, Ganttův diagram

CE modulu

- Absolvent projektové plánování
- Absolvent definování předmětu projektu
- Absolvent vytvoření projektového plánu
- Absolvent sestavení časového plánu projektu
- Absolvent sestavení Ganttova diagramu
- Absolvent sestavení PERT diagramu
- Absolvent sestavení CPM diagramu
- Absolvent sestavení etického plánu

IC SŠ

Projekt **Proměna středoškolských knihoven na pulzující informační centra (IC SŠ)** je zaměřen na zvyšování informační gramotnosti žáků středních škol a zároveň upozorňuje na skutečnost, že dnes již nestačí školní knihovna s několika regály knih.

- **Kontaktní osoba:** Bc. Zuzana Nobilisová
- **Garant:** PhDr. Michal Lorenz
- **Konzultantka:** Mgr. Jana Nejezchlebová
- **Web:** www.icss.cz
- **Mail:** zuzana.nobilisova@icss.cz
- **Profil na Facebooku**

Audioknihy.net

Cílem projektu je zvýšit celkové povědomí veřejnosti o existenci audioknih. Audioknihy mohou být předmětem zájmu mnohých skupin, a to jako doplněk, nebo i jako možná alternativa ke klasické četbě. Mohou je poslouchat i nečtenáři, lidé zrakově postižení či děti předškolního věku.

- **Kontaktní osoba:** Bc. Alžběta Škytová
- **Garant:** Mgr. Karel Černošek (Tympánium)
- **Rok vzniku:** 2009
- **Web:** <http://www.audioknihy.net>
- **Mail:** Bety@audioknihy.net
- **Profil na Facebooku**
  - <http://www.facebook.com/audioknihy.net>

Cílem projektu **e-LKA** je vytvoření **e-learningového kurzu angličtiny pro referenční knihovníky** městských knihoven kolem 10 000 obyvatel a univerzitních knihoven v Jihomoravském kraji.

Schopnost používat angličtinu se v dnešní době stává nutností, zvláště pro pracovníky v informačních službách. E-learningový kurz e-LKA přináší knihovníkům znalosti, reálně využitelné v jejich práci.

- **Kontaktní osoba:** Bc. Pavla Lichnovská
- **Garant:** Bc. Jan Zikuška
- **Rok vzniku:** 2009
- **Web:** ve výstavbě
- **Mail:** 217878@mail.muni.cz

Kurz práce s informacemi

Projekt **Kurz práce s informacemi (KPI)** reaguje na vzrůstající potřebu zvyšovat informační gramotnost u studentů. Jeho cílem je inovace a vytvoření informačně kvalitních a profesionálně zpracovaných dvou jednosemestrálních plně e-learningových kurzů pro Masarykovu univerzitu, které se budou tematicky věnovat širokému spektru práce s informacemi.

- **Kontaktní osoba:** Bc. Stanislava Midrlová
- **Garant:** PhDr. Petr Škyřík
- **Rok vzniku:** 2009
- **Web:** ve výstavbě
- **Mail:** 217781@mail.muni.cz
- **Profil na Facebooku**
  - <http://www.facebook.com/kurz.kpi>

DEFINOVÁNÍ PROBLÉMU A PRÁCE S TEMATIKOU

?? Kvalita informací je klíčová pro úspěšnost jakéhokoli podnikání. Vzhledem k tomu, že informace jsou stále více dostupné, je důležité, aby byly správně vyhodnoceny a použity. Tento kurz se zaměřuje na tyto aspekty a nabízí praktické rady, jak s informacemi efektivně pracovat.

Cíl modulu:

- pochopit, co znamená kvalita informací a proč je to důležité pro úspěch
- umět vyhodnotit kvalitu informací podle různých kritérií
- umět najít a získat kvalitní informace
- umět efektivně pracovat s informacemi
- umět využít dostupné nástroje pro práci s informacemi

Klíčové slovo:

definice problému, definice problému, definice problému, definice problému, definice problému, definice problému, definice problému, definice problému, definice problému, definice problému, definice problému

Číslo modulu:

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Průběh modulu je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické.

Cílem projektu je vytvoření **odborného recenzovaného časopisu z oblasti informačních věd**. Časopis bude vycházet v elektronické formě, a to čtyřikrát do roka. V souladu s charakterem oboru bude časopis orientovaný transdisciplinárně. Periodikum bude podporovat myšlenku Open access a bude usilovat o nejvyšší možnou míru přístupnosti.

ProInflow je uvedeno v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice, který má pod patronací Rada pro výzkum, vývoj a inovace.

[http://www.vyzkum.cz/storage/att/F592FC13E99D6CDF6F35DE8F4EB3E384/Seznam_2010.pdf]

- **Kontaktní osoba:** Bc. Simona Stolařová
- **Garant:** Mgr. Ladislava Suchá
- **Rok vzniku:** 2009
- **Web:** pro.inflow.cz
- **Mail:** casopis_IV@inflow.cz
- **Profil na Facebooku**

VIAKISK

Projekt **Virtuální akademický kampus informačních studií a knihovnictví (VIAKISK)** má za cíl nabídnout základnu pro *studenty, akademické pracovníky a knihovny ve virtuálním světě Second Life*.

VIAKISK přináší:

- *nové možnosti výuky, komunikace a spolupráce;*
  - *usnadnění studia handicapovaným a kombinovaným studentům;*
  - *lepší možnosti získávání externích odborníků pro výuku;*
  - *rozšíření a zpřístupnění výuky inovativním a finančně úsporným způsobem.*
-
- **Kontaktní osoba:** Bc. Libor Juhaňák
  - **Garant:** PhDr. Petr Škýřík
  - **VSTUP:** <http://siurl.com/secondlife/VIAKISK>
  - **Rok vzniku:** 2009
  - **Mail:** 217393@mail.muni.cz
  - **Profil na Facebooku**
    - <http://www.facebook.com/VIAKISK>

5. Závěr

Podle průzkumů odchází 19 % našich absolventů pracovat do knihoven (ovšem při studiu deklaruje ochotu jít pracovat do knihoven 44 % studentů). Považujeme tedy za velmi důležité, aby kurikulum KISK Brno nabízelo kvalitní vzdělávání, které studentům umožní získat potřebné znalosti, dovednosti a postoje pro práci v knihovně. Vzdělání, které ale nebude pouze reagovat na okamžité potřeby praxe, ale přinese oboru i jednotlivci záručení i v delším časovém horizontu.

6. Literatura

[1] *Filament* [online]. 2010 [cit. 2010-07-02]. Wikipedia. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Filament>>.

[2] MALACH, Josef. *Základy didaktiky*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-266-1. s. 85–89.

[3] *Co je kurikulum* [online]. 2009 [cit. 2010-07-02]. Nakladatelství Portál. Dostupné z WWW: <<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=2841>>.

[4] BRDIČKA, Bořivoj. *7 základních kompetencí pro 21. století podle Wagnera* [online]. 2010 [cit. 2010-07-02]. Učitelství spomocník. Dostupné z WWW: <http://www.spomocnik.cz/index.php?id_document=2484>. ISSN 1214-9179.

[5] KASÍKOVÁ, Hana. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. [s.l.] : Portál, 2010. 152 s. ISBN 978-80-7367-712-1.

Tematický blok

**PŘÍJEMNÉ PROSTŘEDÍ
A POHODLÍ ANEB CO
S INTERIÉRY KNIHOVEN**

PŘÍJEMNÉ PROSTŘEDÍ A POHODLÍ KNIHOVEN – CÍL NEBO PROSTŘEDEK?

*Michaela Brožová, Fakulta architektury ČVUT, Praha; Ivo Hanel,
Psychiatrická léčebna Bohnice, Praha*

Obsah

- I. Terminologie a historické souvislosti
  - II. Univerzální aspekty historických knihoven
  - III. Hledání optimálních kvalit vnitřního prostředí knihoven
  - IV. Vývoj knihoven
  - V. Aspekty bio-medicínské
  - VI. Aspekty psycho-sociální
  - VII. Spirituální aspekty
  - VIII. Integrovaná role knihoven – ideální i protikrizová
  - IX. Rolex Learning Center – univerzitní knihovna v Lausanne
- Literatura

I. Terminologie a historické souvislosti

Otázku cíle nebo prostředku dobře řeší učení o *Tao = cesta, směřování*, které je cílem i prostředkem. Pohodlí a příjemnost jsou očekávané kvality každého interiéru, včetně knihovního, a je vhodné je blíže prozkoumat:

Pohodlí: termín propracovaný ergonomií, pracovní psychologií a mentální hygienou. Zatímco ergonomie je součástí výuky architektury a designu a jejími parametry by se měl poměřovat každý interiér, pracovní psychologie a mentální hygiena jsou obory v posledních letech u nás bohužel nepříliš propagované. Pohodlí má dvě neoddelitelné podoby – fyzickou (související s materiálními kvalitami prostoru a jeho zařízení) a psychickou (důsledky materiálních kvalit na naše pocity, chování, vztahy, ale i třeba na pracovní výkonnost). Souladem fyzického a psychického pohodlí vzniká stav opsaný souvisejícím slovem **pohoda** (*well-being*), který můžeme charakterizovat jako stav bio-psycho-sociální rovnováhy. Abychom do této definice dostali ještě čtvrtou dimenzi – spirituální, která je nedílnou součástí definice zdraví podle WHO, musí mít *pohodlné* prostředí ještě další přesah – inspirující, podněcující ke studiu, kreativitě, meditaci, ...

Příjemnost: zdánlivě jednoznačně vypovídající slovo z běžného jazykového úzu je povýtce výsostně subjektivním činitelem, navíc může mít i interpersonální a meziskupinové variace.

Prvoplánová snaha o pohodlí a příjemnost: bez ztížení nemusí být výhrou. Svědčí o tom příklady mnoha veřejných interiérů (většinou restauračních zařízení), o kterých se většina návštěvníků shodne, že *působí výrazně nepříjemně*, i když se dá předpokládat, že se jejich zřizovatelé snažili jistě o příjemnost než o opak. Ve většině případů je vysvětlení možné najít v reflexivním samokutilství zřizovatelů, kteří investici do architekta považují za zbytečný luxus. Někdy ale ani investice do architekta nemusí znamenat výhodu, pokud se jedná o silnou asertivní individualitu, která chce prosadit za každou cenu pouze vlastní nápady. U veřejného interiéru knihoven je třeba volit architekta s vrozeným nebo vypěstovaným smyslem pro týmovou tvorbu díla a dialog.

II. Univerzální aspekty historických knihoven

Zdalo by se, že *příjemnost, libost* může být až *archetypální, univerzální, všelidská*.

Tyto prvky můžeme pozorovat v určité *univerzalitě* prostředků používaných v historických knihovnách.

Univerzální aspekty interiérů historických knihoven popsané na základě komparace pramenů:

- prostor umožňující soustředěné studium a práci (tvorbu písemných materiálů),
- klid, nerušenost,
- možnost koncentrace, meditace,
- dostupnost (princip regálů) a přístupnost (ochozy, galerie),
- samoobslužnost – autonomie uživatele (možnost regulovat osvětlení, individuální svítidla, závěsy),
- estetika,
- umělecká díla,
- nadčasový charakter – nepodléhání pomíjivým módám,
- uživatelsky přátelské a trvanlivé materiály – dřevo, kámen,
- sakrální charakter,
- ergonomické prvky (speciální křesla, sedadla, pulpity).

Tyto prvky vytvářely nejenom něco, co je obsaženo v názvu příspěvku – *pohodlí a příjemnost*, ale měly výrazný **nadosobní, přesahový**, možno říci **spirituální akcent** (u klášterních knihoven dominantní). Fyzické pohodlí a zevní příjemnost měly směřovat k obdobnému stavu vnitřnímu – nikoliv k navození hedonistického požitku, ale **stavu pozitivního, transcendentálního vztahu ke světu**.

III. Hledání optimálních kvalit vnitřního prostředí knihoven

Nová doba versus staleté zkušenosti: moderní ergonomie využívá současné technologie včetně high-tech, můžeme se ale poučit i z klášterních knihoven, jejich interiérů, míst pro práci a rozjímání. Lze obdivovat díla starověkých architektů a *ergonomů* – kolektivní zařízení i individuální cely, speciální sedadla, úpravy nábytku šité doslova *na tělo* – např. stůl pro sv. Tomáše Akvinského, pulpity pro prevenci očních onemocnění (*optic injury*).

Aspekty hygieny prostředí se začaly objevovat od vzniku mentální hygieny na počátku minulého století, nicméně čekají na svůj další výzkum v novém miléniu.

Od 80. let se objevovaly zprávy o *nemocných budovách*.

Syndrom a nemoc nemocných budov (*Sick building syndrom and sick building illness*). V roce 1984 zpráva WHO uváděla, že až 30 % nových a re-novovaných budov vyvolává příznaky narušení zdraví. Jednalo se o potíže, které často bývají uváděny jako civilizační, enviromentální, stresové nebo psychosomatické. Klasifikace potíží byla podle WHO popsána již v roce 1983 a zahrnovala hlavní skupiny:

1. dýchací cesty horní a dolní,
2. centrální nervovou soustavu: akutní symptomy únavy, vyčerpanosti, bolesti, poruch kognitivních funkcí, spánkové potíže a psychické problémy od psychosomatických až k vývoji depresí,
3. problémy kožní, od akutních po vývoj chronických alergických stavů; v důsledku uvedených potíží se podstatně zhoršují pracovní schopnosti,
4. duševní potíže: snížení kognitivních funkcí. Vzniká nesoustředěnost, zhoršení všípivosti, paměti a řešení problémů. Rozdíl mezi *Sick building syndrom (SBS)* a *illness* je v etiologii: pokud je známa, mluví se o *illness* (nemoci), pokud ne, tak o *syndromu*.

Charakteristika nemocných budov – hlavní rysy:

1. stáří budovy: jedná se především o budovy stavěné od 60. let,
2. problémy klimatizace a temperování, nedostatečná výměna vzduchu,
3. nízká úroveň větrání,
4. problematika elektromagnetického záření (koncentrace zdrojů),
5. problematice osvětlení,
6. problémy s použitím látek se škodlivými chemikáliemi – nátěry, stavební materiál,
7. syntetické materiály, nábytek, koberce atd.,
8. problémy s provozem, prašnost, hluk,
9. problémy s úklidem – nedostatečnost, užívání škodlivých chemikálií,

10. problémy sociálně-psychologické a organizační, např. kumulace pracujících osob (velkoprostorové kanceláře, rutinní, netvární úřednická práce).

Architektonická řešení často vznikala bez tzv. *pre-designu* – studie vznikající na základě diskuse vedené s knihovníky, což se u nás v posledních letech mění, ve světě trvá již delší dobu. U nás tvorba projektů a diskusí o *pre-designu* dosud čeká na jednání v *čtyřpartitě* – vyžadující kromě zadavatele, architekta a knihovníků také účast budoucích *uživatelů*. Diskuse v tomto čtyřstranném složení probíhají již po mnoho let v USA a ještě delší dobu ve Skandinávii. Tím je možná prevence paradoxů – architektky i knihovníky oceňovaná díla jsou mnohdy pro uživatele doslova zdrojem úrazů a stresu.

IV. Vývoj knihoven

Knihovny projektované a budované do konce 20. století: jedním z nejdůležitějších kritérií je vnější forma – výrazná a neopakovatelná, technicky a technologicky odvážná – dobře zapamatovatelná a atraktivní jedinečným tvarem, vyzývající, někdy snad až vyzývavá. Tyto knihovny mají jasně definované hranice mezi budovou a okolním prostředím i mezi jednotlivými prostory uvnitř. Přestože akceptovaly nové informační technologie a s nimi spojené nové provozní a dispoziční nároky, jejich návrhy většinou vycházely z tradičního modelu knihovny jako stabilní instituce s informativní a vzdělávací funkcí.

Vývoj knihoven: velké knihovny (centrální, státní) dosud byly – v duchu tradice – koncipovány jako náročné a drahé symboly vzdělanosti i výkonnosti centrálně řízené administrativy, tvarově nezaměnitelné. Tyto knihovny, budované v návaznosti na historické vzory s přehledně strukturovanou typologií a hierarchicky uspořádanými vztahy, můžeme spojovat s určitými atributy, jako institucionální, majestátní, honosný, pravidelný, symetrický, solidní, stabilní. V mezinárodních architektonických soutěžích na knihovny z posledních let se objevily i neortogonální, velmi silné tvary od tzv. volných nebo tekutých forem po ostré a lomené tvary dekonstruktivistických budov.

Nové trendy v knihovnictví: aktuální změny v oblasti knihovnictví vedou k proměně vnitřního prostředí architektury knihoven:

1. **Knihy:** postupující digitalizace knih a digitální archivace (nejvýraznější v oblasti vědeckých titulů, kde je až 8 knih z 10 v digitální formě), dostupnost rozsáhlých katalogů a digitálních fondů *po síti*, například z domova. Kromě papírových a digitálních knih vzrůstá počet dalších médií, které knihovny archivují: zvuk, fotografie, film.
2. **Knihovníci:** úměrně s klesající potřebou fyzické manipulace s knihou se pro čtenáře stávají stále více poradci při hledání a třídění

informací. Tyto konzultace přestávají být závislé na fyzickém místě a komunikace mezi čtenářem a knihovníkem může probíhat *po síti*. (Týká se hlavně vědeckých a univerzitních knihoven.)

3. **Čtenáři:** většina čtenářů disponuje nejméně jedním počítačem, nejprogresivnější – studentská kategorie čtenářů je vybavena až třemi počítači (notebook na zádech, smart-phone v kapse a stolní počítač doma). Tato kategorie čtenářů také stále více při vyhledávání informací pracuje s internetem (i s nebezpečím, že se při vytváření vlastních textů nechá zlákat metodou *kopírovat – vložit*).

Rozevírající se nůžky mezi technologicky špičkově vybavenou aktivní generací a sociálně slabší populací, seniory, handicapovanými – všemi, kteří jsou bez osobního počítače nebo možnosti trvalého internetového připojení.

Nový přístup k architektuře knihoven: paralelně se mohou objevovat i hlasy pochybovačů: Jestliže se získání informace či *vypůjčení* elektronické knihy může odehrát po síti, nebude nám brzy stačit pouze knihovna virtuální? Je ještě důvod budovat její hmotnou podobu? Evropská unie odstartovala v listopadu 2008 projekt Europeana, digitální knihovnu, která slibuje být největší kontinentální knihovnou financovanou z veřejných zdrojů. Další virtuální knihovny, včetně českých, se rozvíjejí. Jejich pozitiva jsou nesporná, co však virtuální knihovny nemohou nabídnout a v čem spočívá těžiště *kamenné* knihovny a její hlavní smysl, je vytvoření **místa pro setkávání**.

Nové paradigma: zdá se, že se pozornost architektů začíná přesouvat od prvoplánově atraktivní vnější formy k systematictějšímu přemýšlení o **vnitřním prostředí**. O tom svědčí i slova japonských architektů Kazuyo Sejimy a Ryue Nishizawy (SANAA), kteří řekli, že *konstruovat zkušenost nebo vytvářet atmosféru pro ně znamená samotnou podstatu architektury*. Za realizaci univerzitní knihovny Rolex Learning Center ve švýcarském Lausanne obdrželi v roce 2010 (pět týdnů po jejím otevření) prestižní Pritzkerovu cenu za architekturu.

V. Aspekty bio-medicínské

Z hlediska pracovní medicíny jsou největšími problémy knihoven:

1. **Vlivy prašného prostředí** (problematika z oblastí ORL, interny, alergologie).
2. **Vlivy elektromagnetického vlnění:** od naší přednášky v roce 2007 výrazně vzrostly práce o negativním vlivu elektromagnetického záření na lidské zdraví. Švédské prameny (*Institut of Working Life*), ale i kanadské instituce se zabývají výzkumem rizik přístrojů s vysokofrekvenčním elektromagnetickým polem: do nich se řadí PC,

TV, mobily, kopírky, skenery. Zabývají se působením na děti a udávají další přístroje a zařízení (videohry, walkmany, MP3 atd.). V posledních letech byl publikován nárůst **hlucho-slepoty** o několik tisíc případů ročně. Jako etiologie jsou kromě zhoršujícího se genetického potenciálu na vině nadměrné **akustické a optické stresy**.

Opatření: dlouhodobé působení akustického stresu při poslechu sluchátkových zařízení vede k trvalému poškození sluchu. Řešením v budoucnosti by mohla být měřitelná hladina hlučnosti a varování před následky při překročení určité hladiny. Audiokomora, nebo izolovaná prostora jí podobná, může sloužit nejen jako zdroj měření, ale i jako místo hlubokých relaxací. (V tomto ohledu jsou známy aktivity amerického psychiatra Reicha, u nás profesora Hájka i samotného spoluautora.)

3. Elektromagnetické záření a mechanická práce s PC: zkoumal *Spolkový ústav pro ochranu práce*. Německé odborné prameny uvádějí celou řadu škodlivých vlivů popsaných jako trauma z opakované zátěže, světelné zranění, oční stres – nebo stres z obrazovky. Jako prevence se doporučuje oční hygiena, např. možnost odhlédnout od počítače na jiný, pro oko příjemnější objekt. Zde hrají důležitou roli barvy (nejvíce se doporučuje zelená), tlumené světlo, eventuálně tma. Ohledně tmy se udává významný faktor – regeneruje se v ní sítnicový pigment *rhodopsin*. Ve tmě se také tvoří *melatonin*, významný antioxidant, chemopreventivum a antidepresant.

(O závažnosti a rozšíření problému poškození zraku vypovídá statistický údaj z Německa, který hovoří o 60% poškození zraku u německé populace a faktu, že vlivem civilizačního vývoje dochází k poškození zraku již od věku 20 let, tedy v době, kdy fyzický vývoj lidského organismu ještě není ukončen.)

Opatření: nezbytnost kvalitního celkového osvětlení a osvětlení s individuální možností regulace. Prostory s různou intenzitou osvětlení, temnější místa pro odpočinek, možnost oční regenerace pohledy do zeleně nebo přímo pobytem v zeleni (zeleně jako součást koncepce interiéru, obyvatelné terasy s napojením na vnější prostředí, zelené střechy).

4. **Ionizace vzduchu versus syndrom deficitu negativních iontů:** v budovách obecně je množství negativních iontů mnohonásobně nižší než ve venkovním prostředí (ve srovnání s mořským vzduchem nebo vzduchem u proudící vody řádově v tisících), tento fakt se ještě výrazně zhoršuje vlivem elektromagnetického pole, klimatizace a nadměrného použití syntetických materiálů.

Možnosti pro knihovny: aspoň částečné přirozené větrání, zavlhčovače, fontánky.

- 5. Osvětlení versus *photic injury*:** anglický termín označuje světelný úraz – trauma poškozující závažně rohovku. Bylo zjištěno, že k poškození rohovky různého stupně dochází nejenom při intenzivním oslňování, např. sluncem nebo v noci protijedoucími vozidly, ale i delším sledováním obrazovky počítače nebo televize. Němci mají speciální termín *Bildschirmstress* – stres z obrazovky.
- 6. Barvy versus psychofyziologie:** četné pokusy s barvami světel vedly k závěru, že nejvíce škodlivé pro zrak je umělé modré a ultrafialové světlo. Modré světlo (*blue light*) je nejvíce obsažené ve slunečním světle, ale také ve velké míře v mnoha umělých zářičích. *Photic injury* je velmi zkoumaný fenomén – nejenom jeho vznik, mechanismy, ale i možnosti léčení (antioxidanty, zvláště karotenoidy). Zkoumá se také prevence a i zde je důležitá a optimální zelená barva. Psychologii barev zkoumal na principu archetypů a ověřoval na velkých tisícových vzorcích probandů švýcarský psycholog Lüscher a dospěl ke quasi normativním významům: každá barva vyjadřuje určitý psychický stav – fyziologický či patologický – odpovídá osobnosti a v menší míře momentálnímu stavu.

Možnosti pro knihovny: při volbě barevného prostředí je nutno vycházet z faktu, že preference barev je individuální záležitostí a podle Lüscherova zkoumání je dána i věkem. Řešením by bylo vytvoření **nabídky menších prostor**, různě barevně laděných, které by mohly být využívány podle osobnostních a náladových preferencí. Podle Lüschera jsou obecně jako pozitivní přijímány barvy z 8 barev modrá, zelená, žlutá, červená, na hranici je hnědá, negativní jsou podle Lüschera fialová, černá a šedá – kterou považuje za barvu únavy.

- 7. Klimatizace versus prevence infekcí:** zejména v etapě po pandemiích virových nákaz je nutno mít na paměti, že zavřený okruh je pravděpodobně ideálním zdrojem respiračních nákaz. Otázka bakteriálních a virových filtrů dosud není dostatečně řešena.

Možnosti pro knihovny: přesto, že pro knihovny je přímé větrání teoreticky možné, horší je praktická realizace. Prostory s knihami mají mít stálou teplotu a vlhkost, klimatizační řešení se zdá být optimální. Něco jiného jsou však místa studijní, kde by mohlo být navrženo přirozené větrání, minimálně v prostorách určených pro studium individuální nebo v menších skupinách. Možnost přirozeného větrání v kancelářích by měla být samozřejmostí.

- 8. Psychologické stresory:** kromě klasických problémů ze stresů a možných interpersonálních důsledků zůstávají otázky psychologických

následků několikahodinové práce u počítačů v prostředí prašném či příliš hlučném bez možnosti kompenzace.

9. Pravděpodobná sumace všech stresorů: může mít nejzávažnější následky.

Soudobý článek z Izraele (2005) přináší zprávu o sledování 2 824 žen s rakovinou prsu během 26 let. Byly zkoumány populační vzorky žen z let, kdy se nepoužívaly PC a mobilní telefony, a žen z doby od masového používání PC. Autoři udávají, že práce u počítače déle než tři hodiny denně je významným rizikovým faktorem pro vznik rakoviny prsu hlavně u starších žen. **Pozn.:** i když je LCD technologie, ta šetří hlavně oči, přetrvává záření z PC. **Cave:** krajně riskantní je permanentní chod PC, zejména v nevětraných prostorách, pozor též na mobily.

Stavebně-organizační opatření:

1. v knihovnách realizovat stavebně-biologické elektroinstalace s dodržáním doporučených hraničních hodnot elektromagnetických polí a vysokofrekvenčního záření;
2. dodržovat ergonomické parametry při návrhu počítačových míst;
3. stanovit optimální provozní dobu umožňující klidový režim zářičů;
4. dostatečné větrání;
5. relaxace pracovníků;
6. možnost pobytu v prostorech s absencí zářičů;
7. koncepce **zelených budov** a
8. zeleň na pracovištích.

Opatření k omezení škodlivých vlivů: švédští badatelé navrhnou několik strategií, jak se vyhnout negativním vlivům, ať už jsou povahy **fyzikální** (elektromagnetické, radiační, světelné vlivy), **biologické** (viz různé syndromy), **psychologické** (stavy únav, vyčerpání, vnitřního neklidu, spánkové poruchy a následné deprese) nebo **sociální** (komunikační, interpersonální atd.):

Strategie:

1. **omezení expozice** (*restriction to exposure*) – systematizace práce
2. **obezřetné vyhýbání** (*prudent avoidance*) – vědomé omezení viz *repetitive strain injury* – PC, TV, noční jízda autem
3. **nákladné strategie** (*expensive strategie*) – nákladné systémové projekty

K prevenci týkající se bodů 1 a 2 může patřit: prevence zvyšování nitroočního tlaku mechanicky při skloněné hlavě nad knihou nebo nad počítačovou klávesnicí. Znovu připomeneme středověkou zkušenost, jistě staletími

vyzkoušenou, používání čtenářských pulpitů ve středověkých studovnách. Ze starých dob také pozůstává zvyk dodnes přítomný v liturgiích křesťanských i židovské – čtení textu z horizontální úrovně očí.

VI. Aspekty psycho-sociální

Paradoxy moderní doby: informační a technologické revoluce vsugerovaly iluze permanentního pokroku. *Každé pro má své proti*, jak nás učí sv. Tomáš Akvinský, dle C. G. Junga *Každý fenomén hledá kompenzaci ve svém protipólu*: digitalizační osamocení jedince vyústuje v prahnutí po živé komunikaci.

Projekt pandigitalizace: Komenský hlásal pansofii – vševědění – na základě knih: *Europeana* plánuje rozvoj vzdělanosti na základě elektronických médií, které, jak jsme si ukázali, nesou komplikace bio-psycho-sociální (neurobiologické, psychické poruchy, sociální dysfunkce). Proto je důležité hledání konsensu mezi tradicí a vývojem.

Opatření v oblastech psycho-sociálních z hlediska stavebního a organizačního

A. Akustický smog (jak je někdy hluk nazýván): neustále vzrůstá, a i když se zdánlivě naše psychika tomuto jevu přizpůsobuje, naše tělo na hluk reaguje jako na jinou dlouhodobě působící stresovou zátěž. Snižující opatření:

1. **Výběr akusticky tlumících materiálů:** na konstrukce, podlahy, obklady pro místa klidná – studovny, individuální relaxační prostory.
2. **Oddělení provozních částí,** kde předpokládáme mezilidskou komunikaci (informační místa a oddělení s internetem, místa pro občerstvení, automaty a telefony, diskusní, konferenční a výstavní prostory, dětská oddělení, relaxační místa pro větší počet osob aj.).
3. **Zavedení povinného Silencia** – tiché klidové zóny: není utopií, ale v současné době povinností v mnohých studijních klášterech – např. Le Corbusierův La Tourette ve Francii nebo nově otevřená univerzitní knihovna v Lausanne ve Švýcarsku. Říká se, že největším luxusem současné doby je *pomalý pohyb v tichu*.

B. Kompenzace monotónních aktivit

1. **Regenerace versus repetitive strain syndrom:** anglický termín popisuje potíže vzniklé trvale opakovanou aktivitou, např. u počítače. Zejména Němci se těmito problémy zabývali a radí celou řadu cvičebních aktivit, jako je oční a tělesná gymnastika, stretching, dokonce

navrhují pro počítače stoly, které je možné použít současně jako cvičební pomůcku.

2. **Relaxace versus psychické rozlady:** architektura by mohla pamatovat na relaxační boxy: např. knihovna Dresden, Seattle, psychiatrie Goepingen, Zwiefalten.
3. **Organizování psychoterapeutických a relaxačních aktivit psychology.**
4. **Relaxace hudbou:** inspirace muzikoterapií.
5. **Pozitivní účinek rostlin:** pozitivním působením rostlin na lidskou psychiku i fyzickou kondici se dlouhodobě zabývají různé mezinárodní iniciativy, např. *Plants for people*.

C. Pro-sociální aktivity

1. **Odstranění bariér:** mechanických, psychologických, demografických, sociálních.
2. **Podpora komunikace:** speciálně vyškolení pracovníci pro komunikaci, zavádění nových programů podporujících komunikace (viz univerzitní knihovna v Lausanne).
3. **Edukační činnost:** přednášky, vzdělávací programy, klubové aktivity, koncerty, výstavy.
4. **Interdisciplinární a mezinárodní spolupráce.**

VII. Spirituální aspekty

Tyto aspekty byly začátkem nového milénia vzaty do komplexního pojetí zdraví, které bylo podle WHO definováno jako pohoda bio-psycho-sociální. Později došlo k poznání, že chybí další dimenze – transcendentní, nadosobní, protože tři zmíněné faktory byly většinou vztahovány k jednotlivci. Na základě prací, které popisovaly příznivý účinek *čtvrté* dimenze při léčbě závažných onemocnění, byly generovány medicínské koreláty spirituality a postupně i *materialistickým* viděním světa zkoumány i tradiční spirituální koncepty jako léčebný i preventivní prostředek udržení zdraví.

A. Medicínský koncept: faktory vzniklé na základě metaanalýz:

1. **smysl života:** obdoba díla rakouského psychiatra Viktora Frankla *Logoterapie – léčení smyslem života*,
2. **neegoistická sebeúcta:** sebedůvěra daná pocitem transcendentní souměřitelnosti se světem,
3. **pozitivní komunikace:** tento faktor se dělí:
  - a) recipientní (*input*): přijímání pozitivních, eventuálně pozitivizace vstupových informací;
  - b) performační (*output*): šíření či nešíření informací.

B. Tradiční koncepty: transcendentní prvky náboženských systémů a filozofických nauk.

C. Terapeutické koncepty: do této oblasti patří celá škála aktivit, které v dřívějších dobách patřily do náboženských oblastí – jako **relaxace, meditace a kontemplace**. Některé se etablovaly dokonce do terapeutických oblastí – *Yoga*, taoistické *Tai Čchi* nebo z Orientu odvozené psychologicko-medicínské disciplíny jako **relaxační tréninky**, např. systémy *Schulzův* nebo *Jacobsonův* nebo *Caysedova medicínská sofrologie* vycházející z řeckých stoiků, yogy, zenu a tibetských praktik, nebo metoda amerických medicínských profesionálů, manželů *Simontónových*, užívající relaxaci a dechová energetizační cvičení k léčení i nejtěžších medicínských problémů.

Inspirace pro architekturu knihoven: reflexe spirituálních aspektů v architektuře:

1. celkové ladění staveb – inspirativnost estetická, umělecká, hledání *moderní sakrálnosti* (viz Le Corbusier, kostel st. Pierre ve Firminy, kostel v La Tourette),
2. transcendentní prvky v interiéru (např. vitráže s matematickým vyjádřením hudby v chodbách kláštera La Tourette od Xenakise),
3. kontemplativní pojednání prostor (knihovny a studovny v La Tourette s průhledy do krajiny, patia univerzitní knihovny RLC v Lausanne),
4. umožnění pozitivní komunikace – potlačení rušivých vlivů, respektování psychologických zákonitostí barev a světla, technologická podpora (RLC Lausanne),
5. vytvoření prostor pro meditaci a kontemplaci.

VIII. Integrovaná role knihoven – ideálně i protikrizová

Knihovny jsou velmi důležitý sociální činitel, který kromě funkce informační a edukační může přispívat k *pohodě bio-psycho-sociální* a tím k udržování a tvorbě zdraví jednotlivce i společnosti. Tento efekt může umocňovat přibráním *spirituální dimenze*. K optimálnímu fungování je zapotřebí mezioborové spolupráce knihovníků nejenom s architekty, ale i s pracovníky v oblasti bio-fyzické, psychologické a sociální a zpětná aplikace jejich výsledků do návrhů a projektů knihoven. **Malé knihovny:** jsou v rukou samotných knihovníků, jejich kreativity. Knihovny mohou v současné krizové době sehrát důležitou roli edukační, inspirativní, stimulačně kreativní. Mohou oživit zlepšovateľsko-vynálezcecké hnutí od nejnižších – žakovských kategorií, až po akademiky. Mohou pořádat dílny, školení, symposia, školení v oblasti vědy a kultury a přispět tím k bio-psycho-sociálně-spirituálnímu překonání krize. Knihovny byly vždy, i v krizových dobách, místem pro překonávání krizí.

IX. Rolex Learning Center – univerzitní knihovna v Lausanne

Za realizaci univerzitní knihovny Rolex Learning Center (RLC) ve švýcarském Lausanne obdrželi architekti – 5 týdnů po jejím otevření – prestižní Pritzkerovu cenu za architekturu 2010. Návrh týmu SANAA získal jednoduše prvenství v mezinárodní architektonické soutěži v roce 2004 právě díky novému přístupu k vnitřnímu prostředí knihovny. V této souvislosti se hovoří o jedné z prvních *umocněných budov* 21. století, jako parafráze na termín *umocněný člověk*, používaný vědci pro jedince, který má pomocí přidané technologie zvětšenou kapacitu fyzických a kognitivních funkcí. V případě Rolex Learning Center se *umocněností* rozumí přínos a syntéza nových a neočekávaných kvalit: knihovna je současně:

1. budovou a zvlněnou krajinou,
2. budovou a městským prostředím,
3. diskusním fórem a studijním místem,
4. knihovnou klasickou a knihovnou digitální,
5. knihovnou, která nabízí novou prostorovou zkušenost,
6. knihovnou podporující komunikaci.

Program knihovny: volně přístupné knižní fondy (do max. 500 tisíc svazků), 11 tisíc vědeckých časopisů, revue a týdeníků + digitální formáty, 800 studijních míst, restaurace, samoobslužná restaurace, kavárna, prodejna knih, diskusní fórum, konferenční sál, sídlo univerzitního vydavatelství, výstavní prostory ve foyer, množství služeb (např. pobočka banky, kariérní poradna pro studenty a další).

Integrace knihovny do okolí: současně s RLC byla v jeho bezprostředním okolí otevřena pro širokou veřejnost tzv. *zelená zóna*, určená k procházkám a jízdě na kole. Studenti a pedagogové si mohou bezplatně vypůjčit kolo na hodinu i celý den. V souvislosti s politikou tzv. *měkké dopravy*, která upřednostňuje jako dopravní prostředek jízdní kolo, je v zelené zóně povolena max. rychlost aut 30 km/hod. Prostřednictvím zelené zóny se do knihovny dostávají i lidé, kteří by ji jinak nenavštívili – např. při procházce zajdou na výstavu do vstupního foyer nebo do restaurace. Vědecká knihovna se tak současně stává kulturně-sociálním centrem pro širší veřejnost.

Architektura, vnitřní prostředí: Rolex Learning Center připomíná multifunkční souostroví s nekonečně plynoucím zvlněným prostorem (neobsahuje žádné příčky), na kterém je patrná snaha o vzájemnou komunikaci jednotlivých, často protikladných funkcí, aniž by se narušovaly *archetypální* vlastnosti knihovny – prostorovost, světlo, ticho, klid, relaxace.

Architektura knihovny jednoznačně vychází z hledání atmosféry a nové prostorové zkušenosti. Dilema mezi výběrem horizontálního tvaru – desky, který upřednostňuje pohodlné vstupy a pohyb návštěvníků, nebo vertikálního

tvaru – věže, jehož výhodou by byly výhledy na blízké Lémanské jezero a alpský masív v pozadí, architekti vyřešili koncepcí zvlněné desky obřích rozměrů (160 m × 160 m). Na půdorysném plánu má budova perfektní pravoúhlý tvar, ale zvlněná podlaha i zakřivené obvodové stěny kolem atrií definují vnitřní ryze organický prostor. Vrstvení desky – od jednoho do tří podlaží nad sebou – umožňuje klást vedle nebo pod sebe jednotlivé funkce knihovny a bezbariérově je propojovat. Vzniká dojem neukončenosti, neustále se měnící horizonty lákají k dalšímu objevování a pronikání dál a hlouběji do prostoru. Díky mnoha vloženým atriím různé velikosti a kontinuálně proskleným stěnám máme neustále kontakt s venkovním prostředím a silný pocit integrace do okolní krajiny.

Architektonická koncepce je současnou i nadčasovou interpretací prostorových principů Le Corbusierova volného plánu (*plan libre*) i jeho termínu architektonické procházky (*promennade architecturale*).

Světlo: prosklené stěny a střešní světlíky přivádějí do celého prostoru dostatečné denní světlo. Jeho intenzita je automaticky regulována žaluziemi, všude, kde jsou umístěna studijní místa, jsou světelné podmínky velmi příjemné, místa jsou navíc doplněna individuálními svítidly. Denní světlo je umocněno bílým interiérem (strop, nábytek, stěny vestavěných buněk – kanceláří). Krásný, čistý, až zenově minimalistický interiér s převahou bílé vyvolává zamyšlení nad zrakovou pohodou, do jaké míry je prostředí příjemné při několikahodinovém zírání do obrazovky počítače nebo na bílé stránky knihy. Zda člověk intuitivně nehledá protiklad ke světlu, tedy přišere až tmu, kde by doplnil vybitý rodopsin a zrelaxoval unavené oči. Takový prostor jsme ale v knihovně nenašli.

Ticho: přestože je knihovna jeden souvislý nerozdělený prostor, všude je překvapující ticho. Skořepinové konstrukce podlahy a stropu mají neobvykle zesílené akustické izolace, navíc hluk tlumí i *terénní* vlny, neustále se měnící reliéf podlahy.

Komunikace: jednou z hlavních aktivit, které knihovna deklaruje jako novátorské, je aktivní podpora komunikace. Kromě architektonického řešení prostoru, který ke komunikaci přímo vybízí (Švýcaři ho v nadsázce přirovnávají k alpské krajině), se tak děje prostřednictvím nejmodernější technologie: např. hned u vstupu najdeme světelný reliéfní plán knihovny, na kterém blikají lokace studentů (v barvě příslušné fakulty), kteří se právě zabývají odborným problémem a rádi by o něm diskutovali. Na stolech všech studijních míst je instalováno zařízení, kterým se student může na tento panel připojit. Další elektronické pedagogicko-edukativní nástroje na podporu komunikace jsou např. zabudovány ve stolech buněk určených pro týmovou práci (zařízení pro obsahovou a hlasovou analýzu diskutujících).

Studium: 800 studijních míst je vybaveno připojením na notebook. Knihovna bohužel nemá individuální boxy pro studium, které jsme viděli skvěle fungovat např. v drážďanské univerzitní knihovně.

Relaxace: pro aktivní relaxaci jsou určeny tři typy občerstvovacích zařízení (café-bar, samoobslužné občerstvení a restaurace v japonském stylu). V celém prostoru je dostatek relaxačního nábytku – pohodlná křesla pro listování časopisy, velké barevné polštáře přímo na zemi.

Zázemí knihovníků: kanceláře se zázemím jsou situovány do samostatných, v prostoru volně stojících buněk se zenitálním osvětlením, které mají poloveřejný až soukromý charakter. Specialisté na informace jsou studentům k dispozici denně od rána do 20 hodin.

Energetická náročnost: budova získala známku Minergie za nízkou energetickou spotřebu (139 MJ/m³/rok). Prostředky: použití teplotních čerpadel, které čerpají vodu Lémanského jezera, v létě automatická přirozená ventilace vzduchu na bázi cirkulace, silné termické a akustické izolace.

Závěrem parafráze na zen-budhistické haiku:

Seď klidně,
léta plynou
nad tichou knihou.

Literatura

Předchozí práce autorů na téma interiéry knihoven

Brožová M.; Hanel I. Architektura a knihovny, úhel pohledu: interiér. In: Knihovna a architektura 2005, STK 2005.

Brožová M.; Hanel I. *Bio-psycho-sociální aspekty knihoven, aneb co máme společného s Velbloudí knihovnou?* In: Knihovna a architektura 2007 – vnitřní prostředí, STK 2007, ISBN 978-80-86504-18-6.

Historie výzkumu výstavby knihoven

K. Lucker z Massachusetts Institute of Technology publikoval v roce 1994 článek o vývoji výzkumu výstavby knihoven byl zahájen koncem 40. let minulého století. Od počátku se týkal plánování výstavby knihoven a vedl ke spolupráci knihovníků a architektů. Byly zpracovávány aspekty zdravotní, ekonomické a edukační. Éru digitalizace Lucker pojmenoval „oslavou knihy“.

Reference: Comput. Methods Program Biomed., 1994, Sept, 4, 3–4, 155–60, The evolution of research library buildings.

Adresa: Massachusetts Instit. of Technology, MIT Libraries, Cambridge 02139

Vývoj knihoven

Projekty pro 21. století.

A library for the twenty-first century: the Galter Health Science Library: renovation and expansion project, Bull. Med. Libr. Assoc., 1997

Library as place: results of a delphi study.
J. Med. Lib. Assoc., 2005

Přeměny funkce knihoven a plánování výstavby

S. Crawford a B. Halbrook z Washingtonské university ilustrují vliv nových technologií na plánování při přípravě jejich knihovny. Projekt bral v úvahu další funkce knihovny:

1. vytvoření prostoru pro vlastní výzkum návštěvníků s možností uspořádat data a materiály na elektronické síti,
2. analyzovat a vyhodnocovat informace (poskytnutím analytických a statistických softwarů),
3. poskytnutí možností pro vytváření vlastních publikací.

Reference: Bull. Med. Assoc. 1900 Jul, 78, 3, 283–92

Adresa: Washington Univ., School of Medic., Library, St. Louis, Missouri 63110

Nové pracovní týmy při plánování knihoven

L. Ludwig a S. Star z Loyolovy University v Illinois se v roce 2005 zmiňují o potřebě konsensu expertů pro budoucí vývoj knihoven a považují za rozhodující vytvoření diskusních panelů pro pracovníky knihoven, stavební konzultanty, architektky a pracovníky z oblasti informačních technologií.

Reference: Library as place of delphi study. J. Med. Assoc. 2005 Jul, 93, 3, 315–26

Adresa: Stritch School of Medic. Loyola Univ., 2160 South First Aven. Maywood, Illinois 60153

Výzkum problematiky elektronických knihoven

Thibodeau a Melamut z knihovny lékařského centra Duje University ze severní Karoliny publikovali v roce 1995 článek o nových problémech vznikajících při zvýšené práci s elektronickými médii v knihovnách. Na základě rešerší zdravotních výzkumů inventarizovali novou zdravotní problematiku, která zahrnovala diagnózy **stresu, poruch z kumulativních traumat, únavové syndromy**. Autoři zdůrazňovali, že pro řešení těchto poměrně závažných potíží je nutno dbát na řešení základní ergonomie pracovního prostředí a věnovat pozornost speciálnímu designu pro pracoviště s počítači. Jako důležité viděli autoři speciální trénink pro pracovníky elektronických pracovišť.

Reference: Thibodeau PL, Melamut SJ, Ergonomics on the electronic library, Bull. Med. Libr. Assoc. 1995, Jul, 83, 3, 322–9

Adresa: Medic. Ctr. Library, Duke Univ., Durham, N, Carolina, 27710, USA

Syndrom a nemoc nemocných budov (Sick building syndrom and sick building illness) <http://www.ei-resource.org/illness-information/related-conditions/sick->

[building-syndrome-\(sbs\)/](#)

National Institute for Occupational Safety and Health

<http://www.cdc.gov/niosh/>

US Department of Health and Human Services

4676 Columbia Parkway (Mail Drop R2)

Cincinnati, Ohio 45226

American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers (ASHRAE)

<http://www.ashrae.org>

1791 Tullie Circle, NE

Atlanta, Georgia 30329

Kumulativní stresová porucha (*Cumulative stress disorder*)

Thibodeau PL, Melamut S: Ergonomics in the electronic library

Med. Cent. Libr., Duke Univ., Durham N. Karolina, USA

Bull. Med. Lib. Assoc., 1995, 83, 3, 322:9

Poranění z opakované zátěže (*Repetitive strain injury*) a videohry

<http://www.co.warren.oh.us/prosecutor/UnitedForFamilyViolence.pdf>

Oční potíže (*Photic injury*)

Abler et al: Photic injury triggers apoptosis of photoreceptor cells

Investigative Ophthalmol. and Visual Science, vol. 35, (Supply), 1517, 1994

Stubenhocker Syndrom

<http://www.moeckel.com/>

Rakovina prsu starších žen v Izraeli

Beniashvili D. et al.: Household electromagnetic fields and Breast cancer in elderly women

Dept. Path. E. Wolfson Med. Ctr., Hoolon, Izrael, dveniashvili@yahoo.com

In Vivo 2005, May–Jun, 19, 3, 563–6

Elektromagnetické záření

Opatření: vyloučení expozice, obezřetné vyhýbání (*prudent avoidance*), nákladné zásahy (*expensive intervence*)

Knave B. Electromagnetic fields and health outcomes

National Institute for Working Life, S-11279 Stockhol, Sweden

Ann. Acad. Med.Singapore, 2001, 39, 5, 489–93

Ochrana očí před zářením

I. Intern. Congress Croat. Ass. for Protect. Of Non-Ion. Radiation on the eyes and skin Macular degen. and cancer. Opatija, Croatia, 15–17 Sept. 2006
Coll. Antropol. 2007, Jan 31, Suppl.1, 1–100

Databáze barev a vidění

CVRL Color and Vision database at the Institute of Ophthalmology in London,
November 20th, 2003

Modré světlo (ze slunečního světla a umělých světel) poškozuje sítnici

Remz CE, Wenzel A. et al.: Mechan. of Blue Light – Induced Retina Degeneration
SLTBR Annual Meetings Abstracts 2003

Ionizátory

Blackhall K et al.: Ionisers for chronic asthma
Cochrane Parabase Syst. Rev. 2003, 3, CD 002986
Cochrane Airways Group Dep. Comm. Healt Sci., St. George's Hosp. Med-Sch.
London, Tooting, UK, SW17 ORE

Vliv rostlin na interiéry

Hessayon D. G. The House Plant Expert, Transworld Publishers Ltd., London 1994,
česky: **Pokojové rostliny**, nakl. BETA, Praha-Plzeň, 1996, ISBN 80-86029-04.

Zeleň v interiéru

<http://www.plants-for-people.org>

Spirituální zdraví

Tsuang MT, Simpson JC, Koenen KC, Kremen WS, Lyons MJ. Spiritual well-being
and health

J Nerv Ment Dis. 2007 Aug; 195 (8): 673–80

Como JM.: Spiritual practice: a literature review related to spiritual health and health
outcomes

Holist Nurs Pract. 2007 Sep–Oct; 21(5): 224–36

Gilbert P.: Talking about Spirituality in Health Care Practice – By Gillian White and
Spiritual Growth and Care in the Fourth Age of Life – By Elizabeth Mackinlay and
Palliative Care, Social Work and Service Users – By Peter Beresford, Lesley Adshead
and Suzy Croft.

Health Soc Care Community. 2007 Nov; 15(6): 606–8

Koenig HG.: Physician's role in addressing spiritual needs
South Med J. 2007 Sep; 100(9): 932–3.

Knihovny a jejich role pro zdraví společnosti

Gall CF, Miller EG: Strategic planning with multitype libraries in the community:
a model with extra funding as the main goal

Bull. Med. Libr. Assoc., 1997, 85, 3, 252–9

Ruth Lilly, Med. Library, Indiana Univ. School of Med., Indianapolis

Building a bioinformatics community of practice through library education programs.
Medical Reference. Services Quarterly, 2004

The National Library of Medicine's 2004 „Symposium on community – based
health information outreach“

J. Med. Libr. Assoc. 2005

Interoborová spolupráce a venkovské knihovny

Meetings the needs of rural populations through interdisciplinary partnerships
Fam. Community Health 2003

RLC Lausanne

Della Casa F. et E.: Rolex Learning Center, EPFL Press, Lausanne 2010,
ISBN 978-2-88074-861-6.

MŮŽE BÝT KNIHOVNA KRÁSNÁ, FUNKČNÍ A ZDRAVÁ SOUČASNĚ?

Zdeňka Dohnálková, Knihovna univerzitního kampusu Masarykovy univerzity, Brno

Úvodem

Krásná, funkční a zdravá knihovna je ideálem, který by se mohl zdát být v 21. století při technické vyspělosti výstavby tzv. inteligentních budov a rozsahu biomedicínských znalostí o člověku samozřejmostí. Přesto tomu tak v mnoha případech není, a to jak u knihoven nových, tak i rekonstruovaných. Ba naopak, často jsou moderní budovy plné technologií lidem dokonce nebezpečné. Vzhledem k tomu, že Evropané tráví více než 80 % času v budovách, je kvalita vnitřního prostředí velmi důležitá. Příspěvek si klade za cíl připomenout, co je třeba k tomu, aby budova a vnitřní prostory knihovny byly pro živé lidské bytosti příjemné, zdravé a funkční, aby se v nich lidé cítili dobře.

Pocit dobré tělesné a duševní pohody, tzv. well-being, je kvalitou vnitřního prostředí budov silně ovlivňován. Budovy knihoven byly tradičně stavěny jako budovy, kde je radost pobývat, kromě získání znalostí zde člověk nalezl klid, ticho, dobré světlo a vznešeně řešený prostor. Společenská role knihoven vedoucí k posílení identity komunity vyvrcholila u budov národních knihoven. V posledních letech se na budovy knihoven klade také požadavek multifunkce a objevuje se prolínání funkce knihovny, vzdělávání a nejnověji i nakupování a zábavy, kdy budovy knihoven bývají součástí větších celků. Přes různorodost využití budov a nabízených služeb je potřebné ve vnitřním prostředí kvalitně zajistit:

1. Vhodný tepelně-vlhkostní režim a kvalitu vzduchu (mikroklima)

Pocit tepla či chladu v budově nejvíce ovlivňuje poměr mezi teplotou vzduchu a jeho relativní vlhkostí. Optimální tepelné podmínky se pohybují mezi 20–25 °C při 60% vlhkosti vzduchu. Přípustné hodnoty mikroklimatických podmínek jsou dané nařízením vlády č. 523/2002 a optimální operativní teploty pro budovy uvádí i norma EN ISO 7730 Měrné tepelné prostředí. Ta uvádí pro duševní práci převážně vsedě optimální teplotu mezi 20–24 °C v zimě a mezi 23–26 °C v létě při zachování vlhkostních podmínek mezi 30–70 %. Měly by to být teploty optimální, při kterých se člověk ještě nepotí a při kterých ještě nedochází k třesu zimou, neboť adaptační podmínky lidského organismu jsou omezené.

Pocitově nepříjemné a při dlouhodobé expozici zdraví škodlivé jsou především výkyvy a nerovnoměrnosti mikroklimatu, např. rozdílné teploty ve výši hlavy a nohou či silné proudění vzduchu. Rozdíl teplot mezi úrovní hlavy a kotníků by neměl přesahovat 3 °C. Rychlost pohybu vzduchu by neměla překračovat 2,0 m/s, nad 6,0 m/s již hovoříme o průvanu. Nerovnoměrnost tepelně-vlhkostní složky působí negativně zejména na místa lidského organismu citlivá na teplo. Právě ta by měla být chráněna. Jedná se o tato místa:

- šíje (jedno z center termoregulační soustavy);
- pravá lopatka – pokud je špatně prokrvená, dochází k usazování purinových látek, které podporují vznik revmatismu;
- nadledvinky (další z center termoregulační soustavy);
- místa nalevo i napravo od kostrče (riziková pro vznik lumboischiatických potíží);
- dolní části nohy, šlapka – pokles její teploty znamená pokles teploty v nose, nachlazení.

Podrobněji popisuje problematiku Jokl¹. Nízká vlhkost vzduchu vede k vysychání sliznic nosu, úst a očí, takže při dlouhodobé expozici dochází k zdravotním problémům. Naopak při trvale vysoké vlhkosti vzduchu nad 70 % dochází k růstu plísní a roztočů a k ohrožení nejen knihovních sbírek. Proto je vhodná úprava automatizovaného režimu nebo trvalý monitoring teploty a vlhkosti a následné využití lokálních zařízení zlepšujících nevyhovující parametry.

Výrazně zlepšujícím prvkem vlhkosti vzduchu je dostatečné množství zeleně v interiéru.

Tepelně-vlhkostní režim pro ukládání sbírek v depozitářích je odlišný a není předmětem tohoto příspěvku.

Významnými prvky v kvalitě mikroklimatu jsou i čistota vzduchu a jeho elektrostatické vlastnosti. Abychom se v místnostech užívaných více lidmi cítili dobře, je nutné dýchat čistý vzduch. Pravidelně vyměňovaný za vydýchaný oxid uhličitý. Vzduch by neměl obsahovat příměsi chemických látek, mikroorganismů, pachů a vůní. Proudění vzduchu pod 0,1 m/s nezajistí výměnu vzduchu. V nových moderních plně klimatických budovách, které jsou vybaveny množstvím výpočetní techniky a novým inventářem, se často vyskytují škodliviny typu formaldehydu, amoniaku, benzenu, toluenu, xylynu, styrenu a dalších zdraví škodlivých látek.

Hygienické limity koncentrací škodlivin určuje vyhláška 6/2003 Sb. a doporučení Světové zdravotnické organizace (WHO). Chloridy, arsen, olovo, kadmium, nikl, rtuť a oxid siřičitý nemají pro vnitřní prostředí hygienický limit stanoven, neboť se zde jejich výskyt nepředpokládá, při jejich nálezu jsou pak koncentrace porovnávány s relevantními odbornými zdroji WHO.

Obecně výskyt těchto látek ve vnitřním prostředí znamená zvýšené riziko respiračních a alergických onemocnění, při dlouhodobé respiraci mají i karcinogenní potenciál. Každopádně již jejich dráždivé účinky výrazně narušují fyzickou a psychickou pohodu lidí.

Kvalita vdechovaného vzduchu je v moderních budovách dosahována větracími a klimatizačními systémy. Během jejich činnosti je vzduch filtrován, vlhčen/odvlhčen, chlazen nebo ohříván a především dopravován na značné vzdálenosti. Vestavěné či mobilní čističe vzduchu jsou založeny na principu vícestupňové filtrace a často obsahují pachový filtr, protiprašný filtr, někdy protichemický filtr, vnitřní ionizátor, elektretový filtr s uhlíkovou vrstvou, UV lampu k desinfekci filtru aj. K osobám pobývajícím v budově se tak dostává vzduch odlišných fyzikálně-chemických vlastností, než je vzduch venkovní – přírodní. Venkovní ovzduší obsahuje volné atmosférické ionty, které podle polarity dělíme na kladné a záporné či podle hmotnosti na lehké, střední a těžké. Znečištěný vzduch obsahuje více těžkých iontů, s malou koncentrací záporných iontů, kdy je vzduch elektricky téměř neutrální. Toto umělé mikroklima vede k nepříjemným příznakům, které postihují až 25 % uživatelů nových budov s plně klimatizovanými prostory bez možnosti otevírání oken, s nedostatečnou údržbou a úklidem budov, které jsou zařízeny syntetickými materiály a kde se hojně užívá výpočetní a reprografická technika. Soubor potíží byl soustředěn pod názvem syndrom nemocných budov, anglicky Sick Building Syndrome (SBS). Příznaky jsou obdobné jako u dráždění chemickými zplodinami, k čemuž se přidává ještě dráždění nervové soustavy, zvýšená únava, bolesti hlavy, letargie, snížení pozornosti, poruchy soustředění, paměti, poruchy nočního spánku aj. Na vzniku SBS se podílí zejména technické nedostatky, vliv má však již samotná stavební konstrukce. Skeletové železné konstrukce budov opláštěné plastovými sendviči a závěsnými skleněnými fasádami ovlivňují přirozené elektrické pole budovy natolik, že kolem vnitřního prostoru vytvářejí vlastně Faradayovu klec, takže množství lehkých iontů je tam proti tradičním cihlovým a dřevěným konstrukcím často nulové. Řešením je pak umělá ionizace vzduchu. Metodika měření kvality elektroiontového klimatu a závazná jednotná kritéria nebyly dosud v ČR vypracovány, nejsou ani hygienické předpisy a normy. Státní zdravotní ústav Praha (SZÚ) užívá interní metodiku měření a nezávazně doporučuje tato kritéria:

- Při dlouhodobých pobytech v interiéru by měla být optimální koncentrace záporných iontů $1\ 250 \pm 50$ iontů/cm³. Dlouhodobé, ještě přijatelné minimum je 250 ± 50 lehkých záporných iontů/cm³. Trvalý pobyt člověka v nižších koncentracích lehkých iontů může přispívat k syndromu nemocných budov.

- Při umělé ionizaci ovzduší pak SZÚ doporučuje, aby koncentrace záporných iontů nepřesáhla $5\,000\text{ iontů/cm}^3$, což je nejvyšší koncentrace vyskytující se v nedotčené přírodě.

Podrobněji problematiku popisuje A. Lajčiaková².

Obecně tedy problémy mikroklimatu způsobují lidem značný diskomfort. Proto tedy, je-li plánována nová budova, je vhodné k tepelně-vlhkostní problematice přihlížet již ve stádiu plánování charakteru konstrukce budovy. Betonové budovy, navíc např. s tepelnou aktivací betonu, naopak mohou energeticky úsporně upravovat teplotní režim a nevykazovat díky tomu významné potíže s mikroklimatem. Jsou-li navíc využity přirozené větrací systémy a klimatizace je omezena na nezbytně nutné omezené části budov, dochází k výrazné úspoře na provozních nákladech. Samozřejmě pro lidské zdraví jsou nejvýhodnější stavby respektující zásady baubiologie, stavební biologie, která využívá nejen poznatky z technických oborů, ale i z ekologie a psychologie a doporučuje pouze přirozené stavební materiály.

2. Vhodné světelné podmínky

Podle konstrukce budovy, zapuštění a výšky oken, prosklených fasád, atrií a dalších prvků umožňujících průnik světla do budovy je nutné plánovat i dodatečně umělé osvětlení interiérů a zastínění. Různorodý režim užívání jednotlivých částí budov knihovny (kanceláře, výpůjční prostor, studovny – zónování budovy) vyžaduje buď celkové osvětlení, lokální svítidla nebo kombinaci obou způsobů. Potřebné světelné podmínky pro konkrétní činnosti jsou stanoveny doporučujícími normami. Důležité je vědět, že světelně-technické parametry obsažené v normách jsou hodnotami dostatečnými a nejsou hodnotami optimálními, jsou kompromisem mezi ekonomickými možnostmi společnosti a optimem. V loňském roce byla do evropských norem zavedena norma *EN 15193 Energetická náročnost budov – Energetické požadavky na osvětlení*, zabývající se stanovením a hodnocením energetické náročnosti osvětlovacích soustav. Na příkladu si můžeme demonstrovat tento kompromis: normativní hodnoty pro osvětlení zrakových úkolů kancelářské práce se pohybují okolo 500 lx, optimální hodnoty se pohybují okolo 2 000 lx. Při osvětlení vnitřního prostoru hrají roli i barvy stěn, stropu a podlahy. Bílá odráží více než 80 % světla a černá jen 9 %, proto i tyto skutečnosti je nutné zohlednit.

Kromě společenských a vstupních prostor je také vhodné omezit přímé sluneční záření do vnitřního prostředí, neboť s vysokým jasem přímého slunečního světla stoupá zraková únava. Pro oko je nepříjemné nejen oslnění sluncem nebo objekty zvenku, ale i oslnění odrazem a zrcadlením hladkých ploch, skleněných stěn a obrazovek PC uvnitř budovy. Proto je vhodné využít vhodné zastínění, v případě PC monitorů je umístit kolmo ke stěnám, aby se předešlo riziku oslnění vysokým jasem. Za předpokladu, že jas archu papíru

a záření monitoru počítače je asi 100 cd/m^2 , jas světla prostupujícího oknem by měl být pro běžnou práci menší než $1\,000 \text{ cd/m}^2$. Hodnota jasu pod 500 cd/m^2 již nezpůsobuje poruchy vidění. Zastíněná místnost by měla v ideálním případě poskytovat rozložení jasu $10/4/3$ (přijatelné je i rozložení $3/4/10$), tzn. je-li na pracovní ploše stolu hodnota jasu 250 cd/m^2 , jas předmětů v blízkém okolí by měl mít hodnotu aspoň 60 cd/m^2 a jas předmětů v periferním vidění 25 cd/m^2 (přijatelné – stůl 250 cd/m^2 , blízké okolí 320 cd/m^2 , periferie $1\,000 \text{ cd/m}^2$). V nezastíněné místnosti obvykle nelze tato doporučení uvést do praxe, uvádí M. Šebesta³.

Obecně je možné dobré pohody světelného režimu dosáhnout kombinací denního a umělého světla, s využitím stínících prvků s ruční či automatizovanou regulací.

3. Vhodný akustický režim

Akustický režim, vycházející ze zónování budovy, by měl odpovídat různým typům studoven, místům vybaveným výpočetní technikou či okolí výpůjčního protokolu. Prostor pro práci zaměstnanců v zázemí knihovny je také vhodné chránit před hlukem. Regulování hladiny hluku je v moderních budovách stále obtížnější a komplikuje poskytování služeb. Zvláště ve veřejných knihovnách, které v současnosti plní i společenské a sociální role, je obtížné akustické členění budov podle charakteru služeb a využívané techniky. Tomu často napomáhají otevřené architektonické koncepty, kdy se hluk šíří z přízemních komunikačních prostor napříč všemi patry, akusticky neodstíněnými. Jen málo knihoven má například zvukově oddělená atria. Hladina hluku by v místnostech neměla přesáhnout hodnoty $35\text{--}40 \text{ dB}$, přesto jsme často svědky daleko vyšších hodnot, dokonce i ve studovnách. Rušivě také působí činnost vzduchotechniky, klimatizace, systémů ovládání stínících prvků a dalších automatizovaných obslužných systémů. Nevhodné je např. přímé vyústění výtahů ve studijním prostoru. Často ruší atypické zvuky nad či pod prahem slyšitelnosti $16\text{--}20 \text{ kHz}$.

Ochrana či změna akustického režimu je možná buď stavebními úpravami, užitím akusticky izolačních materiálů nebo interiérovými prvky.

4. Pohodlný, funkční a krásný interiér, mobiliář

Že je krása jako abstraktní pojem závislá především na konvencích, se v Čechách ukázalo především při diskuzích o kráse či ošklivosti Kaplického „Blobu“. V současnosti se setkáváme s projekty knihoven mnoha tvarů, barev a materiálů, které mají své odpůrce i příznivce. Chápání knihovny jako budovy se proměňuje především vlivem nových forem jejího využívání a nových typů sbírek, využívajících informační technologie. Mnoho informačních potřeb si nyní lidé mohou splnit mimo knihovny, ze soukromých databázových sbírek,

pomocí volně dostupných internetových služeb a sociálních sítí. Proto v současnosti do knihoven chodí především ti, kteří očekávají i další přidané služby a hodnotí také kvalitu mobiliáře. Při delším využívání se projeví jeho kvality. Základními prvky jsou pro uživatele i zaměstnance především stoly a židle, následně pak regály. Mezi základní antropometrické aspekty sedacího mobiliáře patří jeho dostatečné rozměry, výšková nastavitelnost a správné podepření zad v bederní oblasti. Prosazují se i alternativní způsoby sezení v polohách polosedě, pololeže, zejména pro relaxační účel. Výšková nastavitelnost je vhodná i u stolů, neboť rozdíly ve výšce postav mohou být i několik desítek centimetrů. U pracovních stolů zaměstnanců je nutné přihlížet k charakteru vykonávané práce a zejména pro zpracování vyžadovat dostatečně velké stoly. Obslužné stoly pak musejí pojmout nemalé množství techniky s ponecháním dostatečného prostoru pro vypůjčovaný materiál, takže bývají často těžkým oříškem pro projekční týmy. Obdobně složité bývá projektování kvalitních úložných regálů pro různé typy informačních fondů. Je důležité projektujícím týmům připomenout, že mobiliář má sloužit lidem, že tedy je vhodné plánovat ne příliš vysoké regály volných výběrů (doporučená výška 230 cm) s nejnižší policí nejméně 20 cm nad zemí. Také skladové regály není vhodné navrhovat vyšší než 250 cm, neboť manipulace s fondy ve vyšších výškách zvyšuje riziko úrazu.

U všech typů mobiliáře je nutné přihlížet k jeho kvalitnímu designu, dobremu řemeslnému zpracování a trvanlivosti materiálu, aby tvar a materiál byly do ruky a pro tělo lidí pohodlné a neohrožovaly při častém používání. Zde bych zmínila např. typický problém nevhodných uživatelských lampiček, které se nedají nastavit podle potřeby, nadužívání plastů a jednoúčelové nevariabilní typy mobiliáře. U nábytku jsou dále nevhodné ostré kovové hrany a hrubé nedostatečně opracované materiály. Samozřejmě by měla být lehká manipulovatelnost mobiliáře, umožňující variabilní uspořádání interiéru.

K otázkám dobré funkčnosti budov knihoven: je-li v projektu respektováno základní pravidlo nekřížení cest uživatelů s cestami doplňování materiálu a skladování fondů, je vnitřní prostor dobře a přehledně řešen. Pak nejsou třeba složité orientační systémy a prostor je pro uživatele srozumitelný. Pokud je navíc dobře navrženo vytápění, větrání a osvětlení, pak nemohou být s funkcí knihovny problémy. Knihovna může být zároveň krásná, funkční a zdravá.

Literatura

1. JOKL, Miloslav. *Přirozená klimatizace*. 1. vyd. Brno : ERA, 2004, s. 18–24. ISBN 80-86517-84-5.

2. LAJČIAKOVÁ, A. *Syndrom nemocných budov* [online]. [cit. 2010-06-30]. Dostupné na Internetu: <<http://zeleneuradovani.cz/content/File/sbs.pdf>>.
3. ŠEBESTA, Milan. Optimalizace množství denního světla v interiéru pomocí stínící techniky. *Světlo* [online]. 2009, [no.] 4, [cit. 2010-06-30]. Dostupné na Internetu: <http://www.odbornecasopisy.cz/index.php?id_document=39401>. ISSN 1212-0812.

PŘÍBĚH JEDNÉ KNIHOVNY

Helena Gajdušková, Masarykova veřejná knihovna, Vsetín

Vsetínská knihovna se před čtyřmi lety přestěhovala ze staré stísněné vilky do moderně zrekonstruované budovy na centrálním náměstí. V době před stěhováním knihovny jsme si byli dobře vědomi omezení, která stará budova měla, a v nových prostorách jsme se jim chtěli vyhnout.

Jednalo se především o:

- prostorové problémy (malé místnůstky obehnané kolem stěn regály) vyvolávající pocit stísněnosti;
- málo místa u výpůjčního pultu;
- regály s knihovním fondem zabírající značný prostor, málo sedacích míst, málo počítačových míst;
- neexistenci dětského koutku;
- studovnu současně plnící funkci společenského sálu;
- vybavení z 80. let neodpovídající současné době;
- rušné prostředí u nádraží;
- časopisy mimo poslední číslo ve skladu;
- samostatné fungování jednotlivých oddělení (hudební, čítárna, místnost pro mládež, ...) – náročné na personální obsazení.

Před stěhováním bylo třeba pečlivě zvážit toto:

- Prostor byl předem dán a museli jsme se do něj „vejít“ (šlo o rekonstrukci, ne o novostavbu).
- Bylo třeba velmi pečlivě zvážit návaznost jednotlivých provozů, protože prostor je poměrně komplikovaný (4 podlaží).
- Věděli jsme předem o některých omezeních.
- Byla vynikající spolupráce s architektkou a na „vizi“ nové knihovny jsme spolupracovali s celým týmem.
- Díky dotaci z EU bylo možno počítat s konkrétním finančním zázemím.
- Klidné prostředí na centrálním náměstí.
- Celkem cca + 30 % plochy (ve srovnání s původní budovou).

A jak to dopadlo? Aneb zkušenosti ze stěhování a prvních let provozu, o které se chceme podělit.

Logistika, prostory

Za nejdůležitější jsme považovali logickou návaznost jednotlivých provozů, protože budova je čtyřpodlažní.

V přízemí jsme umístili informační turistické centrum, které sem bylo přestěhováno z městského úřadu a je přístupné bezbariérově „z chodníku“. Protože je informační centrum organizačně součástí knihovny, provázali jsme provoz IC s knihovnickými službami. Čtenáři zde mohou vracet knihy (nemusí jít do patra, pokud si momentálně nechtějí nic vypůjčit), je zde k dispozici denní tisk a samozřejmě internet (včetně wi-fi). Informační centrum je využíváno turisty zejména v létě a v zimě, celoročně je využíváno občany města. Poloha informačního centra umožňuje organizovat zde i různé výstavy a komunitní akce (Valašské Vánoce, Velikonoce s prezentací místních řemeslníků, zpěváků apod.).

Z informačního centra je přístupná také počítačová učebna, která je hojně využívána jak ke školení veřejnosti (po celou dobu je velký zájem – zejména díky navazujícím projektům), tak ke školení zaměstnanců.

V prvním poschodí se nachází centrální půjčovna. Při realizaci této půjčovny jsme si stanovili tyto priority:

- uspořádání a uložení knihovního fondu (rozmístění regálů);
- dobrý orientační systém;
- odpočinkové a studijní zóny, koutek pro děti;
- dostatek místa, vzdušnost, příjemné působení;
- využití netradičních prostor, prosklených ploch.

K uspořádání regálů a knihovního fondu:

- Dbali jsme na to, abychom nezahltili prostor u recepcce (výpůjčního pultu), aby ani při náporu čtenářů knihovna nevypadala hned na první dojem zaplněná.
- U výpůjčního pultu jsme vyčlenili několik regálů na novinky, best-sellery, zajímavosti, aktuality. Knihy zde jsou uloženy obálkami ven, nikoliv hřbety – velmi se osvědčilo.
- Mezi regály jsme nechali velkorysý a vzdušný uličky (pro kočárky, vozíčkáře, snadnější výběr fondu).
- Je snadno dostupný horní i spodní regál.
- Z beletrie jsme vyčlenili zvlášť (kromě poezie a dramát) detektivky, milostné romány, sci-fi, fantasy, westerny, pohádky, cizojazyčnou literaturu, ... Naučná (odborná) literatura je uložena podle MDT, ale každý regál je nahoře označen také příslušným tématem. Došlo tím k maximální přehlednosti fondu.

- Dbali jsme také na to, aby v každém regále byla cca 20 cm rezerva (pro pocit vzdušnosti).
- Regály nemají „pevná záda“, takže pocit volnosti se tím násobí.
- Dohodli jsme se také na tom, že nebudeme budovat velkou rezervu na nový knihovní fond. Náš fond se pohybuje mezi 110–120. 000 svazky a to považujeme za dostačující. Usilujeme o vyváženost mezi nákupem a vyřazováním. Kapacitu původních regálů jsme navýšili cca o 20 %.

Odpočinkové a studijní zóny:

- Jsou vytvořeny na několika místech: tvoří zákoutí, jsou různorodé – od pohodlných a barevných křesílek, váledek a pohovek až k běžným stolům s židlemi a PC místům.
- Respektovali jsme potřeby všech generací – na pohovkách často vidíme rodiče s dětmi (A opravdu jim čtou!), u stolů studuje mládež, která se ovšem také „povahuje“ na váledech, a senioři využívají jak pohodlná křesílka, tak klasické sezení, z něhož se snadněji zvedají. Dětský koutek v zadní části je také často využíván...

Ve druhém poschodí je komunitní klub, čítárna, hudební oddělení a studovna. Studovna je od ostatních prostor oddělena dveřmi (zamezení hlučnosti).

Komunitní klub se stal v dopoledních hodinách útočištěm maminek s malými dětmi a v odpoledních hodinách je využíván zejména mládeží. Komunitní klub je vybaven flexibilním nábytkem (stoly, židle, matrace, válečka, hračky, hry, stavebnice, síť představující „zeď přání a vzkazů“) a těsně souvisí s inspirujícím prostředím čítárny, hudebního oddělení a studovny. Je vybaven dataprojektorem a plátnem, takže i během běžného provozu knihovny zde probíhají akce pro školy, akademický rok pro seniory, tvůrčí dílny (jejichž výrobky občas ozvláštní prostory K klubu) a neformální aktivity. Jsme svědky toho, že zde prarodiče hrají šachy nebo člověče, nezlob se s vnoučaty, že zde skupiny mládeže řeší týmové úkoly nebo prohlíží komiksy, že si rodiče čtou časopisy a malé děti si hrají... Tento příjemný prostor v centru města si vsetínská veřejnost zvykla užívat velmi rychle a velmi si ho oblíbila, ačkoliv není zaplněn regály s knihami... K půjčování knih a využívání ostatních služeb knihovny však návštěvníky motivuje a inspiruje.

Studovna a čítárna s křesílky, hudební oddělení s poslechovými místy u oken s krásným výhledem a s internetovými místy lákají veřejnost k příjemnému posezení. Prostor čítárny je spojen s komunitním klubem a některé uživatele (jednotlivce) provoz K klubu ruší. Ti pak mají možnost se s půjčenými časopisy odebrat do studovny, která je označená jako „zóna klidu“.

Výhodou je také společenský sál ve třetím patře, ve kterém se konají jak večerní akce, tak různé vzdělávací a komunitní programy, které probíhají souběžně s provozní dobou knihovny.

Pozorní čtenáři si jistě všimli, že jsem se nezmínila o dětském oddělení. Dětské knihovny jsou ve městě tři na sídlištích. Doplnit dětské oddělení do centrální budovy je výzva, která je stále ještě před námi a průběžně na ní pracujeme.

Čtyři roky „v novém“ jsou jistě málo na detailní hodnocení, co však lze s jistotou říci již dnes – ve fungování knihovny se neobjevila žádná zásadní nepředvídaná chyba ani z pohledu knihovníků, ani z pohledu veřejnosti. Více však možná uvidíme za 10–15 let...

Závěr

Knihovna sídlí v rekonstruované budově, jejíž velká část je prosklená („akvárium“), jsou zde betonové sloupy. Kombinace betonu a skla (dnes velmi módní trend) působila původně velmi studeně. Jejich barevná neutrálnost však dovolila prozářit prostor barevnými prvky – červená výmalba některých částí budovy, barevná křesílka, houpací pohovky, doplňky, podlahová krytina atd. Výsledek je příjemný – překvapil jak nás, knihovníky, tak i čtenáře a návštěvníky.

V loňském roce jsme prováděli průzkum spokojenosti uživatelů s novou knihovnou. Podrobné výsledky jsou k dispozici na webových stránkách a hodnocení knihovny v něm dopadlo velmi dobře. Sečtená průměrná známka je 1,47. Velmi cenné pro nás však byly doprovodné poznámky jednotlivců, některé z nich, které se týkají především prostředí knihovny, zde uvádím.

Citace z dotazníku spokojenosti:

—

- Za to, jak daleko od města bydlím, knihovna přece nemůže.
- Příliš komplikovaný bezbariérový přístup.
- Parkování?
- Asi by bylo lepší, kdyby zde bylo více zón klidu apod.

+++

- Jsem velmi spokojen(a) s krásnou novou knihovnou. Velmi příjemné místo pro vzdělávání, oddych a relaxaci. Děkuji za poskytované služby a přeji hodně úspěchů a spokojenosti nám, klientům.

- Dobře řešený prostor, rozdělení podle literárních žánrů – hodně světla – to je výborné.
- Jsem velmi spokojená, především s přístupem zaměstnanců. Děkuji za skvělý přístup.
- Pokud by vše ve městě Vsetíně fungovalo na úrovni MVK, bylo by to výborné.
- Aby v čítárně na stole byla kniha připomínek a popř. i otázek. Aby výsledky tohoto dotazníku byly vyvěšeny (třeba na dveřích čítárny), docela by mě zajímalo, jak jsou spokojeni ostatní, ale myslím, že výborně.
- Líbí se mi moc přednáškové čtvrtky! Akademické seniorské akce – moc mi to vyhovuje a chválím, čerpám z nich. Děkuji.
- Je to cool.
- Vsetín bez knihovny si nedovedu představit!

REKONSTRUKCE BUDOVY KLÁŠTERA – STUDIJNÍ A VĚDECKÁ KNIHOVNA PLZEŇSKÉHO KRAJE

Ivanka Horáková, SVK Plzeňského kraje

V krátkém příspěvku bych Vás ráda informovala o druhé velké rekonstrukci klášterní budovy, která byla zásadně stavebně upravena v letech 1950–1957 pro účely knihovny. Stavební úpravy tehdy znamenaly přebudování interiérů, ve kterých byly dříve sociální byty, dílny, kanceláře, i část objektu byla ve velmi špatném stavebním stavu. Tato rekonstrukce připravila pracoviště podle potřeb knihovny a budova se stala na dlouhou dobu jednou z nejmodernějších knihoven. Pro připomínku uvádím, že zde byl dopravník na knihy, listový výtah, potrubiční pošta, velká studovna a čítárna a celkem 100 míst pro potřeby čtenářů. Na počátku šedesátých let měla být pak řešena otázka depozitáře, k tomu však po dalších třicet let již nedošlo.

Knihovna v průběhu let 1970–1990 přikročila k některým stavebním úpravám a opravám zejména ambitových chodeb, aby získala kanceláře a úložné zázemí pro knihovní fond. Zásadní rekonstrukce byla v nedohlednu. Po roce 1990 v rámci restitucí proběhlo, tak jako v jiných knihovnách, obtížné stěhování knihovních fondů z dosud využívaných prostor zámku Křimice a z dalších malých objektů, které byly vráceny restituentům. Prvořadným úkolem nového vedení knihovny byla oprava střechy objektu ve Smetanových sadech a výstavba depozitářů (1995–2008), z nichž třetí, poslední byl otevřen v říjnu 2008. Ministerstvo kultury ČR rovněž přispělo na opravy Bušovického zámku, který je ve vlastnictví knihovny a je významnou stavbou Jakuba Augustona ml. Později byla po dohodě s novým zřizovatelem, kterým se stal v roce 2001 Plzeňský kraj, zahájena komplexní rekonstrukce vnitřních prostor kláštera s cílem vybudovat nové členění služeb a především uvažovaný volný výběr literatury. Byly rovněž postupně získány tři objekty budov kasáren, kde vznikly depozitáře pro 1 milion svazků.

Na projektu rekonstrukce I. NP se podílela projekční kancelář ing. Jiřího Dolejše, vítězný architektonický návrh volného výběrce III. NP připravil Ateliér Václava Šmolíka v Plzni. Vzhledem k významu stavby, která je majetkem města Plzně (knihovna zde má sjednán nájem do roku 2053), byla celá záležitost konzultována především s Odborem památkové péče Magistrátu města Plzně a také s Národním památkovým ústavem v Plzni. Šlo především o zachování klenbových chodeb a uvedení určitých stavebních prvků do původní podoby (bourání některých lehkých příček), zachování a revitalizaci

kamenných částí interiérů a určitou harmonizaci navrhovaných úprav a pokynů památkové péče. Sledován byl rovněž stav omítek a byl proveden základní průzkum, přičemž nálezy původní omítky z počátku 19. století byly pouze překryty doporučeným nátěrovým materiálem. Zásadní bylo rovněž doporučení statika ohledně věžních konstrukcí a jejich možného zatížení. Za přednost považují intenzivní spolupráci právě s pracovníkem památkové péče ing. Petrem Bukovským, který citlivě posuzoval potřeby knihovnických pracovišť a zároveň vyváženost a vůbec samu možnost úprav tohoto historicky cenného objektu. Provedené práce představovaly tyto hlavní zásahy: opravy poškozených omítek, nové vápenné omítky, opravu litých podlah, pokládku zátěžové dlažby a lina v určených částech, nátěry stěn barvou dle daného chemického složení, instalaci sítí do kanálů, nové rozvody elektřiny včetně všech těles osvětlení, nové sociální zařízení i bezbariérový přístup a WC pro invalidy, úpravy výtahových vstupů a nájezdů, požární zabezpečení – roleťový systém oddělující prostory a knihovní fond, repase veškerých oken dveří a topných těles. Interiér byl doplněn o kovotepecké prvky a provedeny byly repase veškerých kamenných prvků schodiště, portálů, ostění.

Dnes jsou prostory již stavebně připraveny pro instalaci interiérového vybavení. Oproti původnímu umístění pracovišť vzniklo nově koncipované zázemí pro pracovníky expedice, volným otevřením výhledu do volného výběru budou mít návštěvníci zcela nový pohled do interiérů. Určité stavební prvky, jako jsou dělené stropy, upravené podhledy, uvolněné výklenky i četné atiky, přinesly tolik potřebné členění a i určité soukromí pro případné studium nabízených materiálů. Za největší přínos celé rekonstrukce považujeme realizaci studijních zón, které vytvářejí nový typ pracovního prostoru pro uživatele. Prostor je zabezpečen kamerovým systémem, na celé ploše je Wi-Fi připojení.

Rekonstrukce vždy vyžaduje pečlivou rozvahu a střizlivé posouzení možnosti a cílů takového zásahu, jakým je v našem případě změna určení celého podlaží. Vždyť dřívější prostor pro uložení knihovního fondu veřejnost prakticky nikdy neviděla a velká část zaměstnanců do něj rovněž neměla přístup. Doufáme, že barvy, zvolené materiály i koncepce vybavení překvapí příznivě veřejnost a jsou ve své podstatě již poslední prostorovou šancí na rozšíření služeb knihovny. Uživatelé budou mít k dispozici **sál beletrie, věž umění a cestu vědy** – jinak tři velké soubory dokumentů. Odpočinkové zóny nabídnou uživatelům to, čemu bychom rádi nadále říkali stálý čtenářský komfort. Nedílně k tomu patří odpovídající sociální zázemí a možnost občerstvení. Firma IKA FINAL, která na základě výběrového řízení realizovala stavební část, provedla práce ve velmi dobré kvalitě a za plného provozu služeb knihovny. Pro ilustraci chci říci, že prakticky všechny materiály byly ruční donáškou dopraven

schodištěm do II. patra a bourací práce byly prováděny převážně ve večerních hodinách a o víkendech. Realizovaná rekonstrukce bude na základě použití historického písma, které dekoruje část prostor, „ideově“ spojena s depozitářem BORY 2, kde je historické písmo použito na části fasády. Interiér byl doplněn také tepanými mřížemi, skleněnými vitrážemi se zdobnými detaily; jejich motiv byl již v minulosti v budově použit. Rekonstrukce celou budovu určitým postupem prolínajícím všechna podlaží esteticky sjednotila. Prostor volného výběru je koncipován na uložení 100 tisíc svazků knihovního fondu.

Celá rekonstrukce volného výběru představuje náklady cca ve výši 25 milionů korun (spolu s předchozími úpravami přízemí 60 milionů), které poskytl zřizovatel organizace. Otevření je plánováno na 4. čtvrtletí 2010, k 60. výročí založení vědecké knihovny v Plzni.

MY VYTVOŘÍME V KNIHOVNĚ PŘÍJEMNÉ PROSTŘEDÍ, VÁM SE BUDE LÉPE STUDOVAT

Danuše Lošťáková, Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc

Když se po roce 1990 začaly budovat nové knihovny, byly přijímány s nadšením, až nekriticky. Veškerá pozornost byla věnována poskytovaným službám a estetická kvalita staveb a jejich interiérů byla posuzována se značnou mírou tolerance. Dnes, v roce 2010, však hodnotíme stavby knihoven a především jejich vnitřní prostředí značně kritičtěji.

Uživatelé našich knihoven mají možnost navštívit moderní knihovny v zahraničí a vzájemně je srovnávat, což platí především pro knihovny vysokoškolské.

Ústřední knihovna Univerzity Palackého v Olomouci slouží studentům od roku 1997, studenti v ní tráví spoustu času a hodnotí ji nemilosrdně ze všech hledisek.

Své služby knihovna přizpůsobuje jejich požadavkům, což zároveň napomáhá jejímu rozvoji. V současné době by měla být knihovna pokračováním posluchárny, kde studenti mohou pracovat samostatně i ve skupinách, jak jsou k tomu vedeni při výuce.

Slouží však i jako sociální centrum, kde se studenti mohou setkávat, odpočívat, povídat si.

Vždyť výměna informací pomocí moderních technologií nemůže nikdy plně nahradit hodnotu osobní komunikace.

Interiéry Knihovny UP v Olomouci

Jak by měl vypadat moderní interiér knihovny? Vraťme se nejprve zpět, do dávné minulosti. Podle Diodora Sicilského byl na nejstarší knihovně v Egyptě nápis – Léčebna duše.

Je pozoruhodné, že staří Egypťané si chodili léčit svou duši do knihovny, snad si ji tam léčili četbou, vždyť tehdy o pohodlí v knihovnách nemohlo být ani řeči. Od té doby uběhla spousta času, velmi mnoho věcí se změnilo, ale jedna zůstala stále stejná. I my si přejeme, abychom stejným nápisem mohli zdobit svoje knihovny a lákat do nich své čtenáře. Je známo, že lidé chodí do knihovny především proto, aby získali nové, přehledně uložené informace. Žijeme však v době, kdy lidé jsou informacemi úplně zahlceni, mohou sledovat všechna možná média a odevšad se na ně chrlí další a další informace, které snad v knihovně ani získat nemohou. A tak jsme nuceni přemýšlet o tom, zda mají v dnešní době knihovny ještě vůbec smysl. Je potřeba

hledat informace v tak zastaralé instituci, jako je knihovna? Je ale možno říct, že knihovna jako instituce je zastaralá? Vždyť dobře víme, že v devadesátých letech minulého století nastal obrovský boom výstavby knihoven a že jejich výstavba stále pokračuje, a to nejen v České republice, ale v celém světě. Z toho můžeme jednoznačně usoudit, že knihovny jsou pořád užitečná kulturní zařízení, lidé je navštěvují a hledají tam důležité a potřebné informace, i když by je dnes bylo možno najít kdekoli jinde. Přesto se pořád vkrádá otázka: „Nepřestanou lidé přicházet do knihovny a hledat v ní informace?“

Snažíme se nalákat uživatele na nové služby, a to takovým způsobem, jakým to jinde neumí (školení v práci s databázemi, vytváření repozitářů, přístup k závěrečným kvalifikačním pracím v elektronické podobě...). Ale dnes už ani sebelepší nabídka služeb nestačí – lidé jsou o hodně náročnější. Chtějí sehnat informace v knihovně a současně si přejí, aby je mohli vstřebávat v krásné budově, v příjemném prostředí a v pohodlí, které jinde nenajdou.

Knihovny se u nás začaly stavět asi před dvaceti lety a jejich výstavba se nezastavila. Staví se stále nové a my se snažíme sledovat jejich budování i za pomoci seminářů s názvem Knihovna a architektura, které naše knihovna pořádá již od roku 2001. Dali jsme si za úkol seznámit knihovníky s novými trendy architektury knihoven v Evropě i v České republice, ukázat jim představu ideální knihovny z pohledu knihovníka nebo sledovat nové stavby knihoven kritickým pohledem architekta.

Není jednoduché představit ideální knihovnu, vždyť knihovny nemohou být navlas stejné. Existuje řada různých typů knihoven a každý navštěvuje jiný druh čtenářů. A knihovna se čtenářům chce, a často i musí, přizpůsobit – jen základní zásady správné knihovny jsou pro všechny typy stejné.

Prof. Masák vyjmenoval devět nezbytných předpokladů, které jsou důležité pro vznik dobrého díla. Jedná se o předpoklady:

1. Městotvorné, urbanistické – snadná dostupnost – dostatek místa v blízkosti knihovny.
2. Sociologické – knihovna v roli hostitele. „Měly by nabízet pohodlné prostředí, vstřícné chování knihovníků a široký okruh doprovodných služeb.“
3. Ekologické – nenáročná údržba a úklid exteriérů a interiérů.
4. Psychologické – přívětivost prostředí a především optimální podmínky pro vnímání, tedy pohodlí a klid, hluk a osvětlení – především jeho nerovnoměrnosti.
5. Fyziologické – snadná orientace uvnitř stavby, pohyb bez bariér, vyhovující teplota a vlhkost, přiměřená akustika.
6. Estetické – charakter místa stavby, výtvarná kvalita exteriéru i interiéru.

7. Provozní – pohyb knih a informací, zaměstnanců a návštěvníků.
8. Technické – navržení budov, technická zařízení uvnitř.
9. Ekonomické – realizace krásné architektury za rozumnou cenu, budoucí náklady provozní, nároky na energie, údržbu, úklid.

Pokud ale obdržíte novou budovu, která je vám přidělena jako knihovna, rozhodně nemusí splňovat výše uvedené předpoklady. Musíte považovat za štěstí, když aspoň některé z nich jsou hned od samého začátku splněny. Pak už můžete jen vylepšovat...

Pracuji v univerzitní knihovně, kterou navštěvuje určitý typ čtenářů. Všechny univerzity mají své knihovny a zřizují si je jako jedno ze zařízení, které jim v oblasti informačního zázemí vytváří podporu a poskytuje služby. Bylo to tak odjakživa, jen nároky uživatelů takových knihoven se v průběhu let mění.

Vývoj požadavků na knihovny ze strany čtenářů univerzitních knihoven se vám teď pokusím ukázat na naší knihovně, neboť studenti jsou vlastně všude stejní.

Knihovna UP s celouniverzitní působností vznikla v roce 1991 a její součástí je velká ústřední knihovna a menší knihovny na fakultách.

Knihovní řád knihovny tvrdí, že: „Posláním knihovny je přispívat k plnění základních úkolů UP, zvláště pak k rozvoji její funkce vzdělávací a vědeckobadatelské, a to shromažďováním, zpracováváním, uchováváním a přístupňováním knihovnických dokumentů a rovněž poskytováním knihovnicko-informačních služeb členům akademické obce UP i ostatním uživatelům.“

Poslání knihovny podle Knihovního řádu je významné, ale její postavení od počátku její existence bylo obtížné. Tak velká knihovna byla novým, neznámým prvkem na půdě UP a musela o svoji existenci hodně bojovat, aby dokázala svoji potřebnost. Ústřední knihovna (všeobecně nazývaná Zbrojnice) byla vybudovaná v historické Tereziánské zbrojnici v letech 1992–1997 a po svém dobudování odpovídala požadavkům moderní knihovny počátku devadesátých let. Měla velkou studovnu s volným přístupem k fondům a dvě menší počítačové učebny. V přízemí byla šatna s obsluhou a vstup do knihovny byl umožněn pouze přes turniket, přes který se procházelo jen s pomocí speciálních karet. Knihovna byla totiž na přání univerzity určena jen pro akademickou obec a zaměstnance. Ostatní, kteří ji chtěli navštívit, si museli koupit speciální vstupenku. Tím se prakticky zabránilo příchodu návštěvníků z okruhu mimo univerzitu. Tzv. zpracovatelská linka celé knihovny UP byla od začátku prováděna ve Zbrojnici. Akvizice, katalogizace a ochrana fondů byla umístěna v přízemí tak, aby příjem a zpracování dokumentů bylo blízko u vchodu do knihovny. Odtud byly dokumenty přepravovány do studovny, do skladu nebo do fakultních knihoven. Oddělení bibliograficko-informačních

služeb a oddělení meziknihovní výpůjční služby byla umístěna ve druhém patře knihovny, uživatelé tam mohli chodit přímo ze studovny, která byla hned od počátku umístěna v prvním patře v osmi velkých sálech po obvodu celé budovy. Studovna měla 400 studijních míst přímo ve volném přístupu k fondům, kde bylo uloženo téměř 70 tisíc knih, a 40 míst bylo v přilehlých počítačových studovnách. Tehdy se zdálo, že všechno je rozvrženo tak dobře, jak jen je možné. Vedení UP se však od začátku obávalo, že je knihovna se svými 440 studijními místy příliš velká, zabere univerzitě spoustu místa a její využití bude mizivé. Takové obavy se však naštěstí nepotvrdily. Budova Zbrojnice stojí uprostřed města přímo naproti vchodu do rektorátu a budovy Filozofické fakulty, 200 metrů od Pedagogické fakulty a ve stejné vzdálenosti od Cyrilometodějské teologické fakulty. Je snadno dostupná od tramvají a autobusů, parkoviště se nachází poblíž knihovny a svou historickou vznešeností vyznačuje zvláštní genius loci. Tím vším, nejen službami, si knihovna získala oblibu. V roce 1998 knihovnu navštěvovalo zhruba 700 uživatelů denně, a to převážně studentů. Počet návštěvníků se neustále zvyšoval a od roku 2005 je ustálený na průměrném počtu zhruba 1 500 denně. Na počátku to vypadalo, že prostředí knihovny je pohodlné a vstřícné, na UP nebylo totiž do té doby s čím srovnávat, studenti byli nadšeni, že mají novou, krásnou knihovnu, která je hlavně jejich. Velmi brzy se ale začaly projevovat její nedostatky. Vždyť knihovna byla zasazena do prostředí, které původně pro ni nebylo určeno, a některé služby byly násilně umístěny tam, kde byly návštěvníkům špatně dostupné. Již po dvou letech musela být úplně přebudována šatna. Před zahájením rekonstrukce Zbrojnice se počítalo s návštěvou 300 uživatelů denně a šatna při velké návštěvnosti úplně kolabovala. Podařilo se však přesvědčit vedení univerzity, aby byla rozšířena – bylo to ale na úkor kanceláří, které byly vystěhovány. Velká šatna byla osazena skříňkami, do kterých si návštěvníci museli povinně odkládat svoje věci, které si nesměli brát do studovny. Ještě větším problémem se ukázal nedostatek počítačů. V celé rozlehlé knihovně se nacházelo asi dvacet počítačů pro uživatele, což vůbec neodpovídalo rozvoji techniky a rychle se zvyšujícím požadavkům studentů.

Každý dům má svoje pravidla. Tak jako obytný dům vyžaduje klidovou zónu v odlehlejších částech a rušnější část domu je situována spíše ke vchodu, tak i knihovna má svá specifická pravidla – pravidla, která by měla brát ohled na uživatele, jejichž potřeby by měly být prioritní. Proto vše, co slouží uživatelům, by mělo být co nejbližší ke vchodu, zatímco pracoviště servisního zázemí co možná nejdál.

A tak knihovna provedla další, náročnou přestavbu. Pracovníci akvizice, katalogizace a ochrany fondů byli přestěhováni do nejvyššího patra Zbrojnice, kde se museli spokojit s nepoměrně menšími prostory, a spodní část

knihovny se proměnila na počítačové učebny pro individuální i skupinové využití. Také bibliograficko-informační služby a meziknihovní výpůjční služba se přesunuly z nejvyššího patra do přízemí, aby byly blíže čtenářům a ti je nemuseli hledat až nahoře nad studovnou.

Takové úpravy budovy pomalu začaly měnit Zbrojnici na knihovnu, kde byly poskytovány služby na podstatně lepší úrovni než na počátku. Studenti už vzali zcela otevřeně Zbrojnici za svou a chtěli v ní nejen studovat, ale i odpočívat. Nestačily jim studijní prostory, chybělo jim občerstvení, místa pro relaxaci a pro skupinové studium. Najednou se knihovna zdála malou. Budovu však nebylo možné zvětšit, bylo nutné hledat aspoň nějaké skuliny pro možnosti zlepšení. Z jedné malé počítačové učebny jsme udělali klubovnu s křesly, ve kterých mohou studenti odpočívat, dokonce i polehávat. Na chodbách byly umístěny stolečky se židlemi, automaty na nápoje a na sladké dobroty. Ani to však studentům nestačilo a toužili po větší volnosti v knihovně.

Při návštěvách zahraničních knihoven jsme si uvědomili, proč studenti kritizují Zbrojnici. Budova totiž neměla některé z předpokladů dobré knihovny podle prof. Masáka. Vstupní část knihovny působila nevlídně, turniket u vstupu do knihovny umožňoval vstup jen vysokoškolským studentům a zaměstnancům a tato situace byla pro řadu návštěvníků velmi nepříjemná. Chybělo bistro a jídelní automaty... Proto jsme se odhodlali, ale s velkými obavami o udržení knihovního fondu, k velkému kroku – byl odstraněn turniket, což dovolilo všem návštěvníkům volný vstup do knihovny, a v místech původně nevlídného vstupního prostoru bylo vybudováno Eurocentrum. Byl také povolen vstup bez nutnosti odkládat věci do skříněk, knihovna se tedy úplně otevřela všem uživatelům, i těm mimo univerzitu. K hlídání odnášených dokumentů už zůstala jen elmag brána. V tom okamžiku jsme najednou zjistili, že není potřeba tolik šatních skříněk, které se nacházely ve dvou místnostech. Proto jsme je z jedné místnosti všechny odstranili a vybudovali novou odpočinkovou místnost s elegantními stolkami, pohodlnými židlemi a jídelním automatem.

Studenti velmi často svými požadavky zlepšují služby knihovny, neboť vedení UP se snaží jejich iniciativám vycházet vstříc. Když zpočátku studenti sepsali petici o prodloužení otevírací doby, získala knihovna hned několik zaměstnanců na zajištění požadované otevírací doby. Iniciativa studentů motivuje i knihovnu, která si uvědomila, že náročný student = ideální student. Zlepšovat prostředí knihovny však nejde donekonečna. Vše má své limity a knihovna už je mnohokrát předělaná a nabitá uživateli. Přesto ale stále chybí bufet a také skupinové a individuální studovny.

Vedení fakult zpočátku nečekalo takovou oblibu ústřední knihovny ve Zbrojnici, ale po velkém zájmu studentů si začalo uvědomovat, že jim na fakultách chybí adekvátní oborově zaměřené knihovny. Proto začaly malé

fakultní knihovny mizet a místo nich se začaly budovat pěkné a moderní, které odpovídají současným nárokům.

Tím, že byly na fakultách vybudovány nové atraktivní knihovny, se svazek knihoven, který tvoří knihovnu UP nerozpadl, jen každá z knihoven má svoji specifickou roli. Ústřední knihovna je servisním pracovištěm pro všechny fakultní knihovny. Provádí se zde nákup i zpracování dokumentů, je zde ústřední pracoviště pro koordinaci přístupu k celostátním projektům na elektronické informační zdroje a je odtud centrálně řízen informační systém knihovny. A fakultní knihovny jsou cíleně zaměřené na služby pro své studenty – na jejich specifické potřeby.

KUP je koncipována tak, aby knihovny na fakultách sloužily vyučujícím a studentům převážně po dobu vyučování, tedy max. do 18 hodin. ÚK má ale celodenní provoz, tj. do 22 hodin, a tak se studenti mohou večer přesunout do Zbrojnice a studovat až do pozdních večerních hodin. Do ústřední knihovny se rovněž přirozeným způsobem přesunula řada dalších studentských aktivit – výstavy uměleckých diplomových prací, každoroční majáles, představení studentských spolků, ...

Dnešní akademická knihovna nabízí služby, které jsou již dnes samozřejmostí – elektronické katalogy, volný výběr dokumentů, dostatek osvětlených míst pro roztažení studijního materiálu, studijní místa přímo vedle regálů, dostupnost počítačové sítě.

Ale to, co by knihovna měla mít stále na paměti (jak zdůrazňuje prof. Masák), je respekt ke kladeným požadavkům čtenářů.

Bude-li knihovna respektovat své čtenáře, bude-li se snažit jim vyjít vstříc, bude z knihovny oblíbené a přívětivé místo, kam si budou čtenáři chodit nejen pro informace, ale i odpočinout si, potkat se se známými v pohodlném zákoutí, stane se místem, kde se budou návštěvníci cítit příjemně i ve svém volném čase.

Literatura

MASÁK, Miroslav. Bariéry v nás : kritický pohled architekta. In *Knihovna a architektura 2003 : knihovny bez bariér*. 1. vyd. Olomouc: Státní technická knihovna, 2003. S. 29–37.

POSVÍŤME SI NA NĚ – OD CELKU K DETAILU A NAOPAK

Libuše Nivnická, Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Knihovny a architektura je téma, které je probíráno každoročně na mnoha reprezentativních fórech. Téma, o kterém bylo řečeno, či někdy jen na atraktivních fotografiích ukázáno, mnohé. Samozřejmě je příjemné a snadné předvádět nádherné novostavby či atraktivní rekonstrukce. Jak se v nich ale cítí ti, pro které jsou knihovny budovány, tedy naši uživatelé? A jak se zde žije těm, kteří stojí na pomyslné druhé straně pultu, našim zaměstnancům? A jak se management vyrovnává s provozními a ekonomickými aspekty provozu těchto perel? Tady už odpovědi nemusí být jen pozitivní a chce to kus odvahy připustit, že ne vše je optimální. Ale je to odraz života samého, kdy jen zřídka dochází k absolutní a trvalé rovnováze. A právě prostřednictvím pravdivého zrcadlení našeho dřívějšího úsilí se můžeme znovu a znovu pokoušet o nové, snad lepší přístupy.

Zabývat se komplexně všemi prvky a úhly pohledu není téma na jeden příspěvek. Je to však příležitost zhodnotit situaci po téměř deseti letech provozu od rekonstrukce Ústřední knihovny Jiřího Mahena v Brně. Stejně tak je to příležitost srovnat vývoj potřeb veřejnosti v průběhu téměř deseti let a přístupů samotné knihovny k nim na vybraných pozdějších realizacích.

1. Ústřední knihovna

Ústřední knihovna, která se po rekonstrukci stala architektonickou perlou v centru města Brna a nepostradatelnou součástí kulturního života Brňanů, je naší chloubou, na kterou jsme opravdu hrdí. Každé ráno, kdy přicházím do práce, mne bez nadsázky zaplavuje vlna potěšení z toho, že je mi dovoleno pracovat v tak krásném prostředí. Vše, co dále zazní, není tedy slepou kritikou zvolených řešení, ale otevřeným podělením se o vlastní zkušenosti, které snad mohou někomu, včetně nás samotných, napomoci vyvarovat se chyb a omylů při budoucích realizacích. Je to jako s vlastním dítětem, o které pečujete, věnujete mu veškerou svou lásku a energii a ono přes to všechno není dokonalé. Snažíte se, aby se vyvarovalo omylů, chyb a napomáháte mu ve zdárném dospění. Mrzí vás každá chyba a neúspěch a děláte vše pro to, aby bylo ve svém budoucím samostatném životě úspěšné. V jednom je však přece jen velký rozdíl. Zatímco dítě dospěje a jsouc zdravě vybaveno do života, postaví se na vlastní nohy, zrání knihovny je trvalé a nikdy o ni nemůžete přestat pečovat a starat se o její budoucnost.

Ústřední knihovna na Koblišné 4, kde sídlí od počátku 50. let minulého století, spěla od počátku devadesátých let k postupnému technickému krachu. Rapidně se zhoršující stav budovy limitoval a omezoval samotné služby a provozuschopnost knihovny se zdála být neudržitelná. Přesto trvalo více než pět let, než se podařilo prosadit záchranu kulturní památky Schrattenbachův palác, a další čtyři roky, než se skutečně začalo (rekonstrukce proběhla 12/1998–11/2001). Knihovně však nešlo jen o život technický, ale také o „život služební“. Naléhavě bylo třeba knihovnické služby inovovat, reorganizovat, modernizovat. Revitalizaci kulturní památky jsme proto chápali jako předpoklad a východisko modernizace služeb. Úkolem bylo provést záchranu kulturní památky způsobem respektujícím historické hodnoty paláce a zároveň vytvořit z paláce soudobé kulturně-společenské a vzdělávací centrum co nejlépe otevřené veřejnosti.

Připravovaný koncept nové knihovny byl námi, pracovníky, zpracován s energií, jistotami, váhánými i omyly, posuny názorů, s využitím zkušeností a inspirací z jiných knihoven i cestou kompromisů. Od začátku bylo naším krédem vytvořit knihovnu pro město, knihovnu, kde se každý návštěvník bude cítit příjemně a pobývat tu s pocitem, že je mu věnována odborná, ale nevtíravá péče, že je mu prostor zcela otevřen a že je zde vítán. Že zde najde klid pro individuální studium a oddech i možnost setkávání a zábavy. A především se sem bude chtít vracet. K tomu všemu pozitivnímu směrem k veřejnosti jsou nezbytně doplňovány méně atraktivní, ale stejně naléhavé požadavky ekonomičnosti nejen vlastní investice, ale především ekonomiky provozu samotného, funkčnosti prostoru, technologií, vybavení. Sebelepší architektonická realizace vás totiž neohromí v okamžiku, kdy k výměně žárovky musíte postavit lešení a čekat na její dodávku tři měsíce, k vytažení banneru na fasádu se musíte akrobaticky vyklánět z okna či si najímat plošinu, regulace vytápění má jen dva stavy – topí/netopí (i když technická dokumentace nic takového netvrdí) a v některých místnostech při pobytu třiceti lidí po třiceti minutách jen stěží vnímáte přednášejícího, protože veškeré úsilí věnujete „lokání“ zbytků kyslíku.

Tak tedy, posvíťme si na to, co bylo na začátku a jak se věci jeví dnes, po téměř desetileté zkušenosti.

Jaké jsme měli koncem devadesátých let dvacátého století požadavky na stavební a interiérové řešení?

- Celkový koncept odpovídající významu kulturní instituce,
- respektování památkové podstaty objektu,
- flexibilitu, modularitu, bezbariérovost,
- dodržení ergonomických parametrů jednotlivých prvků mobiliáře,
- pozitivní vnímání uživatelem,
- dobré pracovní podmínky,

- životnost, odolnost, snadnou údržbu,
- dostupnost náhradních dílů, rychlý servis.

Tyto požadavky se ani po deseti letech v zásadě nezměnily. Změnila se však forma konkrétních řešení, která by měla reflektovat posun uživatelských potřeb.

Není vůbec jednoduchý úkol vetknout do barokního paláce podléhajícího památkové ochraně všechny funkce moderní knihovny a dospět k ideálnímu stavu je nemožné. Knihovna samotná měla připravený velmi detailní funkční model budoucích knihovnicko-informačních služeb. V průběhu zpracovávání projektové stavební i interiérové dokumentace však bylo nutné dospět k řadě kompromisů. Přesto ale bylo možné se vyvarovat řady věcí, pokud by důsledně docházelo k vzájemnému naslouchání a respektování se mezi investorem, respektive budoucím uživatelem – tedy knihovnou, a architekty.

Celkový stavební koncept knihovny byl založen na koexistenci dvou zcela odlišných stavebních celků – hmotného, zdobného barokního paláce a lehkého, prosvětleného prostoru nově vybudovaného atria z kovu a skla. Prvý dojem i následující vjemy jsou pro návštěvníka přívětivé, ba možná až pozdnější a luxusní. Dosáhnout palácové noblesnosti a zároveň přívětivosti prostoru byl společný cíl knihovny i architektů a toho se beze zbytku podařilo dosáhnout. Zkusme však porovnat vybraná architektonická řešení s praktickým životem.

Račte vstoupit

Impozantní, možná i šokující, je již samotný vstup do paláce, kdy je do barokního portálu vetknuta soudobá jednoduchá, avšak značně masivní mříž. Nu, budiž, porozumíme-li vizi architektů, kteří odmítali jakékoliv historizující napodobeniny a volili záměrný kontrast mezi barokem a současností. Zkuste si však každé ráno a večer manipulovat s touto masivní mříží při otvírání a zavírání knihovny. Úkol nesnadný pro zdatné muže, natož pak pro veskrze ženské osazenstvo. Na podporu kvalit barokního paláce bylo také navrženo opatřit některé klenby perleťovým nátěrem, který by mihotavě odrážel dopadající světelné paprsky. Pokud k nám přijdete, nevidíte je. Je to výsledek nedostatku financí, ale také našeho odporu, možná někdo nazná, že přizemnosti. Jak se ale bude světlo mihotat na zaprášených stěnách, kterým se ve vstupním průjezdu neubráníme, pokud ovšem nebudeme co půl roku tyto klenby malovat. I při prosté bílé výmalbě světla nasvěcující klenby nemilosrdně odhalí každý prach a pavučinu. (Proč si proboha ti návštěvníci nevyčistí boty ještě někde venku a klidně tady práší, nosí bláto a sníh!) Ostatně, oni si je možná ani čistit neměli, protože čistící zóna byla navržena velmi

krátká, takže si nikdo při prostém průchodu boty rozhodně neočistí. Pokud jsme nechťeli klouzat a brouzdat se ne na internetu, ale v kalužích a blátě, nezbylo než položit na krásnou mramorovou dlažbu dlouhou čistící zónu. Kde je ale nyní promyšlený koncept architektů, pracujících s barevnými liniemi v mramorové dlažbě, s nimiž koresponduje ono zmíněné nasvětlení kleneb i dlažby? Jsme nekulturní přízemní barbaři? Troufám si tvrdit, že ne. Samotným je nám líto překrývat ušlechtilé materiály, ale jak se vyrovnat s tím, že je nemožné při návštěvnosti cca 1 500 osob denně neřešit nutnost alespoň přiměřené očisty obuvi, a to nemluvím o bezpečnostních aspektech a riziku úrazů.

Po průchodu vstupním prostorem, lemovaným výstavními vitrínami na straně jedné, orientačním systémem a „áčky“ s aktuálními informacemi o programech knihovny na straně druhé, se návštěvník ocitá v nádherném prosvětleném prostoru atria. Že je zde příjemná světelná pohoda ve dne i v době, kdy denní světlo chybí, však není samo sebou. Samozřejmě, že osvětlení bylo řešeno, avšak ouha. Hned prvé listopadové dny roku 2001 ukázaly, že je zde šero. Zkrátka intenzita svítidel byla značně omezena jejich skrytím pod kovové podhledy galerií. Po marných reklamacích tedy nezbylo, než na vlastní náklady pod prosklenou pyramidu atria instalovat výkonné reflektory a elegantní, nijak nerušící světelnou rampu nad centrální výpůjční pult.

Postupujeme-li dále do paláce, máme dvě možnosti. Využít nádherného mramorového schodiště, kdy kombinací krémového a červeného mramoru je navozována iluze červeného koberce a noblesní palácová atmosféra, či proskleného výtahu. Obě varianty stojí za to. Že jsou zde „drobná“ rizika a nepraktičnosti? Nevadí, jsme přece odvážní. Na schodišti, stejně tak i v atriu, chybí na zdech okopové pásky – tedy obložení, které brání umazání zdi při úklidu. Prostě nějak nezapadly do cítění architektů. Co na tom, že uklízečky se s tím nijak „nepárou“ a vesele roztírají smývanou špinu i na zdi. Však si to můžeme přemalovat. Otázka je, jak často. Na schodišti naleznou návštěvníci zábradlí, sice ne všude na obou stranách a ani ne v potřebné tloušťce pro příjemný úchop, ale kdo by se tím zabýval. Pokud snad někteří ano, mají přece možnost výtahu. Ale zase by těch uživatelů výtahu nemělo být mnoho, protože pak se výtah přehřeje a „unaví“ a odpočívá. Ale i to už jsme mu dodatečnými opatřeními rozmluvili. Takže je příjemné vyvézt se proskleným atriem a kochat se přitom okolím. To však můžete dělat jen do té míry, do jaké vám to po několika letech provozu zaprášená a upatlaná skla dovolí. Fuj, že si to ta knihovna nevyčistí! Ale ona čistí, ovšem jen strany skel dostupné. Pomyslel někdo při návrhu na to, že je zde i prostor mezi skleněným pláštěm a kabinou, který se také špiní? Jak na něj? Pouze kompletní demontáží vnějšího skleněného pláště, neboť ani horolezci, kteří jinak čas od času musí čistit skleněnou pyramidu atria od „kamenných“ usazenin z vody, se prostě do třiceticentimetrového prostoru mezi pláštěm a kabinou nevejdou. Pokud

tedy návštěvník vyjede do příslušného patra, čeká na citlivější jedince další malá nástraha – kratičká prosklená lávka mezi výtahem a ochozem galerie. Že by i tohle mohlo v někom vzbuzovat nepřijemné pocity až fóbie? Bylo tomu tak, ale řešení tu je. Pilně navštěvovat knihovnu a zvyknout si.

Ať žije atrium!

Dříve než přejdeme do vlastního nitra barokního paláce, ukrývajícího jednotlivá oddělení knihovny, setrvejme ještě v atriu. Je to prostor, který zvolenými materiály má navozovat iluzi venkovního prostředí. Narozdíl od tradičních materiálů užitých uvnitř barokního paláce pracuje se šedostříbrným kovem, sklem, bílým plastem, studenou barvou umělého osvětlení a kontejnerovou zelení. A v okamžiku, kdy po zastřešení v podobě skleněné pyramidy stékají proudy vody, které fungují jako součást chlazení atria, je iluze venkovního prostředí téměř dokonalá. Přes jisté provozní nedostatky, o kterých víme především my, pracovníci, je to prostor, který pozitivně naladí snad každého vstupujícího. Je to přívětivá oáza, která žije a kde se děje spousta zajímavých věcí. Lidé si zde sjednávají schůzky (pracovní i milenecké), přiběhnou se svým notebookem a využívají Wi-Fi, popovídají si s přáteli nad chutnou kávou, byť prozatím pouze z automatu. Zastaví se u výstavních panelů, které zde v průběhu celého roku představují nesčetné projekty i uměleckých dílek a děl. Mohou si zde zasoutěžit, zaposlouchat se do koncertů i setkat se se zajímavými osobnostmi. Prostě to tu žije a to byl náš cíl.

Zóna V.I.P.

Že by knihovna budovala prestižní V.I.P. salonky? Svým způsobem ano. Jedním z nejvýznamnějších návštěvníků jsou rodiče (Very Important Parents), kteří sem chodí trávit čas společně se svými dětmi. Nejčerstvější novinkou pro rodiče s miminky je prostor, o který si řekl sám život. Spousta maminek využívá knihovnu jako klidové zázemí, kam mohou přijít se svým „mrnětem“, přebalit ho a třeba ho zde i nakojit mezi regály s knihami. A tak vznikla myšlenka vytvořit jim klidový prostor. V roce 2009 tak v ústřední knihovně spatřil světlo světa první koutek pro rodiče s dětmi. Původně vznikl jen na takovém miniprostoru přilehlém k atriu, ale okamžitě se setkal s velkou odezvou. Šťastnou souhrou okolností v té době i město Brno, v rámci budování své prorodinné politiky, zahájilo zřizování tzv. Family-pointů. Knihovna se s velkým úspěchem zařadila do této sítě a v roce 2010 provozuje kromě ústřední knihovny další tři na svých pobočkách. Family-pointy musí zajišťovat povinný standard spočívající v bezbariérovém přístupu, přebalovacím pultu, posezení pro rodiče a hracích prvcích pro starší děti, mohou být doplněny mikrovlnnými troubami. Estetika a vybavenost těchto Family-pointů provozovaných naší knihovnou byla městem Brnem vysoce oceněna. To však není vše. Součástí

této služby je také základní informační servis, který je v knihovně provázán přímo s informačními zdroji a asistencí knihovníků při jejich vyhledávání. V ústřední knihovně bylo toto místo již rozšířeno a zdá se, že bude potřebné jít ještě dále.

Poklidné baroko

Poklidné baroko na nás dýchne zejména v druhém nadzemním podlaží, kde jsou reprezentační sály, dnes sloužící knihovně pro dospělé jako studovna a bibliograficko-informační služba. Každý ze sálů je po stavebně historické stránce originální, sjednocovaný volbou materiálů. Na rozdíl od atria zde byly voleny tradiční dřevěné materiály, vynikající zejména u podlah doplněných pouze lokálně koberci. Tvarovým mottem interiérových prvků je přímka a její skládání do jednoduchých prvků. Materiálem je pak dýhovaná dřevotřískka s náklížky na hranách a s doplňkovými kovovými prvky v šedostříbrné barvě, které jsou pojičkem atmosféry atria (venku) a paláce (uvnitř).

Přestože dokumentace pracuje s termíny, které by měly zohledňovat intenzitu využívání veřejného prostoru, skutečnost je v mnoha případech diametrálně odlišná. Pohled na regály a stoly je po devíti letech užívání smutný. Odřené, oloupané hrany a v místech styku s podlahou rozklížené dřevotřískové korpusy jsou truchlivým pozůstatkem původní noblesy. Podobně trpí i krásné dřevěné vlysové podlahy, pečlivě skládané do mozaikových vzorů. Dámské podpatky a „traktory“ generace mladší jsou ideální k zanechávání nemsazatelných stop, louže s obsahem soli neúprosně pronikají lakem i každoročními konzervačními nátěry. (Proč jen sem tu veřejnost vlastně pouštíme?) Ale někde na ni architekti přece jen mysleli. Aby si někdo nemyslel, že svévolně poruší přesné rozestupy stolů, jsou promyšleně přišroubovány k podlaze. A aby nás, provozovatele knihovny, snad nenapadlo jen tak něco měnit podle vyvíjejících se potřeb, hmotnost regálů a konstrukce pultů jsou takové, že jakákoliv zamýšlená změna není možná bez odborné firmy. Zkrátka a dobře, náš mobiliář je „nehnutelnost“. Působivá, elegantní, korespondující s hmotou barokního paláce a úspěšně vzdorující jakýmkoliv změnám.

Je ještě mnoho a mnoho věcí, o kterých by se dalo hovořit v kladném i záporném slova smyslu. Chtěla bych se ale zmínit za všechny ještě alespoň o dvou příkladech.

Příklad první: sedící. Ležící? Spící!

Prvním z nich je sedací nábytek. Pro všechny prostory pro veřejnost „uvnitř“ barokního paláce byla vybrána řada finského nábytku, která nabízelá v jednotném designu nejružnější varianty v provedení ohýbané překližky a kovových noh v šedostříbrném provedení. Typy se pohybovaly od prostých nečalouněných židlí bez područek přes čalouněné s područkami, s pultíky pro

psaní pro konferenční sál až po čalouněná křesla užitá v sále s periodiky. Líbily se nám a vyhověly také požadavku na stohovatelnost a lehkost. Měli jsme to být my, knihovníci či projektanti, kdo měl znát parametry nutné pro využití ve veřejném prostoru? Bohužel se ukázalo, že židle absolutně nevyhovují způsobu využívání, překližkové korpusy se začaly velmi brzy lámat. Teprve později jsme se od českých výrobců poučili, že tloušťka takového korpusu má být min. 10 mm (sedm vrstev překližky). Tento parametr naše židle rozhodně nesplňovaly. Dalším faktem, který se výrazně promítl do množství jednotlivých typů židlí, byl silný tlak pracovníků knihovny na hygienická kritéria. Proto do značné míry převážily židle nečalouněné, což má v nejexponovanějších prostorách své opodstatnění. Na straně druhé tato volba ještě více podtrhla jistou spartánskost prostoru, kterou nyní pociťujeme jako nedostatek a chceme ji změnit. Židle, křesla či jiná sezení by měly vyzařovat: „Pohov si tu co nejdéle, třeba se i natáhni a zdřímní.“ Jsme však na to opravdu připraveni?

Příklad druhý: neřízená střela

Dětská knihovna je prostor, na kterém chci dokumentovat jedinou skutečnost. Nic se zde nedá neměnitelně svázat. Jedinou cestu pro zachování jednotného architektonického konceptu vidím v ponechání dostateku prostoru pro volnou tvořivost. Jakkoliv tento výrok může znít nesmyslně, má v sobě obsaženu vnitřní logiku. Pokud zde totiž tento prostor ponechán není, vznikají na hotovém architektonickém konceptu jakési přílepy, přístavky a doplňky, které jej ve výsledku převálcují. I když jsme skutečně nechtěli připustit nějaké novotvary, postupně se ukazovalo, že nebyl ponechán dostatek prostoru pro tvůrčí prostředí, které knihovna pro děti bezesporu potřebuje. Více než jinde je zde potřeba zvolit modulární prvky umožňující změnu, hravost, kreativitu dětí a jejich dospělého doprovodu i samotných pracovníků. Dětská knihovna se nám postupně „rozdívá“ o hry, strážní psy a hady, papoušky, opičky a jiné tvorstvo, povalovadla, která s chutí užívají i dospělí, závěsy a police na výtvary dětí, informační panely, kostýmy, pohádkové stromy, ... Na to všechno tu původně nebyl vytvořen prostor, a tak stále řešíme, co s tím.

2. Síť poboček

Bez nich by naše knihovna nebyla tím, čím je. Tedy knihovnou pro město, knihovnou, která je dostupná v každé městské části. Historický vývoj poboček byl bouřlivý a pestrý, přesto však ještě na počátku devadesátých let působily v mnoha případech dojmem chudého příbuzného. Nutno však říci, že v 70. a 80. letech provázelo výstavbu sídlišť také budování knihoven, a to opravdu na míru. Bohužel o většinu z nich naše knihovna v raných dobách bouřlivé privatizace přišla a knihovny žily v náhradních prostorách všelijak.

Filozofii „sloužíme vám za každou cenu bez ohledu na podmínky“ jsme začali radikálně bořit a nahrazovat konceptem méně husté, ale o to kvalitnější sítě. Dnes již našťestí působí úsměvně některé nápady městských částí, které např. jako vhodné místo pro knihovnu viděli využití sklepních prostor po uhelné kotelně. Trvalou komunikací a trpělivým opečováváním vztahů s představiteli nejen našeho zřizovatele, statutárního města Brna, ale také s jednotlivými městskými částmi, se podařilo vybudovat hodnotné partnerské vztahy. Jejich výsledkem je nejenom vnímání našich poboček, ale aktivní vztah k jejich prosperitě. Z původních popelek tak stále častěji vyvstávají obletované krasavice. Přesto, že drtivá většina našich poboček není v prostorách, které by byly vystavěny právě pro knihovnu, vznikají navzdory tomu mnohé nápadité a neotřelé realizace. Na rozdíl od památkově chráněného objektu ústřední knihovny zde nejsme svázáni náročnými požadavky památkové ochrany. Stojíme však často před jinými výzvami, např. jak z velmi úzké dispozice novostavby projektované pro obřadní síň vytvořit funkční knihovnu (městská část Brno-Líšeň, Jírova), jak do pater nad výměňikovou stanicí vložit přívětivou rodinnou knihovnu (Brno-Žabovřesky, Mozolky; Královo Pole, Palackého; Lesná, Haškova) či jak přetvořit domeček bývalé mateřské školky v pulzující centrum kulturního a společenského života městské části Brno-Maloměřice a Obřany. Jinými specifiky jsou atmosféry obchodních center, jejichž exteriéry trpí nájezdy sprejerů a která obsahují nelibě zapáchající šerá zákoutí. Má zde kultivovaný průzkumník šanci odhalit něco tak úžasného, jako je knihovna?

Jistěže má, pokud zde knihovna dokáže nesmlouvavě bojovat o své místo na slunci. Takovým příkladem může být například pobočka v Židenicích na Staré osadě. Jde o rušný dopravní uzel a zavedené obchodní nákupní centrum. Pokud se nenecháte odradit zašpiněným, nevábým schodištěm a jste pozorní, najdete v prvním patře nenápadné dveře s vývěsním štítem knihovny. Při první návštěvě podle vnějšku rozhodně nebudete mít kdovíjaká očekávání. Pokud však vstoupíte dovnitř, ocitnete se najednou v krásném barevném světě pro všechny generace. Na kompaktní ploše minimálně dělené zdmi najdete jednotlivé funkční zóny vymezené pouze mobiliárem. Takovýto koncept skýtá jak dostatek soukromí, tak i prostor pro společné pobytí a akce pro veřejnost. Je to také jedna z poboček, kde vznikl přívětivý Family-point, a to nejen jako služba pro rodiče, ale i jako edukativní nástroj výchovy dětí k rodičovství. Interiér se zde přímo stává aktivním spoluhráčem.

Prostory nad výměňikovými stanicemi jsou vším jiným než ideálním prostorem pro knihovnu. Soustava malých místnůstek rozhodně nenaplnuje naše představy. A tak se bourá, sceluje, reorganizuje. Naštěstí ve vlastníkovi objektu nalézáme vstřícného partnera. Nejčerstvější realizace na Lesné je právě zahajována. Interiérové řešení, zatím jen na papíře, nás nadchlo. V tomto

případě je architekt pečlivým posluchačem našich nápadů. Z mnoha zkušeností již víme, co se osvědčilo, čeho se vyvarovat, a architekt tomu všemu dokáže dát patřičný „šmrnc“, aniž by opomněl praktické aspekty. Že to zní příliš ideálně? Jistě, již teď víme, že až vše spatří světlo světa, opět si řekneme: „Tohle mohlo být jinak.“ Ale věříme, že toho nebude mnoho.

Ostatně důkazem by mohla být již dva roky úspěšně fungující pobočka v Maloměřicích, ona původní mateřská školka. Vlastně prapůvodně obyčejný chudý jednopokojový domek z brněnského zemědělského předměstí. Svým způsobem přiznává svůj původ i dnes, což je v kontextu atmosféry tohoto předměstí kladem. Nehraje si na nic nepatřičného, přesto každého kolemjdoucího přinutí ohlédnout se po něm i po krásně upravené přilehlé zahradě. Již mnohokrát jsme byli svědky spontánního povzdechnutí: „Tady by se příjemně bydlelo.“ Opravdu, když sem vstoupíte, cítíte se více jako doma než jako v cizím veřejném prostoru. A to je myslím to nejlepší ocenění. Domeček je to nevelký, avšak promyšlený. I schodiště vedoucí do otevřeného patra pro děti je součástí dění. Mezi jeho rameny je spuštěn lustr jednoduchých linií, osvětlující pohodlný přátelský prostor pro posezení. Dalo by se také říci křesla pro hosty, protože právě zde usedají naši vzácní hosté při pravidelných setkáních. Návštěvníci bez ohledu na věk pak posedávají, kde se dá. A jedno z nejoblíbenějších je právě schodiště. Na tmavozelených stěnách, které ho lemují, se krásně odráží pestré „létající knihy“, které jsou jedním ze symbolů naší knihovny. Nahoře se pak v plné 3D parádě rozlétají pod střechem. To už je výraz citlivé symbiózy návrhů architekta doladěných pracemi našich výtvarnic zvyklých přetvářet nedrahé materiály do originálních řešení. Interiér nápaditě pracuje také z barevnými kombinacemi podlahové krytiny (PVC), kopírující tvarosloví nábytku, ale také vymezující trasy a zóny, včetně pestrobarevného kostkovaného povalovacího koberce – ráje dětiček bez botiček. Hojnými labužníky jsou zde však také „dospěláci“. Opravdovou třešinkou na dortíku je pak sice nevelká, ale profesionálně navržená zahrada, zvoucí k posezení a čtení na terase, lavičkách pod pergolami (pravda, zeleň ještě musí dorůst), uspořádanými do malého amfiteátru pro zahradní slavnosti, a prolézačkou pro ty nejmenší. Prostor byl ponechán také pro bylinkový záhonek, nad jehož pěstováním se mohou setkávat děti i senioři. V plánu je ještě výstavba malého hobby pavilonu.

Zkrátka a dobře, v knihovně není nikdy hotovo. A jsme přesvědčeni, že tvořit a existovat bude stále pro koho.

ERGONOMIE A PRACOVNÍ PROSTŘEDÍ V KNIHOVNÁCH

Andrea Watt, Ústav informatiky, FPF Slezská univerzita, Opava

Úvod

Pojem ergonomie se v oblasti knihoven dostává do popředí převážně při výstavbě nových budov, kde bývají kromě požadavků na estetiku, funkčnost a někdy také originalitu knihovnických prostor kladeny požadavky i na ergonomické prostředí. Převážně se diskutuje o prostorech pro čtenáře, kteří jsou dnes středem naší pozornosti, méně už se myslí na zaměstnance knihoven. Ti však v knihovně tráví nejvíce času. Osobně se domnívám, že by pojem ergonomie neměl být opomíjen ani v souvislosti se zaměstnanci knihoven, ani u zavedených knihoven fungujících ve starších budovách. Pokud uvážíme, že spíme šest hodin denně, pak při osmihodinové pracovní době trávíme v práci okolo 44 % našeho aktivního času. Čtyřicet hodin týdně (a někdy i více) se pohybujeme v určitém prostředí a je zřejmé, že různé faktory působící v tomto prostředí nás musí ovlivňovat. Abychom dokázali využít své pracovní prostředí ve svůj prospěch, musíme si jej přizpůsobit tak, aby neškodilo našemu zdraví. K tomu nám slouží právě poznatky z ergonomie.

Pojem ergonomie

Slovo ergonomie je řeckého původu, kde slovo „ergon“ znamená „práce“ a slovo „nomos“ „pravidlo“ či „zákon“. Mezi ekvivalentní termíny můžeme zařadit „human factors“, „biotechnologie“ a „human engineering“. Ergonomie je považována za vědní obor, který se zabývá vztahy mezi člověkem, technikou a pracovním prostředím. Cílem ergonomie je zajistit člověku takové podmínky na pracovišti, které by odpovídaly jeho fyzickým, fyziologickým a psychickým možnostem a které by mu zároveň umožnily podávat maximální výkon. V českém prostředí existuje několik definic ergonomie, jejichž autorem je Česká ergonomická společnost. Nejkomplexněji tento obor definuje Mezinárodní ergonomická asociace (IEA), podle níž je ergonomie „*vědecká disciplína založená na porozumění interakcí člověka a dalších složek systému. Aplikací vhodných metod, teorie i dat zlepšuje lidské zdraví, pohodu i výkonnost. Přispívá k řešení designu a hodnocení práce, úkolů, produktů, prostředí a systémů, aby byly kompatibilní s potřebami, schopnostmi a výkonnostním omezením lidí. Ergonomie je systémově orientovaná disciplína, která prakticky pokrývá všechny aspekty lidské činnosti. V rámci holistického přístupu*

zahrnuje faktory fyzické, kognitivní, sociální, organizační, prostředí a další relevantní faktory“ [1].

V rámci ergonomie můžeme vydělit tři základní oblasti, které vycházejí z okruhů vymezených IEA (The International Ergonomics Association):

- somatická (fyzická) ergonomie,
- kognitivní ergonomie,
- organizační ergonomie.

Kognitivní ergonomie se zaměřuje na psychické procesy, například paměť, usuzování nebo percepce. Řadí se sem také interakce člověk – počítač, pracovní stres, psychická zátěž, procesy rozhodování, zručnost a výkonnost [2].

Organizační ergonomie se zabývá optimalizací sociotechnických systémů včetně jejich organizačních struktur, strategií a postupů. Literatura uvádí například lidský systém v komunikaci, týmovou práci, sociální klima, režim práce a odpočinku, směnovou práci a další.

Somatická ergonomie zkoumá vliv pracovních podmínek a pracovního prostředí na lidské zdraví za využití poznatků z jiných vědních oborů (anatomie, antropometrie, fyziologie a biomechanika). Řadí se sem problematika pracovních poloh, manipulace s břemeny, opakovatelné pracovní činnosti, pracovních podmínek onemocnění (převážně pohybového ústrojí), uspořádání pracovního místa a bezpečnost práce [3].

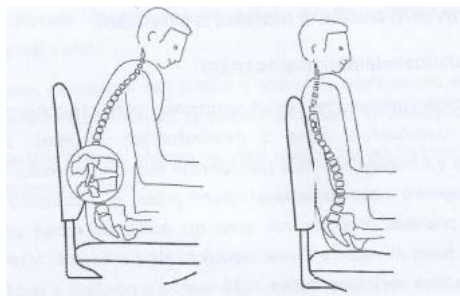
Na jedné straně je zřejmé, že snaha kvalitně zkoumat vztah člověk – pracovní prostředí vyžaduje komplexní přístup a nutnost vzít v úvahu všechny tři zmíněné oblasti a především všechny faktory v rámci těchto oblastí. Na druhé straně je nutné si připustit, že zpracovat takovou komplexní analýzu není v možnostech jednoho člověka už proto, že daný člověk by musel mít znalosti z několika disciplín, nehledě na časovou náročnost, kterou by to vyžadovalo. Z toho důvodu se omezím pouze na oblast somatické ergonomie, která přímo souvisí s prací na počítači.

Pracovní polohy

Pracovní poloha je pojem, který označuje polohu těla při výkonu pracovní činnosti. Obecně rozdělujeme pracovní polohy na polohu **vestoje** a polohu **vsedě**. Velmi výjimečně se u některých profesí vykytuje poloha **vleže**, např. u automechanika. Poloha při pracovní činnosti vychází z charakteru vykonávané práce. V oblasti knihoven se nejčastěji vyskytuje práce kancelářského typu, a proto převažuje pracovní poloha vsedě.

Pracovní poloha vsedě je považována za výhodnější ve srovnání s polohou vestoje. Při práci vsedě se vyskytuje nižší energetický výdej, nižší únavnost, nižší zatížení dolních končetin, typické je menší zatížení oběhového

systemu, především srdce. I přes zmíněné výhody oproti práci vestoje má práce vsedě také negativní důsledky. Jedná se převážně o držení těla, se kterým je spojené zatížení páteře, přetížení svalového a vazivového systému a tlak na meziobratlové ploténky (viz obr. 1). Souvislost mezi sedavým zaměstnáním a bolestmi zad byla prokázána mnoha studiemi [3].

Obr. 1: Tlak na meziobratlové ploténky při kulatém a vzpřímeném sedu (zdroj: 4, s. 90)

I když je práce vsedě méně namáhavá než práce vestoje, je nutné vědět, jak správně sedět, aby nedocházelo k poškozování zdraví. Gilbertová [3] uvádí tři způsoby správného sezení – přední, střední a zadní (viz obr. 2).

Obr. 2: Způsoby sezení – přední, střední, zadní (zdroj: 3, s. 127)

Přední sezení je typické pro písáčky, šičky nebo hodináře a vyznačuje se nakloněním trupu dopředu a přenesením váhy směrem dopředu před hrboly sedacích kostí a na zadní stranu stehen. Tím, že dochází k překlopení pánve směrem dopředu, umožňuje tato poloha lépe držet vzpřímená záda, ale i tak se může vyskytnout sed s kulatými zády. Za nevýhodu tohoto typu sezení lze považovat situaci, kdy je židle vybavena nevhodným čalouněním, čímž

následně dochází ke sklouzávání ze židle a přenesení váhy na chodidla. Při předním sezení bychom měli používat zádovou opěru, pokud tomu tak není, může dojít ke zvýšenému statickému zatížení zádových svalů. V tomto případě je možné odlehčit polohu přenesením váhy na horní končetiny – tedy opřením předloktí o stůl nebo opěrky. Pro většinu kancelářských prací je charakteristické **střední sezení**. Na rozdíl od předního sezení spočívá váha trupu na oblasti sedacích kostí a zadní ploše stehen. Ve střední poloze je možné sedět vzpřímeně a stejně tak i s kulatými zády. Nevýhoda středního sezení je spojena se zorným úhlem, který je v této pozici přibližně horizontální, a proto často nutí k předsmu či předklonu krční páteře, což vede k jejímu přetěžování. Za nejméně únavnou, a tudíž odpočinkovou a relaxační polohu považujeme **zadní sezení**, které se často vyskytuje například při telefonování, při poslechu přednášky nebo při sledování monitoru. Vyznačuje se mírným sklonem trupu směrem dozadu. Ze všech zmíněných poloh se projevuje nejnižším tlakem na meziobratlové ploténky a nejlépe umožňuje opření zad o opěru židle, čímž uvolňuje zádové svaly. Nevýhodou je nesprávné ohnutí páteře v bederní oblasti zad, omezená pohyblivost hlavy a paží a ještě častěji než poloha střední vede k předsmutí krční páteře. Z hlediska dlouhodobé práce vsedě je nejuvhodnější tzv. dynamické sezení, které se vyznačuje střídáním uvedených poloh [3].

Pracovní sedadlo

Držení těla rozhoduje o tom, zda sedíme správně, či ne. Aby však bylo možné praktikovat správné držení těla, je třeba mít takové pracovní sedadlo, které bude vyhovovat tělesným rozměrům člověka. Zde se objevuje určitá potíže. Tělesné rozměry každého člověka jsou jiné, do jisté míry se mohou shodovat, ale nikdy nejsou u dvou lidí identické. Ideálním řešením je proto nastavitelné pracovní sedadlo, které respektuje tělesné rozměry daného jednotlivce, zejména pokud se jedná o pracovní místo, na kterém se střídá několik zaměstnanců. V knihovnách taková situace nastává například u výpůjčních a referenčních služeb.

Obecně by židle měla splňovat požadavky bezpečnosti a stability. Ideálně se předpokládá pětiramenná podnož, vhodné umístění ovladačů pro regulaci nastavení sedadla, protiskluzová kolečka a čalouněná sedací plocha se zaoblenou přední hranou. Důležité pro kvalitu sezení jsou právě zmíněné nastavitelné parametry, kde platí pravidlo – čím více, tím lépe. Na ideálním pracovním sedadle by měla jít nastavit výška a hloubka sedací plochy, výška zádové opěry a loketních opěrek. Sedadlo by také mělo umožňovat přizpůsobení sklonu u zádové opěry a sedací plochy (viz obr. 3).

Obr. 3: Nastavitelné parametry sedadla (zdroj: 3, s. 130)

Přesné parametry pro nastavení jednotlivých částí sedadla vycházejí z tělesných rozměrů jednotlivce. Konkrétní číselné hodnoty pro jednotlivé parametry jsou uvedeny v hygienických, ergonomických a technických normách a bývají uvedeny i v příslušné literatuře [3, 4, 5, 7].

Výška sedací plochy se obvykle nastavuje dle výšky podkolenní rýhy, a to tak, že sedací plocha by měla být přibližně o 3–5 cm níže než podkolenní rýha. Další způsob, jak ověřit správnou výšku sedadla, je, když se při sezení s cele opřenými zády chodidla lehce opírají celou plochou o podlahu. Výška sedací plochy by obecně měla být nastavitelná v rozmezí 38–50 cm, pro pevné sedadlo se uvádí 43 cm. Nastavení výšky sedadla úzce souvisí s výškou pracovní plochy. Rozdíl mezi nimi by měl představovat zhruba 30 cm. V praxi se doporučuje nejprve nastavit sedací plochu, a pokud je to možné, přizpůsobit pracovní rovinu. Pokud je rozdíl příliš malý, dochází ke kulatému sedu. Opačný extrém sice pozitivně působí na správné držení těla, ale zatěžuje svaly v oblasti ramenního pletence (oblast klíční kosti, lopatky a kosti pažní). **Šířka sedací plochy** by měla poskytovat dostatečný prostor pro boky a sedací část těla. V případě dlouhodobého sezení je výhodnější širší plocha, protože dovoluje změnu polohy. Standardně se uvádí 38–42 cm. **Hloubka sedací plochy** nesmí být moc krátká, pak navozuje pocit nestability a stlačuje zadní část stehen. Nesmí být ani příliš dlouhá, protože v takovém případě nedovoluje využití zádové opěry a může stlačovat zadní část lýtek. Při plném opření zad by mezi hranou sedací plochy a podkolenní rýhou měla být mezera 5–10 cm v závislosti na délce stehen, v zásadě se jedná asi o 2/3 délky stehen. Doporučené rozměry pro hloubku sedací plochy se pohybují v rozmezí 35–50 cm pro nastavitelná a 42 cm pro pevná sedadla. **Čalounění židle** by nemělo být moc měkké, protože neposkytuje trupu dostatečnou podporu. Příliš tvrdé naopak vede k nepohodlí v sedací oblasti těla. Materiál použitý na čalounění by měl být porézní, aby dovoloval odvod tepla, povrch má být elastický a pružný.

Důležitá je také **zádová opěra**, a to především kvůli snížení námahy zádového svalstva a tlaku na meziobratlové ploténky bederní páteře. Se sklonem opěry směrem dozadu se snižuje tlak na bederní páteř, většina činností je však vykonávána ve vzpřímené poloze či mírném sklonu dopředu, proto se

sklon dozadu doporučuje spíše při odpočinkových činnostech. Optimální úhel sklonu opěry je 100–105 °, pro vrchní část opěry se povoluje i vyšší sklon. Opěra by měla kopírovat přirozené prohnutí páteře. Doporučuje se výška opěry po lopatky kvůli zabezpečení volného pohybu horních končetin a možnosti protažení přes hranu opěradla. Příliš vysoká stejně jako příliš vertikální opěra vede obvykle k tzv. zhroucenému sedu (obr. 5). Nízká opěra naopak tlačí na bederní páteř, zejména pokud je okraj opěry ostrý. Šířka opěry nemá omezovat horní končetiny v pohybu, pokud je úzká, opět napomáhá ke zhroucenému sedu. Obvykle se uvádí šířka v rozmezí 36–40 cm.

Obr. 5: Příklady nesprávného sezení (zdroj: 3, s. 128)

Loketní opěrky mohou při některých činnostech překážet, a proto by se měly dát odstranit. Pokud jsou používány, napomáhají ke snížení zátěže svalů krční páteře a ramenního pletence, také podpírají trup, pomáhají při vstávání a sedání a omezují sezení s kulatými zády. Hodnotíme u nich výšku, šířku, délku, rozpětí a tvar. Výška by měla odpovídat výšce loktu plus 3 cm, šířka rozmezí 4–6 cm, délka by měla být asi o 10 cm kratší než přední okraj sedadla a rozpětí opěrek by mělo zaujímat 45–52 cm [3, 4, 5].

Pracovní stůl

Podobně jako pracovní sedadlo musí i stůl splňovat požadavky na stabilitu a bezpečnost. Stůl by se neměl viklat, přední hrana stolu by měla být zaoblená, povrch stolu matný, aby neoslňoval při odrazu světla, snadno čistitelný (ne příliš členěný) a povrchová úprava by měla zabraňovat nasáknutí vodou.

Velikost měřitelných parametrů stolu (výška, délka, šířka a hloubka) se odvíjí od několika faktorů. Záleží na práci, kterou zaměstnanec vykonává, na výšce pracovníka a na nástrojích, které mají být na stole umístěny. Výška pracovní desky se pro kancelářskou práci uvádí zhruba 5–10 cm pod úroveň loktů. Pokud lze výšku desky nastavit, měla by být manipulovatelná v rozmezí 62–82 cm – podle výšky zaměstnance. Minimální doporučená délka

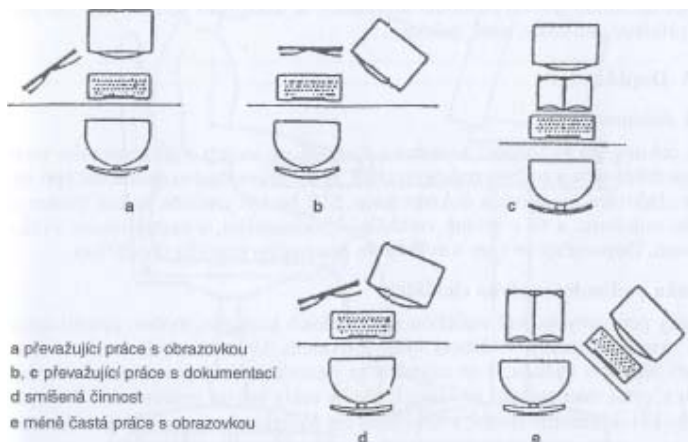

pracovní desky je 120 cm, šířka pak 75 cm. V dnešní době je výhodnější stůl spíše širší, než je doporučené minimum, a to v případě, že je na stole umístěn monitor a stůl zároveň slouží i jiným účelům. Hloubka stolu by měla poskytovat dostatek prostoru pro dolní končetiny. Výhodou je možnost opření dolních končetin pod pracovní deskou [3, 4, 5].

Práce s počítačem

Při práci s počítačem platí pro pracovní sedadlo i pracovní stůl všechna doporučení zmíněná již výše. Pro pracovní stůl se však navíc doporučuje tvar písmene L nebo C, zvláště pokud člověk tráví část své pracovní doby ještě jinou činností, například musí často manipulovat s textovými dokumenty (např. zpracování dokumentů, tisk dokumentů) nebo telefonovat.

Pro práci s počítačem jsou zásadní tři komponenty – monitor, myš a klávesnice. Je třeba nejen správně nastavit parametry těchto součástí, ale také jejich polohu vůči sobě navzájem. **Monitor** by mělo být možné nastavit tak, aby se dala regulovat jeho výška nad pracovním stolem, jeho sklon a otáčení kolem svislé osy. Ideální výška monitoru odpovídá horní řádce textu v úrovni očí při vzpřímeném sedu. Pohled na obrazovku by měl být kolmý. Vzdálenost monitoru od uživatele se uvádí v rozmezí 40–75 cm. Orientačně můžeme vzdálenost odvodit tak, že monitor umístíme na dosah natažené ruky. U monitorů se dále nastavuje také jas a kontrast. Jas by měl být po celé ploše stejný, přičemž minimální jas je 35 cd/m^2 , doporučuje se však 100 cd/m^2 . Podle toho, jaká činnost u pracovníka převládá, je vhodné si zorganizovat i pracovní plochu s monitorem. Při převládající práci s obrazovkou je nejlepší umístění do středu přímo před pracovníka, tištěné dokumenty jsou pak na straně; opačné uspořádání odpovídá převažující práci s tištěnými dokumenty. Při různorodé práci je možné umístit jedno šikmo vpravo a druhé šikmo vlevo (viz obr. 6). Doporučuje se také umístit monitor tak, aby se okno či jiný zdroj světla nenacházel ani za monitorem, ani přímo za zády pracovníka. V prvním případě dochází k přetěžování zraku, kdy se oko musí přizpůsobovat různému jasu, ve druhém případě se zdroj světla může odrazet na monitoru a tím zhoršovat jeho čitelnost [3, 4, 5].

Obr. 6: Uspořádání počítačového pracoviště dle charakteru práce (zdroj: 3, s. 161)

Klávesnice nesmí být spojena dohromady s monitorem, aby bylo možné ji umístit na požadované místo na pracovním stole. Za vhodné se považuje, když je klávesnice níže než pracovní deska stolu, aby se zabránilo nepřírodní poloze předloktí, ale ani umístění na pracovní desce není špatné. Úhel mezi paží a předloktím se doporučuje min. 90 °, ještě lepší je úhel tupý. Přední hrana klávesnice by měla být zaoblená a velmi vhodné je, pokud je také snížená. Před samotnou klávesnicí by měl být dostatečný prostor pro oporu ruky, uvádí se asi 8 cm. Co se týče uzpůsobení klávesnice, odpovídají dnešní velikost, tvary a umístění jednotlivých kláves ergonomickým požadavkům. Problémem je spíše její rovný tvar, který přetrvává od dob psacího stroje a neodpovídá přirozené poloze zápěstního kloubu. To vede k namáhání šlach a nervů, které zápěstím procházejí, a má za následek také tzv. syndrom karpálního tunelu, i když ne v takové míře jako při používání myši. Fakt, že rovný tvar není vhodný pro dlouhodobé používání, je znám už od 80. let 20. století. Jeho nástupcem je tvar, který nazýváme lomený. Pro tento tvar je typické rozdělení kláves na dva bloky, které odpovídají úhlům zápěstního kloubu. I tak se objevuje kritika této klávesnice s poukazem na to, že lomený tvar odtahuje lokty směrem od těla, a tak neposkytuje dostatek pohodlí při práci. Určitým kompromisem je potom tzv. ohnutá klávesnice, kde rozmístění kláves zůstává stejné, ale jsou mírně prohnuty do oblouku. V současné době existují také moderní ergonomické klávesnice, které se vyznačují tvarem vlny, jejíž vrchol je posunut mírně doleva od středu klávesnice, a opět se objevuje rozdělení písmenné části klávesnice na dvě poloviny. Výhodou těchto klávesnic je jednak

jejich tvar, který odpovídá přirozenému držení rukou, ale také mírný sklon klávesnice, který umožňuje lepší viditelnost popisků kláves [4].

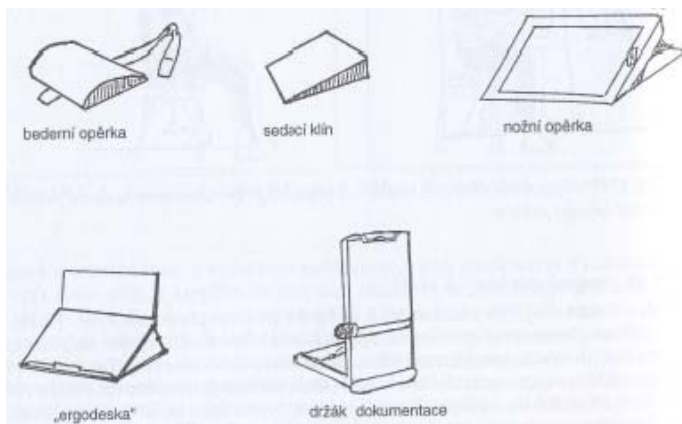
Myš by měla být umístěna co nejbliže u klávesnice a ve stejné výšce. Velikost a tvar by měl odpovídat velikosti a tvaru ruky uživatele. I když dnes dominuje převážně klasický tvar myši, existují i ergonomické varianty, které lépe odpovídají tvaru ruky. Tradiční ergonomické myši jsou většinou širší než klasické rovné varianty, bývají také vyšší směrem k palcové straně ruky a snižují se směrem k malíkové hraně, také mohou být speciálně prohnuté v oblasti palce, což odpovídá tvaru ruky. V poslední době se objevují také tvarově velmi netradiční ergonomické myši, které kromě dlaně podpírají i zápěstí. Některé nemají ani klasické „kolečko“. To je nahrazeno jedním tlačítkem se čtyřmi šipkami, které se rovnají čtyřem možným směrům pohybu – nahoru, dolů, doprava a doleva. Některé z těchto moderních myši připomínají svým tvarem spíše známý joystick (např. od fy WOW). Pokud myš nemá podpěru zápěstí přímo zabudovanou, je vhodné použít gelovou opěrku pro zápěstí. Opěrka bývá naplněna silikonem a odpovídá proporcím ruky dospělého člověka, což zabraňuje nežádoucím otlakům.

Vysoký nárůst různých variant ergonomických myši souvisí s jejich častým používáním, které vede ke vzniku syndromu karpálního tunelu. Syndrom se objevuje při nevhodné poloze a nesprávném postavení zápěstního kloubu. Pokud je zápěstí dlouhodobě vystaveno nevhodné poloze, dochází ke stlačení tzv. středového nervu a šlach ohýbačů prstů. Nepřirozeným tlakem může dojít až k zánětu a poškození. Syndrom se projevuje pocitem bolesti prstů, poklesem jejich citlivosti, ztuhlostí, otoky, mravenčením a dalšími příznaky. Bolesti se typicky objevují spíše v noci než přes den. V raném stádiu lze nasadit vhodné ergonomické pomůcky a úkony pro utlumení zánětu, v pozdním stádiu je nutné operovat, přičemž dojde k rozšíření prostoru v oblasti tunelu. I tak ovšem čeká člověka několik měsíců rekonvalescence a procvičování ruky, aby nabyl své původní schopnosti [3, 4].

Kromě ergonomické myši a klávesnice existují další pomůcky, které můžeme využít k přizpůsobení pracovního místa dle svých potřeb. Příkladem jsou **držáky na dokumenty**. Bývají umístěny v blízkosti monitoru, v podobné výšce a ve svislé poloze. Podporují tak správné držení těla a snižují námahu krčních a šíjových svalů a práci očí. Dále existují různé **bederní opěrky**, **podnožky pod nohy**, zvláště pro vzrůstem menší pracovníky, a **sedací klíny**. Ty se položí na sedací plochu a svým sklonem způsobují překlopení pánve, a tedy správné držení těla (obr. 7) [3, 5].

Dlouhodobá práce s počítačem je obecně považována za náročnou na zrak, kdy si uživatelé stěžují na pocity řezání, pálení, škrábání a rozostřené vidění. Mezinárodní studie však neprokázaly žádné trvalé následky na zraku z důvodu užívání počítačových displejů. Vždy však bývá doporučováno dělat

při práci s počítačem krátké přestávky. Po jedné až dvou odpracovaných hodinách by měla následovat 5 až 10 minut přestávka [3]. V ideálním případě by přestávky měly být vyplněny cviky na uvolnění a protažení krčních a zádových svalů a také svalů horních a dolních končetin.

Obr. 7: Pomůcky (zdroj: 3, s. 150)

Legislativní podpora

Požadavky na bezpečnost a zdravotní nezávadnost pracovního místa jsou předmětem mnoha právních dokumentů. Jedná se o různé zákony, novely zákona, vyhlášky, směrnice a také normy ČSN, EN a ISO. Pracovněprávní vztahy týkající se pracovního místa jsou ošetřeny zákoníkem práce, pro technickou normalizaci platí zákon č. 22/1997 Sb., ve znění dalších zákonů, a v oblasti hygieny a ochrany zdraví se uplatňuje zákon č. 258/2000 Sb. s příslušnými novelami.

Platné technické normy, a to jak mezinárodní, evropské i české, mají na území ČR pouze doporučující charakter. Jinak řečeno, výrobci se jimi řídit nemusí, ale potom musí prokázat, že jejich výrobek vyhovuje vyššímu právního předpisu, tj. zákonu, nařízení vlády nebo vyhlášce. Z toho důvodu se v praxi technické specifikace v normách dodržují, protože to zároveň dokazuje, že výrobek požadavky právních předpisů splňuje.

Pro oblast kancelářských prací se k ergonomii vztahují tyto normy [6, 7]:

- ČSN 91 0601 Nábytek. Židle a pracovní sedadla. Technické požadavky
- ČSN 91 0630 Nábytek. Pracovní sedadla. Rozměry
- ČSN EN 1335 Kancelářský nábytek – Kancelářské židle pracovní – Část 1–3 (rozměry, bezpečnost, metody zkoušení)

- ČSN EN 527-3 Kancelářský nábytek – Pracovní stoly – Část 1–3 (stabilita a mechanická konstrukce, rozměry, bezpečnost)
- ČSN EN ISO 9241 Ergonomické požadavky na kancelářské práce se zobrazovacími terminály – Části 1–20

Pilotní studie v Moravskoslezském kraji

Pilotní studie jako součást zpracované bakalářské práce [8] byla provedena začátkem roku 2010 ve třech základních veřejných knihovnách Moravskoslezského kraje. Respondenty studie byli zaměstnanci knihoven. Vzhledem k omezeným časovým možnostem byla pilotní studie provedena na malém vzorku 7 respondentů s tím, že bude sloužit pro ověření správnosti použitých otázek a zjišťovaných parametrů ve zvolených metodách. Cílem studie bylo mimo jiné zjistit, zda parametry kancelářského nábytku splňují požadované normy, kolik času z pracovní doby tráví zaměstnanci prací s počítačem, jestli zaměstnanci knihoven mají k dispozici nějaké ergonomické pomůcky a zda se potýkají se zdravotními problémy v souvislosti s ostatními sledovanými faktory.

K získání požadovaných dat byly použity dvě metody – dotazník a pozorování. Dotazník obsahoval 14 otázek, 13 uzavřených a 1 otevřenou. Zprvu následovaly identifikační otázky orientované na věk, pohlaví a délku praxe, dále otázka týkající se množství času stráveného u počítače v zaměstnání a následně otázky zjišťující zdravotní stav a přítomnost ergonomických pomůcek. Pozorování bylo zvoleno záměrně. Důvodem byla nutnost osobně přeměřit parametry sledovaného kancelářského nábytku, ověřit si uspořádání pracovního místa a zhodnotit pracovní prostředí. Pozorováno bylo celkem 7 indikátorů, v tomto příspěvku se však zaměříme jen na 4 relevantní – pracovní stůl, pracovní sedadlo, umístění a nastavení periferií počítače a ergonomické pracovní pomůcky.

U pracovního stolu byla zjišťována výška, šířka a délka. Doporučenou výšku stolů 62–82 cm splnila všechna pracoviště. Šířka desky stolu byla u 4 respondentů minimální doporučená, tedy 75 cm, u ostatních větší. Minimální délka pracovního stolu 120 cm a více byla naměřena u 6 respondentů, pouze 1 měl délku 100 cm (viz tab. 1).

Tab. 1: Parametry pracovního stolu

	Rozměr	Počet respondentů
Výška pracovního stolu	62–82 cm	7
Šířka pracovního stolu	75 cm a širší	7
Délka pracovního stolu	120 cm a delší	6
Jiná délka	100 cm	1

Pracovní sedadlo bylo hodnoceno z hlediska výšky a šířky sedací plochy. Sledován byl také rozměr mezi sedadlem a pracovním stolem. Výška sedací plochy byla u 6 respondentů v rozmezí doporučených 38–50 cm, u jednoho pracovníka byla větší – 52 cm. Šířka sedací plochy v rozmezí 38–42 cm a větší byla naměřena u 6 respondentů. Sedací plocha u 1 respondenta byla užší než doporučené rozměry. Vzdálenost sedací plochy od stolu (27–29 cm) byla splněna u 6 respondentů. U 1 pracovníka byla naměřena vzdálenost 23 cm (viz tab. 2).

Tab. 2: Parametry pracovního sedadla

	Rozměr	Počet respondentů
Výška sedací plochy	38–50 cm	6
Jiná výška	52 cm	1
Šířka sedací plochy	38–42 cm	6
Jiná šířka	36 cm	1
Rozdíl pracovní deska – stůl	27–29 cm	6
Jiný rozdíl	23 cm	1

Dle dat z pozorování lze konstatovat, že periferie počítače s výjimkou dvou případů monitorů byly umístěny dle ergonomických požadavků. Vzdálenost monitoru byla vždy větší než minimálních 40 cm, ve dvou případech větší než doporučených 75 cm (84 cm a 89 cm). Kontrast a jas monitoru byl vyhovující. Před klávesnicí byl dostatek místa pro oporu zápěstí, ale žádný z respondentů nepoužíval ergonomickou klávesnici. Všichni respondenti měli myš umístěnou dostatečně blízko klávesnici. Opět žádná z užívaných myší nebyla ergonomického charakteru. Žádný z respondentů také nepoužíval jakékoli ergonomické pomůcky.

Z dotazníku vyplynulo, že 5 respondentů tráví 6 hodin denně prací na počítači, zbylí dva respondenti dokonce 8 hodin. Celkem 4 dotazovaní nedělají při práci s počítačem žádné přestávky, nikdo z respondentů neprovádí žádné protahovací ani uvolňovací cviky během své pracovní doby. Zdravotní potíže má 5 z dotazovaných. Jedná se převážně o ztuhlou šíji a bolesti zápěstí. Všichni dotazovaní také uváděli, že mají problémy s očima. Někteří trpí pocitem řezání a pálení očí a jiní rozostřeným viděním. Na otázku, zda používají nějaké ergonomické pomůcky, odpověděli všichni respondenti negativně.

Výsledky pilotní studie ukázaly, že parametry nábytku byly ve většině případů shodné s doporučenými rozměry, což odpovídá normám, podle kterých se výrobci v praxi většinou řídí. Knihovny tedy ve většině případů vlastní stoly a židle odpovídající požadovaným parametrům. Další sledované aspekty, jako umístění klávesnice a myši, byly také v pořádku. Pouze u monitoru se ve dvou případech zjistila příliš velká vzdálenost od uživatele. Nikdo z pracovníků

nepoužívá žádné ergonomické pomůcky, myši ani klávesnice, což odpovídá finančním možnostem knihoven. Čas pracovníků strávený prací na počítači tvoří v lepším případě 75 %, v horším 100 % pracovní doby knihovníků, přičemž více než polovina nedělá při práci žádné přestávky. S tím souvisí také odpovědi respondentů ohledně zdravotních problémů, kdy se nejčastěji vyskytuje pálení a řezání očí a ztuhlá šije.

Pro další studii by bylo vhodné více se zaměřit na zkoumání nastavení parametrů nábytku a monitoru vzhledem k tělesným proporcím pracovníků, na jejich pracovní polohu při práci a také za pomoci přístrojů měřit další faktory pracovního prostředí, jako osvětlení, hluk, prašnost a jiné.

Závěr

Ergonomie je pojem, který by měl zajímat každého z nás. Všichni trávíme velké množství svého aktivního času v pracovním prostředí a troufám si tvrdit, že většina z nás tráví také alespoň 6 hodin denně prací na počítači. Ergonomie nám nabízí odpovědi na otázky, jak si toto prostředí přizpůsobit tak, aby nás nezraňovalo a co nejlépe nám vyhovovalo. Pro knihovny by se poznatky z ergonomie neměly stát strašákem ve smyslu „opět něco, co bychom měli mít a nejsou na to finance“. Ergonomie by měla plnit spíše funkci rádce, který pomůže uspořádat to, co už je. Když se pak náhodou bude představovat nebo kupovat něco nového, poradí, které parametry jsou důležité a jak je rozpoznat.

Literatura

1. Česká ergonomická společnost. Co je to ergonomie? 12. 5. 2004. [cit. 2010-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.bozpinfo.cz/knihovna-bozp/citarna/tematicke_prilohy/ergonomie/>.
2. ČES. Česká ergonomická společnost – ČES. 4. 6. 2010. [cit. 2010-06-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.bozpinfo.cz/rady/odkazy/partneri/ces040408.html>>.
3. GILBERTOVÁ, Sylva; MATOUŠEK, Oldřich. *Ergonomie : optimalizace lidské činnosti*. 1. vyd. Praha : Grada, 2002. 240 s. ISBN 80-247-0226-6.
4. MAREK, Jakub; SKŘEHOT, Petr. *Základy aplikované ergonomie*. 1. vyd. Praha : VÚBP, 2009. 118 s. ISBN 978-80-86973-58-6.
5. ČSN EN ISO 9241-5. *Ergonomické požadavky na kancelářské práce se zobrazovacími terminály – Část 5: Požadavky na uspořádání pracovního místa a na pracovní polohu*. [Plzeň] : Český normalizační institut, říjen 1999. 29 s.
6. KRÁL, Miroslav. *Ergonomie v pojetí legislativy a technické normalizace*. 1. vyd. Brno : RoVS, 2002. 36 s.

7. ÚNMZ. *Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví* [online]. c2010 [cit. 2010-06-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.unmz.cz/urad/unmz>>.
8. OTISKOVÁ, Kateřina. *Ergonomie v knihovnické praxi*. [s.l.], 2010. 52 s. Baka-lářská práce. Slezská univerzita v Opavě, FPF, ÚI, Oddělení informační vědy. Vedoucí práce Mgr. Andrea Watt.

**KONFERENCE KNIHOVNY
SOUČASNOSTI – OHLASY V TISKU
2002–2009**

KONFERENCE KNIHOVNY SOUČASNOSTI – OHLASY V TISKU 2002–2009

zpracovala Gabriela Holečková, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Tato bibliografie navazuje na bibliografii uvedenou ve sborníku z konference Knihovny současnosti 2002. Je rozdělena na kapitoly: Texty příspěvků a Ohlasy v tisku.

Texty příspěvků:

Knihovny současnosti 2002 : sborník z 10. konference, konané ve dnech 24.–26. září 2002 v Seči u Chrudimi. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2002. 401 s. ISBN 80-86249-18-2.

Knihovny současnosti 2003 : sborník z 11. konference, konané ve dnech 16.–18. září 2003 v Seči u Chrudimi. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2003. 365 s. ISBN 80-86249-23-9.

Knihovny současnosti 2004 : sborník z 12. konference, konané ve dnech 14.–16. září 2004 v Seči u Chrudimi. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2004. 385 s. ISBN 80-86249-30-1.

Knihovny současnosti 2005 : sborník z 13. konference, konané ve dnech 13.–15. září 2005 v Seči u Chrudimi. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2005. 323 s. ISBN 80-86249-33-6.

Knihovny současnosti 2006 : sborník ze 14. konference, konané ve dnech 12.–14. září 2006 v Seči u Chrudimi. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2006. 467 s. ISBN 80-86249-41-7.

Knihovny současnosti 2007 : sborník z 15. konference, konané ve dnech 11.–13. září 2007 v Seči u Chrudimi. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2007. 515 s. ISBN 978-80-86249-44-5.

Knihovny současnosti 2008 : sborník z 16. konference, konané ve dnech 16.–18. září 2008 v Seči u Chrudimi. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2008. 373 s. ISBN 978-80-86249-49-0.

Knihovny současnosti 2009 : sborník ze 17. konference, konané ve dnech 23.–25. června 2009 v Seči u Chrudimi. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2009. 207 s. ISBN 978-80-86249-54-4.

Ohlasy v tisku:

2002

BÍNOVÁ KÁDNEROVÁ, Jiřina. Sekce Veřejné knihovny – systém knihoven. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 11, s. 311–313. ISSN 0011-2321.

BROŽEK, Aleš. Na programu sečské konference byl Internet popáté. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 11, s. 313–314. ISSN 0011-2321.

HOUŠKOVÁ, Zlata; PĚNKAVOVÁ, Petra. Knihovny současnosti 2002. *Ikaros* [online]. 2002, roč. 6, č. 10 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ikaros.cz/node/1195>. ISSN 1212-5075.

Chronologie 10 ročníků konference Knihovny současnosti. *Knihovní obzor* [online]. 2002, roč. 10, č. 4 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://www.vkol.cz/cs/dokumenty/knihovni-obzor/clanek/chronologie-10-rocniku-konference-knihovny-soucasnosti/>. ISSN 1214-6498.

JIRKALOVÁ, Hana. Knihovny současnosti podesáté. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 11, s. 310–311. ISSN 0011-2321.

KUBÍČEK, Jaromír. Deset konferencí Knihovny současnosti. *Národní knihovna* [online]. 2002, roč. 13, č. 3, s. 201–202 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://full.nkp.cz/nkkr/pdf/0203/0203201.pdf>. ISSN 1214-0678.

KUBÍČEK, Jaromír. Rozhovor o deseti ročnicích „Seče“. *Knihovní obzor* [online]. 2002, roč. 10, č. 4 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://www.vkol.cz/cs/dokumenty/knihovni-obzor/clanek/rozhovor-o-deseti-rocnicich--sece-/>. ISSN 1214-6498.

KVAPIL, Miloš. Informační servis : tajná zpráva ze Seče : (od našeho zpravodaje pro zvláštní společenské situace). *Bulletin SKIP* [online]. 2002, roč. 11, č. 4 [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: http://www.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/Bull02_423.htm#ti. ISSN 1210-0927.

SOUČKOVÁ, Alena. Jubilejní konference „Knihovny současnosti“ : z knihovnických organizací. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2002, roč. 12, č. 4 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/0077.pdf. ISSN 0862-9366.

ŠTIBOROVÁ, Alena; ŘÍMANOVÁ, Radka. Knihovny současnosti 2002, Seč u Chrudimi, 24.–26. 9. 2002. *Lékařská knihovna* [online]. 2002, roč. 7, č. 5/6 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://www.medvik.cz/archiv-ll/lekar_knihovna/2002/c5-6.02/prosinec2002.htm#knihovny. ISSN 1211-3255.

VESELÁ, Eva. Desáté knihovnické sněmování v Seči. *Místní kultura*. 2002, roč. 12, č. 11, s. 12–14. ISSN 1210-0927.

VLČEK, Josef. Deset ročníků konference „Knihovny současnosti“. In *Knihovny současnosti 2002. Sborník z 10. konference, konané ve dnech 24.–26. září 2002 v Seči u Chrudimi*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2002. s. 11–16. ISBN 80-86249-2.

2003

BROŽEK, Aleš. Přednášky o Internetu v Seči stále lákají. *Čtenář*. 2003, roč. 55, č. 11, s. 318–320. ISSN 0011-2321.

BROŽEK, Ivo, et al. Knihovny současnosti 2003. *Ikaros* [online]. 2003, roč. 7, č. 10 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ikaros.cz/node/1487>. ISSN 1212-5075.

KLÁSEK, Vladimír; SEDLÁČKOVÁ, Blanka; HOLÁ, Eva. Podzim knihovnického života : (ohlédnutí za konferencí Knihovny současnosti 2003, udělováním cen Knihovna roku 2003 a za Podzimním knižním trhem v Havlíčkově Brodu 2003). *Knihovní obzor* [online]. 2003, roč. 11, č. 4, s. 5–13 [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: <http://www.vkol.cz/cs/dokumenty/knihovni-obzor/clanek/podzim-knihovnickeho-zivota/>. ISSN 1214-6498.

Knihovny současnosti 2003. *Čtenář*. 2003, roč. 55, č. 11, s. 317–318. ISSN 0011-2321.

SOUČKOVÁ, Alena. Konference Knihovny současnosti a předávání medaile Z. V. Tobolky : stalo se. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2003, roč. 13, č. 4 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/0226.pdf. ISSN 0862-9366.

SVOBODOVÁ, Eva. Knihovny současnosti 2003 : stalo se. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2003, roč. 13, č. 4 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/0227.pdf. ISSN 0862-9366.

ŠTĚCHOVSKÁ, Kateřina; ŠTIBOROVÁ, Alena. Knihovny současnosti : Seč, 16.–18. 9. 2003. *Lékařská knihovna* [online]. 2003, roč. 8, č. 4 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://www.medvik.cz/archiv-1k/lekar_knihovna/2003/c4.03/Zari2003.htm#aktuality. ISSN 1211-3255.

2004

Knihovny současnosti 2004. *Čtenář*. 2004, roč. 56, č. 11, s. 351–352. ISSN 0011-2321.

SOUČKOVÁ, Alena. Konference Knihovny současnosti 2004 : stalo se. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2004, roč. 14, č. 4 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/0479.pdf. ISSN 0862-9366.

NÁDVORNÍKOVÁ, Marie. Sborník 12. konference Knihovny a současnost. *Duha*. 2004, roč. 18, č. 4, s. 24–25. ISSN 0862-1985.

VESELÁ, Eva. Sečské sněmování knihovníků. *Místní kultura* [online]. 2004, roč. 14, č. 10 [cit. 2010-07-16]. Dostupné z WWW: http://www.mistnikultura.cz/files/mk2004_10.pdf. ISSN 1211-7994.

WOLNA, Martina, ŠKYŘÍK, Petr. Zpráva z konference Knihovny současnosti 2004. *Ikaros* [online]. 2004, roč. 8, č. 11 [cit. 13. 07. 2010]. Dostupný na WWW: <http://www.ikaros.cz/node/1801>. ISSN 1212-5075.

2005

BROŽEK, Aleš. Sekce Nové možnosti internetu. *Čtenář* [online]. 2005, roč. 57, č. 11, s. 358–359. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

BROŽEK, Ivo; LANDOVÁ, Hana; SKOLKOVÁ, Linda. Zpráva z konference Knihovny současnosti 2005. *Ikaros* [online]. 2005, roč. 9, č. 10 [cit. 13. 07. 2010]. Dostupný z WWW: <http://www.ikaros.cz/node/2019>. ISSN 1212-5075.

HORNYCHOVÁ, Hana. Konference Knihovny současnosti 2005 Seč 13.–15. 9. 2005 : stalo se. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2005, roč. 15, č. 4, s. 23–24 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/0616.pdf. ISSN 0862-9366.

JIRKALOVÁ, Hana. Knihovny současnosti 2005. *Čtenář* [online]. 2005, roč. 57, č. 11 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

2006

BROŽEK, Aleš. Internet pomáhá knihovnám. *Čtenář* [online]. 2006, roč. 58, č. 11, s. 355–357 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

BROŽEK, Aleš, et al. Zpráva z konference Knihovny současnosti 2006. *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 10 [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: <http://www.ikaros.cz/node/3642>. ISSN 1212-5075.

BURGETOVÁ, Jarmila. Možnosti pro knihovny u nás a v zahraničí. *Čtenář* [online]. 2006, roč. 58, č. 11, s. 357–358 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

Knihovny současnosti 2006. *Čtenář* [online]. 2006, roč. 58, č. 11 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

Městské knihovny : veřejná knihovna služba neznámá. *Čtenář* [online]. 2006, roč. 58, č. 11 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

SOUČKOVÁ, Alena. Konference Knihovny současnosti 2006 : stalo se. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2006, roč. 16, č. 3 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/0737.pdf. ISSN 0862-9366.

VESELÁ, Eva. Sněmování knihovníků. *Místní kultura* [online]. 2006, roč. 16, č. 11 [cit. 2010-07-16]. Dostupný z WWW: http://www.mistnikultura.cz/files/mk2006_11.pdf. ISSN 1211-7994.

2007

BROŽEK, Aleš. Knihovny současnosti : sekce Informační technologie. *Čtenář* [online]. 2007, roč. 59, č. 11, s. 313–314 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

CUKROVÁ, Ladislava. Knihovny současnosti : sekce Školní knihovny. *Čtenář* [online]. 2007, roč. 59, č. 11, s. 314–315 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

KOUTNÁ, Pavla. Moje účast na konferenci Knihovny současnosti 2007. *Blanenský deník* [online]. 25. 09. 2007, roč. 17, č. 224, [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: <http://www.anopress.cz>. ISSN 1802-0895.

NEJEZCHLEBOVÁ, Jana, et al. Zpráva z konference Knihovny současnosti 2007. *Ikaros* [online]. 2007, roč. 11, č.10 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ikaros.cz/node/4349>. ISSN 1212-5075.

SKOLKOVÁ, Linda. Knihovny současnosti 2007 aneb Seč telegraficky. *Bulletin SKIP* [online]. 2007, roč. 16, č. 3 [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: http://skip.nkp.cz/Bulletin/Bull07_313.htm#tj. ISSN 1210-0927.

SOUČKOVÁ, Alena. Jak bylo letos na Seči? : stalo se. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2007, roč. 17, č. 3 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/0852.pdf. ISSN 0862-9366.

ŠIMKOVÁ, Lenka. Knihovny současnosti : 11.–13. 09. 2007. *Čtenář* [online]. 2007, roč. 59, č. 11 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

2008

BROŽEK, Aleš; KOTRLOVÁ, Jindřiška; SKOLKOVÁ, Linda. Zpráva z konference Knihovny současnosti 2008. *Ikaros* [online]. 2008, roč. 12, č. 10 [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: <http://www.ikaros.cz/node/5027>. ISSN 1212-5075.

Konference Knihovny současnosti 2008. *Čtenář* [online]. 2008, roč. 60, č. 10 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

Konference Knihovny současnosti 2008 : stalo se. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2008, roč. 18, č. 3–4 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/0982.pdf. ISSN 0862-9366.

MAIXNEROVÁ, Lenka. Knihovny současnosti 2008. *Lékařská knihovna : časopis pro odborné knihovny a informační střediska ve zdravotnictví* [online]. 2008, roč. 13, č. 3 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://www.nlk.cz/publikace-nlk/lekarska-knihovna/2008-c-3/zpravy>. ISSN 1211-3255.

SKOLKOVÁ, Linda. Informační servis : Knihovny současnosti 2008. *Bulletin SKIP* [online]. 2008, roč. 17, č. 3 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://skip.nkp.cz/Bulletin/Bull08_318.htm#ti. ISSN 1210-0927.

2009

HŮLOVCOVÁ, Helena; PTÁČKOVÁ, Lenka. Knihovny současnosti 2009. *Lékařská knihovna : časopis pro odborné knihovny a informační střediska ve zdravotnictví* [online]. 2009, roč. 14, č. 1–2 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://www.nlk.cz/publikace-nlk/lekarska-knihovna/2009/lk2009-1-2/knihovny-soucasnosti-2009>. ISSN 1804-2031.

LIPTÁKOVÁ, Jana; JANSOVÁ, Linda; HOUŠKOVÁ, Zlata. Zpráva z konference Knihovny současnosti 2009. *Ikaros* [online]. 2009, roč. 13, č. 8 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ikaros.cz/node/5652>. ISSN 1212-5075.

SEMRÁDOVÁ, Eva. Seč tradiční, ale přece jiná aneb Malé postřehy z velké konference. *U nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje* [online]. 2009, roč. 19, č. 3 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: http://unas.svkhk.cz/pdf_archiv/1071.pdf. ISSN 0862-9366.

ŠIMKOVÁ, Lenka. Střípky z konference Knihovny současnosti 2009. *Čtenář* [online]. 2009, roč. 61, č. 9 [cit. 2010-07-15]. Dostupný z WWW: <http://ctenar.svkk1.cz>. ISSN 0011-2321.

OBSAH

ÚVOD	3
------	---

PROGRAM	5
---------	---

TECHNOLOGIE V KNIHOVNÁCH ANEB STROJŮM DŘINU – LIDEM MYŠLENÍ

<i>Olga Biernátová</i> : Olga has poked České knihovny. Poke back? Block application? Sociální média v praxi knihoven. Necháte se přesvědčit?	13
<i>Eva Forstová – Františka Vrbenská</i> : Tematická struktura digitalizovaných dokumentů v portálu Kramerius	25
<i>Thomas Novický</i> : Trendy v technologiích digitalizace národního dědictví	34
<i>Richard Potocký</i> : Videokonferencia v knižnicích	39
<i>Čtibor Škuta</i> : Automatizace knihovnických systémů s využitím technologie Sikuli	45
<i>Petr Škyřík</i> : Knihovna.cz – epicentrum znalostí pro knihovny?	52
<i>Jana Tesařová</i> : Využití technologie RFID pro komplexní řešení v knihovnách	60
<i>Kateřina Vojířová – Kateřina Bajo</i> : Netřeba se bát – elektronické knihy Městské knihovny v Praze	68
<i>Petr Žabička – Pavla Švástová</i> : Projekty Moravské zemské knihovny: obohacování katalogů, hledání map a metadatový editor	76

KNIHOVNY PO DRÁTĚ

<i>Hanuš Hemola</i> : INFOZ – EIZ v NK ČR	81
<i>Libuše Macháčová</i> : On-line formulář pro dezideráta	97
<i>Lenka Maixnerová – Filip Kříž – Ondřej Horsák</i> : Zpřístupnění a archivace plných textů českých lékařských a zdravotnických časopisů	102
<i>Věra Mynářová</i> : Meziknihovní služby v Moravské zemské knihovně	108
<i>Věra Pospíšiliková – Kateřina Kamrádková</i> : Projekt eBooks on Demand – Evropská knihovní síť	114
<i>Barbora Ševčíková – Jana Šubová – Júlia Kováčová</i> : OPAC 3. generace	119
<i>Ilona Trtíková</i> : Webová stránka – virtuální dveře do knihovny	127

OD STANDARDU KE SPOKOJENOSTI

<i>Vlastimil Ježek</i> : Marketingová strategie aneb Kterak učinit návštěvníka knihovny šťastným	135
<i>Jana Nejezchlebová</i> : Co ve standardech chybí Zamyšlení nad standardy	141

<i>Bohdana Křepinská: Zapojení jednotlivých oddělení Městské knihovny Hodonín a podpora regionu při přípravě a realizaci aktivit pro děti a mládež</i>	144
<i>Dva pohledy na standardy VKIS, Moravskoslezský kraj, Královéhradecký kraj</i>	
<i>Marie Šedá: Standardy VKIS v Moravskoslezském kraji</i>	150
<i>Eva Semrádová: Standardy VKIS v Královéhradeckém kraji</i>	157

ŠKOLA ZÁKLAD ŽIVOTA?

<i>Zdenka Kloučková: Rekvalifikační knihovnický kurz jako škola na příkladu kurzu Národní technické knihovny</i>	165
<i>Daniela Novotná: Šest let výuky oboru knihovnické a informační systémy a služby na SŠ obchodu, služeb a řemesel a Jazykové školy s právem SJZ v Táboře aneb Proč se státi knihovníkem?</i>	168
<i>Jindra Planková: Kompetence pro život v 21. století: vzdělávání informačních profesionálů</i>	174
<i>Blanka Psutková: Dárci 17. kamene – studenti a učitelé, resp. studentky a učitelky, oboru knihovnické a informační systémy a služby SOŠ prof. Švejcara v Plzni</i>	189
<i>Bohumila Sedláková: Středoškolské a vyšší odborné vzdělávání knihovníků v minulosti a dnes</i>	195
<i>Petr Škyřík: Filament KNIHOVNY jako součást multifilu v kurikulu ISK Brno</i>	202

PŘÍJEMNÉ PROSTŘEDÍ A POHODLÍ ANEB CO S INTERIÉRY KNIHOVEN

<i>Michaela Brožová – Ivo Hanel: Příjemné prostředí a pohodlí knihoven – cíl nebo prostředek?</i>	219
<i>Zdeňka Dohnálková: Může být knihovna krásná, funkční a zdravá současně?</i>	237
<i>Helena Gajdušková: Příběh jedné knihovny</i>	244
<i>Ivanka Horáková: Rekonstrukce budovy kláštera – Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje</i>	249
<i>Danuše Lošťáková: My vytvoříme v knihovně příjemné prostředí, vám se bude lépe studovat</i>	252
<i>Libuše Nivnická: Posviťme si na ně – od celku k detailu a naopak</i>	258
<i>Andrea Watt: Ergonomie a pracovní prostředí v knihovnách</i>	267

<i>Gabriela Holečková: Konference Knihovny současnosti – ohlasy v tisku 2002–2009</i>	281
---	-----

KNIHOVNY SOUČASNOSTI 2010

Sborník z 18. konference, konané ve dnech 14.–16. září 2010
v Seči u Chrudimi

Sestavila Mgr. Eva Svobodová

Typografická úprava Michaela Shejbalová

Jazykové korektury Bc. Pavla Štěpánová

Tisk EXON, s. r. o., Plzeň

Vydalo Sdružení knihoven ČR, Prokešovo nám. 9, 728 00 Ostrava

1. vydání

Náklad 200 výtisků

ISBN 978-80-86249-59-9